

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

**2000. 4. szám
DECEMBER**

SZ

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokságának sajtó-
és kommunikációs önálló osztálya

Megjelenik negyedévenként * Tizenkilencedik évfolyam, 4. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tag:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

BUJÁKI ILDIKÓ

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon és telefax:

312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. *Bereczki Zsolt*, a BVOP fogvatartási ügyek fősztálya programszervezési és foglalkoztatási osztályának vezetője; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; dr. *Erdős István* tanár a Rendőrtiszti Főiskola társadalomtudományi tanszékén; *Fliegeauf Gergely*, az országos parancsnokság stratégiai, tudományos és nemzetközi osztályának főmunkatársa; *Garami Lajos*, a fogvatartási ügyek fősztályának vezetője; *Kormosói László*, nevelő a Váci Fegyház és Börtönben; *Kóhalmi László*, egyetemi tanársegéd a pécsi tudományegyetem büntetőjogi tanszékén; dr. *Kövér Ágnes*, az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet tudományos főmunkatársa; dr. *Mezey Barna*, az ELTE állam- és jogtudományi kar dékánja; *Mészáros Mercedes* programfelelős; dr. *Ruzsonyi Péter*, a Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékének vezetője; dr. *Tóth Erika*, a Fővárosi Bíróság hivatásos pártfogója; *Vad Kálmán*, kulturális nevelő a Sátoralja-újhelyi Fegyház és Börtönben; dr. *Vókó György*, osztályvezető ügyész a Legfőbb Ügyészségen.

*

A fotókat *Csatorday Zoltán*, *Milkovics Pál* és *Ruzsonyi Péter* készítette.

**A folyóirat előfizethető a Bv. költségvetési elszámolási számláján
(10023002 01393008) vagy a szerkesztőségben.**

ISSN 1417-4758

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Az előkészítés és a tördelés a BVOP Sajtóosztályán készült.

A nyomdai munkákat a Duna-Mix Nyomda végezte.

Felelős vezető: Garami Antal

Csizmatáborok (2)

A pedagógiailag értékelhető alkotórészek szintézise

A csizmatáborok – előző számban megjelent – generális ismertetését követően fontosnak tartom néhány egyedi végrehajtási forma sajátosságainak bemutatását és értékelését. Reményeim szerint a hongkongi fiatalok, a New York-i férfi és a texasi női csizmatábor pedagógiai szempontú elemzése elősegíti egy – a hazai büntetés-végrehajtás tevékenységrendszerébe beilleszthető – új végrehajtási forma célrendszerének felvázolását és legfontosabb programalkotóinak meghatározását.

Az elemzésre kerülő intézetek kiválasztásának szempontjai: az elemzés érdekében fontosnak tartottam, hogy mindkét nem, illetve a két meghatározó korosztály egy-egy intézettel képviseltesse magát; a kiválasztott intézetekről megbízható adatok állnak rendelkezésre; lehetőségem nyílt a hivatalos adatok és programleírások valósággal történő összevetésére; a táborlakók körében készíthettem interjúkat, amelyek teljesebbé tették a programokról alkotott pedagógiai véleményemet.

Hongkong

Hongkong egyszerre tartozik a nyugati és a keleti kultúra vonzaskörzetébe, természetes, hogy sem büntetőpolitikája, sem annak intézményei nem függetleníthetik magukat Kínától, illetve a nagy-britanniai tradícióktól.

A 40-es években a börtönök működtetésének meghatározó elve a büntetés volt. Ez a felfogás elsősorban azon a régi kínai hagyományon alapult, ami szerint a börtönök feladata kizárólag a megtorlás, illetve az elrettentés. A büntetőrendszer a hatalom tekintélyére épült, elfogadhatatlannak és megengedhetetlennek tartott bármilyen kritikát. Az intézeteket a külső ellenőrzés

teljes hiánya, valamint a belső anarchia jellemezte.

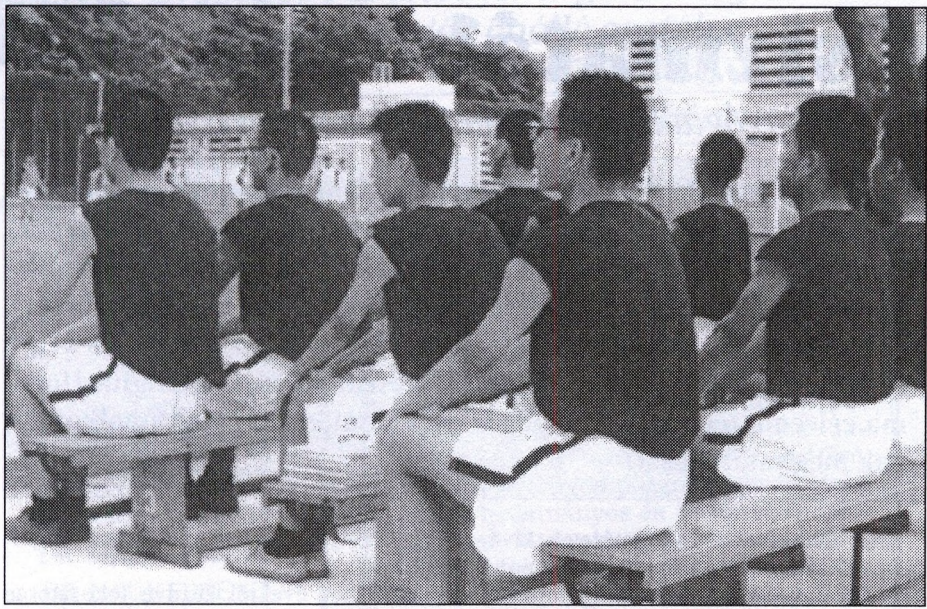
A 70-es évektől kezdve fokozatosan visszaszorult ez a confuciánus felfogás. Napjainkban a fogvatartottak rehabilitációja fokozatosan előtérbe kerül. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során kiemelkedő szerepet tulajdonítanak – korábbi hibáikból okulva – a külső ellenőrzésnek és a fogvatartottak állandó fegyelmezésének, ugyanakkor kulcsfontosságúnak ítélik a szakembergárda képzettségének folyamatos emelését. (Cheng, 1993)

A csizmatábor jogintézményének bevezetésére 1972-ben került sor. Kezdetben a 14–21 év közötti fiatalok egy részét érintette a program, de a kedvező tapasztalatokra tekintettel 1976-ban a hongkongi kormány kiterjesztette az érintettek körét a 21–24 évesekre is.

A programnak jogszabályilag¹ deklarált célja, hogy „meggyorsítsa a javításra szoruló fogvatartottak magatartásának megváltoztatását, fejlessze az állampolgári felelősségérzetet, tudatosítsa az egyén képességeit, valamint megtanítsa a más emberekkel való együttélés mikéntjét és a másik jogainak tiszteletben tartását”.

Az elrettentés, mint célkitűzés, központi helyen áll. A programba bevontak kö-

TANULMÁNY

Az elrettentés központi helyen áll

rét úgy határozták meg, hogy a beavatózásra még akkor sor kerülhessen, amikor az adott személynek a törvénytől és a rendtől, illetve a normáktól való eltérése csekély.

A program alapja egy szabályozott, rendszeres és igényes napi munka, amely kiegészül az állomány személyes ráhatásával, példamutatásával. Szociális munka, pszichológusi szolgáltatások és korrekciós nevelés integrálódik a programban. (Shek, 1993)

A programon csak olyan fiatal vehet részt, aki korábban nem volt börtönben, megfelel egy általános követelményeket támaztó intelligenciateszten, érzelmileg és fizikálisan ép, a csizmatábor programja által támaztott követelményeknek megfelel.

A program felépítése

A bíróság az ítélethozatalakor nem szab ki határozott időtartamú szabadságvesztésbüntetést, hanem azzal, hogy csizmatábori kezelést ír elő, automatikusan meghatározza a szoba jöhető időkereteket is. A fiatalok (14–20 évesek) 1–6 hónapot tölte-

nek az intézetben, míg a fiatal felnöttek 3–12 hónapot. A konkrét időmennyiség a fogvatartott viselkedésétől, magatartásának alakulásától és munkavégzésének intenzitásától függ. (Correctional Services Department, 1985)

A csizmatábori program egymástól jól elkülönülő részekre² tagolódik, a progresszív rendszer jellemzőinek megfelelően a fiatalok teljesítményén és magatartásán múlik az előrehaladás üteme.

A beutaltakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány folyamatosan és írásban értékeli a fiatalok minden megnyilvánulását. Kedvezőtlen magatartási tendencia, vagy a szabályokat jelentősebben megsértő viselkedés esetén a mi nevelőinkhez hasonló beosztású tisztviselők vizsgálják ki az eseményeket és kötelezik a beutalt különféle foglalkozásokon való részvételre. Ilyen program lehet a speciális munkavégzés is.

Havi rendszerességgel valamennyi beutaltnak meg kell jelennie egy bizottság előtt, amely tájékoztatja a fogvatartottat a

róla kialakult képről, az előrelépési esélyeiről, valamint a viselkedésében, magatartásában feltárt hiányosságokról. A bizottság dönt arról, hogy kik léphetnek magasabb osztályba, majd a folyamat végén kik szabadulhatnak, illetve arról is, hogy mi történjen azokkal, akik nem képesek eleget tenni a csizmatábor által előírt és elvárt követelményeknek.

Szabadulásra – a törvényben meghatározott maximális időtartamnál hamarabb – csak a harmadik szintről kerülhet sor, és onnan is csak akkor, ha a bizottság úgy ítéli meg, hogy az adott fogvatartott igyekezete és fejlődése megfelelő mértékű volt, illetve ha elérte a saját maximumát.

A korosztályoknak megfelelő időtartam maximális kitöltése után szabadulnak mindazok, akik nem kerültek fel korábban a harmadik szintre, vagy ott a bizottság nem szavazott bizalmat nekik.

A csizmatábor legjellemzőbb sajátossága, hogy a mindennapok teljesen irányítottak, az étkezéseket követő rövid szünetek és a szabadidő kivételével szakadatlanul irányított tevékenység folyik. A program során valamennyi beutaltnak tevékenynek és aktívnak kell lennie, az állomány soha nem engedi, hogy valamit is ne a legjobb tudásuk szerint végezzenek. A maximális erő kifejtés a program egész időtartama alatt elvárás.

A program kimerítő fizikai munkára, katonai jellegű menetgyakorlatokra és testnevelési foglalkozásokra épül.

A tréning egyik sajátossága, hogy *generálisan tiltják a beutaltak egymás közötti kommunikációját*. A fiatalok mindössze a heti rendszerességgel megtartott csoportfoglalkozáson kapnak néhány percben lehetőséget arra, hogy társaik előtt beszélhessenek érzéseikről, illetve, hogy véleményüket cseréljenek az őket érintő kérdésekben.

A program feszített napirendjére és intenzitására jellemző az a tény is, hogy *a fogvatartottak a tábor területén belül szinte mindig futva közlekednek*. (Cheng, 1993)

A csizmatáborból történő szabadulás nem jelenti automatikusan a program befejezését. Mielőtt a fiatalok elhagyják az intézetet, egy Ellenőrző Határozatot kapnak, amely pontosan előírja, hogy a „pártfogó felügyelet” alatt milyen magatartási szabályoknak kell megfelelniük.³ A pártfogói felügyelet szabályainak megszegése esetén a fiatal újra beutalható csizmatáborba további tréningre.

A hongkongi büntetés-végrehajtási parancsnokság a program eredményességének megítéléséhez a visszaesési mutatókat vette figyelembe. Minden olyan beutalt kezelését eredményesnek minősítették, aki a szabadulást követő három év alatt nem követett el újabb bűncselekményt.

Felmérés éve	Sikeresség %-ban	Sikeres fő / vizsgált fő
1977	70,2	490 / 698
1983	81,7	496 / 607
1992 *	93,4	422 / 452
Atlagérték	80,1	1.408 / 1.757

Hong Kong Prisons Department (1981)
Correctional Services Department (1985)

Cheng (1993)

*Az 1992-es eredmények nem 3 évnyi utánkövetés lezárásával születtek, hanem csak az első évre vonatkoznak.

A rendelkezésünkre álló eddigi kutatások eredményei – és tendenciája – az európai szakemberek számára elképesztőek. Az 1992-es felmérés eredményessége (93,4 %) a világon egyedülálló.

Pedagógiai észrevételek

Hongkongban a csizmatábori program eredményessége egyedülálló. Valószínűsíthető azonban, hogy a fenti rendkívül alacsony visszaesési arány elérése nem csupán az intézet, illetve a program érdeme, hanem abban nagy szerepet játszik az ázsiai

ai emberek gondolkodásmódja és alapvető fegyelmeltsége is.

Hongkongban elevenen él a hatalomnak és a tekintélynek a tisztelete. A bűnelkövetők tettükkel megsértették a közösség érdekeit, illetve az írott jog szabályait, ezért elvesztik az önbecsüléshez való jogukat. *Természetesnek tartják, hogy abban a pillanatban „elvesztik az arcukat”, amikor bezárul mögöttük az intézet kapuja.* Az arc elvesztését a jelen esetben szó szerint kell érteni, mert – a kialakult ideológia és a gyakorlat szerint is – a fogvatartottnak nincs joguk megmutatni az arcukat a büntetés-végrehajtási testületi tagokon kívül más személynek. Ha idegen jár az intézetben, akkor már jóval a találkozást megelőzően meg kell állniuk és a fal felé kell fordulniuk. A munkatérmeiben hasonló szituáció esetén mindaddig lehorgasztott fejfel ülnek, amíg a látogató el nem hagyja a helyiséget. (Ruzsonyi, 1993) Szabályos lelki terror alatt tartják a fiatalokat, beléjük sulykolva az éréktelenségüket.

A fogvatartottak szemében természetes ez a kiszolgáltatott helyzet és gyakorlatilag elképzelhetetlennek tartják a személyi állomány utasításainak a megkérdőjelezését.

A felügyelők számára szintén áthidalhatatlan az a jogi és erkölcsi távolság, ami elválasztja őket az elítéltektől. Legfőbb feladatuk a rend és fegyelem biztosítása, valamint a társadalom nemtetszésének a közvetítése. A „kommunikáció” általában csak rendkívül tömör utasításokra korlátozódik, amelyeknek a végrehajtásával egy pillanattal sem lehet késlekedni.

A légkör ennek ellenére nem sokkoló, mert *a szabályok „tiszták” és mindenki számára átláthatóak.* A program álláspontja az, hogy a fiatalokur bűnelkövetők felelősek a tetteikért és annak következményeként egy szigori, minden vonatkozásában magasan szervezett és spártai egyszerűsű büntetés-végrehajtási környezetben kell élniük.

A fogvatartottak kezelése, nevelése nem a mi fogalmaink szerint történik. A

büntetés-végrehajtás intézménye a fegyelmelés által tartja megvalósíthatónak a kitűzött célok elérését. A fizikai munkának nagy jelentőséget tulajdonítanak, azonban nem a közösen létrehozott produktum a lényeg, hanem a fizikai igénybevétel, valamint az alkalmazott szervezeti keretek.

Mindezek ellenére nem mondhatjuk, hogy nem folyik „nevelés” az intézetekben, hiszen végső soron a program eléri a célját; az egyénben – az adott társadalom által elvárt – magatartás- és tevékenységformák kialakítását. A különböző kutatások eredményei és a gyakorlat ugyan arra utal, hogy az érintettek magatartásában visszaszorulnak, esetleg meg is szűnhetnek az antiszociális megnyilvánulási formák, azonban véleményünk szerint ez a tény önmagában nem jelenti a konstruktív életvezetés kialakításának sikerét. Megfigyelésünk szerint a programon részt vevő fiatalok önállósága, mérlegelési- és döntési képessége olyan mértékben csökken, hogy később sem lesznek képesek az önálló életvezetésre, továbbra is kizárólag a tekintélyvelnek megfelelően, illetve az aktuális elvárások értelmében fognak cselekedni.

Rikers Island – New York

New Yorkban, a Bronx és Queens városrészek közötti öbölrészen található Rikers Island, a világ egyik legnagyobb börtön-szigete. A területen 10 intézet osztozik, amelyek egymástól teljesen elszigeteltek. A sziget befogadóképessége 17 000 fogvatartott.

Sajátos módon, az egyetlen kapcsolódási pont a börtönök között a külső őrség, amely teljesen független szervezeti egység, külön parancsnokkal és személyzettel, járműparkkal és fegyverzettel. Pihenő nélkül, a nap 24 órájában járőröznek gépkocsikkal, illetve gyalogosan. A szárazföldön kívül az öblöt is ellenőrzik a sziget körül. A

A legszélsőségesebb körülmények között is helyt kell állniuk

kiépített – és nagyon érzékeny – radarkontroll mellett rohamcsónakok állnak rendelkezésükre, amelyekkel minden közeledőt feltartóztatnak és visszafordítanak. Ha valaki nem tesz eleget a felszólításnak, arra törvény adta joguk és kötelességük tüzet nyitni.

A börtönsziget egyik önálló intézete a „Fokozott Hatású Behörtönzési Program”-ot (High Impact Incarceration Program) megvalósító csizmatábor. Külön érdekessége, hogy a világ hasonló típusú börtönei közül az egyetlen, amely egy (világ) város belterületén található. New Yorkban a város kormányzósága 1990-ben döntött úgy, hogy kialakítanak egy félkatonai rezsimű büntetés-végrehajtási intézetet. Abban az időben 15 ilyen börtön működött az USA-ban. A kormányzó egy szakemberekből álló csoportot bízott meg azzal, hogy elemezze valamennyi amerikai csizmatábor programját, vizsgálja meg a működés sajátosságait és készítsen egy tervzetet a New York-i bevezetés lehetőségéről. A bizottság párhuzamosan több szálon kezdte meg a munkát. A szakirodalom feldolgozását követően New York város börtönképességének alakulását elemezték,

majd a leendő állomány feltöltését előkészítendő konkrét kiválasztási kritériumrendszert dolgoztak ki és kialakították a speciális kiképzés algoritmusát. A tábor 1990. október 22-én nyitotta meg kapuit.

A célrendszerben elsődleges helyen a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítése szerepel. Ennek érdekében a saját életük minőségéért, az önmagukért és a másik emberért érzett felelősség kialakítására törekednek.

A program három lényeges kognitív tulajdonság kialakítására koncentrált: *felelős döntéshozatalra; a saját szükségletek tudatosítására és azok másokra gyakorolt hatásának felmérésére; valamint arra, hogy a legszélsőségesebb körülmények között is közreműködővé váljanak.*

A megvalósítás eszközei

1 Az önmagáért vállalt felelősség kialakítása érdekében az egyénnek tisztában kell lennie a személyes/egyéni céljaival és a célok eléréséhez szükséges ismereteket, készségeket birtokolnia kell. Ennek érdekében az önbecsülést, a felelős döntéshozatalt, valamint a célok tisztázásához nélkülözhetetlen kommunikációt kell fejleszteni.

2 Sokan nem számolnak azzal, hogy gondolataik és cselekedeteik milyen hatással vannak másokra.

A program során hangsúlyozzák, hogy felelősséggel tartozni másoknak – ez nem jelenti azt, hogy felelősek másokért. Erre azért van szükség, mert az elítéltek egy része már egészségtelen mértékben került függőségbe a társuktól. Ez a kiszolgáltatottság megnehezíti az önálló életvezetést kialakítását. A program során igyekeznek elősegíteni azt, hogy mindenki megtanulhassa az értékes kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának módszerét. A csoportfoglalkozások keretében megtanulnak pozitív módon konfrontálódni a társaikkal. Szintén fontosnak tartják az egyéni célok eléréséhez nélkülözhetetlen szociális és kommunikációs visszajelzések adásának és fogadásának, begyakorlását.

3 A kezelési program kiterjed az egyén érdeklődésének és képességének megfelelő tevékenységek tervezésére és szervezésére. Magatartásuk valamennyi megnyilvánulását értékeli, elemzi azok másokra gyakorolt hatását. A korábban problémát okozó helyzetek megoldására új és eredményes viselkedési modelleket sajátítanak el. Az intézet „társadalmát” annak érdekében hozták létre, hogy elősegítsék önmaguk és mások elfogadását és tisztelőt. Mindvégig a pozitív önkép kialakítására koncentrálnak.

Ebben az intézetben félkatonai rezsimet teremtettek meg, *a külsőségektől az alkalmazott módszerekig minden kísértetiesen hasonlít egy tengerészgyalogos kiképzőbázisra*. A tábor befogadóképessége 200 fő. A kezelés időtartama 61 nap.

A nyilvánosságra hozott (elrettentés!) jellemzők közül a szigorúságot, a maximális teljesítmény elvárását, a kemény fizikai igénybevételt és az ellenvetést nem tűrő alárendelt viszonyt emelik ki.

Az intézetbe a New York város bírósága által elítélt olyan fiatal felnőtt bűnelkövető, vagy a feltételes szabályait megszegő

volt elítélt kerülhet, aki önként vállalja ezt a típusú végrehajtási formát; betöltötte a 19. életévét; megfelel a fizikai elvárásoknak (fizikai felmérésen vesznek részt); sem most, sem korábban nem követett el erőszakos vagy szexuális jellegű bűncselekményt.

New York számos oktatási intézménye kapcsolatban áll az intézettel. Középiskolára felkészítő programot, klasszikus középiskolai oktatást és felvételi előkészítőt szerveznek. Az elméleti oktatáson kívül szakképzésre is nyílik lehetőség: a fogvatartottak számítógép-kezelői, rovarirtói és útépitői alapismereteket sajátíthatnak el.

A csizmatábori végrehajtás egyik általános jellemzője a kemény fizikai munka. New Yorkban nem követik ezt a hagyományt. Az elítéltek közmunkaként általában falfirkák letakarítását és közúttakarítást végeznek, valamint a Tengerészet Partii Őrsége bázisán takarítói és egyéb kiegészítő feladatköröket látnak el.

A programra jellemző, hogy hajnal 4:45-től este 10-ig megállás nélkül tevékenykedtetik az elítélteket. A terhelés és az elvárt teljesítmény mindig maximális. Kérdésnek, felvetésnek helye nincs, a csúszás, vagy bármilyen más pontatlanság elképzelhetetlen.

Személyi állomány

A táborban dolgozó szinte valamennyi alkalmazottnak van büntetés-végrehajtási vagy katonai előélete, illetve tapasztalata (ez az USA-ban nem természetes, hiszen ott nincs kötelező sorkatonai szolgálat). Ettől függetlenül a szolgálatba állást megelőzően az állomány egy tengerészgyalogos kiképzőbázison 3 hét alatt végigcsinálta a teljes programot. Ébresztőtől takarodóig abban a ritmusban éltek, ahogy később a felügyeletükre bízott elítéltek teszik, és pontosan azokat a feladatokat végezték el, amit majd megkövetelnek a fogvatartottaktól. Számukra is kötelező érvényű volt az előírásoknak való teljes megfelelés. A személyes példaadás, a maximális teljesít-

mény és a kifogástalan megjelenés a személyzet számára a mindennapi szolgálatban is kötelező. Nélkülözhetetlenek és rendkívül eredményesnek tartják a saját alapkiképzésüket. *Önbizalmat ad számukra, hogy csak olyat követelnek, amit ők maguk is kifogástalanul el tudnak végezni.* Többször láttam, hogy alaki foglalkozáson, vagy a testnevelési program alatt a gyakorlatokat a felügyelet is teljes egészében együtt végezte az elítéltekkel. Ez a fajta példaadás azonban veszélyes is tud lenni: megengedhetetlen a gyenge teljesítmény, de akár a legkisebb lazítás is.

Az amerikai hivatalos érintkezésben szinte már nyomasztóan ügyelnek a korrekt fogalmazásra, a használt kifejezések szabatságára. A verbalitásnak ez a fajtája többek között a személyiségi jogok elfogadását, a másik ember sajátosságainak tolerálását hivatott kifejezni. Ennek egy érdekes – és szerintem tényleges tartalmat hordozó megjelenési formája, hogy a csizmatábori fogvatartottat nem elítéltek (inmate), hanem csoporttagnak (teammate) ne-

vezik. Ez az angol „szójáték” nem csak szellemes, hanem plasztikusan mutatja a viszonyulást és a program legfontosabb jellemzőjeként deklarált közösségi/csoport beállítódást.

Családmmodell

Az intézeti élet során kis létszámú és állandó összetételű családokat alakítanak ki. Minden programon közösen vesznek részt, az eredményesség a csoport minden tagjának együttes teljesítményétől függ.

Minden reggel „bemelegítő” foglalkozásként néhány szóban valamennyi csoporttag köszönti a többieket, elmondja az előző napra vonatkozó érzéseit és gondolatait, valamint megfogadja, hogy ezt az új napot maximálisan felhasználja saját és a csoport gyarapodása érdekében. A gyűlést közös fogadalom kántálásával, az együttműködés fontosságának és eredményességének hangsúlyozásával zárják. Komoly rítusa van a mondatok egyre gyorsabb és hangosabb ismétlésének. (Engem a sportmérkőzéseket megelőző pszichés felkészí-

A foglalkozást közös fogadalomtétellel fejezik be

tésre emlékeztetett a fogadalomtétel tartalma és módja.)

A csoportszellemnek, az egymásra utaltságnak a hangsúlyozása ebben a körben azért fontos, mert a fogvatartottak korábbi kapcsolatai jobbára érdekből és rövid távra születtek. Az általuk elkövetett tipikus bűncselekményi kör (kábitószer-kereskedelem) pedig egyszerűen nem is engedi meg a bizalom kiépülését. A túlélés napi feladat, amelyet egyedül volt a legkönnyebb megvalósítani. A tartalmas, egymásra figyelő, de önmagunkat vállaló és megőrző közösségi kapcsolatok kialakítását tanulni kell.

Majdnem kopaszra nyírt fej, speciális zöld egyenruha, frissen borotvált arc – már a felsorolás is elegendő lehetne ahhoz, hogy öncélú és mesterkélt jelzőkkel illessük a program „kirakat” részét. A megjelenés, a ruházat állapota, a tisztviselőkkel szembeni magatartási megnyilvánulások azonban eszközszerpet töltenek be, így szervesen illeszkednek a teljes tevékenységrendszerbe.

A fogvatartottak nem tartoznak a képmény bűnözői maghoz. Tipikusan kábítószerral kapcsolatos a bűncselekményük. Sokan közülük úgy értékelték a korábbi életüket, hogy „folyamatosan sodródtak”. Nem volt biztos kapaszkodó, legelőször talán a megjelenésüket hanyagolták el. A program megtervezői szerint a „leépülés” első jelének visszafordításával jelképesen is megfordítható a folyamat. A szokások kialakításának természetesen pedagógiai jelentősége van, ugyanakkor – fiatal felnőttekről lévén szó – az ellenállás legyőzése ezen a területen talán a legkönnyebb, és az eredmény látványos és szinte azonnali.

Kábítószerral kapcsolatos programok

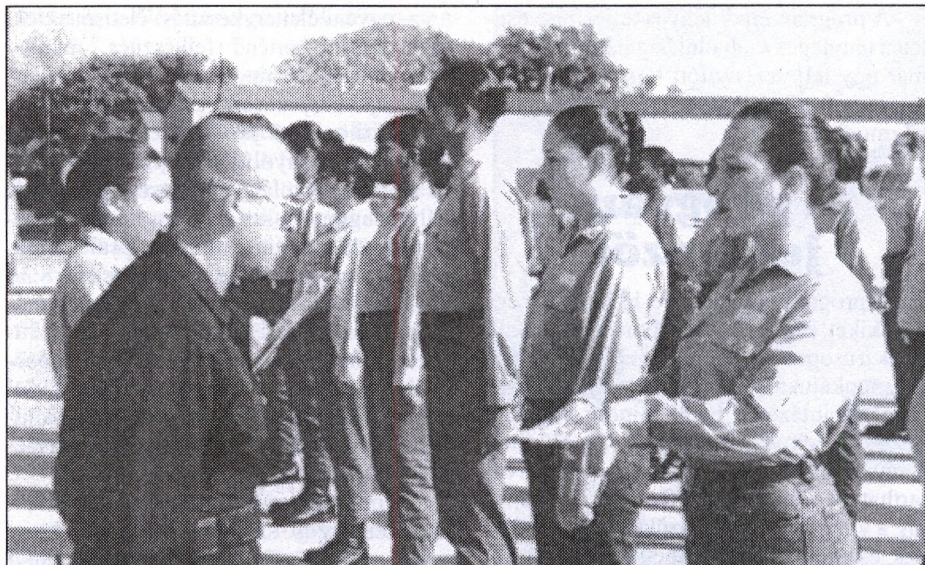
A tábor nevelési/kezelési programját 1995-ben részben átalakították. A katonai drill és az intenzív gyakorlatozások mellé hangsúlyozottan beemelték a kábítószerral kapcsolatos ismeretek oktatását, illetve a kábítószertüggők szakszerű kezelését.

A New York-i intézet azért is speciális, mert – ismereteim szerint – nincs ennél rövidebb csizmatábori program. A vállalt célok elérése számomra kilátástalannak tűnik. A rendelkezésre álló rendkívül rövid időtartam nem teszi lehetővé az elítéltek személyiségjegyeinek korrekcióját. Néhány szokás kialakításánál többet aligha érhetnek el. *Érdemi és lényegi pedagógiai tartalmat ennyi idő alatt közvetíteni lehetetlen.* Ezért tartom tiszteltre méltónak, hogy a félkatonai uniformisba bújtatott büntetés és elrettentés mellett a kábítószerré hatásaival szervezeten is foglalkoznak. Az érintettekben ezzel talán feltámasztják az igényt arra, hogy szabadulásuk után csatlakozzanak egy terápiás csoporthoz, hogy szakképzett segítők közreműködését kérjék a droggal kapcsolatos problémáik megoldásához.

Női csizmatábor (Texas)

Az intézet a szövetségi börtönhálózat része, melynek egyenes következménye, hogy anyagilag kedvezőbb helyzetben vannak az állami és a megyei börtönöknél. A tárgyi feltételek mellett a személyi oldalra is jobban odafigyelnek, az állomány magasabb szakmai képzettséggel rendelkezik és az anyagi elismertsége is meghaladja a hasonló – de nem szövetségi – területen dolgozókéét. Az elítéltek összetételét is meghatározza, hiszen ide csak olyan elítéltek kerülhetnek, akiknek a bűncselekménye több államra is kiterjedt. Nők esetében ez klasszikusan kábítószerré kereskedelmet jelent.

Az Egyesült Államokban a csizmatábor típusú végrehajtási forma alkalmazásáról jelentős mennyiségű elméleti ismeret, illetve gyakorlati tapasztalat halmozódott fel. A törvényi keretek meghatározására 1990-ben került sor (Crime Control Act of 1990 – Title 18 U.S.C. 4046). Texasban Bryan börtönét jelölték ki arra, hogy egy

Egyszerre van jelen a büntetés és a javítás gondolata

csizmatábori aleggységet alakítsanak ki a szövetségi börtönrendszer keretében. A megnyitásra 1992 közepén került sor.

A törvényalkotói akarat deklarálása és a tényleges tábornyítás közötti időszakot rendkívül komoly felkészülés töltötte ki. A fizikai feltételek (épületek, gyakorlótér, sportpályák, akadálypálya) megteremtése mellett a program tartalmi részének kimunkálása jelentette az igazi kihívást. A korábban létrehozott csizmatáborok ugyanis csak férfiak számára kínálták az ilyen típusú bebörtönzés választási lehetőségét, a női intézetek skálájából – úgy az USA-ban, mint a világ más pontján – hiányzott ez a forma. Ebből következik, hogy a program kidolgozóinak nem volt lehetősége hasonló börtönök tanulmányozására. A szakirodalom generális megállapításait figyelembe véve munkálták ki a ma is – szinte változatlan formában – működő programot.

Az intézet koncepciójában egyszerre jelenik meg a büntetés és a javítás gondolata: az első büntényes elítélteknek a rendelkezésre álló 6 hónap alatt úgy kívánnak

tartalmas programot biztosítani, hogy a résztvevők közben megtapasztalják a bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott bebörtönzés kellemetlen valóságát. Más szavakkal: rehabilitáció és büntetés együtt.

Az elítéltekkel szemben támasztott követelmények, amelyek teljesülése esetén önkéntesen csatlakozhatnak a csizmatábori programhoz:

1 a bírósági ítéletet megszületését követő azonnali behelyezésnél a szabadságvesztés ítéletnek a 12 hónapot meg kell haladnia, de nem érheti el a 30 hónapot;

2 más intézetből történő átszállítás esetén az ítéletnek 12 és 60 hónap között kell lennie, de az átszállításkor a szabadulásig hátra lévő idő nem haladhatja meg a 24 hónapot (tehát a többit egy zárt intézetben már le kellett tölteni);

3 eredeti, vagy honosított amerikai állampolgárság;

4 első alkalommal ítélték szabadságvesztés büntetésre;

5 minimális biztonsági fokozatba történt besorolás;

6 egészségügyi alkalmasság.

A program eredményes teljesítése esetén a tényleges szabadulásig hátralévő időt már egy teljesen nyitott társadalmi alapú intézetben töltheti, amely tulajdonképpen közmunkát jelent.

A program jellemzői

A programot egyszerre 132 elítélt végzi, akiket két 66 fős csoportra osztanak. Ezek a csoportok 3 hónapos eltolással végzik munkájukat. Ez praktikus azt jelenti, hogy az intézeten belül mindig van egy kezdő és egy végzős csoport. Az elítéltek azonban csak a saját szakaszuk tagjaival tarthatják a kapcsolatot. Számukra 6 hónapig a világ a csoportra szűkül le, a létezésnek és minden történésnek ez a színtere.

A program teljes időtartama alatt egy-egy csoport mintegy 2000 órában közmunkát végez (community service). Ebbe a körbe tartozik a környék iskoláinak karbantartása, katonai bázisok takarítása és autópálya-karbantartás. A legjellemzőbb munka azonban a fakitermelés. Ez rendkívül intenzív folyamat, amely során kizárólag bozót-vágót és fejszét használhatnak. A kitermelt fa egy részét a táboron belül található akadálypályán és a sportpályán használják fel (padok, mászóoszlopok készülnek belőle stb.).

A másik típusú programalkotó megvalósítására a táboron belül szervezett alábbi foglalkozásokon kerül sor:

- elméleti–iskolai képzés (GED, posztgraduális iskola, szakiskola, nyelvképzés a nem angolul beszélőknek: „az angol mint második nyelv”);

- lelki és testi egészség program (wellness): táplálkozási ismeretek, kábító- és bódítószér-használat elleni program, lelki gondozás/egyházi program;

- fizikai kondíciót javító program: egyéni edzésterv, testsúlykontroll, aerobic, menetgyakorlatok, katonai drill, fizikai alapú problémakezelés;

- egyéni életervkészítés: életismeretek, szabadulásra történő felkészítés, munkahely-keresési tréning, anyai szereptanulás, önértéztjavítás, stresszkezelés, női praktikák.

A különböző programrészeket feszes terv alapján bonyolítják le. A táboron belüli és az azon kívüli tevékenységek naponta váltják egymást. Az alapprogram teljesítése érdekében heti 6 „munkanapra” terveznek. Ez alatt az idő alatt reggel 5 és este 8:30 között gyakorlatilag nincs megállás, a napirend nem engedélyez pihenőt. Este 8:30-tól takarodóig minden résztvevő lehetőséget kap arra, hogy belátása szerint töltsen el ezt a másfél órát. Olvashatnak, írhatnak levelet, vagy akár kisebb csoportokban beszélgethetnek is.

A munkanapok aktív részében a személyzet árgus szemekkel figyeli, hogy minden résztvevő maximális teljesítményt nyújtson. A lazítás elképzelhetetlen.

Talán másnak is érdekes statisztikai adat: a fizikai tréning annyira erős és annyira komoly igénybevételt jelent, hogy egy-egy csoport átlagosan 500 kg körüli „súlyvesztést” produkál a 6 hónapnyi tréning alatt (a csoport 32 főből áll), tehát személyenként átlagosan több mint 15 kg-mal könnyebben szabadulnak). A testi nevelés jelentőségét az is emeli, hogy a program kidolgozói szerint a megfelelő kondíció nagymértékben elősegíti a nehéz életszakaszok átvészelését, a lelki stabilitás biztosítását és a feszültségkezelést.

A visszaesési mutató rendkívül jó: a vizsgált időszakban a végzett 898 elítéltből mindössze 82 fő került vissza valamilyen börtönbe bűncselekmény ismételt elkövetése miatt. (9,13 %)! 1999 végéig 1425 elítélt fejezte be eredményesen a programot.

Pedagógiai észrevételek

A program jelmondata jól szemlélteti a kezelés filozófiáját és pedagógiai tartalmát:

„Ami egyedül nem megy, azt közösen megoldjuk.”

A tábori lét kezdő szakaszában fokozott fizikai terheléssel járó feladatokat kapnak: a drill, az alaki foglalkozások és a fakitermelés áll a középpontban. A favágás szimbolikus dolog – egyáltalán nem a termelékenység, illetve a profit számít. Ugyanakkor kár lenne elhallgatni, hogy a U.S. Forest Service-nek havonta kb. 1500 \$ megtakarítást jelent az elítélti munka. A tevékenység jellege a fontos: valami olyat kell tenniük, ami az elfogadottól, a mindennapostól, a „női szereptől” messze áll. Hiszen amit elkövettek – a bűn –, az ugyanennyire messze áll az anyaságtól, a női identitástól és a társadalom által kiosztott szereptől. A „vezeklésnek” is ezzel kell párhuzamban lennie.

A favágás során a fogvatartottaknak olyan képességei kerülnek felszínre, illetve erősödnek meg, amelyek hatására kitartóbbak, testben és lélekben erősebbek lesznek. Minden esetben közösen dolgoznak és az elvárt teljesítményt is közösen kell produkálniuk. Az egész program a közösségi szellemre, illetve a közösségi létre épül, annak szükségességét hangsúlyozza.

A rabokkal dolgozó felügyelet kivétel nélkül nagyon feszes, „bő” 3 méter távolságot tart. Szakszerűek és határozottak, azonban sohasem ellenségesek. Ez az a pont, amiben ez az intézet eltér a „normál” csizmatáborától.

A nevelési programok, a reszocializációs törekvések állnak első helyen. Erre szervesen épül rá a szabadulás utáni utógondozás és támogató ellenőrzés. A programot eredményesen befejezők bekerülnek az Amerikai Munkaerő Adatbankba, így nagyobb eséllyel tudnak majd elhelyezkedni.

Csoporttudat, összetartozás

Az intézet aulájának falán olyan „zászlók” vannak kifüggesztve, amelyeket egy-egy csoport készített folyamato-

Büszkéek arra, hogy eredményesen átjutottak a programon

san hat hónapon keresztül. A zászlók mellett a minden eddig végzett csoport tablóképe is megtalálható. Büszkén vállalják önmagukat. Nem a múltjuk felett siránkoznak, hanem az intézeti teljesítményükből merítenek önbizalmat és önbecsülést. Nem arra büszkéek, hogy börtönben voltak, hanem arra, hogy képesek voltak megfelelni a fokozott elvárásoknak és eredményesen átjutottak a programon. Önmaguknak és a társadalomnak is bizonyítottak ezzel.

A legkisebb fegyelmezetlenséget is azonnal megtorolják, az „elnézés” nem fér bele ebbe a végrehajtási kategóriába. Elég, ha valaki beszélget az ebédlőben vagy elvéteti a formai elvárásokat – máris számolnia kell a következményekkel. Ezek a büntetések legtöbbször csak figyelmeztető jellegűek és minden esetben arányosak az elkövetett cselekménnyel. A fokozatosságot feltétlenül érvényesítik.

Szemtanúja voltam, amikor az ebédlői beszélgetés (megszólalás?) miatt három fogvatartottat félreállítottak. Eb-

ben a konkrét helyzetben a tulajdonképeni büntetés – itt csak rosszallás – abból állt, hogy kiemelték őket a többiek közül (ki a védő és biztonságot adó közösségből) és demonstratív mozdulatlanlásra kötelezték őket (előrenyújtott karokkal, feszesen kellett állni). Néhány perc után a „dolog” le volt zárva, futva ugyan, de visszatérhettek a többiekhez.

A szabálytalan, illetve ön-és közveszélyes viselkedést sajátos módon büntetik. Amennyiben annak mértéke nem annyira súlyos, hogy be kell fejezni a programot és egy zárt intézetben folytatni a – hosszabb – büntetést, akkor jelmezbe öltözve kell eltölteni 5–7 napot. Aki valamilyen módon figyelmetlenségéből tüzet okozhatott volna, az tűzoltójelmezben vesz részt minden programon. A gyerekesen reagáló, illetve viselkedő pelenkában és patedliben, cumival köteles közlekedni, a komolytalankodót bohócnak öltöztetik. Csúnya beszéd miatt az egyik lány táblát viselt a nyakában: „*Ha már nem tudok semmi kedveset mondani, akkor inkább egyáltalán nem szölok.*”

Kihívás és próbatétel

A kihívás jellegű feladatoknál (póznára mászás, átugrás trapézra stb.) a biztonsági feltételeket minden vonatkozásban maximálisan biztosítják. A biztosítókötelet elől egy tréner tartja, de a kötelet korábban mindenféle furatokon vezetik át, így a zuhanástól „automatikusan” is megvédené az elítéltet. A tréner mögött társ is segít – ennek inkább csak szimbolikus jelentése van, hangsúlyozza, hogy vigyáznak egymásra és segítik egymást.

A tréner és más tisztviselő is hangosan biztatja a résztvevőt – mintegy a társadalom segítségét szimbolizálva. A sikeres teljesítmény után a dicséret sem marad el. Az igazi eredmény azonban az

elítéltek bensőjében következik be. Önbecsülésük, önértékelésük és önbizalmuk erősödik, hinni kezdenek abban, hogy igazi segítséget kaphatnak a társaiaktól. Bebizonyosodik számukra, hogy a kemény és következetes munkának van eredménye.

Az elítéltek túlnyomó többsége kábítószertufutárként került a börtönbe. A nevelői/pszichológusi foglalkozásoknak ezért a legkiemeltebb témája a kábító- és bódítószerekkel foglalkozik. Rámutatnak annak veszélyeire és tanácsot adnak a leszokásra vonatkozóan. A foglalkozások alatt szembetűnő a kötetlen légkör és a tényleges partneri viszony. *A tréningnek különben ez szakmai kritériuma.* Más formában nem képzelhető el valós eredmény. Soha nem öncélú a rend és a formai követelmény. Minden egy irányba hat. A helyzet azonban veszélyeket is hordoz magában – könnyen kisiklik az ilyen program és elmozdul az értelmetlen drill irányába, ezzel teljesen hatástalanná és negatívvá formálva a pozitív törekvéseket. A vezetés felelőssége itt a legnagyobb.

Az intézeti élet során sohasem az elkövetett bűnök felemlgetése áll a középpontban, hanem a produktív jövő megtervezése. Az életismeretek elsajátítása (önfenntartás, a pénz beosztása, takarítás, mosás stb.) mellett az álláskeresésre is felkészítik őket. Nem hazudni tanítják a résztvevőket, hanem megtanulják, hogy a legkedvezőbb oldalukat milyen módon emelhetik ki, illetve mutathatják meg. Az elemi viselkedési szabályoktól eljutnak a logikus érvelésig.

A visszaesési mutatók nagyon jók, azonban azt minden esetben hangsúlyozni kell, hogy a visszaesés multifaktoriális jelenség, a börtön csak az egyik tényező.

Texasban a csizmatábori forma reszocializációra koncentráló programjának kidolgozásával úttörő jellegű feladatot vállalt az adminisztráció. Szakmai véleményem szerint a megvalósítás során is eleget tudnak tenni saját célkitűzéseiknek.

A csizmatábori formák meghatározó jegyeinek elemzése

	Hongkong Sha Tsui Detention Centre	New York Rikers Island HIIP program USA	Texas Bryen Női csizmatábor USA
Végrehajtási koncepció	Represszív típus	Represszív típus	Represszív típus
Korrektív célok	Elrettentés; Büntetés; Rehabilitáció; A túlzásfoltosság és a költségek csökkentése	Elrettentés; Rehabilitáció; Büntetés; A visszaesés csökkentése.	Rehabilitáció Büntetés; A visszaesés csökkentése
A beutaltak köre	Bűnelkövető és kriminálisan veszélyeztetett fiatalkorúak és fiatal felnőttek. Értelmileg, érzelmileg és fizikálisan ép elítéltek.	Bűnelkövető, vagy a feltételes kedvezmény magatartási szabályait megszegő fiatal felnőttek. Nem erőszakos bcs és a feltételes szabályainak megszegői. Értelmileg, érzelmileg és fizikálisan . ép elítéltek	Felnőttek Nem erőszakos bcs elkövetői. Értelmileg, érzelmileg és fizikálisan ép elítéltek.
A kezelés időtartama	Határozatlan időtartamú; Progresszív rendszer /általában 5 – 12 hónap/.	Határozott időtartamú /2 hónap/.	Határozott időtartamú /6 hónap/.
Pozitív pedagógiai módszerek	Szokások kialakítása; Progresszív rendszer; Egyértelmű szabályok; Folyamatos értékelés; Személyes példa; Közösségi feladatok (bár nem ágyazódik szociális kontextusba).	Önbizalom; Bátorság; Együttműködés; Kihívó jelleg; Progresszív rendszer; Egyértelmű szabályok; Folyamatos értékelés; A programon való részvétel választható; Személyes példa; Közösségi feladatok. Életismeretek elsajátítása; Kognitív tréning.	Önbizalom; Bátorság; Együttműködés; Az összetartozás érzésének hangsúlyozása; Kihívó jelleg; Egyértelmű szabályok; Folyamatos értékelés; A programon való részvétel ; választható Személyes példa; Közösségi feladatok; Munka és tanulás összhangja; Felkészítés a felelősségteljes anyai szerepre; Életismeretek elsajátítása; Kognitív tréning.
Negatív „kezelési” módszerek, illetve kialakult negatív helyzet	Megalázás; Verbális konfrontáció; Túlzottan kemény fegyelmezés; Teljes némaság; Érzelmek elfojtása; Teljes uniformizálás; Az egyéniség minden megnyilatkozásának teljes tilalma; A határozatlan időtartam miatt az átláthatóság sérül	Megalázás; fizikai büntetés; durva verbális konfrontáció; túlzottan kemény fegyelmezés.	Privát tárgyak tilalma; A tábor szövetségi intézet, így sokszor a fogvatartott és a családja, szerettei között egy kontinensnyi távolság is lehet.

A rehabilitáció mint központi célkategoría jelen van valamennyi programban. Pedagógiai szempontból elgondolkodtató, hogy a hongkongi és a New York-i csizmatáborok nem – vagy csak kisebb mértékben készítik fel direkt módon a „kinti világba” történő beilleszkedésre a fogvatartottjait, hiszen a programban súlykolt vak engedelmesség teljes egészében szemben áll a társadalom által preferált tulajdonságokkal; a vállalkozó, önálló és felelős döntést hozó polgár eszményképével. Valószínűsíthető, hogy az említett csizmatáborok hatásrendszerükben az elrettentő elemek hangsúlyozásával a kriminális életút kialakulását kívánják megtörni, és ezzel szolgálják – áttételes formában – a rehabilitációt.

A szakirodalom szerint a csizmatáborok egyik legáltalánosabb jellemzője a viszonylag rövid időtartam.⁴ Álláspontom szerint ez a fiatalokra nézve komoly veszélyforrás, mert egy hat hónapnál rövidebb program képtelen tartós pedagógiai hatást gyakorolni a magatartásra, az intézeti tartózkodás pozitív hatásai eleve behatárolttá válnak. Ugyanakkor a fiatalok társadalomból történő erőszakos kiemeléséhez hozzájárulhat a bűnözői éntudat kialakulásához, valamint a társadalmi megbélyegzettség rögzüléséhez. Vavró összegző véleménye szerint a rövid tartamú végrehajtandó büntetés rendelkezik mindazokkal a hátrányokkal, amelyekkel az ilyen jellegű büntetés jár, anélkül, hogy azok előnyeit, feltételezett pozitív átnevelő hatását elérné. (Vavró, 1992)

A személyes példaadás módszerének alkalmazását valamennyi csizmatábori típusnál megtaláljuk. A felnőtt alkalmazottak általában autokratikus, korlátozó szerepet töltenek be, amely természetesen elriasztó és ellenállást ébresztő hatást fejt ki. További kifogásunk az általuk közvetített „példával”, hogy az – Bryan kivételével – kizárólag agresszivitást és érzéketlen brutális keménységet képvisel, illetve testesít meg. Ebből az aspektusból csak remélni tu-

dom, hogy a mintául felkínált magatartási séma nem épül be a fogvatartottak – generálisan amúgy sem teljesen ép – személyiségébe. A fiatalok fogvatartottak – életkori sajátosságuk miatt – lényegesen fogékonyabbak az ilyen jellegű hatásokra, a negatív szerepelfogadás veszélye esetükben fokozottabb.

A közösség tevékenysége, mint az indirekt pedagógiai hatásrendszer forrása jelentős szerepet kap(hatna) a programokban. A kölcsönhatások és interakciók jelentősége közismert a személyiség formálásában. (Pataki, 1967) New Yorkban a „családforma” szervezetszerű tevékenység az egymásrautaltságot és a közös helyzet, illetve sors vállalásával kialakított kohéziót hangsúlyozza. Texasban valós értékeket magában hordó szociális rendszer kialakításával az egyén nemcsak a csoport tagjaként, hanem szubjektív csoportformáló erőként ágyazódik a rendszerbe. Hongkongban is előfordul, hogy csoporton belüli feladatot kapnak a fiatalok, azonban ezek a feladatok nem ágyazódnak szociális vagy csoportkontextusba, így teljesítésük nem segíti elő a – társadalmilag legértékesebb – közösségileg konstruktív magatartás- és tevékenységformák kialakulását.

Előnyök és hátrányok

A csizmatábori végrehajtási forma elemzésekor hangsúlyozottan csak a pedagógiai tartalmakkal kívánok foglalkozni. A gazdasági–költséghatékonysági megközelítés; a biztonságos őrzés technikai rendszerének kialakítása; a közegészségügyi normáknak való megfelelés; a tartalmas munkavégzés kereteinek megteremtése vagy az ellenőrzői–utógondozói hálózat megszervezésének módja nem illeszthető ebbe a tárgykörbe. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezek a területek ne lennének fontosak. Néhány esetben azon-

ban elkerülhetetlen a neveléstudomány felségvizeiről történő „elkalandozás” (ilyen például a jogszabályok kérdése), de csak akkor érzem ennek létjogosultságát, ha az érintett terület direkt módon hat a fogvatartottakkal kapcsolatos nevelési/kezelési munkára.

A csizmatábori végrehajtás evolúciójának elemzése, valamint a nemzetközi kutatási eredmények bizonyítják, hogy egy modern felfogású, a valós társadalmi igényeket szem előtt tartó program elsősorban a rehabilitációra, illetve a reszocializációra koncentrál. Ennek a törekvésnek a primátusát kell megteremteni.

A végrehajtási forma sajátosságából következik, hogy – a feszes, szigorú és rendkívül intenzív igénybevétel megkövetelő keretek miatt – a beutaltak megbüntetésére szinte automatikusan megvalósul. A generális prevenciót illetően már más a helyzet. A fiatalkorúak kevésbé érettek ahhoz, hogy felfogják és a helyén értékeljék a tábor jellemző tulajdonságait. Féltő, hogy a bűncselekmény elkövetésének még csak a határára kerülő fiatalok nem az elrettentő keménységet, a behódolásra kényszerítő militáris kiszolgáltatottságot, vagy az embert próbáló megterhelést érzékelnék. Személyiségük – jellemzően kimutatható – értelmi, érzelmi és szociális deficitje miatt sokkal inkább a bennük rejlő agresszivitás kiélésének színterét, a kihívást és a kaland lehetőségét látnák bele a csizmatáborba, így számukra semmiképpen sem elrettentő a bekerüléssel való fenyegetettség. A fiatal felnőttek és a felnőttek számára már kevésbé kérdéses, hogy mi kaland és mi büntetés.

Ha a reszocializációt központi kategóriának fogadjuk el, akkor a bűnmegelőzés célként történő vállalása is indokolt. *Elsősorban a szekunder bűnmegelőzés valósítható meg.* Azt kell elérni, hogy a csizmatáborból szabadulók „életkompatibilis” ismeretekkel és képességekkel gyarapodva hagyják el az intézetet.

Jogszabályi háttér?

A csizmatábori végrehajtási forma nem mond ellent a felelősség elvének, hiszen ez a fejlesztendő tulajdonságok egyik kitüntetettje. A *nyitottság* részlegesen megteremthető, bár az intenzív jelleg miatt az elszigeteltség általános jellemző. A táborok környékén esetlegesen végzendő takarítási, karbantartási, vagy valamilyen termelőmunka során sem képzelhető el a lakókörnyezettel tartalmi kooperáció kialakítása. Az önkéntesek, karitatív szervezetek bevonása a mindennapi intézeti életbe csak rendkívül limitált lehet. A *normalizálás alapelveinek* megvalósítására azonban nem látok reális esélyt. Ha végiggondoljuk a totális intézmény goffmani sajátosságait, akkor könnyen védhetővé válik álláspontom. A csizmatáborok ugyanis – ha van ilyen kategória, akkor – a totális intézmények szélsőséges megtestesítői, hiszen: a totális intézmény meghatározza és megköti a benne résztvevők helyét, körülhatárolja a teret (elég szűkösen), amelyben mozoghatnak, élhetnek; meghatározza a résztvevő társakat; pontosan meghatározza a tevékenységet, a tevékenység módját, idejét; körülhatárolja az időt is, amely fölött nem a totális intézetbe utalt rendelkezik, hanem az az egységes autoritás, amely hatalma alá be van sorolva. (Goffman, 1974)

A csizmatábor funkciójánál és módszertanánál fogva tehát teljességgel „életidegen”. Céljaiban természetesen nem, de – mint látjuk – mindennapi munkájában, az elhelyezési körülmények jellegében, a személyzet-fogvatartotti viszonyrendszerben és kommunikációban feltétlenül. Az életritmus, a napirend olyan kereteket követel meg, amely távolról sem hasonlít egy „polgári hétköznapra”.

Az ENSZ kötelező minimuszabályai a fiatalkorúakkal kapcsolatos jogalkalmazásra többek között kimondja, hogy: „... a szabadságvesztés-büntetést csak akkor szabad kiszabni, ha a fiatalkorút

olyan súlyos bűncselekményért ítélik el, ami személy elleni erőszakkal valósult meg, vagy pedig már súlyos bűncselekmények elkövetésében is megnyilvánuló konok bűnözésről van szó és más megfelelő válasz nem adható”.

A nemzetközi gyakorlat egyértelműen kizárja a csizmatábori programhoz csatlakozhatók köréből az erőszakos bűncselekményt elkövetőket és majdnem ennyire konzekvensen a visszaesőket. Amennyiben egy esetleges hazai gyakorlat ezeket a differenciálási szempontokat itthon is érvényesíti, akkor jelentős mértékben szembekerül a korábban elfogadott – és fent idézett – egyezményrel.

A hazai jogrendben jelenleg nem létezik a „választható” büntetés intézménye, illetve a hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetés rövidebbre történő „átváltoztatásának” lehetősége. A tapasztalatok és a szakirodalom egyértelműen hangsúlyozza a választhatóság jelentőségét. Az angliai reformpróbálkozások kudarcának éppen az volt az egyik oka, hogy a fiatalok esetében a csizmatábori végrehajtást tették kizárólagos szabadságvesztés-büntetéssé. Lőrincz általános értelemben hívja fel a figyelmet arra, hogy a fiatalok között a saját sorsuk alakításában való együttműködés szükségletének megteremtése és készségének kialakítása mennyire fontos. (Lőrincz, 1993) A személyes kompetenciaként megélt döntés kiiktatásával elveszik a választás szabadságából adódó pszichológiai és pedagógiai lehetőség, a döntésért érzett felelősség energiát felszabadító és azt következetesen mozgósító hatásmechanizmusa.

A fogvatartott életét, további lehetőségeit (kapcsolattartás, munka) alapvetően megváltoztatná egy ilyen jogintézmény bevezetése. A bíróság által meghatározott „normál” ítéleti tartam drasztikus csökkentése érdekében – a nemzetközi tapasztalat szerint – jelentős számban választanák az átlagos terhelést sokszorososan meghaladó végrehajtási formát.

Egy ilyen döntést követően joggal várható el – a kilátásba helyezett jelentős előny elérése érdekében –, hogy a fogvatartott maximális teljesítményt nyújtson, együttműködési szándéka megerősödjön és az önkontroll erősítésével kerülje az antiszociális formát öltő konfrontációt. Volentics szerint a reszocializáció tartalmának differenciálása, a választási lehetőségek kialakítása azért jó irány, mert ezáltal enyhül a nevelés kénszerjellege, jobban motivált a fiatal az általa ugyan kénszerből, de mégis önként választott és vállalt reszocializációs programok véghezvitelére. (Volentics, 1993)

A csizmatábori végrehajtás egyik sarokpontja a fogvatartottak körének kiválasztása. A nemzetközi tapasztalatok arra intenek, hogy elkerülhetetlen a jól körülhatárolt, egyértelmű differenciálási rendszer kidolgozása. Véleményem szerint az alábbi csomópontok alapján célszerű haladni:

A bekerülés módja

Szakmai szempontokat szem előtt tartva kizárólag az alternatív bekerülést tartom helyesnek, tehát amikor a bíró felkínálja a választás lehetőségét: vagy klasszikus szabadságvesztés-büntetés, vagy csizmatábor. Természetesen ennek csak akkor van értelme, ha a csizmatábor időtartama lényegesen kisebb, ha a szabályok, az elvárások és az átjárhatóság egyértelműen kidolgozott és a gyakorlatban kivitelezhető.

A résztvevők köre

A résztvevők körének meghatározásakor a program céljából, a jellemzően alkalmazásra kerülő módszerekből, a különböző fogvatartotti kategóriák személyiség-tulajdonságaiból célszerű kiindulni. A büntetés-végrehajtási sajátosságok miatt a biztonsági szempontok és a nemzeti hagyományok szem előtt tartása is feltétlenül indokolt. Minden kezelési/nevelési módszer alkalmazásának előfeltétele, hogy – ha az egyébként optimális egyéniesítésre csak részlegesen van lehetőség, akkor – vi-

szonylag homogén csoportokat kell kialakítani. Ennek értelmében a csizmatábor típusú végrehajtási forma esetleges hazai bevezetésének első lépcsőjében az első bűntényes, nem erőszakos, illetve nem szexuális jellegű bűncselekményt elkövetett fiatal felnőtt férfiak bevonását tartom szakmailag indokoltnak.

★

Hazai börtöneink tevékenység- és célrendszerét, működését, légkörét, de még a személyzet és a fogvatartottak összetételét is alapvetően meghatározza a történelmileg kialakult gazdasági, szociális és kulturális környezet, a büntetőpolitika elvárásai, valamint az állampolgároknak a bűnözéshez, a bűnelkövetőkhöz, de leginkább a büntetéshez való viszonyulása. Természetesen ez a hatás- és viszonyrendszer dinamikus egységet alkot, azonban a változás, a formálódás normál körülmények között rendkívül lassan megy végbe. Azt is szem előtt kell tartani, hogy a börtönbe jutott személyek

sajátosságai, tipikus viselkedésük, a személyzet kötelezettségei, a ráfordítások minősége és mennyisége – mind a társadalom szociokulturális mintái által meghatározottak.

Mindez arra figyelmeztet, hogy minden olyan nagyléptékű és gyors változtatás, amelynek alapiránya az eddigi gyakorlattól eltér – és a csizmatábori végrehajtási forma ilyen –, bevezetése minden vonatkozásban rendkívüli körültekintést igényel. Véleményem szerint a szabadságvesztés-büntetés mára kialakult rendszere nemcsak bővíthető, hanem – amennyiben a differenciált végrehajtás igényének meg akarunk felelni, akkor – elkerülhetetlen. Ugyanakkor bízom benne, hogy a pönológia által összegyűjtött elméleti ismeretek és a büntetés gyakorlatának tapasztalatai elegendő muniókat adnak ahhoz, hogy a továbblépés megtervezésekor a szakmai érvek érvényesülése prioritást kapjon.

Ruzsonyi Péter

Felhasznált irodalom

Cheng C. (1993): *Development in the Treatment and Rehabilitation of Offenders – The Hong Kong Experience.* Correctional Services Department Hong Kong

Correctional Services Department (1985): *Evaluation Report on the Detention Centre (Young Offenders Section),* Hong Kong

Goffman, E.: *Asylums /I./* Penguin, London

Lőrincz, J. (1993): *A fiatalkorúak szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciónak végrehajtása.* Kandidátusi értekezés, Budapest

Pataki, F. (1967): *A nevelési folyamat megszervezésének módszertana.* In.: *Nevelőmunka az általános iskola 5–8. osztályában.* (Szerk.: Pataki, F. – Tóth, L. – Hunyady, Gy.) Tankönyvkiadó, Budapest, 147.p.

Ruzsonyi, P. (1993): *Beszámoló a japán ENSZ-iskoláról.* IMBvOP Archívum, Kézirat

Shek, L.B. (1993): *A brief outline on the treatment of special categories of offenders in Hong Kong.* Correctional Services Department, Headquarter, Hong Kong, Kézirat

Vavró, I. (1992): *A fiatalkori bűnözés és jogkövetkezmenyei,* Kézirat

Vigh, J. (1973): *A nevelési eszme érvényesülése a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében.* Magyar Jog, 1973. 6. szám, 335.p.

Volentics, A. (1993): *Gyermekvédelem és reszocializáció,* Kandidátusi értekezés, 1993. 77.p

Az intézetekkel kapcsolatos generális információk találhatóak még:

The City of New York Department of Correction: High Impact Incarceration Program – Information Package 2000

D.O.C. History – <http://www.ci.nyc.ny.us/html/doc/html/hystory.html>

Rikers & Off-Rikers Jails: The Bronx – <http://www.ci.nyc.ny.us/html/doc/html/brnxmap.html>

Jegyzetek

¹ Cap. 239, Laws of Hong Kong

² A csizmatábori program egymástól jól elkülönülő részekre tagolódik. **Befogadási időszak:** Minden új befogadott legalább az első 7 napot egy befogadó körletben tölti el. Ez idő alatt megismerik a szabályokat és a napirendet, valamint tájékoztatást kapnak a program céljáról. Az állomány a befogadási időszak alatt megismeri a beutalt esetleges személyes problémáit. **Fokozatos rendszer:** A program három, egymásra épülő szintet foglal magában. A befogadási időszakot követően a beutalt az *Első Szintre* kerül. Ott az egyén törekvése a meghatározó, ettől függ, hogy mennyire igyekszik megfelelni a program támasztotta követelményeknek, milyen magatartási és viselkedési változásokat produkál, végső soron milyen ütemben közeledik a szabadulása felé.

³ A „pártfogó felügyelet” alatti magatartási szabályok:

– tájékoztatni kell a pártfogó felügyelőt a lakhely és a foglalkozás valamennyi változásáról,

– törvénytisztelő módon kell élni, tilos kapcsolatot tartani a nyilvánvalóan helytelen életmódot folytató személyekkel, valamint törvénytisztelő tevékenységet folytató társaságok tagjaival,

– be kell tartani a pártfogó felügyelő utasításait és találkozni, illetve tanácskozni vele, valahányszor csak szükséges,

– havonta minimum egyszer kötelező személyesen megjelenni a pártfogó felügyelőnél,

– előzetes engedélykérés nélkül este 11 óra és reggel 6 óra között otthon, illetve meghatározott helyen kell tartózkodni,

– nem mutatkozhatnak az alvilág tagjai által gyakran látogatott szórakozóhelyeken.

⁴ Esetünkben az egy évnél rövidebb ideig tartó szabadságvesztés-büntetést tartjuk „rövid időtartamúnak”.

Rendvédelem és előítélet

Feloldható-e az ellentmondás?

Megítélésem szerint fontos és érdekes problémába ütköztem. Nem letisztult gondolatmenettel jelentkezem, ennek több oka is van. A szóban forgó kérdés bonyolult, szerteágazó, többféle tudományághoz kötődik. Vizsgálódásomnak az elején tartok, inkább a probléma felvetésére és körbenjárására vállalkozhatom, nem a megoldására. Mégis írok róla, remélve, hogy közös erővel talán sikeresebben megbirkózunk e kérdéssel. Kérem az olvasót, ilyen szellemben fogadja gondolataimat.

Vizsgálandó témánkat jelezhetjük egy provokatívnek tűnő kérdéssel: *Lehetséges, hogy a rendvédelmi szervezetek akaratlanul is előítéletessé teszik tagjaikat?* A kérdés mögött meghúzódó probléma lényege egyszerűen megragadható. Pszichológiai elemzésekből tudjuk, hogy a hatalomra, erőszakra épülő, hierarchikus emberi viszonyok előítéletessé nevelik az ilyen viszonyok között élő személyeket. (Erről később még bővebben szólnunk.) A rendvédelmi szervezetek (a büntetés-végrehajtás, a rendőrség, a határrendészet stb.) lényegükből adódóan ilyen, hatalomra épülő, hierarchikus szervezetek. Joggal feltételezhető tehát, hogy a rendvédelmi szervezetek belső viszonyaik, szellemük következtében akarva-akaratlanul előítéletessé nevelik tagjaikat. Ugyanakkor ugyanezeknek a rendvédelmi szervezeteknek tudatos törekvése, hogy feladataikat előítéletmentesen lássák el, hogy tagjaik előítéletességét a lehetőségek szerint a minimálisra csökkentsék. Ezt várja el tőlük a demokratikus jogrendszer és a civil lakosság is. Nyilvánvaló az ellentmondás a két tendencia között. Az egyik oldalról a rendvédelmi szervezeteknek a lehetőségek szerint előítéletmentesen kellene dolgozniuk, tagjaikat az előítéletmentes egyének köréből kellene toborozniuk, munkatársaikat az előítéletek csökkentése irányában kellene nevelniük, a másik oldalról viszont a rendvédelmi szervezetek felépítésük és gondolkodásmódjuk következtében az előítéletesség „meglegályai”. Mit lehet itt tenni? Hogyan lehet kezelni vagy megoldani ezt az ellentmondást?

Mielőtt a végső kérdésekre válaszolni próbálnánk, előbb aprólékosan meg kell vizsgálnunk magát a problémát, hiszen elnagyolt fölvetése nyomán még számtalan tisztázandó kérdés maradt vissza, és ahogy mondani szokták: „*az ördög a rész-*

letekben rejlik”. Mindenekelőtt vizsgáljuk meg, hogy valóságos problémával állunk-e szemben, vétek lenne ugyanis valamiféle mondvacsinált problémával vagy félreértéssel bajlódunk. Vegyük sorra tehát azokat az ellenvetéseket, amelyek a fenti elnagyolt gondolatmenettel szemben felvethetők.

Néhány lehetséges ellenvetés

Az előbb hivatkozott pszichológiai vizsgálatot Adorno és munkatársai a második világháború után végezték el; a náci antiszemitizmustól megdöbbenve és elborzadva az előítéletesség lélektani gyökereit akarták föltárni. Adorno és munkatársai (a továbbiakban röviden Adorno) kutatása tehát nem friss. Eredményeire épülő gondolatmenetünk érvényét meg lehet kérdőjelezni azon az alapon, hogy Adorno kutatásai óta széles körű és további vizsgálatok elemezték az előítéletesség gyökereit, és abban Adorno eredményeihez képest lényegesen új oldalakat tártak fel. Az újabb eredmények ugyanis részben cáfolják Adorno azon végkövetkeztetését, miszerint az előítéletesség elsősorban a személyiség olyan torzulásából fakad, amely személyiségtorzulás főként a „tekintélyelvű” („autoritárius”) családi nevelés következménye. E kritika mégsem tántoríthat el kérdésünk további vizsgálatától. A szakemberek többsége ugyanis ma is elfogadja, hogy Adorno valós összefüggést mutatott föl a tekintélyelvű családi légkör hatása és a hatásnak kitett személyiség előítéletessé torzultsága között; Adorno következtetéseiből inkább azt bírálták felül, hogy ez a családi hatás volna az egyetlen vagy a legfontosabb gyökere az előítéletességnek. Az a felismerés tehát, hogy a tekintélyelvű légkör hozzájárul a személyiség előítéletessé válásához, ma is elfogadott. A mi gondolatmenetünkhöz pedig ennyi elég.

Témánk elemzésekor számíthatunk arra az ellenvetésre is, hogy Adorno vizsgálata a serdülőket érő családi erőszakról és tekintélyuralomról bizonyította be, hogy az előítéletet szül, a mi gondolatmenetünkben viszont a rendvédelmi szervezetekről és az abban dolgozó felnőtt emberekről van szó. Meglehet, mondhatja vitapartnerünk, hogy a gyermeket érő erőszak hozzájárul az előítéletes személyiség kialakulásához, de ez egyáltalán nem bizonyítja, hogy a felnőtteket érő erőszak az ő személyiségüket is ugyanilyen irányban eltorzítja. Természetesen ez az ellenérv is meggondolandó, mégsem teszi érdektelenné kérdésfelvetésünket, hiszen egyrészt a személyiség alakulása nem áll le a felnőttkor küszöbén, ezért számolnunk kell a rendvédelmi dolgozók személyiségváltozásának lehetőségével is, másrészt – és esetünkben ez a fontosabb meggondolás – a rendvédelmi szakmák elsajátítását többnyire „serdülőkorban”, tehát erősen képlékeny és befolyásolható állapotban kezdik meg az érintett ifjak. Vagyis ha a tekintélyelvű családi légkör előítéletesre nevel, akkor evvel a hatással a tekintélyelvű rendvédelmi szakképzés esetében is számolnunk kell. Kérdésünket tehát kár lenne félredobni, inkább tovább kell azt vizsgálnunk.

Problémafelvetésünk jogosságát más alapon is vitatni lehet. Mondhatja valaki, hogy a rendvédelmi szervezetek belső viszonyai és légköre nem tetszőlegesek, ha-

nem a rendvédelmi feladatok természetéhez igazodnak. Hiába vágyunk a tekintélyelvű rendvédelmi szervezetek helyett elfogadó, barátságos szervezetekre, ezek a rendvédelmi munka végzésére nem volnának alkalmasak. Ezért választanunk kell egy oldalról a tekintélyelvű és hatékony rendvédelem, más oldalról az elfogadó és hatástalan rendvédelem között – folytathatja vitapartnerünk. A választás során pedig csakis az első módozatot részesíthetjük előnyben, még akkor is, ha avval az előítéletességnek egy magasabb fokát kell vállalnunk, mint amekkoráival a második módozat választása járna, hiszen a fő követelmény mégiscsak a hatékonyság. Erre az ellenvetésre válaszunk a következő. Az érv ésszerűsége és fontossága aligha vitatható. Ugyanakkor eredeti témánktól egy egészen más területre kanyarodik el: azt feszegeti, milyen szellemű rendvédelmi szervekre van ma szükségünk. Ez természetesen nagyon aktuális és fontos kérdés, vitatják is eleget, és a vitából remélhetőleg jó döntések fognak születni. Én jelenleg ebbe a vitába nem kívánok bekapcsolódni. Ez azonban nem változtat azon a helyzeten, hogy eredeti kérdésfelvetésünk is fontos. Hiszen akármelyik rendvédelmi modellben gondolkozunk is, érdemes annak a gyengeségeit is szemügyre vennünk azért, hogy ha lehet, csökkentjük azokat. Aligha vitatható, hogy rendvédelmi szervezeteink ma tekintélyelvűek. Érdemes tehát megvizsgálni azt a kérdést, hogy a tekintélyelvű rendvédelmi szervezetek általában termelik-e, és ezen belül a mi mai rendvédelmi szervezeteink valóban termelik-e az előítéletességet, és ha igen, mit is tehetnénk e nemkívánatos mellékhatás enyhítése érdekében. Egyébként, ha a mai rendvédelmi modellünket a „polgárbarát,” „közösségi”rendvédelmi modellre cserélnék fel, akkor is érdemes volna megvizsgálnunk, hogy az ilyen módon megváltozott rendvédelmi szervezeteken belül hat-e a tekintélyelvűség, a parancsuralmi hierarchia, és ha igen, termeli-e az előítéletességet. Mert ha termelné, ugyanúgy keresnünk kellene az előítéletesség csökkentésének lehetőségeit, ahogy azt ma is keresnünk kell.

Írásunk címében azt ígértük, hogy azokat a lehetséges stratégiákat vizsgáljuk, amelyek alkalmasak a rendvédelmi tisztképzésben az előítéletesség csökkentésére. Számolhatunk tehát avval az ellenvetéssel is, miszerint hiába igazolnánk, hogy a rendvédelmi szervezetek előítéletességre nevelik tagjaikat, ez a megállapítás magára a tisztképzésre akkor sem volna kiterjeszhető, hiszen más a tisztképző iskola, és más a rendvédelmi szervezet. A rend kedvéért röviden erre az ellenvetésre is válaszolunk. A rendvédelmi tisztképzés valóban nem azonos a rendvédelmi szervekkel, viszont pontosan az azokban folyó munkára akar felkészíteni. Az iskola ezért igazodik a rendvédelmi szervezetek belső viszonyaihoz, szellemiségéhez.

Az iskolára vonatkozóan tehát a következő eredményre jutunk: ha igaz az, hogy a rendvédelmi szervezetek hierarchikus, parancsuralmi rendszere előítéletessé neveli azok tagjait, akkor az is igaz, hogy az ilyen viszonyokra felkészítő, vagyis az ilyen viszonyokat „utánzó”iskola még hatékonyabban, még erőteljesebben előítéletessé neveli hallgatóit, hiszen a hallgatók még igen képlékeny, a nevelő hatásokra igen fogékony életkorban vannak.

Az eddigiek összegzéseképpen megállapíthatjuk tehát, hogy a kézenfekvő ellenvetések áttekintése során eredeti kérdésfelvetésünk nem vesztett megalapozottságából, sőt, inkább megerősítést nyert. A megvizsgált ellenvetések ugyanis nem gyengítették meg a kérdésfelvetésünket megalapozó két állítást: 1. a rendvédelmi szakmáknak munkájuk végzéséhez szükségük van a tekintélyelvű, hierarchikus szervezetekre, és 2. a tekintélyelvű viszonyokról és szellemről az élet egy területén (családi keretek között) már kiderült, hogy elősegítik a személyiség előítéletessé torzulását.

Mit fedezett föl Adorno az előítéletes személyiség vizsgálata során?

Adorno és munkatársai kutatásából most számunkra az érdekes, hogy ők pszichológiai módszerekkel (tesztekkel és interjúkkal) kiválogatták az előítéletes egyéneket, és megvizsgálták azok életútját, és ezen belül családi neveletésüket is. Ennek során azt találták, hogy az előítéletes egyének múltjában sokkal gyakrabban (sokkal nagyobb százalékban) volt föllelhető az erőszakos, büntető, tekintélyelvű (úgynevezett „autoriter”) családi neveltetés, mint a kevésbé előítéletes egyének múltjában. Vizsgálati adataikból továbbá felvázolták az előítéletességre hajlamos személyiség típusát, és bemutatták, hogy tartalmi összefüggés is fönáll az erőszakos légkörű neveltetés és az előítéletes személyiségtípus jellemvonásai között. Végül azt is kimutatták, hogy az előítéletes személyiség maga is hajlamos az autoriter, erőszakos cselekményekre, várhatóan szülőként is ilyen családi légkört fog kialakítani, vagyis hogy számolni kell az előítéletesség és az erőszak nemzedékről nemzedékre történő továbbadásával.

A mai pszichológia szerint az autoriter, előítéletessé nevelő családi légkör fő jellemzői a következők: benne legfontosabb az engedelmesség, és a legnagyobb bűn a parancsmegtagadás, elnyomják a gyerek kezdeményező készségét, a gyerekek nem lehetnek titkai a szülő előtt, a fő nevelési módszer a fegyelmezés, jobban szeretik a nyugodt gyereket, mint a mozgékonyat, aktívát.

Allport, neves amerikai pszichológus ezt így összegzi: „Mindent összevéve az eredmények azt tanúsítják, hogy a szigorú, a gyermek elnyomására berendezkedő, illetve a gyermeket örökösen bíráló családi légkör, melyben a szülők szava törvényként esik a latba, igen nagy valószínűséggel készíti elő a talajt a csoportokkal szembeni előítéletek számára.”

A tekintélyelvű nevelés várható következményeiről pedig így ír Allport: „Milyen eredmény várható? A gyermek mindenekelőtt megtanulja, hogy nem a bízalom és a türelem, hanem a hatalom és a tekintély szabja meg az emberi kapcsolatok alakulását. Ezáltal fokozatosan hierarchikus kép alakul ki benne a társadalomról. Az egyenlőség valójában nem is létezik. A hatás azonban még mélyebbre terjed. A gyermek lemond késztetéseit kielégítéséről. Helytelen, ha dührohamai vannak, nem szabad engedetlennek lennie, rá se nézhet a neki szüvére. A gonoszt önmagában kell keresnie, és ott kell legyőznie. A kivetítés (projekció) egyszerű mechanizmusa révén (...) a gyermek másokban lát gonosz törekvéseket, és azoktól ret-

teg. Azok forralnak ellene sötét terveket, az ő törekvéseik miatt kell neki rettegnie, bennük nem szabad bíznia sosem.”

Allport egy másik nevelési stílust támogat: „Ha ez a gyermeknevelési stílus valóban előkészíti a talajt az előítéletek számára, a másik, az ezzel éppen ellentétes stílusról elmondható, hogy a türelmes magatartást alapozza meg a gyermekben. A magát biztonságban és szeretetben tudó gyermek, akit ha rossz fát tesz a tűzre, nem fenyeget szeretetmegvonás, akit nem a szülői hatalom szüntelen fitogtatásával nevelnek (inkább megszegyenítés mintsem elfenekelés révén), hinni fog az egyenlőség és a bizalom alapvető értékeiben. Ha nem kényszerül arra, hogy saját érzéseit és törekvéseit elnyomja, akkor kevésbé valószínű, hogy másokra vetítse azokat, és az sem lesz várható, hogy gyanakvás, félelem ébredjen benne, valamint hierarchikusan nézze az emberi kapcsolatokat.”

Allport ismertetőjéből képet kaptunk az autoriter család viszonyairól és légköréről, a benne nevelkedő gyermek várható lelki torzulásáról, és az előítéletessé nevelt gyermek későbbi torz viselkedésmódjáról. Az autoriter család a gyermeket erőszakkal, paranccsal, büntetéssel, megfellebbezhetetlen szülői tekintéllyel neveli; az autoriter nevelés a gyermekben vak engedelmességet, a függőség tudatát, a létbizonytalanság érzését, saját törekvéseket elfojtó önfegyelmet alakít ki; és az autoriter módon nevelt gyermek felnőttként a világot hierarchikus hatalmi viszonyok rendszereként fogja felfogni, fölfelé szolgálalkú, lefelé erőszakos önkényúr lesz, más csoportokkal szemben bizalmatlan, elutasító, azoktól rettegő lesz, a máságot bűnbakként fogja hibáztatni, és üldözni fogja.

Most már szembenézhetünk a nyugtalanító kérdéssel. Ismét kérdezzük meg magunktól: Az autoriter családi nevelés tekintélyuralmi rendszere nem hasonlít-e a rendvédelmi szervezetek belső viszonyaira? A rangfokozat és beosztás szerinti alá-fölérendeltségi viszonyokra? A parancs mindenhatóságára és a feltétlen engedelmesség követelményére? Az autoriter család fegyelmezési eszközei nem hasonlítanak-e a rendvédelmi szervezetekben jellemző számonkérési, ellenőrzési rendszerre: egyéni felelősség, szigorú számonkérés, a büntetéssel fegyelmezés rideg, személytelen eszközrendszere, a bizonytalanságot és a kiszolgáltatottság érzését keltő önkényeskedés lehetősége, fenyegetése? Az autoriter családi nevelés eredményeként kialakuló személyiség nem hasonlít-e a rendvédelmi szervezetekben kívánatos személyiség típusra: tekintélytisztelő, engedelmes, egyéni vágyait és törekvéseit háttérbe szorító, önfeláldozó, kemény fegyelmet követelő, a szervezet értékrendjétől eltérő értékekkel, célokkal szemben bizalmatlan „jó katona” típusára?

Megítélésünk szerint az autoriter családi viszonyok és személyiség (az egyik oldalról) és a rendvédelmi szervezetek viszonyai és az azok között kinevelt „rendvédelmi katona” személyiségvonásai (a másik oldalról) között olyan nagy mértékű megfelelést találtunk, hogy azt egyrészt fontos jellemzőnek, másrészt az előítéletesség vizsgálatában ösztönzésnek és kiindulópontnak kell tekintelnünk.

Sejtésünk ugyanis az, hogy a rendvédelmi szervezetek az előítéletességgel kapcsolatosan ellentmondásos helyzetbe kényszerültek. Egyrészt kívánatosnak tartják és ezért önmagukban kialakítják az autoriter hatalmi viszonyokat, önmagukban kinevelik az autoriter személyiségű munkatársat, másrészt nem tartják kívánatosnak és igyekeznek gyengíteni, visszaszorítani a munkatársak előítéletességét, holott ez az előítéletesség éppen az autoriter viszonyok és az autoriter személyiségek automatikusan kialakuló, szükségszerű járuléka, tartozéka.

Az előítéletmentes rendvédelmi katona: „fából vaskarika”? Autoriter beosztottat szeretnék, csak előítéletesség nélkül? Az ember könnyen azt mondaná, hogy ez képtelenség, teljesíthetetlen vágy, kár a kérdéssel foglalkozni. De ne kapkodjunk el a véleményalkotást! Jól tudjuk, hogy a világ nem „egy kaptafára készült”, hanem mérhetetlenül változatos. Szelídítettünk már meg káros „mellékhatásokat”. Hány gyógyszernek, hány technikai eljárásnak, hány terméknek enyhítettük, fékeztük már meg a nemkívánatos mellékhatásait annak érdekében, hogy magának a dolognak a használatáról ne kelljen lemondanunk? Nem reménytelen eljárás ez az emberi személyiség fejlesztése területén sem, még akkor sem, ha tudjuk, hogy itt rengeteg ismeretlen tényezővel kell számolnunk.

Vizsgált témánk tehát leszűkült arra a kérdésre: *Mit tehetnének a rendvédelmi szervezetek annak érdekében, hogy munkatársaikban megőrizzék a szervezetek számára kívánatos „rendvédelmi katona” személyiségjegyeket, és ugyanakkor a lehetőség szerint mérsékeljék, enyhítsék a „rendvédelmi katona” személyiségtípussal együtt járó előítéletesség tulajdonságának a fellépését?*

Elsősorban a pszichológia tudományától várható, hogy e problémát igényesen elemezze, hogy használható eredményekre jusson. Nekünk most meg kell elégednünk azoknak a tennivalóknak a keresésével és jelzésével, amelyek a rendelkezésünkre álló bölcséleti (filozófiai, etikai) elemzés szempontjaival és eszközeivel is fellelhetők.

„Rendvédelmi katona” a tolerancia készségével? Jelen elemzésünkben induljunk ki abból az – itt és most okkal feltételezett – helyzetből, hogy a rendvédelmi szervezeteknek „rendvédelmi katonákra” van szükségük, és ennek megfelelően azokat is fognak alkalmazni, illetve nevelni. Mit tehetünk annak érdekében, hogy ezek a „katonák” kevesebb előítéletességet és több toleranciát fejlesszenek ki magukban? Abból indultunk ki, hogy a „katonává” nevelést jelen gondolatmenetünk keretében valós és jogos törekvésnek fogadjuk el, tehát a tolerancia kialakítását nem az autoriter viszonyok és az autoriter nevelés visszaszorításával próbáljuk elérni. Milyen lehetőségek maradnak még?

Eszközök az előítéletesség enyhítésére

Az előítéletek fékezésére, tompítására kézenfekvő eszközként adódik a konkrét előítéletek fellazítása ismeretközlés, felvilágosítás, meggyőzés, érzelmi ráhatás stb. segítségével. Ennek a törekvésnek két változata lehetséges.

1. Célba vehetünk konkrét előítéleteket, például a romákkal vagy más konkrét etnikummal szembeni, vagy egy-egy vallási közösséggel, eltérő szexuális viselkedé-

sű csoporttal, valamely szubkultúrával stb. szembeni előítéleteket, és törekedhetünk azok fellazítására, enyhítésére. Ezen belül is több módszerrel próbálkozhatunk.

Tudjuk, hogy az előítéletes ember kellő alap nélkül féli, gyűlöli vagy nézi le előítéletesnek a tárgyát. Ebből kiindulva az előítélet „tárgyáról” nyújtott tárgyilagos és konkrét ismeretek közlésétől azt remélhetjük, hogy ezzel az előítélet „tárgyának” reálisabb megítéléséhez járulunk hozzá. Ezt az eszközt használja például a Rendőrtiszti Főiskola, amikor újabban romológiai ismereteket is nyújt a hallgatóknak.

Abból kiindulva, hogy az előítéletek fontos jellemzője az erős érzelmi színezet (a gyűlölet, a félelem, az irigység, a lenézés), támadhatjuk a konkrét előítéletek érzelmi oldalát is. Az előítélet tárgyával való személyes találkozás, együttműködés, közös érdekelttség átélése pozitív érzelmi elemekkel színezheti a korábban egységesen negatív érzelmeket, ami a konkrét előítéletek enyhüléséhez vezethet. Figyelemre méltó példát láttunk erre a „Kepes-dosszié” című televíziós műsor egyik blokkjában. Az amerikai pszichológus, *Aronson* szervezte az egymástól idegenkedő etnikumú kisdíjakokat egymásra utalt tanulócsoporthoz, és a közös munka folyamán néhány hónap alatt látványosan elfogadóbbá váltak egymás iránt a különböző etnikumú gyerekek.

Ezek fontos, használható módszerek egyes konkrét előítéletek enyhítésére, ugyanakkor valószínűleg (és sajnos) keveset változtatnak az előítéletek lelki gyökerén, az előítéletes személyiség torzultságán. Alkalmasak az egyén egy-egy konkrét előítéletes enyhítésére, de a többi előítéletét lényegében érintetlenül hagyják, és kevésbé változtatják meg az egyén előítéletekre hajlamosságát. (Még az sem biztos, hogy az ilyen „kúra” után az előítéletekre hajló egyén nem keres új „ellenszenves tárgyat” magának az „elvesztett” előítélete helyett, hiszen lehetséges, hogy az ő lelkületének „előítélet-szükséglete” van.)

2. Más módszerekkel magát az előítéleteséget támadhatjuk. Ismeretközléssel, érzelmi élményekkel, tréningekkel bemutatathatjuk, és élménnyé tehetjük az előítéletes ellenszenves, káros, személyiségtorzító jellegét és következményeit. Ebben az esetben tehát az előítéletes személyiséget, mint kerülendőt állítjuk szembe az elfogadó, türelmes, toleráns személyiséggel, mint tiszteletre méltóval, mint kívánattal. Ez a módszer fontos szerepet kap például az etika oktatása során.

Ez a módszer is hatékony lehet, jóllehet az előítéletes személyiség némileg ez ellen is védett. Az előítéletes egyén ugyanis könnyen egyetérthet velünk abban, hogy az előítéletes káros és csúnya tulajdonság, de azt nehezen fogja belátni, hogy ő maga is súlyosan előítéletes. Saját goromba előítéleteire indokokat, mentességet fog találni, „ésszerűen” megmagyarázza azokat („racionalizál”), és ezáltal mintegy kitér az előítéleteségre irányuló kritika elől.

Az előítéleteség visszaszorítása

Az eddigi említett módszerek a konkrét előítéleteket és általában az előítéleteséget (az előítéleteséget, mint olyant) támadják. Ezek alkalmazása megítélésünk szerint jelentős rész-eredményeket ígér, ugyanakkor nem elégedhetünk meg

ennyivel. (Persze ugyan mikor lehetnének elégedettek az előítéletek elleni fellépés eredményével? Az embereket sértő előítéletekből már a kevés is sok.) Érdemes olyan eszközöket keresni, amelyek vagy az előítéletesség torzult személyiséget próbálják „gyógyítani” (az előítéletesség iránti igényt, szükségletet, fogékonyságot próbálják a személyiségben csökkenteni vagy eltüntetni), vagy az előítéletesség kialakulását képesek megelőzni. Ez a módszer tehát nem annyira a lelki torzulás gyengítésére, hanem inkább az „egészséges lélek” megerősítésére helyezi a hangsúlyt.

Könnyű volna azt mondani, hogy ennek a rendvédelemben semmi akadálya sincs, csupán arra kell figyelni, hogy egyrészt a rendvédelemben ne alkalmazzunk autoriter hajlandóságú személyeket, másrészt a rendvédelmi szakképzésben és továbbképzésben ne adjunk helyet autoriter irányban befolyásoló tananyagoknak és tréningeknek, ellenben adjunk helyet a toleranciára nevelő tananyagoknak és tréningeknek. Ez az út azonban a jelen viszonyok között nem járható. Hiszen ez a „jámbor óhaj” tulajdonképpen azt kívánná meg, hogy a rendvédelemben verbuválás során éppen a rendvédelmi szervezetek igényeinek megfelelő személyeket „rostáljuk ki”, és a rendvédelmi képzésben éppen a rendvédelmi szervezetek elvárásaira felkészítő tananyagok és tréningek fontos mozzanatait hagyjuk el. Ahogy az előbb már megegyeztünk, ezt az elvi lehetőséget – minthogy ez szerintünk a jelenlegi magyar rendvédelmi alapelvekkel és általános gyakorlattal nem fér össze – egyelőre nem vesszük számításba. Nem vesszük számításba, hiszen nem foglalkozunk az előítéletesség visszaszorításának olyan módszereivel, amelyek a jelen viszonyok között egyúttal a rendvédelem szakmai hatékonyságát is veszélyeztethetnék. Nem akarjuk a „gombhoz szabni a kabátot”. Egyéb megoldási lehetőségeket kell keresnünk. De egyáltalán létezik-e megoldás erre az ellentmondásos helyzetre?

Az ellentmondás érzékeltetésére fogalmazzuk meg még egyszer a problémát. Tudomásul vesszük és realitásként el is fogadjuk, hogy a rendvédelmi szervezetek légköre, viszonyai és a rendvédelmi szakképzés (a szakmailag nélkülözhetetlen ismeretek és készségek kialakításának „melléktermékeként”) egy oldalon az előítéletességre hajlamossá is nevelnek. Ugyanakkor ezt ellensúlyozandó, a másik oldalon, de még mindig a rendvédelmen és a rendvédelmi képzésen belül, olyan módszereket és eszközöket keresünk, amelyek az egyének személyiségét az autoriter torzulással szemben immunissá, az előítéletességgel szemben ellenállóvá, védetté teszik. Szerintünk ugyanis ez az igény nem képzelenség.

3. A rendvédelmi képzésen belül is van lehetőség a teljes, egészséges, kiegyensúlyozott, harmonikus, személyiség kialakulásának megtámogatására, és ez az eljárás egyúttal elveszi a „levegőt”, a „teret” az előítéletesség kialakulásától. Az előítéletesség elleni küzdelemben ezt nevezhetjük *pozitív, offenzív stratégiának*, megkülönböztetve azt az eddig említett, inkább védekező módszerektől. Milyen eszközökről van itt szó? Egyszerűen felsorolhatnánk ezeket, de

talán meggyőzőbb, ha először a felhasználásukkal kialakítandó pozitív személyiségvonásokat vesszük számba. Az egészséges személyiség megerősítésének folyamatában többek között a következő személyiségjegyeket és értékeket szeretnénk megtámogatni a leendő és a tényleges rendvédelmi dolgozóknak.

Humanizmus. Az ember tisztelete és megbecsülése – ami természetszerűleg eleve mind az emberi fajnak, mind minden emberi egyednek kijár. E meggyőződés jogi kereteit és elemeit természetesen megtanítták a jogi tantárgyak. Természetesen e jogi tanulmányok is hozzájárulnak, de önmagukban még nem elégségesek a humanista beállítottság kialakításához.

Tolerancia. Nyitott gondolkodásmód. A változatosságnak, a sokféleségnek, a másságnak nemcsak elfogadása, tudomásul vétele (mintegy teherként és kötelességként), de emberi értéként elismerése, nagyrabecsülése és őszinte élvezése is.

Igazságérzet, az igazságosság igénye, az igazságtalanság rosszul viselése. Az előítéletmentes ember nemcsak jogi vonatkozásban igényli az igazságosságot és szenved az igazságtalanság miatt, hanem az erkölcs és a megismerés, az ismeretek területén is. Nem elégtí ki a részigazság, bántja a megalapozatlan minősítés, a téves ítélet, az előítélet stb.

De vajon hogy lehet ilyen tulajdonságokat kifejleszteni és megerősíteni egyetemi vagy főiskolai hallgatóknak? Megoldási javaslatunk nem falrengető újdonság: ha kimondjuk, akár közhelynek is tűnhet. Ugyanis többnyire éppen ennek a feladatnak az ellátására alkalmas a szakmai képzésbe beépített humán tudományok, művészetek és filozófia oktatása. (Ebben az összefüggésben „humaniorák”-nak szokták nevezni ezt a „csomagot”, éppen azon speciális személyiségnevelő hatásokra utalva, hogy a velük való foglalatatoskodás elősegíti a humánus személyiségjegyek kibontakozását vagy megerősödését.)

Gondoljunk meg: mindennapi életünkben eléggé megterhelő a saját szempontok átgondolása és érvényesítése, nemigen marad időnk és energiánk további szempontokat – csak úgy kíváncsiságból – kipróbálni. Meg aztán kockázatos is saját nézőpontunkat megzavarni, döntéseinket megkérdőjelezni, elbizonytalanítani, hiszen így saját érdekeink érvényesítését is veszélyeztethetjük. Továbbá aki soha nem próbálta meg mások szemével, mások helyzetéből nézni a dolgokat, hanem mindég mindent csakis a saját szemszögéből vizsgál meg, az aligha fogja azt gondolni, hogy a másoknak is igaza lehet, hiszen ez a saját szemszögéből nem így látszik. Viszont aki nagyon biztos a maga igazában, és el sem tudja képzelni, hogy néha rajta kívül másoknak is igaza lehet, az aligha lehet toleráns. Úgy tűnik tehát, hogy az érdekérvényesítés, a konkurenciaharc gyakorlata, és a tényismeretek megtanulása nemigen járul hozzá a humánus lelki alkat kialakulásához.

De gondoljunk csak bele egy hatásos színházi estébe, ahol néhány órán át öt-hat szereplő élet-halál kérdésekben küzd egymással, és a maga szemszögéből mindegyiknek igaza van. Mi ülünk a nézőtérén, és bizony átéljük az

egyiknek a gondjait is, a másiknak a dilemmáját is, és akár azt is megérezhetjük, hogy mást tartunk igaznak, amikor az egyik szereplő helyébe képzeljük magunkat, és megint mást, amikor a másik szereplő nézőpontjából ítéljük meg a dolgokat. Lássunk egy példát! Kreón király lázadónak nyilvánítja Antigone bátyját, Polyneikést, és a férfi holttestét büntetésből temetetlenül hagyja heverni a harcmezőn. Halálbüntetés terhe mellett tiltja meg, hogy a testet bárki elföldelje. A halott testvére, Antigone mégis eltemeti testvérét, a király ezért ki is végezteti.

Kinek van igaza? Melyik értékrendet kell előnyben részesíteni: a királyi parancsban megjelenő törvényes rendet, vagy a hagyományos erkölcsön alapuló testvéri kötelesség parancsát? Aligha ül olyan néző a színházban, aki ne próbálná ki mind a király, mind Antigone szerepét is, és ne próbálná mérlegre tenni kettőjük igazságát. A színházban nyugodtan megtehetjük ezt, hiszen amúgy sincs más dolgunk; felkészült és rafinált művészek igyekeznek erre rávenni minket; és semmit nem kockáztatunk a szerepcserékkel, hiszen csak játék az egész. Játék, de egyúttal hasznos lelki gyakorlat is.

Írásunk végkövetkeztetését két tételben fogalmazhatjuk meg. Az előítéletmentesség szakmai követelmény. Az erre irányuló nevelés a szakmai képzésbe tartozik. Az előítélet-mentesség megerősítésére alkalmas tantárgyak és tanszékek a szakmai képzésben fontos szerepet játszó tantárgyak és tanszékek.

A rendvédelmi szervezetekben szükséges hierarchikus felépítésen nem kell feltétlenül változtatni. De tudomásul kell venni annak a személyiségre gyakorolt nemkívánatos mellékhatását is, és ennek ellensúlyozására mindent el kell követni annak érdekében, hogy a humaniorák kifejthessék a káros mellékhatást enyhítő, „gyógyító”, személyiségfejlesztő tevékenységüket.

Erdős István

Felhasznált irodalom

Adorno, T. W. *Típusok és tünetegyüttesek. In: Előítéletek és csoportközi viszonyok.* Válogatott tanulmányok. Összeállította Csepeli Gy. Közgazdasági és Jogi Kk. Bp. 1980.

Allport, G. W. *Az előítélet.* Gondolat, Bp. 1977.

Csepeli György: *Előítélet és antiszemitizmus.* József Műhely Kiadó, Bp. 1998.

Fábián Zoltán: *Tekintélyelvűség és előítéletek.* (Új Mandátum K. Bp. 1999.

Fogarasi Mihály: *Hatalomvágy, hatalmi pozíció, személyiség.* Rendvédelmi Füzetek, 1999/13. Rendőrtiszt Főiskola, Bp. 1999.

Személyiségdimenziók mérése. Személyiséglélektani szöveggyűjtemény IV/2. Összeállította dr. Szakács Ferenc. Tankönyvkiadó, Bp. 1989.

Személyiségdimenziók mérése. Táblázatok, ábrák, függelékek. Személyiséglélektani szöveggyűjtemény IV/3. Összeállította dr. Szakács Ferenc. Tankönyvkiadó, Bp. 1989.

Elítélt és szabadult

Az utógondozói munka elméleti és gyakorlati kérdései

Az elítéltek szabadulás előtti és utáni gondozásával ma már számtalan szervezet foglalkozik. Közülük az egyik, és egyetlen állami intézmény, a büntetés-végrehajtás területén működő pártfogó felügyelet. Dolgozatomban e szervezet utógondozói tevékenységével szeretnék foglalkozni, bemutatni, egyben értékelni munkáját, javaslatot tenni azokra a szükséges változtatásokra, melyek elengedhetetlenek működése hatékonyságának növeléséhez, eredményesebbé tételéhez.

Az utógondozás a büntetés-végrehajtási intézetből való kilépés után kezdődik, és tevékenységének célja az, hogy a szabadságvesztésből szabadultaknak segítséget nyújtson a társadalmi beilleszkedéshez, és az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez. Az utógondozói tevékenység különösen fontos a szabadulás utáni első és hat hónap közötti időszakban.

A szabadulók személyi körülményei, vagyoni, jövedelmi viszonyai általában rosszak. Ezek a körülmények szabadulás után sok esetben a megélhetést biztosító újabb bűncselekmény elkövetésére készítetik az elítélteket. Véleményem szerint a szociális bűncselekmények jelentős része közvetlenül a szabadulás utáni időszakhoz kötött. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a szabadulás utáni időszak kriminálisan veszélyeztetett időszak, és mind az elítéltek, mind a társadalom érdeke, hogy hatékony, jól szervezett segítségadással ezt az időszakot lerövidítsük, esetleg egyes esetekben meg is szüntessük. Kérdés, hogy ez a cél megvalósítható-e a pártfogó intézmény jelenlegi utógondozói tevékenységével.

Különbségek

A pártfogó felügyelettel csak annyiban szeretnék jelen dolgozatban foglalkozni, amennyivel az utógondozói tevékenység fejlődésének elemzéséhez, a jelenlegi állapot bemutatásához szükség van.

A pártfogó felügyelet és az utógondozás közötti különbséget több szempont alapján is vizsgálhatjuk, így elemezhetjük a feladatkört, a hatósági szerepyakorlást, a szervezeti önállóságot, az eredmények mérhetőségét, a két szakma fejlődésének lehetőségeit, a pártfogó felügyelet alá helyezését és az utógondozás intézménye igénybevételeinek lehetőségeit, a különbségeket, végezetül a magatartási szabályok előírását a pártfogó felügyeletnél.

Az 1979. évi 11. tvr. már elkülöníti a hatósági szerepkört is gyakorló pártfogó felügyelet intézményét a csak segítő feladatok vállalására jogosult utógondozói intézménytől. „E szabályozás is megmutatta, hogy a pártfogó felügyelet történetileg az utógondozás keretében fejlődött ki”¹

A pártfogó felügyelet feladata a jogalkotók szerint kettős. A társadalmi reintegráció elősegítése érdekében segítségnyújt-

tás és ellenőrzés. Az utógondozás tevékenysége csak a segítségnyújtásra korlátozódik. A pártfogó felügyelet és az utógondozás segítő tevékenysége tartalmilag megegyezik.

A pártfogó felügyelet önállóan nem alkalmazható, büntetéshez és intézkedéshez kapcsolódó intézkedésként szabályozott büntető jogkövetkezmény, amely kikényszeríthető, a joghátrány tartama érvényesíthető. Az utógondozás a szabadságvesztésből szabadult kérésére adható segítség, támogatás, „amelynek kényszer és büntető szankció alkalmazási követelménye nincs.”²

A pártfogó felügyelet és az utógondozás között különbséget lehet tenni az intézmények jogállása alapján is. *Vókó György* véleménye szerint a pártfogó felügyelet büntetőjogi intézkedés, az utógondozás önálló büntetés-végrehajtási jogintézmény.³

A két intézmény szervezeti elhelyezkedésének különbsége a két intézmény eltérő fejlődésének perspektíváját implikálja. Vélhetően egy önálló jogintézmény nagyobb fejlődési lehetőségeket hordoz magában, mint az önálló működéstől megfosztott, intézkedés keretében működő intézmény.

A két intézmény fejlődése mégsem a várt irányban haladt, aminek feltehető oka az, hogy a pártfogó felügyeleti tevékenység ellenőrzése főképp a hatósági szerepkör gyakorlásának lehetősége miatt szigorúan felügyelt, a pártfogó felügyeleti tevékenység eredményessége bizonyos objektív mutatók szerint (eredményesen letelt vagy újabb bűncselekmény elkövetése) értékelhető, eredményessége számszerűsíthető.

A pártfogó felügyelet törvényben szabályozott időbeli keretei lehetővé teszik a felügyeletet gyakorlók, illetve a szakmai felügyeletet ellátó szervek számára, hogy a több hónapos vagy éves pártfogói tevékenységek hatását értékeljék és ezek mentén a lehetséges és szükséges korrekciókat a szervezeten belül – a törvényi szabályozás keretei között – végrehajtsák. Az objektíválható eredmények fo-

lyamatos számonkérést és értékelést tesznek lehetővé, ami mellett a szankcionáló szerepkör a törvényi felügyelet aktív és folyamatos gyakorlását is szükségessé teszi az elítélt jogainak érvényesítése érdekében.

Az utógondozói intézmény segítségadási lehetőségeivel élhet az elítélt, szándékától, akaratától függ, hogy mennyi ideig és milyen mértékben vesz részt az utógondozói folyamatban. Saját elhatározásának függvénye, hogy mikor lép ki a folyamatból. Lehetséges, hogy kevés reménnyel fordul az intézményhez, nem használja ki a segítő lehetőségeit, vagy ellenkezőleg, éppen túlzott elvárások élnek benne. Nem befolyásolható hatósági eszközökkel, az elítélt maga dönti el, elegendő-e egy találkozás a pártfogó felügyelővel ahhoz, hogy a kellő segítséget megkapja az újrakezdetéshez, vagy többszöri találkozás szükséges a pártfogóval ahhoz, hogy annak segítségével sikeres legyen beilleszkedése a társadalomba. Az elítélt dönti el, akar-e visszajelzést adni a segítő pártfogónak élete további alakulásáról vagy nem. Emiatt az utógondozói eredmények nem objektíválhatók, nem mérhetők. Eredményességük, az utógondozói tevékenység kimenetele bizonytalan, nem érvényesül a munkában a felelősség elve, a tevékenység sikertelenségéért nem vonható a pártfogó felelősségre, mert a pártfogó felelőssége a bíróságok számára csak a hatósági szerepkört megfelelő gyakorlása köré csoportosul. Az elítélt a saját felelősségére maradhat bent vagy léphet ki a segítő folyamatból, ezért a segítő tevékenység sikere vagy sikertelensége a jelenlegi hivatalos megítélés szerint elsődlegesen az ő felelőssége.

A bürokratikus szervezetek szakmai tevékenységének színvonala függ az ellenőrzéstől, számonkéréstől. Az ellenőrzés színvonala, gyakorisága az adott feladat fontosságát jelzi a végrehajtók számára. Egy olyan intézmény, amelynek működése, tevékenységének ellenőrzése elhanyagolt, fontosságától függetlenül lassan elsorvad.

Az utógondozói munka eredményessége az elítélt magatartása miatt nem, vagy nehezen mérhető, a munkában a pártfogó felelőssége a tevékenység sikeressé tételében nem kérhető számon. Az utógondozói munka eredményességének számonkérése emiatt az utóbbi években elmaradt, a munka megfelelő színvonalú ellátásának ellenőrzésére évek óta nem került sor. Nincsenek olyan mutatók, melyek mentén értékelhető lenne a pártfogó segítő tevékenysége. Az értékelési nehézségek, a pártfogói utógondozói tevékenység számonkérésének hiánya az utógondozás intézményének fejlődését megakasztotta, a pártfogó felügyelet intézményének jelentős fejlődése mellett. Ezen a helyzeten az sem változtat, hogy a pártfogó felügyeletet és az utógondozást ugyanazon személyek, a hivatásos pártfogók látják el, vagyis a két intézményhez kapcsolódó feladatok ellátása ugyanazon szakmai tudással valósul meg.

A két intézmény szervezeti önállósága jogi megközelítésben eltérő, de a végrehajtás gyakorlatában a szervezeti önállóság adta, megvalósítható fejlődési lehetőségek kiaknázatlanok maradtak. Az utógondozás intézménye bár szervezetileg önálló, de szakmai tevékenységében a pártfogó felügyelet intézményének fejlesztési, fejlődési lehetőségeinek függvényévé vált, annak lendületesebb fejlődése miatt.

A pártfogó felügyelet, mint büntetőjogi intézkedés fejlődése behatárolja az utógondozás, mint önálló jogintézmény fejlődését. Az utógondozói tevékenység a pártfogó felügyeletet végrehajtó szervezet egyik munkafeladata, melyet sem a munkáltatók, sem a pártfogók nem tekintettek legfontosabb feladatuknak.

A hivatásos pártfogóknak el kell látniuk a pártfogó felügyelet végrehajtásához kapcsolódó, a közérdekű munkával kapcsolatos feladatokat, és 1999. március elsejétől a vádhalasztásos eljárásban is részt kell venniük az utógondozói munka végrehajtása mellett.

A pártfogó felügyeletet a bíróság határozattal rendeli el, az utógondozás nem igényel bírósági határozatot, és általában a szabadult kérelmére történik.

Alapvető különbség a két intézmény között, hogy a pártfogoltat, ha a bíróság úgy dönt, magatartási szabályok terhelik a pártfogó felügyelet végrehajtása során, az utógondozás nem jár együtt magatartási szabályok előírásával.

Az intézmények feladatai

Az utógondozói feladatok ellátásában részben a büntetés-végrehajtási intézetek, részben a pártfogó felügyelők vesznek részt. A Bv.tvr. 114.§ /15/ bekezdése szerint az utógondozást a hivatásos pártfogó végzi, a helyi önkormányzatok, a munkáltatók, a karitatív és öntevékeny szervezetek közreműködésével. A jogalkotó a végrehajtásban a legfőbb szerepet a hivatásos pártfogóknak szánta a szabadulás utáni időszakban.

A hivatásos pártfogói szervezet

A Bv.Kódex 113. § -a szakasza rendelkezik az utógondozás területeiről. „A szabadságvesztésből szabadult segítséget és támogatást kérhet, különösen a munkába álláshoz, a letelepedéshez, szállás biztosításához, a megkezdett tanulmányok folytatásához, gyógykezeléséhez és gyógyító eljáráshoz.”

A hivatásos pártfogó a büntetés-végrehajtási intézet vagy az elítélt kérésére felkeresheti az elítéltet a büntetés-végrehajtási intézetben, és a fent leírt területeken a segítséget megadhatja. Tevékenységéről a büntetés-végrehajtási intézetet értesíteni kell, és az intézet ismerteti az elítélttel az intézkedéseket.⁴

Mint már ismertettük, a jelenlegi gyakorlatban a jogalkotó a hivatásos pártfogók utógondozói tevékenységének ellátásában a szabadulás utáni időszakra helyezi a hangsúlyt. Nem zárja ki azonban annak a lehetőségét, hogy szükség esetén az elítélt vagy a nevelő

már a szabadítás előtt felkeresse levél útján a hivatásos pártfogót, segítséget kérve tőle. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának ideje alatt azonban a szabadulásra felkészítés folyamatában az utógondozás legfőbb letéteményese a nevelő.

A büntetés-végrehajtási intézet

A Bv. Szabályzat rendelkezik a büntetés-végrehajtási intézetek szabaduláselőkészítő feladatairól. „Már a szabadságvesztés-büntetés során támogatni kell az elítéltet abban, hogy a szabadulás utáni életre felkészüljön. A letelepedéshez, munkába álláshoz közvetlenül is igényelhet segítséget a pártfogótól, az intézkedésre jogosult más szervektől, karitatív szervezetektől. Támogatni kell a szabadulás előtt álló elítéltet abban is, hogy a leendő munkáltatójával szerződést köthessen. Amennyiben az elítélt munkaképtelen, nincs családja, lakása, a bv. intézet az illetékes önkormányzatnál kezdeményezi a szabaduló szociális gondozáshoz vételét, vagy a szociális intézményben való elhelyezését. Ha a súlyosan beteg vagy a mozgásában jelentősen korlátozott szabadulás előtt álló elítéltnek nincs hozzátartozója, vagy az a hazaszállítást nem vállalja, a bv. intézet kezdeményezi az egészségügyi intézménybe való elhelyezését. Az elítéltet az általa megjelölt címre, kórházi elhelyezés szükségessége esetén az egészségügyi intézménybe a mentőszolgálat igénybevételével kell szállítani.”

Az utógondozás jelentősége

Az utógondozói tevékenység eredményessége a visszaesés számának csökkenését idézheti elő, melyet elérhet értékváltások stimulálásával, olyan értékek alakításában való szerepvállalással, melyek a totális intézmények értékrendjéhez való alkalmazkodás során alakultak ki, illetve a hosszú szabadságvesztés-büntetést töltő személyeknél stabilan rögzültek is. Elérheti továbbá segítő tevékeny-

séggel, a szabadulás utáni, a hétköznapiakba történő beilleszkedéshez nyújtott konkrét, cselekvés szintjén megjelenő segítséggel, mely elválasztandó az értékek alakításától, de előfeltétele lehet azoknak.

Mi teszi szükségessé az értékek alakításának feladatát, illetve a konkrét életvitelhez kötött segítséget? Ma már Magyarországon is elfogadott tény, hogy a totális intézmények működésük fenntartása és biztosítása érdekében speciális kultúra, értékrendszer elfogadására készítetik vagy kényszerítik lakóikat. A zárt intézeti szocializáció „eredményessége” a kutatók előtt ismert. A totális intézményben kialakult értékek kényszerű elfogadása az elítéltek túlélési stratégiáinak része: vagy elfogadják és alkalmazkodnak hozzá, vagy elviselhetetlen lesz számukra a büntetés ideje.

A totális intézményhez való sikeres alkalmazkodás jelzése, ha jó magaviseletű az elítélt. (Az állami gondozottak körében végzett vizsgálatok hasonló eredményeket mutattak, a jó gyermeki magatartás a hospitalizáltság kialakulására utalt.)

Különösen a hosszú szabadságvesztés-büntetést töltők körében található jó magaviseletűek. Kevesebb fegyelmelési problémát okoznak a nevelőknek, helyzetüket agresszív kítőrések nélkül is képesek elviselni, önagresszió stb. náluk kevésbé figyelhető meg.

A börtönkultúra megismerése és elfogadása azonban azzal a következménnyel is jár, hogy az elítélt elfelejti a kinti élethez kapcsolódó szabályokat, és szabadulás után is a börtönben tanult magatartáselvárásokkal próbálja kezelni a felmerülő gondokat. A börtönszocializációs hatások bomlasztása időt igénylő folyamat, és ahol az elítéltek változásra irányuló, belső meggyőződésen alapuló magatartást szabályozó értékei hiányoznak, ott azok leépítése, a szabad, nyitott társadalom szabályaihoz, értékeihez való alkalmazkodás kialakulásának folyamata lassú és nehézkes. A folyamatot gyorsíthatja a társadalmi értékeket közvetítő, szerető, befogadó,

támogató család jelenléte az elítéltek életében.

A zárt intézeti élet csökkenti az elítéltek önállóságát, döntési képességét. De a büntetés-végrehajtás alatt nincsenek is döntési helyzetben az elítéltek az intézet falain kívüli, a korábbi, büntetés előtti életükhöz kapcsolódó infrastruktúra fenntartására, a felmerülő gondok kezelésére. A büntetését töltő – esetleg család nélküli – elítéltek a börtön falain kívül eső ügyekben intézkedni nem tud, illetve csak államigazgatási szervek bevonásával, hosz-szadalmasan, kétséges eredményekkel érheti el, hogy vagyoni vagy egyéb kérdésekben segítséget kapjon, melyek rendezése a szabadulás utáni élet szervezéséhez feltétlenül szükséges.

A börtönben folyó szocializáció a börtönkultúra elviselését, az ahhoz való alkalmazkodást segíti elő. A börtönszocializáció „sikere” azonban csak az egyik oka annak, hogy a szabadulás után az elítéltek zöme megoldhatatlannak tűnő problémákkal találja magát szemben. A *Lőrincz-Nagy* szerzőpáros ismertetett különböző büntetés-végrehajtási intézetben folytatott vizsgálati eredményeket, melyek szerint az elítéltek 30%-a a börtönbe kerülés miatt „súlyos családi és egzisztenciális problémákkal, illetve a szabadulás után megoldhatatlannak tűnő anyagi és érzelmi természetű gondokkal találta magát szemben a gyermekelhelyezés, munkavállalás, közigazgatási, társadalombiztosítási területen is.”⁵

Hasonlóan mutatják be a hazai szerzők közül többen is az elítéltek szabadulás utáni helyzetét.⁶ *Gönczöl Katalin* arra hívta fel a figyelmet munkájában, hogy van a magyar társadalomnak olyan rétege, melynél különösen fontos az utógondozói munka hatékony megszervezése. Ehhez a réteghez a szegények és cigányok olyan csoportja tartozik, amely elfogadja, nem ítéli el a deviáns viselkedést, illetve mint mintát, örökíti is azáltal, hogy a családok nagy százalékában börtönviselt személy van. Többségében vagyoni jellegű bűn-

cselekményeket követnek el, de olyan kis értékben, hogy a bűncselekmény az elkövető vagyoni helyzetében jelentős változást nem hoz, még átmeneti javulást sem. A csoport legfontosabb jellemzői: az iskolázatlanság, a zavaros, rendezetlen családi viszonyok, rendkívül rossz vagyoni és jövedelmi helyzetek, általános tájékozatlanság az anyagi jogon járó szolgáltatások köréről.⁷

A szabadulás után nehézséget okoz az iratok beszerzése, szállás megszerzése, étkezés biztosítása, munkába állás. *Onozóné dr. Wenner Margit* 1985-ben⁸, *Vótkó György* 1992-ben⁹ írt arról, hogy szabadulás után van egy kriminálisan különösen veszélyeztetett időszak: általában az első hat hónap.

Az elítéltek jelentős része ma is letéti pénz nélkül szabadul, irataik elvesztek, lakhatásuk nem biztosított, jövedelemszerző tevékenységet sérült munkaképességük miatt nem folytathatnak, étkeztetésük csak nehézségek árán oldható meg.

Azoknak a családoknak a helyzetét, ahol hosszú időtartamú szabadságvesztést töltő családtag van, kevesen vizsgálták. Pedig a család helyzete az alatt az idő alatt, míg a családfenntartó börtönben van, anyagilag gyengül, és ez csak fokozódik a családtag szabadulása után. Ekkor sok esetben egy önfenntartásra képtelen családnak kell egy önfenntartásra képtelen szabadultat eltartani, érzelmi, anyagi jellegű biztonságot nyújtani addig, s tovább is, amíg a szabadult valamilyen jövedelemszerző tevékenységbe nem kezd. Ekkor sok esetben a hála készlettel az elítélteket az újabb bűncselekmény elkövetésére (karácsonyi ajándékot, családi ünnepségre lop.)¹⁰

A szabadulás utáni életre való felkészítést a büntetés-végrehajtás az európai börtönügyi ajánlások figyelembevételével, alapelveinek megfogalmazásával és a gyakorlatba való átültetésével segíti.¹¹ *A normalitás elve* szerint a büntetés-végrehajtási intézeti körülményeket közelíteni kell a szabad élet körülményeihez. *A nyitottság elve* a totális intézetek személyiségkárosító hatását kívánja

csökkenteni. Ezt biztosítja a külvilágra való nyitás: a levelezés, látogatófogadás, telefonhasználat engedélyezése, az intézeten kívüli munka, a rövid tartamú eltávozás, a kimaradás lehetősége. A felelősség és az önbecsülés elve az önálló életre való felkészítést, az önállóság fokozását célozza meg az egyéni felelősség alapján. Az átmeneti csoportba helyezés, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása az elítélt saját felelősségére épített magatartásának lehet eredménye, illetve jutalma.

Az utógondozást segítik a nevelési feladatok célkitűzései is, hogy „fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét, elősegítve a szabadulás utáni, a társadalom kívánalmainak megfelelő életét.”

A büntetés-végrehajtás ennek érdekében újabban a nemzetközi elvekkel összhangban, a nevelésben pozitív ösztönzési rendszer kialakítására törekedett. Nem a büntetéseket fokozzák, hanem a jutalom lehetőségétől fosztják meg az elítélteket. A végrehajtás „progresszivitása” pedig biztosítja, hogy az elítéltek szabadulás előtt fokozatosan enyhébb, a szabad élet mintáit jobban leképező intézeti körülmények közé kerülhetne (átmeneti intézet, enyhébb végrehajtási szabályok megjelenítése, rövid tartamú eltávozás, kimaradás 24 órára).

A büntetés-végrehajtási intézet sajátos szocializációs tevékenységét már említettük. A büntetés-végrehajtás a zárt intézeti szabályok, sajátosságok elfogadására tanítja meg – bizonyos kényszer alkalmazásával – az elítélteket. A szabadságvesztés-büntetés ideje alatt az elítéltnak meg kell tanulnia elfogadni a tér, az idő, a cselekvési lehetőségek szabályozottságát, az értékek és normák átrendeződését, a zárt intézeti beilleszkedés sajátos érték- és normavilágát.¹²

Megváltozik a külvilággal való kapcsolata is az elítéltnak. A szabadulás utáni beilleszkedési lehetőségek – családi támogatás, rokonai segítség, munkahelykeresés, lakás, lakhatási nehézségek – megítélése a zárt intézeti közeg miatt a realitásoktól elrugaszkodó.

Az elítéltek társadalomképe változik, kevés tudásuk van a társadalomban zajló eseményekről, melyeknek azonban jelentős kihatása van az elítéltek életére, szabadulás utáni helyzetére. Nincs tudásuk a szállás- és munkalehetőségek változásairól, azokról a szociális jogokról, amelyeket, mint állampolgárok, alanyi jogon igényelhetnek szabadulás után. Bizonytalanok a szabadulás utáni élet megtervezésében. Mindez főképp a család nélküli, magányos elítéltek körében tapasztalható. A börtönön kívüli világról tudomásuk torz és korlátozott, információik szegényesek és megbízhatatlanok.

Sokféle elítélmagatartás figyelhető meg a büntetés-végrehajtási intézetekben, a szabadulás utáni időszak elvárásaival kapcsolatban.

A *túldimenzionált* elítélt (szuperordinált)¹³ túlértékeli azokat az információkat, amikkel rendelkezik, azokat a vélt vagy valós társadalmi kapcsolatokat, amelyeket a büntetésének töltése alatt is meg tudott tartani, azokat a munkalehetőségeket, melyekről tudomása van, és túlértékeli önmaga eredményességét és hatékonyságát a feladatok megoldásában. A túldimenzionált, szuperordinált elítélt, mint lehetséges utógondozott nem igényel segítséget, mert a problémákat, a megoldandó feladatokat leértékeli, lekicsinyli, saját eredményességét pedig túlértékeli, emiatt segítség nélkül is mindent megoldhatónak tart szabadulás után. A segítségkérés elutasításával jár omnipotens magatartása.

Az *aluldimenzionált csoportot* (szubordináltak) kisebbségi érzés, bizonytalanság, a kapcsolatok, lehetőségek alulértékelése, lekicsinylése jellemzi. Viselkedését a félelmek uralják. A szabadságvesztés-büntetés alatt a külvilágtól való félelem fokozódik, ami a szabadulás utáni időszakra egy állandó támogatást igénylő magatartás kialakulásával jár együtt.

A realitások felismertetése, az elvárt és tervezett jövő összevetése a tényleges lehetőségekkel, az utógondozás egyik fő feladata. Az információk adása, a helyzetmegoldást

segítő tanácsok célja az, hogy a realitások köze szorítsa a jövőtervezést, a szabadulás utáni élet rekonstrukcióját. Ezzel a munkával indul meg a börtönszocializációs folyamatok bontása, a börtönben kialakított értékek normatív társadalmi értékekhez való közelítése, átalakítása.

A büntetés-végrehajtási intézetben már hosszabb szabadságvesztés-büntetést töltő elítélteknek van szükségük azokra az információkra, melyekkel a szabadulás utáni életüket, jövőjüket tervezhetik, illetve új, már a társadalmi kívánalmakkal összhangban levő jövőképet kiépíthetnek. Az információk a feladatok megtervezéséhez, a tanácsadás lebonyolításához adhatnak segítséget.

Az a szakmai közösség, mely emberekkel foglalkozik, tudja, hogy a beszélgetés művészet lehet. A probléma feltárásának, megfogalmazásának és feldolgozásának művésze. Az emberekkel foglalkozó hivatásos pártfogó a probléma meghallgatásával és megfelelő verbális, és emocionális kezelésével teheti képessé az elítélteket arra, hogy saját problémáik megoldatlansága esetén ne a konkrét megoldást várják a pártfogó felügyelőtől, utógondozótól, hanem saját tudásukban, képességükben bízva a pártfogó emberi, emocionális támogatásával, a feladatok kezelését saját maguk vállalják sikeresen.

Az utógondozással foglalkozó jogszabályokban pontosan rögzített, hogy melyek azok a területek, ahol a pártfogótól segítség várható el, illetve amely kérdésekben a pártfogó felügyelő tudásához és lehetőségeihez mérten köteles segítséget nyújtani. Avizsgálati adatok is alátámasztják a jogalkotó elképzeléseit e területen. Az elítéltek a lakhatás, a munkába állás területén kérték a legtöbb segítséget a hivatásos pártfogótól, de hasonlóan fontos, megoldandó feladat a családi kapcsolatok helyreállítása, beiskolázás, segélyadás, a betegség kezelése. Mindez sok intézkedést igényel a pártfogótól. A jogszabályok azonban a feladatok megoldásának fokozatait nem határozzák meg. A lakhatáshoz

adott segítség lehet szociális lakás kiutalásának elérése, de eredményesnek tekinthetjük a pártfogót akkor is, ha tevékenysége a hajléktalanszállók címének felsorolásában merül ki.

Úgy véljük azonban, mégsem lehet feladatok pontos meghatározását elvárni a jogalkotótól, mert az éppen a konkrét munka végrehajtásának a legfőbb akadálya lehet. Egyben fontos kiemelnünk: a végzett szociális munka értékelése csak akkor lesz reális, ha figyelembe vesszük az adott, aktuális szociálpolitika által nyújtott támogatásokat, a saját infrastruktúra hiányában. A hivatásos pártfogó utógondozói tevékenységének sikerre mindig is függvénye lesz az aktuális szociálpolitika által megítélt, anyagi jogon hozzáférhető szolgáltatások gazdagságának és színvonalának.

Intézkedésekre tehát jogosult, illetve köteles a pártfogó az elítélt megsegítése érdekében, azonban sajnos itt is csak a lelkiismeretere van bízva, hogy milyen mértékű segítségre érzi magát kompetensnek, jelenleg e tevékenység mérhetőségére, megítélésére nincsenek kidolgozva konkrét, szakmai kívánalmak.

A szabályozás hiányosságai

Úgy tűnik, a jogalkotó duplán biztosítani akarta az utógondozói tevékenység eredményességét, hiszen két intézményt is megbízott ugyanazon feladatokkal. A Bv. Kódex 115.§-a szerint „*A szabadságvesztésből szabadult személyek szállásával és munkába állásával kapcsolatban a büntetés-végrehajtási szervek és a hivatásos pártfogók rendszeresen kapcsolatban állnak az ezek megoldására szakosodott szociális, karitatív és öntevékeny szervezetekkel*”.

Mindkét intézménynek nemcsak egymással, hanem külső, szociális feladatokat ellátó állami vagy civil szervezetekkel is kap-

csolatban kell lennie, feltehetően ugyanazokkal.

Azonosak a két intézmény utógondozói feladatai, azonos szervekkel kell kapcsolatban állniuk a feladatok sikeres végrehajtása érdekében. A különbség abban fogható meg, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek kötelesek lennének a szabadulólétezők körülményeink vizsgálatára és szükség esetén a megfelelő eljárásra, a hivatásos pártfogói szervezet viszont erre a tevékenységre nem kötelezhető, hiszen a tevékenység megindítása, végrehajtása egyértelműen az elítéltek magatartásától függ.

Fejes Imre fogalmazta meg¹⁴, véleményünk szerint helyesen, hogy a büntetés-végrehajtásnak számtalan szociális feladatot kell megoldania, az őrzési feladatok mellett. Lásd iskoláztatás, orvosi ellátás stb. De ide sorolhatnánk a szociális feladatokat magába rejtő szabadulásra való felkészítést is.

Kérdés: helyes-e a büntetés-végrehajtási intézetet olyan feladattal megbízni, melyhez az intézmény büntető jellegéből adódóan nincs meg a szükséges ismeretanyag, az intézményes kapcsolatrendszer. Szükséges-e a nevelőket a probléma észlelése mellett a megoldással is megterhelni, szakmai tudás és kapcsolatok nélkül?

A tisztán büntető jellegű büntetés-végrehajtás megterhelhető-e szociális feladatok el látásának kötelezővé tételével? Véleményünk szerint a segítségadás csak részben tar tozhat a büntetés-végrehajtó intézetek feladatai közé. Az elítéltek segítségforráshoz való eljuttatása viszont kötelessége lenne minden nevelőnek.

A folyamatos utógondozás modelljének hiánya

Ha a büntetés-végrehajtási nevelő az utógondozói feladatát megfelelően végrehajtja, akkor is marad egy megválaszolatlan kérdés. Miért szükséges az utógondozás egységes folyamatát megtörni, és arra kényszeríteni az elítéltet, hogy két intézményt – számára egyformán büntető jellegűeket – is bevonjon a

problémái megoldásába. Ez párhuzamos feladatvállalás és a folytonosság hiánya az utógondozói tevékenységben. Így jellemezhetnénk a büntetés-végrehajtás és a pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységének kapcsolatait.

Nem véletlen, hogy egy 2438 főt érintő, a büntetés-végrehajtás utógondozói tevékenységét átfogó vizsgálatban arra a következtetésre jutott a szerző, hogy a „*Bv. intézetek többségében általában felkészítik az elítélteket a szabadulás utáni életre.*”¹⁵ Nem volna eredményesebb az elítéltek társadalmi beilleszkedésének segítése, ha csak egy intézmény foglalkozna azokkal a feladatokkal, melyek a beilleszkedés elősegítéséhez kötöttek, és a két intézmény nem párhuzamosan lenne megterhelve a feladatokkal, illetve, ha a két intézmény a feladatokat az intézmények profiljának megfelelően felosztva végezné el.

A büntetés-végrehajtási intézetek felelőségének időbeli határai

Jelenleg nem tudnánk meghatározni pontosan, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek utógondozói tevékenységének kompetenciája meddig terjedhet, milyen mértékben kellene az utógondozást jelentő szociális feladatok megoldását vállalni, tehetnek-e valamit az ajánlásokon kívül, a szabadulás előkészítésének érdekében kényszeríthetik-e az elítéltet a szabadulásra való felkészülésre.

A bv. tevékenysége az intézeteken belüli területre és időre terjed ki, a szabadulás utáni időszakra nézve nincs felelősége az elítélt magatartásával kapcsolatosan. Felelősége a szabadulás percéig tart. A felelőség időbeli behatárolása is jelentősen közre játszik abban, hogy a büntetés-végrehajtás az utógondozás előkészítésére, a szabadulásra felkészítés folyamatára nem helyez különösebb hangsúlyt munkájában. E tevékenység elmaradása, nem megfelelő ellátása következtében nőhet a szabadulás utáni időszakban, a szabadulás után rövid időn belül elkövetett bűncselekmények száma,

elsősorban a szociális bűncselekményekében.

A pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységének ideje és helye sincs pontosan meghatározva, egyaránt végezhető a börtönön belül, a szabadulás előtt megkezdve azt, de a szabadulás utáni időszakban is, az elítélt önkéntes jelentkezése után. Nem súlyoz a jogszabály az utógondozói munka időbeli kereteinek meghatározásában, egyik oldalról előírja a büntetés-végrehajtás számára a szabadulás előtti utógondozói tevékenységet, a pártfogók esetében pedig a szabadulás utánra helyezi a hangsúlyt, de nem zárja ki a pártfogó szabadulás előtti utógondozói tevékenységét a büntetés-végrehajtási intézetben.

Elmélet és gyakorlat

Az intézmény helye a büntetőpolitikában

Az utógondozói munka természete: szociális. A jogszabályok utógondozás keretében csak szociális munka végzését teszik lehetővé, emiatt szociális intézményként is definiálhatnánk. Pusztán a végrehajtás terepe a szabadulás előtt, illetve a végrehajtó szervezet köti e tevékenységet a büntetőpolitikához. Az önálló büntetés-végrehajtási jogintézmény tehát csak szociális feladatok ellátását vállalhatja a törvényi szabályozás szerint.

Emiatt feltehetnénk azt a kérdést, hogy feladatait tekintve tisztán szociális intézményként működhet-e büntetőjogi intézmény. Nem volna helyesebb a szociálpolitikának átadni a szabaduló elítéltek utógondozásának feladatait? A jelenlegi gyakorlatban ugyanis a legtöbb feladatot az elítéltek szabadulás utáni beilleszkedésének segítése terén a szociálpolitika vállalja. De lemondhat-e a büntetőhatalom az elítéltek speciális megsegítésének feladatáról az utógondozás kérdésében, ha ezt egy másik intézmény működése keretében pedig vállalja? (Ez a pártfogó felügyelet segítő tevékenysége.)

Az utógondozói munka infrastrukturális háttere

A hivatásos pártfogók intézménye nem rendelkezik saját, a szociális feladatok ellátásához szükséges infrastruktúrával. Nincs az intézménynek saját működtetésű szállója, nem rendelkezik rehabilitációs célzatú munkalehetőségekkel, nincs saját szociális munkás gárdája, akikkel a problémásabb elítéltek folyamatos figyelemmel kísérése, gondozása, az aktuális személyi vagy tárgyi problémák megoldása, a naprakész segítségadás természetes lenne.

Az utógondozást a pártfogó felügyelők látják el, akik a pártfogó felügyelet ellátása során kialakult, kiépített, kidolgozott kapcsolatokat használják fel a szociális problémák megoldásához. Nem működnek szociális munkásként, hanem a szociális szervező munkás modelljét követik a munkájukban. Nincs saját infrastruktúrájuk, de használják más állami intézmények által vagy civil szervezetek közreműködésével kiépített szolgáltatásokat az elítéltek gondjainak megoldása érdekében. Mint utógondozók sem rendelkeznek tehát saját infrastruktúrával, és emiatt nem tehetnek mást, mint hogy más szervezetekhez küldik a segítségre szoruló utógondozottakat bizonyos problémák kezelése érdekében (iratok ingyenes beszerzése, kiváltása, szállók biztosítása stb).

A pártfogó felügyelet szervezeti megjelenítése

Az utógondozást is végrehajtó pártfogói szervezet a bíróságokhoz tartozik. A bíróságok munkájuk természete miatt sem tudják segíteni a pártfogó felügyelet törvényben megszabott szociális munkáját, illetve bizonyos típusú szociális munka (pl. természetbeni segítségnyújtás) eleve kizárt a bírósághoz kötötten. Igaz, ezeknek a munkáknak a végzéséről a jogszabály nem is rendelkezik. De nemcsak a szociális munka sokrétűsége sérül e szervezeti elhelyezkedésben, hanem a pártfogók szakmai továbbképzése is. A pártfogók csak a napi tapasztalatban szerzett

tudással, személyes beállítódásuknak megfelelően végzik azokat a szociális jellegű feladatokat, melyeket számukra e feladat keretében a törvény előír. A professzionális szakmai munka végzéséhez szükséges szakmai továbbképzések rendre elmaradnak, a szociális munka végrehajtásához szükséges ismeretek megszerzésében, a munka végrehajtásában a pártfogók magukra maradnak.

Az utógondozást végrehajtó pártfogókban az elítéltek a büntetőhatalom képviselőit látják, tevékenységükhöz projiciálják a büntető szerepet is. A büntetőhatalom képviselőjéről nehéz elhinni, hogy „csak” segíteni akar az elítéltnak. A pártfogók maguk is identitás-zavarral küzdenek, a segítő tevékenységre való jogosultságot megkérdőjelezzik, a nyújtását szigorú feltételekhez kötik. Nem tekintik magukat szociális munkásnak, a segítő szereppel sokan közülük nem azonosulnak, aminek egyik lehetséges következménye a tudatos elzárkózás a szociális munka elemeinek bővítésétől, a szociális intézményekkel való kapcsolat kiépítésétől.

Bizalmatlanság a nevelők részéről

A nevelők –tapasztalatunk szerint – maguk sincsenek tisztában a pártfogói és utógondozói munka különbségével. Az elítéltekben meglevő szorongásokat a pártfogóval, mint büntetőhatalommal szemben nem feloldják, hanem maguk is elfogadva azokat, felerősítik, és helyt adnak a pártfogókkal szembeni tiltakozásoknak. Már korábban megfogalmaztuk azon feltevésünket, hogy a nevelők rendelkeznek, illetve kellene hogy rendelkezzenek az elítélt személyi körülményeiről megfelelő információkkal. Ezek ismeretében kellene az elítélteket az utógondozói szervezetekhez elirányítani, tájékoztatni őket arról, hogy a szabadulásra való előkészülést a szabadulás előtt a pártfogó segítségével megkezdhetik.

A büntetés-végrehajtási intézetekben is nagy volt az utóbbi években a fluktuáció, sok nevelő elhagyta a pályát, a fiatal neve-

lőknek pedig elsőként az elítéltek fegyelmezését és jutalmazását, a börtönön belüli viselkedésének szabályozását kell megtanulniuk. A szabadulás előkészítése, mely tehát jelentheti az elítélt megfelelő helyre – civil szervezet, pártfogó felügyelő – irányítását, másodrendű feladatként jelenik meg a nevelő munkájában. Sok esetben a túl magas elítéltszám miatt a nevelőnek lehetősége sincs az elítélt személyi körülményeinek alapos tisztázására, ezen belül a szabadulás előtti helyzetének vizsgálatára. Természetesen, ha a nevelő nincs tisztában azzal, hogy a szabadulók közül ki szorul segítségre, akkor az utógondozás folyamata már az elején elakad.

A pártfogói intézmény szociális tevékenységének kérdőjelei

A pártfogói intézmény tevékenységének elutasítása, segítő, akár utógondozói tevékenységének leértékelő szakmai megítélése megfigyelhető volt a pártfogó felügyelet elrendelő bírák tevékenységében is. Jelentősen csökkent –különösen a rendszerváltás után – a bírói megfontolásból pártfogó felügyelet alá kerültek száma. Indokként azt hozták fel az elsőfokú bírák, illetve a büntetés-végrehajtási bírák, hogy minek kiszabni a pártfogó felügyeletet az elítéltnak, ha a pártfogó nem tud segítséget nyújtani a beilleszkedéséhez. Aránytoltódás volt az elvárások terén, a bírák maguk is csak segítséget akartak adni az elítéltnak a pártfogó felügyelet elrendelésével. A büntetés-végrehajtási bírák indokolt esetben sem helyeztek elítélteket pártfogó felügyelet alá az intézmény tevékenységének eredménytelenségére hivatkozva. De hasonlóan vélekedtek a büntetés-végrehajtási szervek mellett a társadalom más intézményei is. A civil szervezetek általában, az állami szervezetek, (lásd az 1999-es kormányelőterjesztést) a pártfogói tevékenység segítő elemeinek hiányát, korlátozott, szegényes voltát emelték ki. (A pártfogó segítő tevékenységének értékelése a pártfogó utógondozói tevékenységét is érinti.)

Holott a felügyelet szociális tevékenységre képes – saját infrastruktúra nélkül is – más szervezetek, civil, állami, egyházi szervezetek szolgáltatásaink igénybevételével. Ez bizonyos értelemben költségkímélő megoldás is, hisz nincs szükség duplán kiépíteni, működtetni a rendszereket, ha a már létrejött, más szervezetek által működtetett, biztosított szolgáltatások az elítéltek részére is igénybe vehetők.

Hiánypótlásként vállalták a szociális szférában dolgozó állami és civil szervezetek a kriminális életvitelű személyek gondozását, de a pártfogó felügyelet anyagi erőforrások hiányában megtanulta e szervezetek munkáját hasznosítani a felügyelete alá tartozó elítéltek érdekében. Valószínű, hogy a szakmai tevékenység fejlődése a saját, speciálisan e területre szabott infrastruktúra minimális elemeinek kiépítését igényli, de a jelenlegi megoldást is el kell fogadnunk. Elfogadjuk Gönczöl Katalin véleményét, mely szerint a pártfogó felügyeletnek használnia kell más szervezetek szociális szolgáltatásait¹⁶. A speciális struktúra kiépítése elsősorban az angolszász országokban figyelhető meg, a skandináv országokban a büntetés-végrehajtás, utógondozás terén nem építenek ki saját ellátó intézményeket, hanem az állami szociálpolitika már kiépített intézményeinek tevékenységére építenek működésük során.¹⁷ Magyarország szociálpolitikája nem olyan fejlett, mint a skandináv országoké, a kriminális személyek gondozása, felügyelete terén tapasztalható hasonló, működő megoldásokat részben a pénztelenség kényszere szülte.

Kényszerű összefonódás

Az utógondozói jogintézmény életre hívása megtörtént, feladatai vannak, fontosságát nem kérdőjelezi meg senki. Elmaradt azonban az önálló utógondozói intézmény kiépítése. Mint már említettük, az utógondozás végrehajtásáért a pártfogó felügyelők a felelősek. Bár a két intézmény esetében jogi ekvivalenciáról nem beszélhetünk, az utógondozói rendszer fejlődését és fejlesztését

és fejlesztési lehetőségei, korlátai határozzák meg. Amilyen mértékben fejlődik a pártfogó felügyelet, olyan mértékben lesz képes az utógondozói intézmény segítő funkcióit a szabadulós elítéltek körében megvalósítani.

Mi várható el az utógondozástól?

Onozóné dr. Wenner Margit 8219 elítéltről számolt be cikkében, akik 1979 és 1984 között keresték fel levél útján vagy személyesen a bíróságokon a hivatásos pártfogókat valamilyen segítségért.¹⁸

A budapesti utógondozói anyagot vizsgálva is hasonló érdeklődésről szerezhetünk tapasztalatot. 1986-ban 218 személy, 1987-ben 323 személy, 1988-ban 176 személy (elítelt) kereste fel túlnyomórészt levél útján szabadulás előtt a büntetés-végrehajtási intézetekből a pártfogókat. A megkeresések száma egyre fogyott: 1989-ben 90 személy, 1990-ben 55 személy, 1991-ben 36 személy, 1992-ben 22 személy, 1993-ban 13 személy fordult a bíróságon dolgozó pártfogókhoz segítségért. Később ismét emelkedett a segítség kérés száma: 1995-ben 43-an, 1996-ban 34-en, 1997-ben 96-an, 1998-ban 94-en keresték fel a pártfogókat.

Az eltelt évek alatt változott a megkeresés formája: sokáig a levél volt a kapcsolatteremtés legfőbb eszköze, tehát a szabadulás előtt állók még a büntetés-végrehajtási intézetből kezdték felkérni a pártfogókat a segítségre. Később a levelezést felváltotta a személyes megkeresés. Attól kezdve, hogy a pártfogók az utógondozói tevékenységet megkezdték a büntetés-végrehajtási intézetben Budapesten, az elítéltek nagy része, szabadulás után, személyesen kereste fel a bíróságokon a pártfogókat. A lassan emelkedő számok az elvesztett bizalom visszaállítását jelezhetik.

Változtak a megoldásra váró problémák is. Az eltelt idő alatt 1985-től fokozatosan redukálódtak a kérések, illetve egy tevékenység köré csoportosultak: a segélyezésre. Volt olyan év – 1997 –, amikor a pártfogók utógondozói tevékenysége már csak a segélyezésre korlátozódott a szabadultak körében.

Az intézmény megalakulásakor jelentős viták folytak feladatairól és tudománypolitikai elhelyezkedéséről. *Dr. Vermes Miklós és dr. Szabó András* egyértelműen szociálpolitikai intézményként definiálta az utógondozást, „*amely kívül esik a büntetőjogi eszközök körén, és azt a célt szolgálja, hogy a szabaduló elítélteknek a társadalomba való be, illetve visszailleszkedéséről, reszocializálásáról gondoskadjék*”¹⁹. Később dr. Szabó András már az intézmény határterület jellegét emeli ki: „*az szociálpolitikai intézményeknek és a büntetőjogi intézményeknek van egy határterülete és érintkezési pontja: ez a börtönből szabadultak utógondozása.*”²⁰ Hasonlóan vélekedik *dr. Kerezi Klára*,²¹ amikor a pártfogó felügyelet intézményi helyzetéről ír, bár az utógondozás tevékenységének társadalompolitikai elhelyezkedését külön nem említi.

Dr. Vókó György az utógondozói intézményt önálló büntetés-végrehajtási jogintézményként definiálja²², de nem vizsgálja a szerző, hogy a tiszta profilú büntetés-végrehajtási intézmény hogyan, milyen megfontolásból láthat el szociális feladatokat.

Csak az érdeklődés csökkenésével tudom magyarázni azt a tény, hogy az 1997-ben megjelenő Bűnmegelőzési programban már nem is említik az utógondozást, mint a bűnmegelőzés egyik lehetséges eszközét. Csak a pártfogó felügyelet tevékenységét minősíti a program, és sorol fel néhány olyan feladatot, mely kifejezetten az utógondozói munka elemeként is számon tartható lenne. Lásd információ adását a segítséghez jutás lehetőségeiről.²³

Eltérő súlyú várakozások figyelhetők meg az utógondozói feladatok körével kap-

csolatban. A Lőrincz–Kabódi szerzőpáros elsődlegesen a munkába állítással azonosítja a tevékenységet²⁴. A szabadulás utáni munkába állítás már nem tekinthető állami feladatnak, nagyvállalatok bezárása, munkásszállók átalakítása, illetve eladása az utógondozói munka végzésének objektív akadályaként jelenik meg a szerzőknél. Ezért úgy gondolják, hatékony gondozói munkát elsődlegesen a civil szervezetek, egyházak börtönpasztorációs tevékenysége jelent, mellyel az elítéltek önbecsülését, felelősségérzetük fejlesztését, társadalmi kapcsolataik erősítését és mindezen keresztül a beilleszkedést segítik. Hitoktatás, szertartás, egyéni lelki gondozás az, amivel segítik a karitatív szervezetek a beilleszkedést a szabadulás előtti időszakban a bv. falain belül.

Értékelési szempontok

A pártfogói szervezet utógondozói munkájának értékelése nyilvánul meg azáltal, ahogy a szakemberek figyelmé elsősorban a karitatív szervezetek börtönön belül végzett tevékenysége felé fordult. A pártfogó felügyelők által ellátott utógondozói munka értékelése sommás szokott lenni (sikertelen). A sommás megítélések mellett vannak olyan szakemberek, akik objektívnek ítélt mutatók mentén próbálják megítélni a pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységének eredményességét. A szerzők az utógondozást igénylők száma alapján minősítették a pártfogó felügyelet utógondozói tevékenységét.

Véleményünk szerint el kell különíteni a büntetés-végrehajtási intézetben folytatott utógondozói munkát a pártfogó utógondozói munkájától. A büntetés-végrehajtási intézetek az utógondozás feladatainak ellátásában „könnyű” helyzetben lehetnek, hiszen az elítéltek jelen vannak, a nevelők rendelkeznek az elítéltek ítéletkiadmányaival, egyéni beszélgetéseken vagy csoportfoglalkozásokon

megismerhetik az elítéltek életét, gondjait, büntetésük megkezdése előtti életüket, szabadulás utáni lehetőségüket, ismerhetik családi hátterüket, vagyoni helyzetüket, bevonulás előtti jövedelmi viszonyaikat, érzelmi kapcsolataikat, azokat a kapcsolati tőkét, melyekre az elítéltek szabadulás után számíthatnak. A nevelők dönthetnek, mert döntési pozícióban vannak annak megítélésében, kik azok az elítéltek között, akikre szabadulás utáni is segítően kell figyelni, kiknél kell még szabadulás előtt rendezni a lakhatást, munkahelyet szerezni, vagy kik szorulnak segélyre szabadulás után.

A hivatásos pártfogók ezzel a tudással nem rendelkeznek, nincsenek adataik a szabaduló elítéltek körülményeiről, lehetőségeikről, nehézségeikről. Ezekhez az adatokhoz, melyek az utógondozói munka alapfeltételeinek tekinthetők, csak a nevelők közreműködésével juthatnak el. Ezzel kapcsolatos jogos ellenvetés lehet, hogy a pártfogónak nem kell tudnia a szabaduló elítéltek beilleszkedési nehézségeiről, csak azokkal kell foglalkozni, akik segítséget kérnek. Ha az elítéltek nem keresik fel akár az intézetből levél útján vagy szabadulás után személyesen a pártfogót, akkor az a segítségadási kötelezettsége alól „mentesül”.

Jogos ellenvetésnek tűnik az a vélemény, mely szerint ha a pártfogói intézmény segítő tevékenysége eredményes lenne, az elítéltek valószínűleg felkeresnék a pártfogó felügyelőt az utógondozás keretében.

Ezek a feltételezések azokat a nehezen mérhető szempontokat is behozzák az utógondozói tevékenység értékelésébe, melyek felvetése és megválaszolása még a szakma adósságának tekinthető.

Az utógondozói tevékenység értékelésének további szempontjai lehetnének, ha vizsgálná a résztvevők *elégedettségét* az utógondozás folyamatában, *a személyes találkozások számát*, az elítéltek és a pártfogók között.

Szívesen tekintenénk értékelési szempontnak a segítséget kérők ügyének *eredmé-*

nyes befejezését. De rögtön felvetődik a kérdés, *helyes-e az a gyakorlatban folytatott eljárás, mely a befejezés és eredményesség fogalmát szinonimaként használja az utógondozásban.*

Vannak-e problémák, melyek prioritást élvezhetnek a megoldásra való törekvésben: lásd mi fontosabb, az elítéltnak szállást szerezni, vagy képessé tenni arra, hogy önbizalmával, személyes hatékonyságérzetének növelésével maga szerezzen szállást. Mi fontosabb, *a tárgyi feltételek biztosítása*, vagy a tárgyi feltételek *önálló megteremtéséhez szükséges segítségnyújtás?* Folyamat-e vagy egyszeri aktus az utógondozói tevékenység?

Feltehetően számos más kérdést is fel lehetne tenni az eredményesség megítélése vonatkozásában. A sikerességtől eltekintve az utógondozói tevékenység tartalmi elemzéséhez még fontosnak tartjuk a következő kérdések megválaszolását, amelyek az utógondozói munka végrehajtásának egyéb kérdései közé sorolhatók. Íme, ezek közül néhány. Hány elítélt került kapcsolatba a hivatásos pártfogókkal az utógondozói munka során? Milyen problémákkal keresték fel leggyakrabban az elítéltek a pártfogókat? Milyen megoldással válaszoltak a pártfogók a felvetett problémákra: *a, információadás b, konkrét intézkedés?* Milyen szervezetekkel vették fel a kapcsolatot a hivatásos pártfogók az elítéltek által felvetett problémák megoldása érdekében? A problémák megoldása hány személyes találkozást tett szükségessé a pártfogó és az elítélt között? Van-e visszajelzése a pártfogónak arról, hogy az általa nyújtott segítség mennyire volt eredményes? Mennyire tekintette sikeresnek a segítséget az elítélt?

A kérdések sokaságából kiderül, hogy minderre hiteles választ adni csak többirányú vizsgálódással lehet. Ehhez arra volt szükség, hogy a hivatásos pártfogók lehetőleg a helyszínen, a börtönökben mérjék fel a valóságos helyzetet.

Az utógondozói munka börtönbeli gyakorlata, a hivatásos pártfogók és a büntetés-

végrehajtási intézetek együttműködési formáinak vizsgálata egyfajta kutatási program keretében tűnt lehetségesnek. Ez azzal a reménnyel járt, hogy kialakulhatnak az együttműködés új formái a két szervezet kapcsolatában. Nos, a kutatási program, amelyben három megye és a főváros hivatásos pártfogói, valamint hat büntetés-végrehajtási intézet ne-

velői vettek részt, lezárult, a tapasztalatok összegezhetők.

Arról, hogy ez milyen eredményeket hozhat a pártfogó felügyelet és az utógondozás jövőjét, az e feladatkörben érintett intézmények kapcsolatrendszerét illetően, nos, erre egy másik tanulmányban adhatunk érdemleges választ.

Tóth Erika

Jegyzetek

¹Nagy Ferenc: *Utógondozás – a pártfogó felügyelet hazai fejlődéséről*, IM tudományos és tájékoztatósi fősztály kiadványai, 10. kötet, 50. old.

²Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*, Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 1999.

³Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*, 350. old.

⁴Vókó György: *Pártfogó felügyelet*, Börtönügyi Szemle, 1992. 4. szám, 54. old.

⁵Lőrincz-Nagy: *Börtönügy Magyarországon*, BVOP 1997.

⁶Tavassy Tibor: *A visszaeső bűnözők szabadulás utáni helyzetéről*, Kriminálisztikai Tanulmányok, Budapest, 1968. 6. kötet

⁷Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.

⁸Onozóné dr. Wenner Margit: *A pártfogó felügyelet és az utógondozás jogintézményének fejlődése a büntető törvénykönyv hatálybalépése óta* In: *Utógondozás Pártfogó felügyelet* 95–96. old.

⁹Vókó György: *Pártfogó felügyelet*, Börtönügyi Szemle, 1992. 4. szám

¹⁰Illés Tiborné szóbeli beszámolója pártfogói magatartásokról

¹¹Lőrincz József–Kabódi Csaba: *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere*, 352. old. Gönczöl–Korinek–Lévai: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*, Egyetemi Könyvtár, Corvina, 1996.

¹²Kövér Ágnes: *A büntetésről és a börtönről*, kandidátusi értekezés, Bp., 1995.

¹³Dr. Kulcsár Zsuzsanna: *Személyiség–Psichológ-*

gia, Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. A szubordinált, szuperordinált kifejezést használja Magyarországon dr. Ranschburg Jenő, egyetemi előadások, 1992.

¹⁴Lukács Tibor idézi: *Szervezett dilemmánk a börtön*, Magvető Kiadó, Budapest 1987. 282. old.

¹⁵Vókó György: *Pártfogó felügyelet*, Börtönügyi Szemle, 1992. 4. szám

¹⁶Folyamatos a vita a pártfogók között arról, hogy megilleti-e a pártfogoltat a lehetőségekhez mért „korlátlan” segítség, vagy feltételekhez kötött tevékenység a segítség. A feltételek: előbb bizonyítson az ítélt!

¹⁷Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.

¹⁸Gönczöl Katalin: u.o.

¹⁹Onozóné dr. Wenner Margit: *Utógondozás, Pártfogó felügyelet* in: 92. old.

²⁰Az *Összehasonlító Kriminológia Nemzetközi Központjának IV. regionális szemináriuma* (Szerk: Vigh József, Budapest, 1980.

²¹Kerezszi Klára: *Az alternatív büntetések és végrehajtásuk* Im: Gönczöl–Korinek–Lévai: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*, Egyetemi Könyvtár, Corvina 371–390.

²²Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*, Dialóg–Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1999. 350. old.

²³Irk Ferenc: *Bűnmegelőzési program*, Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, Budapest, 1998.

²⁴Lőrincz–Kabódi: *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere*

Számítási modell

A büntető igazságszolgáltatás működésének költség-összefüggései

A büntető igazságszolgáltatás költségeinek kiszámítása első látásra igen egyszerűnek tűnhet. A laikus kíváncsiskodó azt gondolhatja, hogy csupán elegendő szemügyre venni az éves költségvetés idevonatkozó adatait, összeadni azokat, s máris megkaphatjuk a kívánt adatokat. Ha pontosabban tesszük fel a kérdést, azaz úgy, hogy a büntetőeljárás egyes szakaszainak, azaz a nyomozásnak, a vádemelésnek és az ügyészi munkának, a bírói szaknak milyen költségei vannak, akkor már nem tudunk válaszolni a költségvetési adatok alapján. Ha még azt is tudni akarjuk, hogy a nyomozáson belül, a nyomozó munkájának milyen szakaszai, tevékenységi formái vannak, s azok mennyibe kerülnek, még inkább bajban vagyunk. Márpedig, ha ténylegesen tudni szeretnénk valamit a büntető igazságszolgáltatás költséghatékonyságáról, akkor nem kerülhetjük meg ezeknek a kérdéseknek a feltételét és megválaszolását sem.

E kérdések megválaszolása érdekében az alábbi vizsgálati modell kidolgozására került sor:

1. A büntető igazságszolgáltatás egyes területein dolgozók munkájának operacionálizálása – tevékenységi elemekre bontása.
2. A tevékenységi elemek gyakoriságának és időtartamának lemérése időmérleg útján.
3. Az egyes tevékenységi elemek időtartamának standardizálása.
4. A tevékenységek elemzése és az időstruktúra megállapítása funkcionális kategóriánként külön-külön.
5. A költségvetés elemzése.
6. Az érintett szakterület, ügyszak specifikus költségvetésének kiszámolása.
7. A percre számított költségvetés tevékenységhez rendelése.
8. Az egyes tevékenységek költség-összefüggéseinek megállapítása.
9. Az ügyekre vonatkozó adatok elemzése.
10. Az ügyek és a tevékenységek mátrixának kialakítása.
11. Az ügyek és a költségek mátrixának kialakítása.
12. A büntetőeljárás egyes szakaszai költség-összefüggéseinek megállapítása és összehasonlítása.

Az időtérképmátrix nem sokban különbözik egy klasszikus időmérlegtől. Az időtérkép-kérdőív egy önkitöltős regisztrációs forma, amely a vizsgált személy minden tevékenységét, a tevékenység időtartamát percben, a tevékenység helyét, eszközét, a részt vevő társakat, a te-

vékenység pontos tartalmát és eredményét rögzíti. Tulajdonképpen nem más, mint egy részletes munkanapfénykép, amelyet a kitöltő maga fényképez. Az eredmények érvényességét és hitelességét úgy biztosítottuk, hogy egy-egy napot a kutatás végzői követtek, egy-egy vizsgált személyt és a véletlenszerűen kiválasztott és ellenőrzött nap adatait irányadónak tekintették a többi adat megítélésékor. Felmerülhet még a kérdés, hogy a vizsgálat maga, tehát a kérdőívek kitöltése minden egyes tevékenységről nem befolyásolja-e a vizsgálat eredményét, minthogy a kitöltés egész napos viszonylatban jelentős időt tesz ki, egész pontosan kb. 30-50 perccel meghosszabítja a munkanapot. Tapasztalataink szerint az ezzel keletkező 8-10%-os időtartam-növekedés még lényegesen nem változtatja meg adatainkat, a kitöltők oldalán ez ugyanis plusz időráfordításként jelentkezett. Ez annyit jelent, hogy nem a tevékenységük elvégzését rövidítették meg, hanem a munkaidejüket tölték ki ezzel az időtartammal.

A vizsgálat 5 napon keresztül követte és regisztrálta a résztvevők minden tevékenységét. A 24-48 órában dolgozók esetében nem öt egymást követő napot, hanem 5 munkanapot vettünk alapul. Interjúk és résztvevő megfigyelés segített az egyes tevékenységi típusok tartalmának azonosításában, s annak megítélésében, hogy milyen mértékben funkcionális vagy érdemi az adott tevékenység.

A vizsgálatban részt vevő személyek

A vizsgálat körébe vont személyek szükségszerűen a büntetőeljárás egyes szakaszainak szereplőiből kerültek ki.

1. *A nyomozás, a rendőrség tevékenysége:* az V. kerületi rendőrkapitányság tevékenységének vizsgálata; 9 nyomozó, 5 járőr, 3 fogdaőr, 6 hivatalban dolgozó személy időmérlegének elkészítése és tevékenységének vizsgálata.

2. *Ügyészi tevékenység:* az V., VIII., XIII. kerületi ügyészség tevékenységének vizsgálata, három ügyész időmérlegének elkészítése és tevékenységének elemzése alapján.

3. *A bírói tevékenység vizsgálata:* a Pesti Központi Kerületi Bíróság 3 tárgyaló bírójának és 2 előzetes letartóztató bírāja időmérlegének elkészítése és tevékenységének elemzése alapján.

4. *Az ügyvédi tevékenység vizsgálata:* 6 ügyvéd büntetőügyekben folytatott tevékenységének elemzése alapján. Az itt látható modell egy alacsony elemszámú, de az eljárás minden területét lefedő és szimbolizáló kísérlet arra, hogy bemutassuk a büntetőeljárársban megjelenő, standardizálható, azaz lehetőség szerint nem változóként, hanem állandó komponensként jelenlévő tevékenységek költség-összefüggéseit. Végső soron az egyes szakaszok hatékonyságának és költségeinek összehasonlítását kísérli meg. Természetesen ez a vizsgálat, mely során olyan adatsor jelenik meg, amely egy nagyobb rendszer tágabb összefüggéseit és viszonyait kívánja modellálni, csupán ún. ideál-típus leírást adhat és megállapításokat tehet. Az ideál-típus fogalmáról tudni kell, hogy nem fedl le közvetlenül és pontosan a vizsgált tágabb valóság egyik elemét sem, csupán jellemzi a valóságot, s tagadhatatlanul a legtöbb és leginkább sokrétű információval rendelkezik arról. Közlebebről megvilágítva elmondhatjuk, hogy például amikor egy ügy vagy tevékenység költségeiről beszélünk, akkor az az ügy vagy tevékenység nem egy adott pl. lopási ügy, vagy nyomozói tevékenység, hanem a vizsgálatba bevont lopási ügyek vagy tevékenységek jellemzően megjelenő adata. Tehát természetesen nem mindegy, hogy egy lopás egy vádlottas, vagy nyolc vádlottas ügy, hogy volt-e benne beismerés, vagy közvetlen bizonyítékok alapján kellett eljárni, hogy alkalmaztak-e benne előzetes letartóztatást vagy

sem. Adataink azt mutatják, hogy azok a lopási ügyek, illetve azok a nyomozói tevékenységek, amelyek a vizsgált időszakban reprezentálták az összes lopási ügyet, illetve a nyomozó tevékenységét, milyen megoszlást mutatnak az idő és a költségfordítás tekintetében. Valószínű, hogy az általunk bemutatott tevékenységanalízis nem lesz pontosan igaz a vizsgálat egyik résztvevőjére sem, azonban jól fogja szemléltetni azt, hogy egy bizonyos típusú szereplő jellemzően milyen tevékenységstruktúrával rendelkezik, és ezekhez a tevékenységekhez milyen költségek járnak.

Végezetül el kell gondolkodnunk azon az elméleti, ámde gyakorlati relevanciával bíró kérdésen, hogy vajon van-e értelme egyáltalán a büntető igazságszolgáltatás során folytatott tevékenységeket költség-összefüggésbe vonni, s mit mondhatnak el az itt látható adatok. Egyáltalán mi értelme van annak a kérdésnek, hogy mennyibe kerül a nyomozó vagy a bíró munkája? Első válaszként el kell mondjuk, hogy a pragmatikus angolszászok kezdték el mérni a tevékenységek hatékonyságát és költség-összefüggéseit, azon az alapon, hogy amit meg lehet mérni, azt meg kell mérni, s ami pénzbe kerül, arról tudnunk kell, hogy pontosan mire is költjük, hogyan is használjuk fel ráfordításainkat. A tevékenység- és költséganalízis nem azt kívánja elmondani, hogy túl drága, vagy éppen olcsó az igazságszolgáltatás, hanem azt, hogy a kiadott X mennyiségű pénzt vajon milyen hatékonysággal használja fel a rendszer, s hogyan lehet a tevékenységek struktúráját vagy a „szereposztást” a költségek leghatékonyabb felhasználása irányába tolni.

A makroadatok bemutatása

Legelőször vessünk egy pillantást az országos adatokra és vizsgáljuk meg, hogy strukturálisan hogyan helyezkedik el a büntető igazságszolgáltatás költségvetése az egész ország költségvetésében, s hasonlítsuk össze néhány más költségvetési fejezet tételeivel.

A költségvetési fejezetek tételeinek megoszlását szemlélteti a következő táblázat, miszerint költségvetésünkben a legnagyobb arányt a *szociális kiadások* képviselik, majd a *közlekedési, hírközlési és vízügyi* tárca költségvetési tétele a következő, az *oktatás* 16%-kal képviseli a harmadik helyet. A *hóvédelmi kiadások* csak ezután jönnek 13%-os aránnyal.

Végezzük el ezt az összehasonlítást olyanformán, hogy az igazságszolgáltatás intézményeire vonatkozó tételeket összevonnuk, s tegyük rögtön mellé egy másik ország 1999-es költségvetésének ugyanígy bontott tételeit. Igaz, ez esetben nem láthatjuk tisztán a büntető igazságszolgáltatás, csupán az egész igazságszolgáltatás adatait, hiszen a bíróságok, a rendőrség, sőt az ügyészség vonatkozásában is igaz az a tétel mind hazánkban, mind az összehasonlítás alapjául szolgáló Nagy-Britanniában, hogy ezen intézmények tevékenysége meghaladja a büntető szak kereteit, tehát lefedi a polgári, szabálysértési ügyeket is. Ennek ellenére nem kerülhetjük el ezen adatok megvizsgálását.

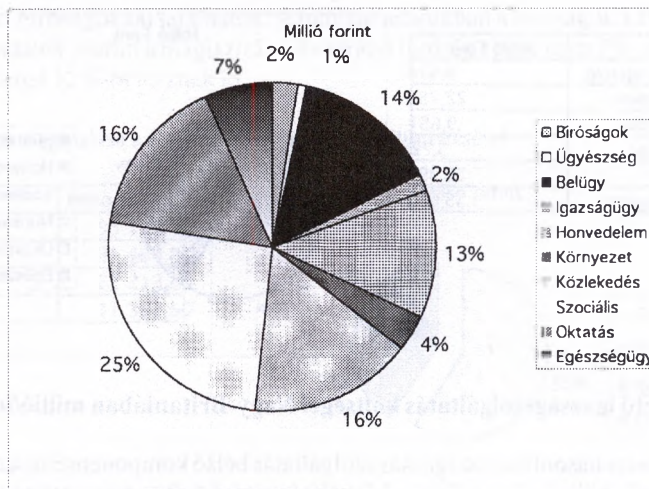
Ha összehasonlítjuk a brit és a magyar költségvetés struktúráját jelentős különbségekre lehetünk figyelmesek). Míg a magyar költségvetésben az igazságszolgáltatási tételek összevonása után is a szociális kiadások kategóriája maradt a legjelentősebb (25%), addig a brit adatok nevesítetten nem tartalmaznak szociális fejezetet. Tartalmaz a költségvetés azonban ún. munkaügyi tételt, amely jórészt a munkanélküliség és az azzal összefüggő jelenségek kezelésére vonatkozó költségeket jelenti. Ezt quasi szociális kiadásnak tekinthetjük, s ha nem is pontosan egyezik meg a magyar „szociális kiadások” rovat jelenlétével és tartalmával, mégis ez az a brit fejezet, amelyhez legkönnyebben hasonlíthatjuk. Ez azonban a brit költségvetésben csupán 3%-ot tesz ki.

Az 1999-es költségvetés főbb tételei:

Fejezet	Kiemelt előirányzat neve	Millió Forint
VI. Fejezet: Bíróságok	Összesen:	31 403,8
	Személyi juttatások	17 192,3
	Járulékok	6 595,4
	Dologi kiadások	3 404,9
	Egyéb működés	11,0
	Intézményi beruházások	125,3
	Felújítás	581,8
VIII. Fejezet: Ügyészség	Összesen:	11 362,5
	Személyi juttatások	6 426,0
	Járulékok	2 552,1
	Dologi kiadások	747,5
	Egyéb működési kiadások	20,5
	Beruházások	61,9
	Felújítás	163,0
XI. Fejezet: Belügyminisztérium	Összesen 1-19 cím:	186 977,7
	Rendőrség	95 722,1
	BPFK	19 113,3
	Személyi juttatások	10 047,0
	Járulékok	4 032,3
	Dologi kiadások	4 494,3
	Intézményi beruházás	300,0
	Felújítás	170,0
	Lakástámogatás	69,0
XIV. Fejezet: Igazságügyi Minisztérium	Összesen:	22 213,8
XV. Fejezet: Környezetvédelmi Minisztérium	Összesen:	45 895,3
XVII. Fejezet: Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium	Összesen:	209 711,1
Szociális és Családügyi Minisztérium	Összesen:	334 805,1
XX. Fejezet: Oktatási Minisztérium	Összesen:	203 317,9
XXI. Fejezet: Egészségügyi Minisztérium	Összesen:	88 311,1

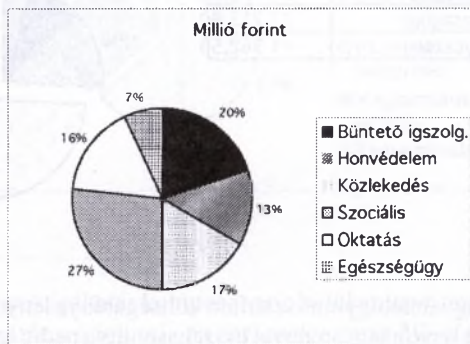
Az 1999 évi költségvetés egyes fejezeteinek megoszlása

Fejezet	Millió Forint
Bíróságok	31 403,80
Ügyészség	11 362,50
Belügy	186 977,70
Igazságügy	22 213,80
Honvédelem	164 051,00
Környezet	45 895,30
Közlekedés	209 711,10
Szociális	334 805,10
Oktatás	203 317,90
Egészségügy	88 311,10

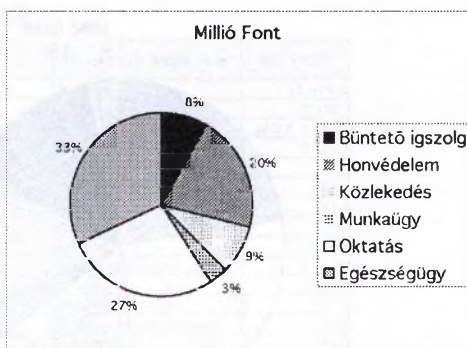
Az igazságügyi költségek összevonását követően ezen költségek aránya Magyarországon a második helyre emelkedik 19%-kal. Nagyon figyelemre méltó adat, hogy a brit költségvetésben 9% ugyanennek a tételnek az aránya. A magyar költségvetés tehát lényegesebb nagyobb arányban fordít költségeket az igazságszolgáltatásra, mint a brit. Ezzel szemben az egészségügyre fordított költségek lényegesen nagyobbak (33%) a brit költségvetésben, mint a magyarban, ahol csupán 7% ez az arány. Az oktatásra fordított költségek is lényegesen magasabb arányt képviselnek a brit (27%), mint a magyar (16%) költségvetésben. A honvédelem itt 13, míg ott 20%-ot tesz ki. Végezetül láthatjuk, hogy a közlekedésre fordított összegek arányaiban nincs igazán jelentős különbség (magyar 16%, brit 9%).

Fejezet	Millió forint
Büntető igazszolg.	251 958
Honvédelem	164 051
Közlekedés	209 711
Szociális	334 803
Oktatás	203 318
Egészségügy	88 311

A magyar költségvetés megoszlása (összevont igazságszolgáltatás millió/forintban)

Fejezet	Millió Font
Büntető igazszol.	9,424
Honvédelem	22,753
Közlekedés	9,651
Munkaügy	3,72
Oktatás	30,391
Egészségügy	35,673

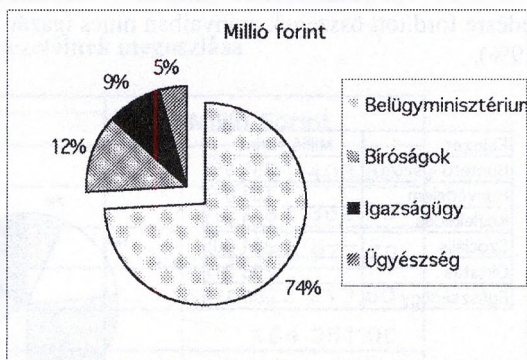

A büntető igazságszolgáltatás költségei Nagy-Britániában millió/forintban

Érdekes összehasonlítani az igazságszolgáltatás belső komponenseinek arányait is. Ez esetben jelentős különbség található a két költségvetés között a fejezetcímek tekintetében. Első helyen említendő különbség a „börtönök” kategória, amely külön nevesítve található meg a brit költségvetésben, míg a magyar költségvetésben az Igazságügyi Minisztérium fejezetén belül, ami értelemszerűen más tételeket is jelent, mint csupán a börtönöket. A brit adatok külön tartalmazzák a rendőrség költségvetését és nem az egész „Home Office”-ét, míg a magyar adatok az egész belügyminisztérium adatait tartalmazzák. Éppen ezért mutatunk be egy olyan diagramot, ahol a adatai külön fel vannak tüntetve, s így viszonyulnak a többi tételhez.

A büntető igazságszolgáltatás komponenseinek megoszlása

Fejezet	Millió forint
Belügy	186 977,70
Bíróságok	31 403,80
Igazságügy	22 213,80
Ügyészség	11 362,50

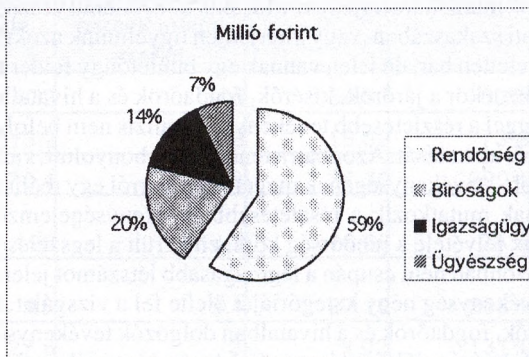

A magyar belügyminisztérium költségaránya lényegesen magasabb, mint a brit rendőrségé, s a rendőrségi aránnyal összehasonlítva pedig igen hasonló arányt kapunk (59% magyar, 64% brit). Egészen új tételeket is találunk a brit költségvetésben, mint a pártfogó felügyelet költségvetését, amely 5 %-át teszi ki a büntető igazságszolgáltatás költségvetésének, s a magyar költségvetésben külön nincs nevesítve. A pártfogó felügyelet költségei a bíróságok fejezetébe vannak befoglalva, hiszen a pártfogók strukturálisan a fővárosi, il-

letve a megyei bíróságoknál található. A magyar adatokban a bíróságok 12%-ot tesznek ki, míg a brit adatok szerint a magisztrátus és királyi bíróság együttesen 7%-ot, míg a pártfogó felügyelettel 12%-ot tesznek ki.

A komponensek megoszlása a rendőrség költségeinek feltüntetésével

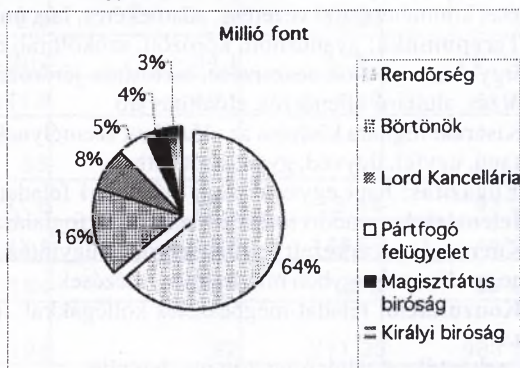
Fejezet	Millió forint
Rendőrség	95 722,1
Bíróságok	31 403,8
Igazságügy	22 213,8
Ügyészség	11 362,5

A fentiekkel összehasonlítva a brit adatok a következők:

A büntető igazságszolgáltatás komponenseinek megoszlása Nagy-Britanniában

Fejezet	Millió font
Rendőrség	6 022
Börtönök	151
Lord Kancellária	748
Pártfogó felügyelet	488
Magisztrátus bíróság	373
Királyi bíróság	283

Meg kell említeni, hogy az igazságszolgáltatás komponensein belül az ügyészség költségvetése messze a legalacsonyabb arányt képviseli, az egésznek csupán 5%-át teszi ki. Külön magyarázatra szorul az adat, miszerint a rendőrség költségvetési aránya jóval meghaladja az egész 50%-át mindkét országban. Valószínűleg a rendőrség összetett bűnüldözési, rendfenntartó és igazgatásrendészeti feladatainak igen bonyolult és sokrétű jellegével magyarázható.

A rendőrség, a nyomozók tevékenységének analízise

A vizsgálat során döntést kellett arról hozni, vajon a tevékenységanalízis csupán a nyomozók munkájára terjedjen-e ki, akik közvetlenül vesznek részt a büntetőeljárás első, nyomozati szakaszában, vagy kiterjedjen figyelmünk azokra a rendőrségi szereplőkre is, akik közvetetten bár, de jelen vannak egy büntetőügy felderítése és rendőrségi bizonyítása során. Ez a kör a járőrök, kísérők, fogdaőrök és a hivatalban dolgozók köre. Nagy valószínűséggel a részletesebb tevékenységanalízis nem befolyásolja a költségtevékenzők számolását és alakulását. Azonban a rendőrség – bonyolult, s az összes szereplő közül a legösszetettebb – tevékenységének megértése és arról egy realisabb kép alkotása érdekében indokoltnak mutatkozik a részletesebb tevékenységelemzés. Az időtérkép és tevékenység mátrix felvétele a rendőrség körében került a legszélesebb körben felvételre. Ez a széles kör azonban nem csupán a legmagasabb létszámot jelenti, hanem azt is, hogy a rendőrségi tevékenység négy kategóriáját ölelte fel a vizsgálat. Eszerint: a nyomozók, a járőrök-kísérők, fogdaőrök és a hivatalban dolgozók tevékenységét.

A felmérés előkészítése során készített interjúk, valamint követéses megfigyelő-résztevő vizsgálatok alapján a rendőri tevékenységnek az alábbi kategóriáit standardizáltuk, mely alatt az itt felsorolt részlettevékenységeket értettük:

- **Adminisztráció:** aláíráskérés felettől, gépkocsifelvétel, ügyvédi értesítő, időpont-egyeztetés ügyféllel, ügyvéddel, telefonon vagy személyesen, utasítás megírása, pecsételés, díjjegyzés kitöltése, átirat megírása, közözés kiadása, nyilvántartási adatok beszerzése, kilométernapló vezetése, adatbekérés, laccímlekérés stb.

- **Terepmunka:** gyanúsított, körözött, szökött rab elfogása, gyanúsítottról adatgyűjtés, tárgyi bizonyítékok beszerzése, biztosítás, járőrözés, kimenetel bejelentésre, járműellenőrzés, aluljáró-ellenőrzés, előállítás stb.

- **Kísérés:** fogdára kísérése az előállított személynek, rendőrségi épületen belüli kísérés – tanú, ügyfél, ügyvéd, gyanúsított, stb.

- **Eligazítás:** napi egyszeri vagy többszöri feladat-meghatározáson való részvétel.

- **Jelentésírás:** rendőri intézkedések írásba foglalása.

- **Kurrencia:** az érkezett ügyiratok érdemi ügyintézése, döntéshozatal abban a kérdésben, hogy abban az ügyben mi történjen, idézések.

- **Konzultáció:** feladat-megbeszélés kollégákkal, lehet általános és konkrét ügyhöz kötött is.

- **Szakértők:** a velük folytatott megbeszélés.

- **Határozat, jegyzőkönyvkészítés.**

- **Felkészülés:** irattanulmányozás, felkészülés meghallgatásra, szembesítésre.

- **Tárgyi bizonyítás:** tárgyi bizonyíték beszerzése, bűnjelezés, bűnjelleadás.

- **Tájékoztatás:** ügyvéd, ügyfél vagy kolléga telefonon vagy személyesen.

- **Egyéb:** vizsgázás, iskolai oktatás.

- **Parancsnoki beszámoló:** közvetlen parancsnoknak tartott beszámoló a végzett munkáról.

- **Vezetői feladatok:** munkatársak terv. ellenőrzése, feladat-meghatározás, szolgálat-szervezés.

Az összes nyomozó percidejének megoszlása tevékenységenként

Tevékenység megnevezés	Az összes nyomozó átlagos percideje	Az összes nyomozó napi tevékenysége a ráfordított percek átlaga szerint	Szórás	Variációs koefficiens
Adminisztráció	972	108	64,83	60%
Eligazítás	313,2	34,8	16,32	73%
Ellenőrzés	70,4	7,8	22,70	290%
Feladat megbeszélés	128	14,2	10,68	75%
Feladat meghatározás	85	9,4	27,10	288%
Felkészülés	27,6	3	3,93	131%
Határozat, jegyzőkönyv	275,8	30,6	30,22	99%
Irat tanulmányozás	229,8	25,5	20,20	79%
Jelentésírás	204,8	22,7	46,65	205%
Kihallgatás	569,4	63,2	68,44	108%
Kísérés	72,8	8	13,95	174%
Konzultáció	307	34,1	33,09	97%
Kurrencia	441,8	49,1	8,48	61%
Parancsnoki beszámoló	36	4		
Szakértő	91,6	10,2	5,44	53%
Tájékoztató	122,6	13,6	199,59	44%
Egyéb	184	20,4	5,12	25%
Tárgyi bizonyítás	198	22	211,90	963%
Terepmunka		9,2	8,90	97%
Összesen	4329,8	481,1	72,17	15%

E fenti tábla az összes nyomozó tevékenységének percek szerinti megoszlását mutatja az összes eltöltött perc tekintetében, s az egy nyomozóra vetített átlagot is láthatjuk ehelyütt.

A szórás számolására azért volt szükség, hogy lássuk, mennyire egyenletes a kilenc nyomozó tevékenysége között az átlagok eloszlása. A szórás nem mond semmit a variáció koefficiens nélkül, ami pontosan mutatja az adatsor homoge-

nitását. Minél alacsonyabb százalékot mutat a variációs koefficiens, annál homogénebbek adataink, azaz ez esetben annál inkább egyenletes időráfordítással végzik a vizsgált nyomozók a felsorolt tevékenységeket. Az adatok azonban, mint fent láthatjuk, igen inhomogének. Azaz vannak tevékenységek, melyek variációs koefficiense 25%, vagy 53% és 60%, míg vannak, melyeké 290%. Ez nyilvánvalóan azt jelenti, hogy vannak tevékenységek, melyeket többé-kevésbé homogéneen, tehát mindenki, közel azonos időráfordítással végez, míg vannak tevékenységek, melyet csak bizonyos személyek, illetve nagyon eltérő időráfordítással végeznek.

A leghomogénebb tevékenységek

- az adminisztráció végzése,
- az egyéb feladatok végzése,
- az eligazításon történő részvétel,
- a szakértővel történő kapcsolatfelvétel,
- a tájékoztatás végzése,
- a feladat-megbeszélés és
- a terepmunka.

A kiugróan inhomogén tevékenységek

- a feladat meghatározás és
- az ellenőrzés, amely nyilvánvalóan vezetői tevékenység.

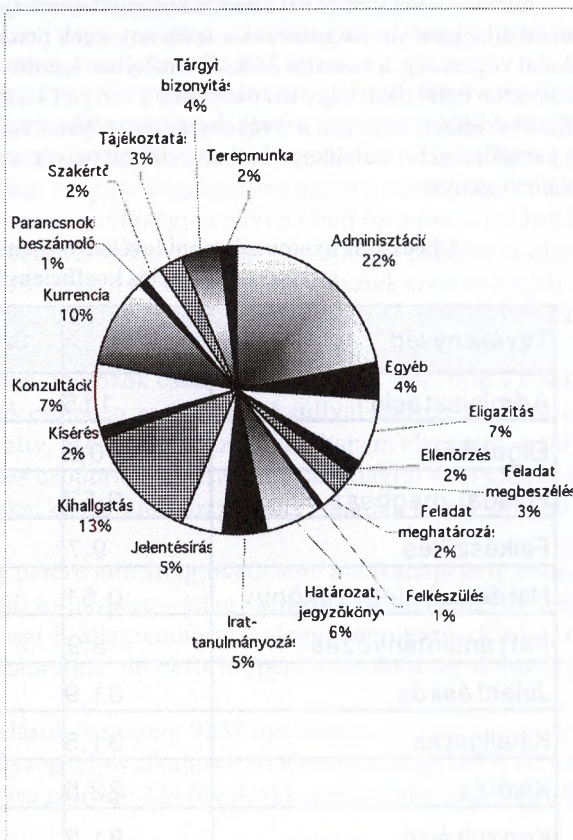
Itt látszik először adatainkon, hogy a kilencfős mintába két vezető is bekerült, ami nagyon megváltoztatja a nyomozói tevékenységről alkotott képet. Ennek érdekében külön fogjuk majd ismét bemutatni a beosztott nyomozók tevékenységét. Jelentősséggel bírhat még itt megjegyezni azt, hogy a kihallgatás, mint standard nyomozói tevékenység szintén elég magas (108%-os) inhomogenitást mutat. Ennek azonban az az oka, hogy az egyik nyomozó kiugróan sok kihallgatást tartott a vizsgálat hetében. Fontos információ tehát a nyomozók tevékenységéről, hogy az érdemi és nem érdemi tevékenységek időbeli eloszlása egyenetlen, valószínűleg nehezen vagy egyáltalán nem tervezhető.

A következő diagramból is kiderül, hogy a nyomozók tevékenységének jelentős részét (22%) az *adminisztrációs tevékenység* veszi igénybe. Különösen soknak mutatkozik ez az arány, ha hozzáadjuk a kurrenciális ügyintézés, ami ugyan részben érdemi tevékenység, mégis valószínű – ahogyan ez a bírók esetében is kiderült – nem volna feltétlenül szükséges az, hogy ezt a képzett érdemi bűnüldözéssel foglalkozó szakemberek végezzék. A jelentésírással egybefoglalva e három tevékenység kiteszi a tevékenységek csaknem 40%-át, ami már a papírmunka irányába nyomja a nyomozó tevékenységét, s arra mutat, hogy a nyomozó munkája nem elég hatékonyan koncentrált a tényleges érdemi tevékenységre.

Vegyünk szemügyre egy másik típusú grafikont a nyomozók tevékenységéről, amelyben már leegyszerűsítettük, összevontuk azokat a kategóriákat, amelyek elemszáma olyan alacsony, hogy nem igazán értelmezhető.

Az összes nyomozó napi tevékenysége a ráfordított percek átlaga szerint

Tevékenység megnevezése	Az összes nyomozó napi tevékenysége a ráfordított percek átlaga szerint
Adminisztráció	108,0
Egyéb	20,4
Eligazítás	34,8
Ellenőrzés	7,8
Feladat megbeszélés	14,2
Feladat meghatározás	9,4
Felkészülés	3,0
Határozat, jegyzőkönyv	30,6
Irat-tanulmányozás	25,5
Jelentésírás	22,7
Kihallgatás	63,2
Kísérés	8,0
Konzultáció	34,1
Kurrencia	49,1
Parancsnoki beszámoló	4,0
Szakértő	10,2
Tájékoztatás	13,6
Tárgyi bizonyítás	22,0
Terepmunka	9,2
Összesen	481,1

Annak érdekében, hogy el tudjuk különíteni a beosztott nyomozók tevékenységét a vezetőktől, külön táblába és diagramba foglaltuk az ő tevékenységüket.

Ebből láthatóan a beosztott nyomozók tevékenysége homogénebb, mint a vezetőkkel közösen. Ennek alapján értelmezhetjük a beosztott nyomozók tevékenységét.

A nyomozók tevékenységének költségösszefüggései: a számolási modell bemutatása

A napi tevékenység percátlagának ismerete teszi lehetővé, hogy költségeket rendeljünk az egyes tevékenységekhez. Az V. kerületi rendőrkapitányság dologi kiadásai 1999-ben a következők voltak: 152 061 ezer forint volt, míg épületfelújításra 7 15 000 forintot, nagyértékű eszközbeszerzésre 254 000 forintot költöttek. A beruházásra és egyéb javításokra 9 114 079 forintot költöttek. A személyi kiadások járulékokkal terhelt bruttó össze-

ge 515 606 342 forint volt. Az V. kerületi kapitányság bruttó 1999. évi költségvetése tehát összesen: 532 129 421 forint.

A számítási modell szerint ezt a bruttó költséget számoljuk ki 1999 egyetlen percére, s súlyozott átlagként visszaszorozzuk a tevékenységek percidejével. A súlyok ez esetben az iskolai végzettség, a beosztás és az állományban betöltött hely (azaz, hogy polgári, hivatalos, azon belül tiszt, vagy tiszthelyettes a vizsgált személy). Az így kapott adat modellálja és érzékenyen követi a tevékenység végzőjének iskolai végzettségét, beosztását, tehát a rendőrségi hivatali hierarchiában betöltött helyét, valamint a hivatalos állományhoz való viszonyát.

A beosztott nyomozók napi tevékenységének percátlagai, szórása és variációs koefficiense

Tevékenység	Átlag	Szórás	V. koeff.
Adminisztráció	115	73,03	63%
Eligazítás	40,2	16,35	40%
Feladat megbesz.	0,57		
Felkészülés	9,7	8,52	92%
Határozat, jegyzőkönyv	0,51		
Irat tanulmányozás	3,9	3,93	100%
Jelentésírás	31,9	31,3	98%
Kihallgatás	31,5	25,04	82%
Kísérés	22,5	58,65	260%
Konzultáció	81,3	56,94	70%
Kurrencia	4,5	4,2	84%
Szakértő	7,8	0,56	7%
Tájékoztatás	13,3	11,47	86%
Tárgyi bizonyítás	159	203,6	128%
Egyéb	20,1	4,34	21%
Terepmunka	11,8	8,98	76%
Összesen	512,2	80,32	15%

Az állomány iskolai végzettség szerinti megoszlása: egyetemi végzettség: 5 fő, főiskolai végzettség: 47 fő, érettségi: 152 fő, szakmunkás: 48 fő, általános iskola: 21 fő,

Összesen: 273 fő hivatásos állományú dolgozó, továbbá 51 érettségizett közalkalmazott. Mindösszesen: 324 fő

A felsőfokú végzettségűek havi átlagjövedelme: 107 626 forint - tisztek

A középfokú és alacsonyabb végzettségűek havi átlagjövedelme: 71 887 forint.

A közalkalmazottak havi átlagjövedelme: 35 860 forint.

Mivel az iskolai végzettség és az állománytábla szerinti tiszti, illetve tiszthelyettesi beosztás egybeesik, amennyiben tiszt csak felsőfokú végzettségű személy lehet, ezért az iskolai végzettségnek és a hivatásos állományon belül elfoglalt helynek azonos súlyt adunk. A két csoport átlagkeresete közötti különbség 35 739 forint. Ez annyit jelent, hogy ma a rendőrségnél havi 35 000 forinttal ér többet a felsőfokú végzettség. A tiszthelyettesek keresetének szinte nincs eltérése az átlagtól, így az ő esetükben nem szükséges súlyozni. Súlyként a tisztek esetében tehát, mivel a végzettség és hivatásos állományi rendfokozat 33%-al ér többet, 0,33 súllyal szorzunk.

Mivel a vezető beosztásban dolgozók esetében a súly 0,42 lesz, míg a közalkalmazotti státuszban dolgozók esetében az átlagot 0,5 súllyal szorozzuk, de mivel itt az átlagtól való eltérés negatív, ezért nem hozzáadjuk, hanem elvesszük a súlyt az átlagtól. A súlyokat az egyes csoportok kereseteinek az átlagtól való eltérés alapján számoltuk ki. A súlyokkal kiszámított összegeket adhatjuk hozzá az adott csoportnál az átlaghoz.

Eszerint 1999-ben az egy percre jutó átlagjövedelem/ munkanap/ perc arányszámot számoljuk először: 4620 forint/perc – átlag személyi jövedelem 1999-ben.

Másodsor, az összes dologi és állagfenntartó, valamint beruházási kiadás/ munkanap/ perc arányszámot számoljuk: 4619 forint/perc – összes átlag dologi kiadás 1999-ben.

A személyi és dologi kiadások összesen: 9239 forint/perc.

Ha ezt elosztjuk a kapitányság teljes alkalmazotti létszámával az 1999. december 31. állománytábla megoszlása szerinti: 324 fővel, akkor ez a szám: 28,5 forint/perc/ személy.

Az egyes alkalmazotti csoportok forint/átlag/ személy keresetét a létszám és a súly visszaszorzásával kapjuk meg:

felsőfokú végzettségű tiszt átlaga/forint/perc: 37,9 forint/perc.

vezetők esetében: 40,5 forint/perc.

tiszthelyettesek esetében: 28,5 forint/perc.

közalkalmazottak esetében: 14,3 forint/perc.

A fenti és a már ismert adatok alapján a nyomozók tevékenységének költségei forint/perc/személy összefüggésben a következő oldalon láthatók.

Adminisztráció: 115 perc/nap – 4358 forint/ fő. Ez az összes nyomozó esetében: 309 453 forint/nap. Egész éves viszonylatban ez egy főre 1 045 920 forint adminisztrációs költséget jelent.

A tárgyi bizonyítás költségei ennél is nagyobbak, azonban meg kell fontolni azt, hogy a kihallgatás, a tárgyi bizonyítás a nyomozó és a büntetőeljárás érdemi részéhez tartozik, így annak elvégzése funkcionálisan tartozik a nyomozó munkájához.

Tevékenység megnevezése	Gyakorisági megoszlás
Adminisztráció	25%
Eligazítás	6%
Feladat megbeszélés	2%
Határozat, jegyzőkönyv	5%
Irattanulmányozás, felkészülés	6%
Jelentésírás	5%
Kihallgatás	13%
Kísérés	2%
Konzultáció	
Kurrencia	7%
Szakértő	1%
Tájékoztató	2%
Tárgyi bizonyítás	21%
Egyéb	3%
Terepmunka	2%
Összesen	100%

Számoljuk ki, hogy mi történne, ha ezt az adminisztrációt egy középiskolai végzettségű közalkalmazott végezné. A nyomozók véleménye szerint, az adminisztráció 90%-át ilyen közalkalmazott is el tudná végezni. Ebben az esetben az adminisztráció: 115 perc/nap – 1644 forint/fő közalkalmazott. Egész éves viszonylatban ez egy főre 394 680 forint adminisztrációs költséget jelentene, s nem több mint egymillió forintot. Mind ez idő alatt a nyomozók érdemben nyomozhatnának a büntetőügyekben.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a nyomozók összes napi tevékenysége percenként mennyibe kerül, akkor 19 412 forintot kapunk. Ez az összeg oszlik meg az egyes tevékenységek arányában, ahogyan a fenti százalékos megoszlás mutatja. Ennek az összegnek 25%-a adminisztrációra folyik el percenként, 13%-a kihallgatásra, 7%-a kurrenciális ügyintézésre, 18%-a határozat vagy jegyzőkönyv-írásra, 6%-a megy csupán irattanulmányozásra és az ügyre történő felkészülésre.

Ennek a struktúrának az alapján kimondható, hogy a nyomozók munkájának funkcionális költséghatékonysága igen alacsony, hiszen a percre osztott összeg csupán 32%-a fordítódik érdemi nyomozati, illetve azzal szükségszerűen kapcsolatos tevékenységre.

Az ügyészek tevékenységének analízise

Első helyen itt is ismerkedjünk meg az ügyészek tevékenységének analízisével. Az ügyészek tevékenységének legjelentősebb részét, ahogyan a tábla is mutatja, az érdemi munka teszi ki. Így, a tevékenységgel töltött idő felét teszi ki a panaszkok, indítványok elbírálása, a felkészülés a büntető tárgyalásra, illetve az iratok tanulmányozása. A határozathozatal és a tárgyalás csaknem az idejük 30%-át veszi igénybe, ami ismételten megerősíti az érdemi feladatok elvégzésére való munkaidő fókuszálódást.

Az ügyész heti tevékenységének megoszlása a ráfordított percek függvényében

Tevékenység	Átlag	Ügyész 1	Ügyész 2	Ügyész 3	Összes ügyész	Átlag	%
Határozat	400	185	660	355	1200	400	14,2
Kurrenciális	50,7	50		102	152	50,7	1,8
Tárgyalás	499,4	605	303	590	1498	499,4	17,8
Kiegészítések	170	150	100	260	510	170	6
Felkészülés	629,4	405	1128	355	1888	629,4	22,4
Panasz, indítvány	689	590	553	924	2067	689	24,5
Adminisztráció	69	120	40	47	207	69	2,5
Statisztika	0	0	0	0	0	0	0
Tájékoztatás	100,6	97	135	70	302	100,6	3,6
Nyomozók	53,3	115	0	45	160	53,3	1,9
Vádлотtal	0	0	0	0	0	0	0
Értekezlet	115,4	80	171	95	346	115,4	4,2
Feljegyzés	31,6	30		65	95	31,6	1,1
Összesen	2808,4	2427	3090	2908	8425	2808,4	100

Mint már említettem, az ügyészek tevékenységének napi megoszlása is hasonló képet mutat, valamint meg kell említenünk azt is, hogy az adatok homogenitása is sokkal magasabb, mint a nyomozók esetében. Igaz ugyan, hogy a vizsgált személyek száma is alacsonyabb.

A releváns tevékenységek standardizálását az ügyészekkel közösen végeztük az időtérképben felvett adatok alapján.

Az ügyész napi tevékenysége percben, ügyészenként, összesen, átlagosan és %-ban

Tevékenység	Ügyész 1	Ügyész 2	Ügyész 3	Összes ügyész	Átlag	%
Határozat	37	132	71	240	80	14,2
Kurrenciális	10		20,4	30,4	10,1	1,8
Tárgyalás	121	60,6	118	299,6	99,9	17,8
Kiegészítések	30	20	52	102	34	6
Felkészülés	81	225,6	71	377,6	125,9	22,5
Panasz, indítvány	118	110,6	184,8	413,4	137,8	24,6
Adminisztráció	24	8	9,4	33,4	13,8	2,4
Statistika						
Tájékoztatás	19,4	27	14	60,4	20,1	3,6
Nyomozók	23		9	32	10	1,9
Vádlottal						
Értekezlet	16	34,2	19	69,2	23	4,1
Feljegyzés	6		13	19	6,4	1,1
Összesen	485,4	618	581,6	1685	561,7	100

A Fővárosi Főügyészség 1999-es költségvetése 167 710 000 forint volt. A vizsgálatot azonban csupán az V., VIII., XIII. kerületi ügyészség vonatkozásában végeztük, amelynek nincs önálló költségvetése. Ez a költség is csupán a dologi kiadásokra vonatkozik, mert a személyi kiadások a Legfőbb Ügyészség kezelésében vannak. Első feladatunk az tehát, hogy a globális költségvetés vizsgált kerületre eső arányát megállapítsuk. Ezt a feladatot csupán az arányítás nem túl pontos, de célravezető módszerével tudjuk megtenni.

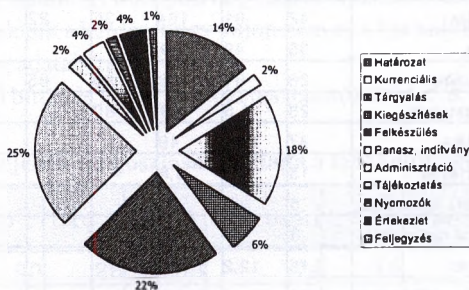
A bruttó személyi kiadások összege: 119 690 647 forint, melynek számolása során ismét súlyokat fogunk képezni, annak függvényében, hogy ügyészként, fogalmazóként, tisztviselőként, ügykezelőként, vagy fizikai alkalmazottként dolgozik-e a vizsgált személy.

A fővárosban 11 kerületi ügyészségen 213 fő dolgozik, mely létszámból 129 főügyész. A fenti adat azonban a kerületi ügyészségeken kívül vonatkozik a Fővárosi Főügyészségre, valamint a Fővárosi Ügyészségi Nyomozó Hivatalra.

A kerületi ügyészségek, valamint a fent említett két intézmény között a költségvetés úgy oszlik meg, hogy abból 10-10% a kiemelt két intézményre jut, míg a maradék 80% a 11 kerületi ügyészség között oszlik meg. A maradék 80% 134 168 000 forint. Ennek létszámarányosan kell eloszlania a 11 kerületi ügyészség között. Eszerint a számolás szerint az V. VIII. XIII. kerületi ügyészség dologi kiadásokra fordított költségvetése 35 904 112 forint volt 1999-ben.

A személyi és dologi kiadások együttese 1999-ben 155 594 759 forint volt a vizsgált kerületi ügyészségen.

Tevékenység	Átlag	%
Határozat	80	14,2
Kurrenciális	10,1	1,8
Tárgyalás	99,9	17,8
Kiegészítések	34	6
Felkészülés	125,9	22,5
Panasz, indítvány	137,8	24,6
Adminisztráció	13,8	2,4
Tájékoztatás	20,1	3,6
Nyomozók	10	1,9
Értekezlet	23	4,1
Feljegyzés	6,4	1,1
Összesen	561,7	100

Az a feladatunk, hogy ezeket a költségeket elosszuk az ügyészek napi percre számított tevékenységére, s meg tudjuk mondani, hogy mely tevékenység mennyibe kerül, ha azt az ügyész végzi.

A fenti összköltség 2 191 475 forint/fő/év.

Ez 9131 forint/nap/fő.

Amely percenként 19 23 forint átlagosan az ügyészségen.

Máris jelentős különbséget láthatunk a rendőrségen dolgozók javára, ahol 28,5 forint volt ugyanez az összeg.

Az ügyészek esetében az átlagtól való eltérés 0,52, amellyel mint súllyal kell számolnunk. Ez annyit jelent, hogy egy ügyész egy percre eső tevékenysége 29,22 forint, ami jelentősen alatta marad a felsőfokú végzettséggel rendelkező rendőr fizetésének, amely 37 forint fölött volt.

A tevékenységek költség-meghatározásánál ismét a tevékenységek napi %-os megoszlásából indulunk ki. Eszerint: az ügyész napi átlagos 138 percet tölt panasz elbírálásával és indítványok írásával, ez a jelenlegi adatok szerint összesen 4032 forint/nap/fő. Tárgyalásra való felkészüléssel 125 percet tölt, amelynek 3652 forintot jelent, míg a tárgyaláson való részvétellel 99 percet tölt, amely költsége 2892 forint.

Szemmel láthatóan az ügyész tevékenysége sokkal költséghatékonyabb és funkcionálisabb, mint a nyomozóé, s különösen így feltűnő, hogy ugyanakkor olcsóbb.

A bírók tevékenységének analízise és költségei

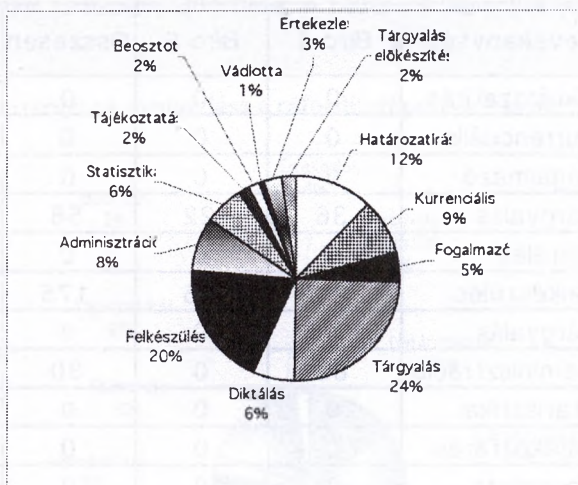
Ugyanezekkel a módszerekkel közelítjük meg a bírók tevékenységét is. Először az összes vizsgált bíró tevékenységének megoszlását figyeljük meg.

Tevékenység	Bíró 1	Bíró 2	Bíró 3	Bíró 4	Bíró 5	Összes bíró	A napi átlag %-os megoszlása
Határozatírás	90	26	58			174	12,1
Kurrenciális	49	67	12			128	8,8
Foqalmazó	62	6				68	4,7
Tárgyalás	42	61	164	36	22	356	24,6
Diktálás	35	49	9			93	6,4
Felkészülés	26	61	26	90	85	288	19,9
Adminisztráció	28	1,6	9	80		118,6	8,3
Statisztika	27	10,4	49			86,4	5,9
Tájékoztatás	15	8	3,8			26,8	1,8
Beosztott instrálás	8	8	8			24	1,6
Vádlottal kaps.tart.	8	4	1			13	0,9
Értekezlet	15	12,2	15			42,2	2,9
Tárgyalás előkészítés	23		6,8			29,8	2,1
Összesen	459	314,2	361,6	206	107	1447,8	100

Vessünk egy pillantást az összes bíró tevékenységnek átlagos megoszlására, s annak diagramjára. A fenti táblázat és a következő oldalon látható diagram adatai szerint a bíró munkája erősen fókuszált, funkcionálisan hatékony. Tevékenységének több mint felét (55-56%) érdemi bírói tevékenységre fordítja. A kurrenciális ügyintézés, valamint az adminisztratív jellegű tevékenység közösen is csupán 17%-át teszi ki tevékenységüknek. Általában hatékonynak mondjuk a tevékenységet akkor, ha a tevékenység lényegét megvalósító érdemi elemek dominálnak benne, s a kiegészítő vagy adminisztratív elemek 20%-on belül maradnak. Mégis az adatok mélyebb elemzése során jelentős különbséget láthatunk a megoszlás átlagának szórását vizsgálva. A variációs koefficiens egyes tevékenységeknél meghaladja a 75-80%-ot. Ezek a tevékenységek éppen az érdemi jellegű, tehát lényegi feladatoknál érik el a kritikus határt.

A bírák tevékenységének napi átlagmegoszlása a tevékenység %-ában

Tevékenység	%
Határozatírás	12
Kurrenciális	9
Fogalmazó	5
Tárgyalás	25
Diktálás	6
Felkészülés	20
Adminisztráció	8
Statisztika	6
Tájékoztató	2
Beosztott	2
Vádлотtal	1
Értekezlet	3
Tárgyalás előkészítés	2
Összesen	100

A variációs koefficiens igen magas aránya miatt érdemes közelebbről tanulmányozni a vizsgált csoport struktúráját. Minthogy a csoport tárgyaló és előzetesen letartóztató bírókból áll, így értelemszerűen adódik a kérdés, hogy vajon nem ez a két különböző típusú bírói tevékenység osztja-e meg adatainkat.

Vizsgáljuk meg a tárgyaló bírók és külön az előzetes letartóztató bírók adatait.

A tárgyaló bírók perc idejének megoszlása és átlaga a tevékenységek szerint

Tevékenység	Bíró 1	Bíró 2	Bíró 3	Összesen	%	Percek átlaga
Határozatírás	90	26	58	174	15	58
Kurrenciális	49	67	12	128	11	42,7
Fogalmazó	62	6		68	6	22,7
Tárgyalás	73	61	164	308	26	99,3
Diktálás	35	49	9	93	8	31
Felkészülés	26	61	26	113	10	37,6
Adminisztráció	28	1,6	9	38,6	3,5	12,8
Statisztika	27	10,4	49	86,4	8	28,8
Tájékoztató	15	8	3,8	26,8	2,4	8,9
Beosztott	8	8	8	24	2	8
Vádлотtal	8	4	1	13	1,1	4,4
Értekezlet	15	12,2	15	42,2	4	14,1
Tárgyalás előkészítés	23		6,8	29,8	3	9,9
Összesen	459	314	362	1134,8	100	378,2

Nézzük meg az előzetes letartóztató bírók adatait.

Tevékenység	Bíró 4	Bíró 5	Összesen	%	Átlag
Határozat írás	0	0	0	0	0
Kurrenцуális	0	0	0	0	0
Fogalmazó	0	0	0	0	0
Tárgyalás	36	22	58	18,5	29
Diktálás	0	0	0	0	0
Felkészülés	90	85	175	56	87,5
Tárgyalás	0	0	0	0	0
Adminisztráció	80	0	80	25,5	40
Statisztika	0	0	0	0	0
Tájékoztatás	0	0	0	0	0
Beosztott	0	0	0	0	0
Vádlottal	0	0	0	0	0
Értékeztet	0	0	0	0	0
Tárgyalás előkészítés	0	0	0	0	0
Összesen	206	107	313	100	156,5

Láthatóan az előzetes letartóztató bírák adatai jóval homogénebbek, mint a tárgyaló bíróké. A kitölthető rubrikák közül csupán három tevékenység körül csoportosulnak az adatok.

Ennek fényében világosan látható, hogy a tárgyaló bírák tevékenysége sokkal összetettebb és talán nem is biztos, hogy olyan funkcióhatékony, mint az összevont táblában.

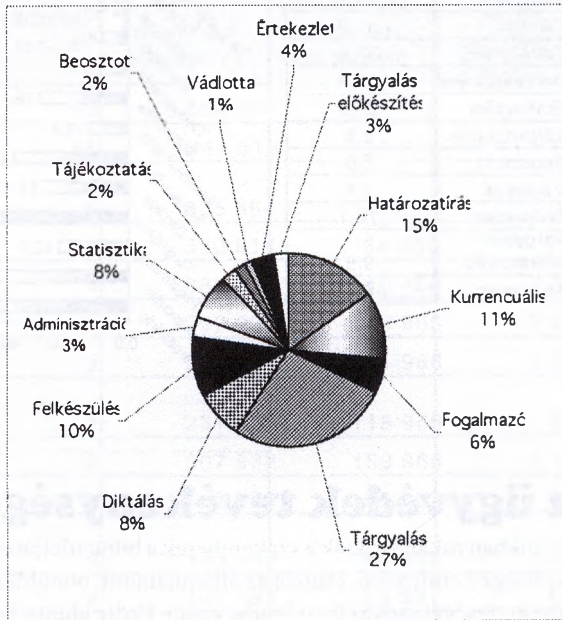
Ha figyelemmel kísérjük ez utóbbi táblák jelentését, hamar felfedezhetjük, hogy amíg a letartóztató bírók oldalán javult, addig a tárgyaló bírók oldalán romlott a funkcionális hatékonyság az összevont átlaghoz képest. Bár a tárgyaló bírók megőrizték tevékenységükben az érdemi tárgyalás, határozatírás dominanciáját, az adminisztrációs jellegű feladatok (adminisztráció, statisztika, kurrencia) aránya megnőtt.

Ha a költségek oldaláról közelítjük meg a bírói tevékenységet, hasonló problémával találkozunk, mint az ügyészség esetében. Nevezetesen, a Pesti Központi Kerületi Bíróságnak nincs önálló költségvetése, csupán a Fővárosi Bíróságnak, amely felöleli a kerületi bíróságok, a PKKB, a BK csoport, valamint a Fővárosi Bíróság költségvetését is. Ez az összköltség 1999-ben 3 556 378 000 forint volt. A dologi kiadások részletesebb helyi vizsgálata és a személyi kiadások hozzáadása után hozzávetőlegesen e költség 20-22%-át találtuk meg a PKKB-nál, ami 711 275 600 forintot jelent. Az egy személyre kiszámított átlagköltséget a bírák esetében 0,56-

al szorozzuk, mint súllyal. A személyi és dologi kiadások összesen egy főre/percre kiszámolva: 13 241 forint, mely egy főre kiszámolva: 30,6 forint. A bíróra eső összes költség átlaga/perc/forint: 47,7 forint.

A tárgyaló bírók tevékenységének megoszlása a ráfordított percek szerint

Tevékenység	Összesen
Határozatírás	174,0
Kurrencuális	128,0
Fogalmazó	68,0
Tárgyalás	308,0
Diktálás	93,0
Felkészülés	113,0
Adminisztráció	38,6
Statisztika	86,4
Tájékoztatás	26,8
Beosztott	24,0
Vádlottal	13,0
Értekezlet	42,2
Tárgyalás előkészítés	29,8
Összesen	1134,8

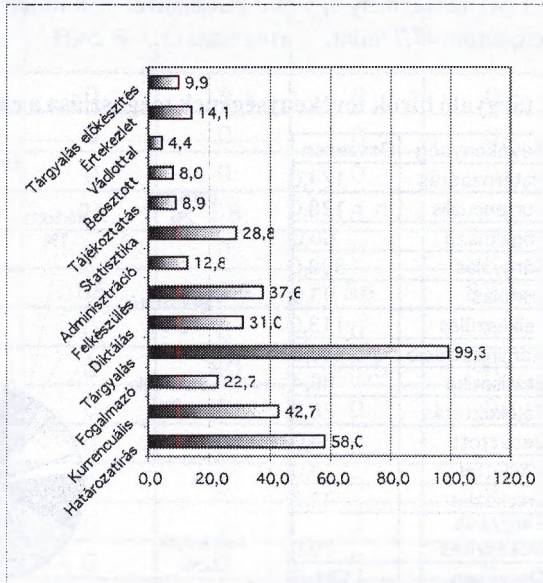

Ha ezt megszorozzuk a tárgyalással töltött (tárgyaló bírók esetében) 99,3 perccel: akkor 4736,6 forintot kapunk, amely igen közel áll a rendőri tevékenységek költségeihez és meghaladja az ügyészi tárgyalásra eső költségeket. A határozatírás napi átlaga 2766 forintba, míg a kurrenciális ügyintézésé 2036 forintba kerül. A költségek megoszlása hatékonynak tűnik, mégis, ha megvizsgáljuk az ügyből való felkészülés napi költségét, ami 1793 forint és a tárgyalás előkészítésének a költségét, ami meg csupán 472 forint, elgondolkodunk, hogy a bíró idejének és tevékenységre fordított költségeinek miért csupán 472 forintnyi részét teszi ki az érdeemben nagyon fontos tárgyalás előkészítése (amely nagyon fontos például az elhalasztások számának csökkentésében) és miért tesz ki napi 611 forintnyi összeget az adminisztráció és 2036 forintnyit a kurrenciális ügyintézés.

Nagyon valószínű, hogy a bíró időstruktúráját lehetne még hatékonyabbra alakítani, s az adminisztratív és kurrenciális feladatok elvégzését más, alacsonyabban képzett s így kevesebbe kerülő munkatársakkal elvégeztetni. A tárgyalás elhalasztása a vizsgált időszakban a vizsgált bírók esetében 8 esetben történt meg, amely költségeit talán érdeemes lenne egy külön vizsgálatban kiszámolni.

A tárgyaló bíró napi percátlagának megoszlása

Tevékenység	Percek átlaga
Határozatírás	58,0
Kurrencuális	42,7
Fogalmazó	22,7
Tárgyalás	99,3
Diktálás	31,0
Felkészülés	37,6
Adminisztráció	12,8
Statisztika	28,8
Tájékoztató	8,9
Beosztott	8,0
Vádlottal	4,4
Értekezlet	14,1
Tárgyalás előkészítés	9,9
Összesen	378,2

Az ügyvédek tevékenysége és költségei

Hazánkban ritkán szokták a szakemberek a büntetőeljárás költségeiről beszélve a védelem költségeit emlegetni, csupán az államhatalmi, bűnüldöző szervek és a független bíróság tevékenységét szokás figyelembe venni. Pedig ahhoz, hogy a büntetőeljárás törvényesen és minden alkotmányos és nemzetközi normával összhangban működjön, hozzátartozik a védelem jogának gyakorlása, illetve az, hogy a terhelt védelmét, amennyiben erre igényt tart, vagy a törvény erejénél fogva kötelező, jogi képviselője a lehető legmagasabb színvonalon lássa el. A védelemre ugyanaz a költség és funkcióhatékony tevékenységi norma irányadó, mint amit a büntetőeljárás más, állami szerveivel szemben támasztotunk. S bár ebben az esetben a védelem költségeit maga a terhelt, gyanúsított vagy vádlott viseli többnyire, mégis marad éppen elég eset, ahol az államot, a büntető igazságszolgáltatást terheli a védő kirendelésének kötelessége.

Ebben a vizsgálatban 6 büntetőügyben eljáró ügyvéd tevékenységét követtük nyomon, ugyanolyan időtérképen, mint amelyet a büntetőeljárás korábbi szereplőivel szemben is felvettünk. A költség-összefüggések meghatározásánál nem az állam által fizetett kirendelési díjak összegeire hagyatkoztunk, hanem olyan ügyvédi díjakra, amelyek valamivel a kirendelési díjak fölött vannak, de nincsenek a piac színvonalán. A költségeknél egy emberi jogi szervezet ügyfelei számára ténylegesen kifizetett költségekkel számoltunk. A kirendelési díjakkal már csupán azért sem számolhattunk, mert azok nem elegendőek arra, hogy az ügyvédeket kellőképpen motiválják a megfelelő kapcsolattartására, az eljárási cselekményeken történő megjelenésre, s így végül is a védelemhez való jog sérelme valósul meg.

A törvényeknek megfelelő védelem ellátásához, különösen ha azt az állam vállalja magára, mint ahogyan más országokban a közbiztonsági hivatalok működtetése esetében, megfelelő anyagi eszközöket kell biztosítani, amelyek ilyen vagy olyan formában, de a büntető igazságszolgáltatás költségeinek területén jelennek meg.

Bűncselekmény típusa	Ügyek száma	Vádlottak száma	Ügyek típusonkénti költsége/ Ft	A költségek átlaga ügy típusonként	Ráfördített percek ügyenkénti átlaga
Lopás	71	99	4 554 605	64 150	780
Pablás	36	56	2 941 519	81 709	1 128
Erőszakos közösülés	4	6	335 364	83 481	1 035
Csalás	9	10	530 814	58 980	763
Garázdaság	3	4	331 375	110 458	2 560
Pongálás	2	2	297 932	148 966	2 070
Zsarolás	2	3	223 932	111 966	1 515
személy elleni erőszak	2	4	231 932	115 966	975
Közokirat	2	2	307 932	153 966	2 145
Ittas vez.	3	5	162 298	56 433	660
Halált okozó testi sértés	2	4	173 932	86 966	990
Emberölés	2	2	107 182	53 591	630
Súlyos testi s.	1	2	108 420	108 420	1 350
Életveszt okozó testi sértés	3	4	224 898	74 966	960
Kiskorú veszélyeztetése	1	1	132 966	132 966	1 830
Lőfegyverrel	1	1	116 355	116 355	1 500
Kábítószerral visszaélés	2	2	57 932	28 966	270

Ez az első eset, ahol ügyenkénti bontásban is látjuk a vizsgált személy idő- és költségráfördítését.

A következő adatokból jól látható, hogy egy ügyvéd egy ügyre átlagosan 171,1 percet fordított. Ezt a percszámot súlyozzuk a vádlottak számával, ami szükségszerűen befolyásolja az ügyre fordítandó időt, hiszen több vádlott esetében az eljárás időtartama nagyon elhúzódhat. Az átlagos vádlottság 1,5 volt, de nagy a különbség ügytípusonként, hiszen a vagyon elleni bűncselekmények körében inkább az egy fölötti vádlottság dominál.

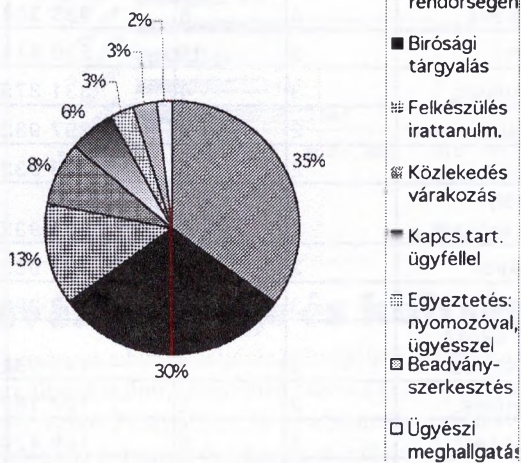
Ennek fényében a súlyozott átlagot kiszámolva elmondhatjuk, hogy a vagyoni elleni cselekmények esetében a ráfordított percek száma 193,5 percre emelkedik, míg más esetekben 160 perc körül mozog.

Az ügyvédi költségek megoszlása a ráfordított órák és az ügyek száma szerint

	1 ügyvéd	2 ügyvéd	3 ügyvéd	4 ügyvéd	5 ügyvéd	6 ügyvéd	Összesen
Ügyek száma	25,0	26,0	17,0	29,0	19,0	33,0	148,0
Ráford./Óra	423,0	487,5	249,5	505,0	376,5	498,5	2 540,0
Összes ügy/Ft	1 869 61	1 983 58	1 052 178	2 632 750	1 598 64	1 830 55	10 967 32

Tevékenység	A tevékenység költségei ügyenként/Ft
Kihallgatás rendőrségen	25 963
Bírósági tárgyalás	22 231
Felkészülés irattanulm.	9 634
Közlekedés várakozás	5 928
Kapcs.tart. ügyféllel	4 446
Egyeztetés: nyomozóval, ügyésszel	2 223
Beadvány-szerkesztés	2 223
Ügyészi meghallgatás	1 482
Összesen	74 130

A tevékenység költségei ügyenként/Ft

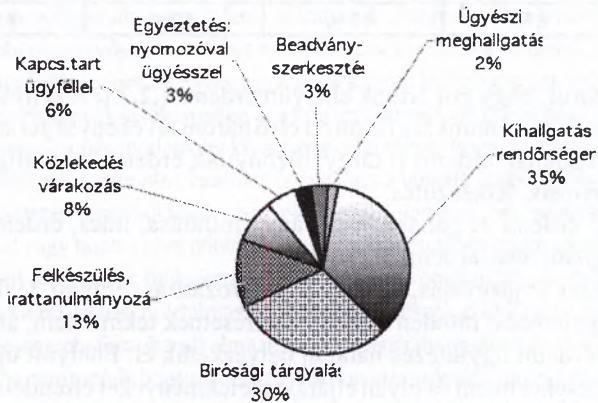
Az ügyvéd tevékenységét időmátrix készítésével standardizáltuk, úgy, ahogyan azt korábban bemutattuk. Az ügyvédek tevékenysége messze a leghatékonyabb módon jelenik meg a büntető igazságszolgáltatás minden eddig vizsgált résztvevőjével összehasonlítva. Ennek nyilvánvaló oka az, hogy csak az érdemi munkával töltött percek jelennek meg elsősorban a költségelszámolás alapjaként. Az ügyvéd nem érdekelt abban, s a mögötte lévő intézményes struktúra sem kényszeríti rá arra, hogy funkcióidegen, vagy funkcióhibás tevékenységeket folytasson. Tevékenységének több mint 80%-a funkcionális, érdemi. Éppen ezért érdemes rámutatni erre, hogy lássuk, az egyes hivatások mögötti intézményrendszer, működési struktúra milyen mértékben kényszeríti a hivatás gyakorlóját arra, hogy funkcióidegen tevékenységeket végezzen, ezzel növelve a tevékenység költségeit, s csökkentve a releváns tevékenység hatékonyságát. Arról nem is beszélve, hogy az anyagi következményeken kívül mentális összefüggései is vannak az emberi erőforrásokkal történő rossz gazdálkodásnak.

MŰHELY

A hat ügyvéd tevékenységének megoszlása a 148 ügy ellátása során

Tevékenység	Ráfordított órák	Percben	Egy ügyvéd perc átlaga	A tevékenység költségei ügyenként/ Ft	A költségek %-os megoszlása a percek átlagában
Kihallgatás rendőrségen	889	53 340	60	25 963,0	35
Bírósági tárgyalás	762	45 720	51,4	22 231,0	30
Felkészülés irattanulmányozás	330,2	19 812	22,1	9 633,5	13
Közlekedés várakozás	203,2	12 192	13,7	5 928,3	8
Kapcs.tart. ügyféllel: beszélő, stb.	152,4	9 144	10,5	4 446,2	6
Egyeztetés: nyomozóval, ügyésszel	76,2	4 572	5,1	2 223,0	3
Beadvány-szerkesztés	76,2	4 572	5,3	2 223,1	3
Ügyészi meghallgatás	50,8	3 048	3,6	1 482,1	2
Összesen	2540	152 400	171,7	74 103,0	100

Percek megoszlása tevékenységenként

Visszatérve az ügyvédek tevékenységéhez, vizsgáljuk meg az előző táblát és diagramot, amely az ügyvédek tevékenységének percmegoszlását mutatja egy ügyvédre és egy napra. A két diagram világosan mutatja az egyenes összefüggést a költségek és a munka érdemi jellege között. A tevékenység minél inkább az ügy és a büntetőeljárás releváns területére esik, tehát pl. tárgyaláson való részvétel, annál többre kerül. Tehát a kihallgatáson való részvétel ára 2596 forint percenként, míg a közlekedés, várakozás percenként 592 forintba kerül. Ez világosan mutatja az ügyvédi tevékenység hatékonyságát, miszerint minél inkább érdemi a tevékenység, annál magasabbak a költség-összefüggései.

A nyomozói tevékenységben és a bírói tevékenység elemzése során is láthattuk, hogy ez az egyenes összefüggés nincs jelen. Sokszor a perifériás funkcióval bírói tevékenységek többre kerülnek, mint az érdemiek.

Megismétlem, hogy ennek okát a tevékenységek, illetve a tevékenységet ellátó szakemberek mögött meghúzódó szervezeti struktúrában kell keresni.

Összefoglalásul kísérletet teszünk arra, hogy a büntetőeljárás különböző területein dolgozó szakemberek tevékenységét, vagy legalábbis a legfontosabbakat ezek közül, valamint ezek költség-összefüggéseit összehasonlítsuk.

Vessünk egy pillantást az alábbi táblára.

Tevékenység	Nyomozó	Ügyész	Bíró	Ügyvéd
Adminisztráció	25%	2%	13%	2%
Érdemi 1	21%	24%	26%	35%
Érdemi 2	13%	22%	15%	30%
Érdemi 3	6%	17%	10%	13%

Magyarázatra szorul, hogy mit értünk ehelyütt érdemi 1,2,3 tevékenységen. Minden kategóriában az érdemi munkára fordított első három tevékenységet soroltuk ide.

Eszerint a nyomozóknál: érdemi 1: tárgyi bizonyítás, érdemi 2: kihallgatás, érdemi 3: irattanulmányozás, felkészülés.

Az ügyészeknél: érdemi 1: panasz, indítvány elbírálása, írása, érdemi 2: felkészülés, az ügy megismerése, érdemi 3: tárgyalás.

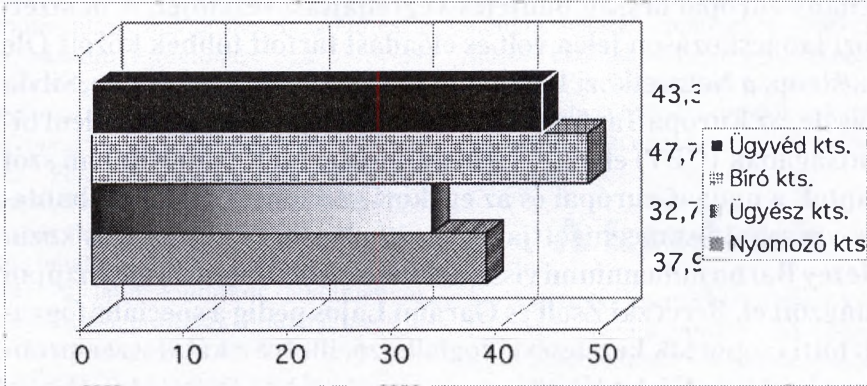
A bíróknál: érdemi 1: tárgyalás, érdemi 2: határozatírás, érdemi 3: felkészülés.

A kurrenciális ügyintézés minden esetben határesetnek tekintetem, amely az adminisztráció és az érdemi ügyintézés határán helyezkedik el. Ehelyütt ugyanis sokszor kell olyan döntéseket hozni és olyan eljárási cselekményeket elrendelni, amelyek érdeminek tekinthetők. Ezért a fenti táblázatba nem vettem fel ezt a tevékenységet.

Ennek ellenére az illusztráció jól mutatja az adminisztráció és az érdemi tevékenységek megoszlását a büntetőeljárás szereplőinek tevékenységében.

Ugyanakkor érdemes összehasonlítani az egyes tevékenységek percre számított költségeit is, melyeket a következő tábla mutat be.

Nyomozó kts.	Ügyész kts.	Bíró kts.	Ügyvéd kts.
37,9	32,7	47,7	43,3

Eszerint az ábra szerint, az összehasonlított kategóriák költségei közül az ügyész költségei a legalacsonyabbak, s mint már korábban is láthattuk, az ő tevékenységük a leghatékonyabb. A legmagasabb költséget a bírói munka igényli, bár az ügyvéd költsége is igen közel jár hozzá. Igazi képet ezekről a költségekről akkor láthatunk, amikor a költségek felhasználásának hatékonyságát is vizsgáljuk. Ezt megtettük menet közben néhány esetben. Nyilvánvaló, hogy a hatékony tevékenység költségei optimálisra csökkenhetnek, míg a funkcióhibás tevékenységek, illetve a munkaszervezési formák mindig aránytalanul és szükségtelenül sokba kerülnek.

Végezetül megállapítjuk, hogy a fenti számítások elvégezhetőek a büntető igazságszolgáltatás minden további résztvevőjére is, ki lehet mutatni rajtuk keresztül a kerületek, vagy a megyék közötti hatékonysági különbséget, az egyes ügyszakok közötti különbségeket, valamint egy ügyszakon belül az egyes résztvevők tevékenysége és a költségráfordítások különbségeit.

Ez a tanulmány csupán modellként kívánt szolgálni ahhoz, hogy megmutassuk, érdemes és értelmes dolog költségeket számolni, érdemes és értelmes a büntető igazságszolgáltatás szereplőinek – akár tehát a büntetés-végrehajtásnak – a tevékenységét elemezni. Sőt, nem csupán érdemes, hanem bizonyos rövid vagy hosszú távú döntések meghozatala esetében szinte elkerülhetetlen. Ilyen döntések az emberi erőforrások funkcionális alkalmazására vonatkozhatnak, de a szervezeti átalakítások végiggondolása során sem ártalmasak. Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy kell-e és érdemes-e a bírók mellé jogtechnikusokat alkalmazni pl. a kurrenciális ügyintézés elvégzése érdekében, szinte lehetetlen, ha nem tudjuk, hogy túl drága a költségvetés számára, ha ezt a munkát a sokkal drágább bíró végzi. Hasonló következtetésre juthatunk a nyomozó adminisztratív feladataival kapcsolatban. Világos tehát, hogy ma már nem elegendő azt elmondani, hogy a nyomozó túlterhelt, el van árasztva adminisztrációval, hanem napi tapasztalatainkat le kell tudni fordítani pontosan a tevékenységek analízisével, a hatékonyság és a költségek analízisével a forintok szintjére.

Három napon át, 2000. október 17–20. között rendezték meg Budapesten a magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciáját, amelyre meghívták a magyar börtönügyi szakembereken kívül jó néhány európai ország büntetés-végrehajtási vezetőjét. A nemzetközi tanácskozáson jelen volt és előadást tartott többek között Ole Ingstrup, a Nemzetközi Börtönügyi Társaság (ICPA) elnöke, Silvia Casale, az Európa Tanács kínzás és embertelen bánásmód elleni bizottságának (CPT) elnöke, s a négy, úgynevezett panelvitában szót kaptak a nyugat-európai és az egykori szocialista országok büntetés-végrehajtási meghívottjai is. Az itt olvasható három írás közül Mezey Barna millenniumi visszatekintése a konferencia első napján hangzott el, Bereczki Zsolt és Garami Lajos pedig a speciális fogvatartotti csoportok kezelésével foglalkozó, illetve a kábítószer-probléma börtönbeli jelenlétét tárgyaló panelvitában fejtette ki véleményét.

Millenniumi visszatekintés

*A magyar büntetés-végrehajtás történetének
modernizációs csomópontjai*

A modernizáció, korunk divatos szak kifejezése, a politikai szakzsargon korszerűnek vélt, nyomatékositónak hitt szöfordulata talán évtizede uralkodott el nyelvünkben. A kifejezés újnak tűnik, tartalmában azonban már igen régi intézmény Európának ezen a táján. Amikor a magyar nomád állam vezetői úgy döntöttek, hogy a magyarságot az európai államok közösségébe vezetik, s vállalják az ezzel együttjáró korszerűsítési teendőket és az európai keresztény állammodell adaptációját, a magyar jog-

história állandó elemévé tették a modernizációt. A kereszténység felvételével, a középkori európai alkotmány jellemző intézményeinek meghonosításával a Magyar Királyság része lett Európának, de a csatlakozás időpontja egyben sajátos helyet is kijelölt az országnak az európai gazdasági, társadalmi és politikai munkamegosztásban.

Hajnal István szavaival élve „szélső nemzetként” csatlakoztunk az európai fejlődés fő sodrához: mintegy négy-öt- száz éves megkésettiséggel, kevésbé

szerves fejlődéssel, az antik előzmények hiányával kellett számolnia a magyar politikának. (Persze nemcsak a magyarok: a cseh, a lengyel politikai elitnek csakúgy, mint a nagyjából ez idő tájtól a kontinentális fejlődéshez igazodó északi, skandináv régióknak: *„Ez az övezet aránylag későn zárkózott fel a Nyugathoz, de azután kétségtelenül végigcsinálta annak minden jelentősebb átalakulását”*. Persze az átvétel gyors volt (gyorsnak kellett lennie: a kelet-közép-európai országokat nyugatról és keletről egyaránt hatalmi expanzió fenyegette), éppen ezért a latin kultúrkör alkotmányos, művelődési, politikai, diplomáciai és jogi intézményeinek átvétele szervezett rendben történt. Ez az egyik jelentős különbség a kontinentális centrumban szerves fejlődést megelő társadalmakkal szemben. Nyugat-Európa „keleti peremén” (Szűcs Jenő) *„aránytalanul nagyobb szerep jutott a »felülről« való átrendezésnek, mint a struktúrák kifermődésének eredeti színterein”*. Ez a társadalomreformáló „irány” végül is mindmáig fennmaradt; e régió államainak, a „perifériának” (Kulcsár Kálmán) mindennapos politikai feladata a modernizáció. A modernizáció lényege *„annak az ellentmondásnak a feloldása, mely a centrum-társadalmak történetileg szervesen kibontakozott fejlődésének jelenségeiből következő kihívások, és a periféria-társadalmak szerves fejlődését megbontó és eltérítő, a centrumból fakadó kihívásokra adandó válaszkényszerek között kialakult”*. Így azután a felzárkózási kísérleteknek a középkortól a felvilágosult abszolútizmuson keresztül a polgári átalakulásig nagy szerepe volt a keleti „peremzóna” (Kosáry Domokos) életében. Amikor tehát most, a millennium ünneplésekor modernizációról szönlünk, amikor e nemzetközi konferencia kereteiben az európai fejlődés és a ma-

gyar jogharmonizáció kérdéskörét vizsgáljuk, évezredes történeti tapasztalat birtokában vághatunk bele a feladatba. Ami a jogtörténetész számára pedig különösen fontos: a politikai elitnek, az államvezetésnek mindenkor legkézenfekvőbb eszköze volt a jog a modernizáció sikeres végrehajtásában; a büntetés-végrehajtási jog fejlődése organikus kapcsolatban áll tehát a modernizációs erőfeszítésekkel.

A kezdetek

A magyar börtön története – szemben számos, napjainkig élő tudományos hiedelemmel – keresztény államalapításunk korára nyúlik vissza. A *carcer* első királyaink törvényeiben is felbukkant, alkalmanként (bár kétségtelenül nem uralkodó büntetési nemként) szabadságvesztés-büntetés végrehajtására szolgáló helyként. A 14-15. században az „örökös börtön”, vagyis az életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés része a magyar büntetési rendszernek. A városi jogban ez időre már bevett formája a büntetésnek a „differenciált” szabadságvesztés: *carcer* (tömlöc) és *arestum* (árestom), melyek a bűncselekmények súlyának kifejezésére, a becstelentítő és infamiamentes végrehajtásra is módot nyújtottak. A földesúri hatóság ítélszégeinek szentenciái a 16–17. századi akták tanúsága szerint rendszeresen alkalmazták a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetést.

A Habsburg-dinasztia magyarországi uralkodásáról kialakult kép a magyar közvéleményben többnyire a gyarmatosítási, germanizálási törekvéseket, a durva elnyomó eszközök alkalmazását igazolja vissza. Csupán az utóbbi évtizedek tudományos kutatásai kezdték hangsúlyozni azokat a mo-

demizáló tendenciákat, melyek a legmodernebb európai államszervező és jogalkotó minták, a nyugat-európai intézmények meghonosítása irányába hatottak. Ez még a *Lipót* fémjelezte durva abszolutizmusra is teljesen nyilvánvalóan vonatkozatható, de különösen a *Mária Terézia, II. József* meghirdette felvilágosult kormányzatra. A 18. század a magyar kormányzati tevékenység megújulásának, modernizálásának korszaka, s ezen belül a börtönügyi kormányzat reformálásának ideje is. 1783-tól működött a Helytartótanács kebelén belül a *Departamentum publico-politicum* (későbbi nevén közigazgatási osztály), melynek legfontosabb feladata volt az ország közbiztonsági viszonyainak megjavítása; a bűnüldözés (rendőri és bírósági teendők) mellett a börtönök ügyének felügyelete is. A közigazgatási osztály ellenőrizte a törvényhatóságok börtönviszonyait, kérte be az ún. rabtabellákat, ellenőrizte a rabokkal való bánásmódot, az élelmezési és ruházattási állapotokat, a vármegyei és városi dologházakat és a börtönépítési terveket, s felállításától a *domus correctoriae* működését. A Helytartótanácsból indult ki az országos fegyintézet felállításának gondolata is, s ezzel bizonyos mértékben megalapozta az 1843. évi kerületi börtönök ideáját is.

A magyar reformkor, az 1848-as forradalmi mozgalmak, melyek az európai liberalizmus hatása alatt érlelték a polgári átalakulás magyar modelljét, a börtönviszonyokban ugyan alapvető fordulatot nem hoztak, a *Deák Ferenc* igazságügy-miniszter által kibocsátott börtönügyi rendelet azonban már a modern polgári börtönügyi jogi szabályozásának előképét rajzolta meg. Az önkényuralom állama pedig nemcsak a diktatórikus módszerekkel, a magyar szuvereni-

tás megvonásával, hanem a magyar kereskedelmi- és magánjog korszerűsítésével, modern büntetőjogi elvek intézményesítésével is jellemezhető. Ebben az időszakban vált általános büntetési nemmé hazánkban a szabadságvesztés-büntetés, és ennek megfelelően ekkor épültek fel a magyar börtönügy alappilléreit jelentő országos fegyintézetek is.

A modernizáció útvonalai

A modernizáció a börtönügyben két nagy területen fogalmazott meg döntő kihívásokat és körvonalazott lényeges feladatokat. A felzárkózás, a világ (de főleg Európa) haladó eszméihez történő csatlakozás mindenek-előtt a jogi szabályozás harmonizációját igényelte, ami előbb-utóbb kiváltotta a büntetés-végrehajtás technikai feltételrendszerének kimunkálását is. Kezdetben a két modernizációs pálya története egymástól függetlenül alakult: az uralkodói akarat és az országgyűlés reformlendülete leginkább a jogalkotásban fejeződött ki, a börtönügyi feltételrendszerre csak utóbb, a szabályozásnak megfelelően alakult ki. Kivételt jelentett ez alól egy korai (s ennek okán halálraírt) kísérlet, az országos dologház felállítása 1772-ben Szempcen.

Jogharmonizáció

A *Constitutio Criminalis Theresiana*, Mária Terézia büntető törvénykönyve első ízben nyitott teret a szabadságvesztés-büntetésnek. A száműzés, kiutasítás, kitiltás mellett az intézetben letöltendő szabadságvesztés-büntetésnek két nemét is megfogalmazta: a *fogházban és börtönben* letöltendő szabad-

ságvesztés- büntetést, de nem hiányzott a szabályozásból a *dologház* sem. Igaz, az erősen feudális szellemű kódex rendszertanilag nem tudott mit kezdeni ezzel a büntetési nemmel, úgy hogy a szabadságvesztés-büntetés egy része a kényszermunka-büntetések közé került. (Az egytől tíz esztendő tartamra kiszabható kényszermunka-büntetés egyik típusa volt a fogházban (vagy dologházban) végrehajtandó munkáltatás. A szabadságvesztés-büntetés másik nemét, a börtönt (vagy fogságot) a testi büntetésekhez igazította a jogalkotó. Az életfogytig vagy meghatározott ideig kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtási helyeként a kódex a várakat, kastélyokat, városi tömlöcöket, házi árestomokat, nyilvános börtönöket jelölte meg. A törvénykönyv megalkotója gondoskodott a differenciálásról is. Súlyosbításokkal tett különbséget a végrehajtásban: meghatározott ideig való kenyéren és vízen tartás, vesszőzés, botozás, korbácsolás, vasban tartás. Itt is érezhető a feudalizmus büntetési szellemének hatása: a kriminális szankció legfőképpen testi sanyargatás. A Theresianat két évtizedre rá fölváltó *Sanctio Criminalis Josephinának*, II. József büntető törvénykönyvének büntetési rendszere már a szabadságvesztés-büntetésre épült. Miután a halálbüntetést törölte a szankciónemek közül, a verés és a megszegyenyítés mellé döntő szankciónemként állította a tömlöcöt és a tömlöccel kiszabott nyilvános munkát. Az egy naptól száz esztendeig szóló időtartamra kiszabható szabadságvesztést két fokozatba (első és második „grádits”) és három időtartam-csoportba („ideig való”, „tartós”, „hosszas”) sorolta be a jogalkotó. Ezen belül is tovább differenciált: gyenge, kemény fogság, legsúlyosabb fogság és leláncolás között.

Magyarországon a Sanctio Josephinát a császár halálát követően azonnal hatályon kívül helyezték, s az országgyűlés életre hívta a *Deputatio Juridicát*, melynek feladatává lett többek között egy büntető törvénykönyv kidolgozása. Az 1795. évi büntetőkódex-tervezet néven közismert munkálat büntetési rendszere a carcer két fokozata mellett a domus correctoriae (javítóház, dologház) felállítását is tervbe vette.

1843-ban újabb törvénykönyv-javaslat született, ezúttal a büntető törvénykönyv szerkezetéből kiemelt önálló börtönügyi törvény. Ahogyan *Pulszky Ferenc* följegyezte emlékiratában: az összes elérhető európai büntető törvénykönyv és börtön szabály áttanulmányozásával megszületett büntető anyagi javaslat és börtönügyi plánum Európa „csúcsmínőségű” jogalkotási terméke lett. Igazi, eszmei munka volt, mely nem az adott feltételekből indult ki, hanem a tisztán megfogalmazott princípiumokból, a világ leghaladóbb tanaiból és elvi tanításából. Ennélfogva csodálatosan konzisztens, logikusan felépített, világos, liberális mű lett. Ekkor folytatták le az első nagy vitákat a tökéletes börtönrendszerről. A hosszú elvi vita eredményeként az előkészítő deputatio és az országgyűlés is a magányrendszer mellett tette le a voksot. Mint ismeretes, ez lett veszte is: a pénzügyi lehetőségek számbavétele után a lényegesen drágább magányrendszerű építkezésekre nem látott lehetőséget a felső tábla, s így előbb csak mintabörtön felállítására redukálta a tervet, utóbb a kancellária ugyanerre hivatkozva mellőzte a törvény továbbterjesztését szentesítésre. Ezt követően a forradalmi események és a szabadságharc fontosabb kérdésekre koncentrálni irányítása elterelte a figyelmet a börtönügyi szabályozásáról.

Az önkényuralom korának legközvetlenebb jogharmonizációs „eredménye” volt az osztrák büntető szabályok direkt bevezetése. A páténsel oktrojált osztrák büntető kódex vitathatatlanul a polgári eszmék és gyakorlat irányába sodorták Magyarországot. Fő büntetési nemmé lett a szabadságvesztés, melynek végrehajtására 1854-ben igazságügy-miniszteri rendeletet bocsátottak ki, mely hosszú ideig meghatározta a magyar börtönügyi gondolkodást. (A magyar fordításban is kibocsátott rendelet számos eleme messze túlélte a kiegészítés korszakhatárát és beépült a magyar liberális jogalkotás termékeibe.)

Néhány évtizedre rá Csemegi Károly, az első magyar büntető törvénykönyv kidolgozója szintén európai mintákat vett alapul: előterjesztése szerint minden fontosabb büntető törvénykönyvet megolvasott s szintetizált. Az 1878:5. tc., a Csemegi-kódex börtönrendszere az akkori legmodernebb büntető törvénykönyvekkel azonos színvonalú volt. (Mondhatnánk: sikeres jogharmonizáció terméke a törvénykönyv, amely azonban technikai feltételek nélkül meghonosította az ír fokozatos rendszert, a rendelkezésre álló kellő számú magánzárkák és közvetítő intézetek nélkül.) Elévülhetetlen érdeme azonban, hogy keretet biztosított a fejlődéshez! Jellegzetes példája lett annak, amikor a jogharmonizáció kényszerítette ki az átalakulást és a reformokat.

a szankciónem jogi formálódásával. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtására elsősorban *katonai erősségek*, városi carcerek és arestumok, vármegyei tömlöcök és földesúri börtönök szolgáltak, amelyek között a technikai azonosítást kizárólag az alkalmatlanság jelentette. Az egészségtelen, bűzös, mocskos, többnyire föld alatti helyiségben elhelyezett tömlöcök a 19. század hetvenes-nyolcvanas évéig a feudális büntetőpolitika hirdetői voltak. A Helytartótanács ugyan érzékelte a központi büntetőintézet hiányát, tétova kísérletei azonban kevesek voltak a modern intézet (netán intézeti hálózat) kialakításához. 1763-ban tudakozódott a törvényhatóságoknál országos fegyintézetek felállítására vonatkozó vélemények iránt. A fenmaradt 30 városi és 38 vármegyei válasz tükrében állítható, hogy a vármegyék és városok többsége az ügy mellett szólt, a nézeteltérés csak a kivitelezés mikéntjében fogalmazódott meg. A vármegyék a költségeket a központi költségvetés terhére kívánták realizálni, s természetesen nem az ő területükön. A többségi vármegyei elképzelés szerint az országos intézeteket városokban kellene felállítani. A tudakozódás végeredménye tehát szellemében pozitív lett, kivitelezésében eredménytelen. Már úgy tetszett, nem halad a börtönügye, amikor 1770-ben gróf *Eszterházy Ferenc* magyar kancellár adományának köszönhetően 1772-ben Szempcen megnyílt egy valóban korszerű, európai léptékkel mérve is modern büntetés-végrehajtási intézet. A Domus Correctoria, az amsterdami és észak-német dologházak eszméjét magyar talajba ültető elképzelés terméke volt, ám a délnémet-osztrák szűrőn közvetített szemlélettel. Ez pedig már a kezdet kezdetén tudomásul vette az intézet feltöltését kriminális elemekkel, ami a feudális társadalom-

A feltételrendszer kialakítása

A jogszabályokban is lassan formát öltő szabadságvesztés-büntetés végrehajtási körülményei nem tartottak lépést

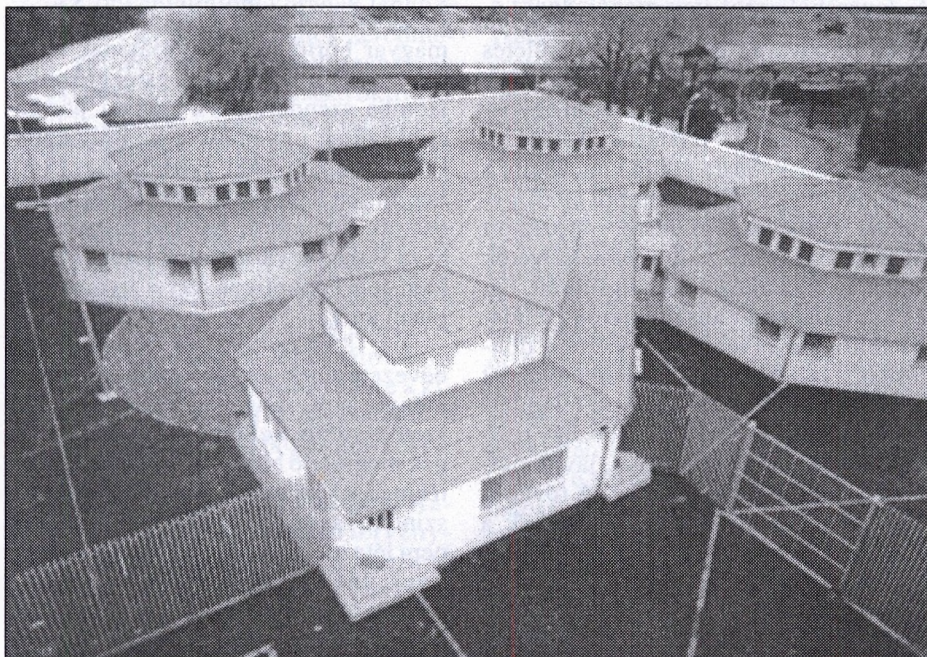
ban egyet jelentett a tömlöcviszonyok lassú beszívárgásával és a „becsületes karakter” elvesztésével. Hiába a munkára alapozott, lelki gondozással egybekötött egészséges ellátásra, egészségügyi gondoskodásra épülő koncepció: a halálbüntetésről kegyelemből életfogytiglani szabadságvesztésre változtatott büntetésüket töltő, súlyos bűnelkövetők adták meg az intézet fő hangsúlyait. Ez, és a felvilágosult abszolútizmus feudális felfogása érvényesült abban a döntésben is, melynek eredményeként 1780-ban az intézetet *Tallósr*a telepítették, az addigi árvaház helyébe, egy nedves, hovatovább lakhatatlan, javíthatatlannak ítélt rozoga épületbe. A továbbköltöztetés szinte már törvényszerű: a *szegedi* vár fogadja be 1785 és 1831 között a javítóházat. Az eredeti koncepció már eltűnt, helyébe a kazamaták mocska és levegőtlenége lépett, ez jellemzi a helyzetet. Ezzel hosszú időre lezárult a modern országos intézet létesítésének tervezése.

A modernizáció logikája persze az, hogy nem csupán központi szinten ad feladatokat: s valóban a börtönügy megyei kezdeményezései eredményesebbek voltak. Igaz, kis intézetek, dologházak születtek, de azok Komáromtól Balassagyarmatig a legkorszerűbb elvek szerint. Az azonban nem mondható el, hogy a sokszor tiszavirág-életű dologházi kezdeményezések, vagy a néhány (sokszor táncmulatságok, lottósorsolások bevételeiből felállított) kis fogház forradalmasította volna a magyar börtönépítést.

Az 1843. évi börtönügyi javaslat mellékleteként (*Cassano*, *Zitterbach*, *Graefl* építészek által) kidolgoztatott építészeti tervek alapján épült intézetek lettek volna tekinthetők az első tervezett központi börtönöknek, ha felépülnek. Mint láttuk, főként pénzügyi okokból

elmaradtak a nagy építkezések, így a magyar börtönügy történetében ez az ága további évtizedre csipkerózsika-álomba szenderült. A megyei börtönépítkezések ugyanakkor komoly építészeti eredményeket hoztak. Az 1840-ben épített Komárom megyei fogházból osztrák minta lett, Nógrád megye fogháza Balassagyarmaton a Jeremy Bentham-féle Panopticon tervei nyomán valósult meg.

Az 1852. évi osztrák büntetőkódex bevezetésének legfontosabb következménye volt, hogy a kormánzatnak szembesülnie kellett a ténnyel: nincsenek megfelelő büntetés-végrehajtási intézmények az országban. Sem országos szinten, sem a törvényhatóságokban nem léteznek olyan fogházak, fegyházak, melyek alkalmasak lennének a szabályozás végrehajtására. A hatályba léptetett törvény végrehajtásáról azonban gondoskodni kellett, s hozzá a feltételeket is biztosítani kellett. Így jött létre a magyar országos fegyházi hálózat alapjait képező intézeti hálózat: Illava, Lipótvár, Vác, Munkács, Máriaosztra, Nagyenyed és Szamosújvár. A gyorsított eljárásban kijelölt és átalakított épületek az osztrák negatív modellt honosították meg az országban: várakba, kastélyokba, zárdákba, ún. totális intézményekbe szorította a büntetés-végrehajtást, mely adott esetben olcsó és sebes megoldásnak tűnt, kihatásában azonban szinte tragikusan meghatározta a majdani (mindmáig ható) magyar fejlődési ívet. Ezzel az akcióval a legnehezebb problémát küzdötte le a börtönigazgatás központi vezérkara: volt már hová beutalni a Strafbgesetz értelmében szabadságvesztés-büntetésre ítélt fegyenceket. Ami azonban hiányzott: a modern nyugat-európai börtönügyi elvek és eljárások átvételére alkalmas keret. A várak, kolostorok falai nem en-

Hosszú utat tett meg a magyar büntetés-végrehajtás az elmúlt több mint száz évben

gedték meg a humánus elhelyezést és kezelést, szervezetükben alig volt meg a munkáltatás megszervezéséhez szükséges építészeti feltétel. A magyarországi országos hálózat nem a modernizálás lépcsője volt, csak tűzoltó megoldás. Sőt éppen a későbbi korok büntönügyi modernizációjának lett gátja azáltal, hogy évtizedekig a más célú építmények átépítése-átépítgetése nyelte el a hatalmas költségvetési támogatást. S emellett a büntönrendszer egészét e néhány országos intézet léte alig érintette.

A nagy reformmunkálatok a kiegyezés második liberális generációjára maradtak. Horvát Boldizsár büntönügyi programja a jogalkotás és a büntönügyi feltételrendszer modernizációjának kimunkált tervezetét tartalmazta, Csillag László és Tauffer Emil európai tapasztalatkörútján szerzett ismeretek felhasználásával.

Eredmények

Az 1905. szeptember 3-án megnyílt VII. nemzetközi büntönügyi kongresszus Budapesten tartotta tanácskozásait. „A kongresszus, mely úgy a külföldi kormányok képviselőinek, mint a szakférfiaknak számát tekintve méltóan sorakozott az előző büntönügyi kongresszusok mellé, minden tekintetben eredményesnek mondható. A kitűzött kérdések megvitatása a résztvevők élénk érdeklődése mellett történt, s a kongresszusnak minden kérdésre nézve sikerült kielégítő megoldásra jutnia. A külföldi vendégek, kiknek tiszteletére több ünnepély rendeztetett, a legnagyobb meglepéssel és elismeréssel hagyták el a kongresszus záróülését.”

A siker mögött nemcsak a kongresszus szervezőinek munkája állott, hanem az igazságügyi tárca évtizedes, következetes küzdelme is a börtönügyi modernizációjáért. *Az 1867-ben megörökölt, a feudális tömlöcöztetési gyakorlatot valló és tükröző fegyintézeti személyi állomány és technikai feltételek rendszer kitartó átalakítására, a korszerű polgári börtönügy jogszabályi feltételeinek megteremtésére, a modern fegyintézeti börtön- és fogházhálózat életre hívására, az őrszemélyzet szemléleti átalakítására és képzésére.* A múlt század utolsó negyede és a századforduló hatalmas börtönkorszerűsítési programok megvalósításával telt. 1883-ban létesítették a kishartai mezőgazdasági jellegű *közvetítő intézetet*. 1885-ben (igaz némiképpen a szegedi nagy árvíz által kialakított kényszerhelyzetre is reagálva) nyitották meg a „csillagrendszerű” *Szegedi Kerületi Börtönt*. 1886-ban adták át a *Sopronkőhidai Fegyintézetet*, 1892-ben a *Budapesti Törvényszéki Fogházat*, 1896-ban pedig a *Budapesti Gyűjtőfogház* is megkezdhette munkáját. A századfordulóhoz közeledve egyre több járásbíróság és törvényszék mellett emeltek korszerű, a legfrissebb követelményeknek is megfelelő börtönöket és fogházakat. Az igazságügyi tárca a büntető törvénykönyv kibocsátását követően aprólékos szabályozással rendezte a fegyházak, börtönök és fogházak működését. Megkezdődött a börtönügyi szakképzés, előkészítették az *Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet* megnyitását. Rendezték a rabmunkáltatás helyzetét, felszámolták a vállalkozói formát, meghonosították az állami kezelést. Megszervezték a rabmunka technikai körülményeit (szövdüzem, nyomdaüzem stb.), meghonosították a mezőgaz-

dasági munkát. 1873-ban Budapesten létrejött az első *rabsegélyező egyesület*, s ezzel útjára indította a patronage mozgalmat, melyet a költségvetés jelentős mértékben támogatott.

Az 1905. évi börtönügyi kongresszus budapesti tanácskozása e hatalmas munka diadalának elismerése is volt egyben. A világ legtekintélyesebb börtönügyi szakemberei cseréltek eszmét e néhány nap alatt Budapesten, a tudomány és a praxis világából jöttek egyaránt. Intézeteket látogattak meg, tudósokkal tanácskoztak, gyakorlati börtönügyi szakemberekkel vettek részt tapasztalatcserén. S e tudós és kiváló társaság elismeréssel szólt a magyar börtönügy állapotáról. A kongresszus sikere nagy hatással volt a börtönügy további sorsára is. Valóság lett, mit *Finkey Ferenc* a kongresszus üdvözléseként megfogalmazott: *„Reméljük, hogy a börtönügyi congressus végre elhatározásra sarkallja igazságügyi kormányunkat a tekintetben is, hogy az anyagi büntetőjog, a BTK 15 év óta vajjódo novellájának ügyét diadalra juttassa, vagyis a börtönügy reformja, az e körül kifejlődő eszmeharcz megérleli büntetési rendszerünk kívánatos reformjának kérdését is, mert épen a börtönügy javítása, illetőleg a BTK börtönrendszerének szigorú és teljes végrehajtására irányzott kísérletek fogják reávezetni az igazságügyi kormányt arra, hogy a BTK mai büntetési rendszere is okvetlenül reformálandó vagy legalább is jelentékenyen módosítandó.”* S valóban: néhány esztendő múltán valóság lett a novella, vele együtt a büntetettek differenciált kezelésének jegyében a *fiatalkorúak ügyének rendezése, a próbára bocsátás, a büntetés feltételes felfüggesztésének intézménye*. Ezt követte a potenciális bűnelkövetőkkel szemben megszerkesztett büntetőjogi „törvény-

csomag” egyik eleme: *a közveszélyes munkakerülőkről rendelkező törvény-cikk* (dologház), majd a két háború között a visszaeső bűnözők elleni speciális szankciónemként *a szigorított dologház*. Az európai büntetőjogi reformiskolák hatása alatt a századforduló tudományosságának európai konklúziói megfogalmazódtak a magyar büntetés-végrehajtásban is, úgy mint az *egyszerűsítés* és a *specializáció*. Elfogadottá vált, hogy nem a sokfokozatú, nagyszámú szabadságvesztés-nemmel rendelkező szisztéma a célravezető, hanem az elkövetők differenciált kezelése, különválasztott elhelyezése. (Az 1889. évi olasz, az 1902-i norvég és az 1927-es német büntető törvénykönyv már csak két-három büntetési nemet ismert, de külön helyezték el a rövid időre elítélteket, a visszaesőket, a megrögzötteket, abnormálisokat, fiatalkorúakat, nőket.)

A büntető-jogalkotás mellett nemcsak a szűk értelemben vett büntetőjogtudomány gazdagodott az e törvényeket előkészítő elméleti polémiák során, hanem a börtönügy elmélete és gyakorlata is. A VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus a börtönügyi tudományosságnak legalább olyan fellendülését hozta, mint amit a kiegyezést követő idők szédítő lehetőségei indikáltak. Az uralkodó pártfogó magatartása, az igazságügyi tárca támogatása bizonyította, hogy az állam számára igenis fontos a modern és humanus börtönügy kialakítása és fejlesztése; a nemzetközi sikere pedig újabb ösztönzést adott a hivatalos segítség intézményesítésének. Igaz, a világháborút követő trianoni döntés szétzilálta a szisztematikusan kiépített, az egész országterületet lefedő hálózatot, de az alapok megvoltak ahhoz, hogy a századfordulós elismerés-

nek megfelelően álljon talpra a büntetés-végrehajtás.

Finkey Ferenc 1930-ban megelégedéssel írhatta le az alábbi sorokat az 1929-ben közzétett, Alapszabályok a foglyok kezelésére (az első „európai normák”) szóló egyezmény kapcsán: *„Örömmel emelhetem ki, hogy ezek a minimális követelmények, melyeket a Szabályzat összeállít (az igen kis fogházak lehető megszüntetése, az éjjeli elkülönítés szigorú keresztülvitele, a munkára, rendre, erkölcsös életre nevelés, a fokozatos magánnevelési rendszer, egészségápolás, a kiszabaldultak körüli patronage stb.) a magyar börtönügy jelen állapotában, ha nem is kivétel nélkül, de sok részben megvannak valósítva, sőt több kérdésben a magyar börtönügy előbbre van azoknál.”*

A magyar börtönügy története a sikeres harmonizációs folyamatoknak, a modernizáció érdekében folytatott heroikus küzdelmeknek a története. A joganyag tanúsága szerint a jogszabályokban ma a legkorszerűbb európai szellemiséget és jogi szabályozást befogadó magyar börtönügy mindenkor feladata volt a technikai feltételek hozzáigazítása az európai színvonalú magyar börtönügyi tudomány és a jogalkotás által közvetített követelményekhez. Ezt a feladatát rendre elvégezte: szinte kilátástalannak tűnő helyzetekből kitörve Európa elismerését vívta ki. Most, a negyvenesztendő másirányú fejlődés, a szovjet gondolkodás eredményeképpen az európaiságtól elkanyarodott fejlődési út vargabetúje után ez a feladat vár ismét a magyar büntetés-végrehajtás kormányzatára. Hiszem, hogy ez most is sikerülni fog.

Mezey Barna

Speciális csoportok

Az eurokonform büntetés-végrehajtás megvalósításáért

A modern büntető-kezelési elvek szerint alapvető a büntetés-végrehajtási intézetek között, és az intézeteken belül is a differenciálás, a sokféle rezsím kialakítása, a fogvatartottak klasszifikációja és elhelyezése az egyéni szükségleteiknek leginkább megfelelő rezsimekbe.

Az 1987-ben az Európa Tanács által elfogadott ún. Európai Börtön szabályok külön felhívja a figyelmet: *kiemelkedő fontosságú, hogy a börtönrendszerek a rendelkezésére álló erőforrások elosztásakor, a kezelési rezsimek kialakítását és az azokban való részvételt elősegítsék. Az alapvető differenciálási elvek (nők-férfiak, fiatalok-üregyek, előzetesen letartóztatottak-elítéltek stb.) mellett alapvető célként kell kitűzni a fogvatartottak lakóhelyhez közeli elhelyezését, illetve a speciális fogvatartotti csoportok kezelését.*

A mai magyar büntetés-végrehajtási rendszer egyik gyengéje, hogy nem rendelkezik sem összehangolt, következetes kritériumokkal működő klasszifikációs eljárással, sem a fogvatartottak teljes „spektrumát” lefedő, kellő számú speciális csoporttal.

Jelenleg büntetés-végrehajtási intézeteinkben a klasszifikációs tevékenységet alapvetően a befogadási és foglalkoztatási bizottságok végzik, amelyek az esetek túlnyomó többségében esetleges, nem mindig megbízható, hiányos információk alapján döntenek egy adott fogvatartott biztonsági csoportba sorolásáról, elhelyezéséről, munkába állításáról, oktatásáról, képzéséről.

A speciális fogvatartotti csoportok közül jelenleg a veszélyeztetett, illetve veszélyesnek minősülő fogvatartottak részére kialakított különleges biztonságú körlet vagy zárka intézménye – a személyiségzavaros, illetve enyhe fokú értelmi fogyatékos fogvatartottak részére kialakított gyógyító-nevelő csoportok – és az alapvetően a kisebb súlyú (általában első) bűncselekményt elkövetett enyhébb végrehajtási szabályok jogintézménye működik büntetés-végrehajtási rendszerünkben.

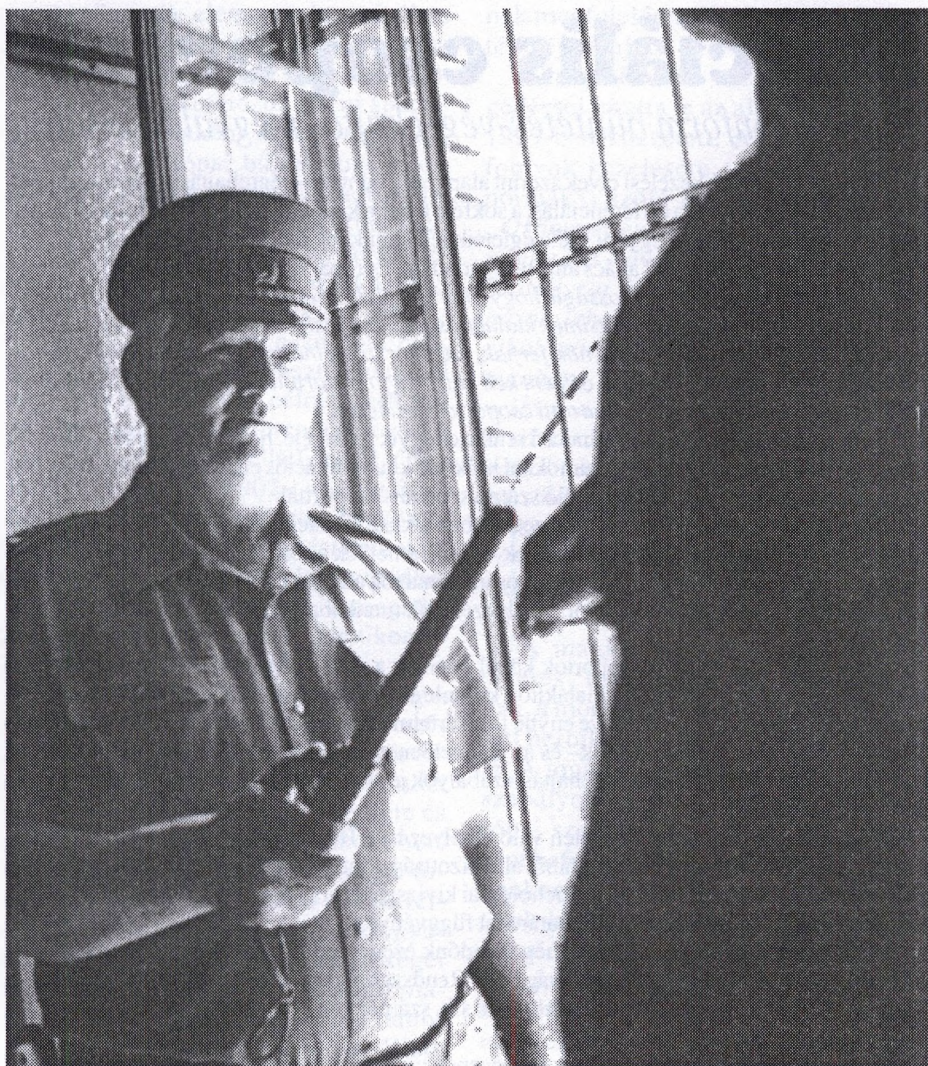
A különleges biztonságú körleten való elhelyezést a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának szakterületi vezetőiből álló bizottság dönti el. A gyógyító-nevelő csoportokban való elhelyezés pszichiátriai, pszichológiai kivizsgálás után történhet. Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása bírói határozat függvénye.

Mindezekből kitűnik, hogy van még teendőnk ezen a területen, és különösen a speciális csoportok területén vannak hiányosságaink. Rendszerünkben teljesen hiányoznak a drogfüggők, alkoholisták, szexuális bűnelkövetők stb. számára felkínált rezsimek, illetve kezelési csoportok.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága mindezek okán 1999 őszén tervezetű nyújtott be az Igazságügyi Minisztériumnak, melyben – egyebek mellett – kezdeményezte a speciális csoportok körének bővítését a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben.

(A speciális kezelési csoportok bővítése már csak azért is időszerűnek látszik, mert ez kvázi, mintegy kompenzálhatná az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának szigorítására nyomán bekövetkezett negatív jelenséget, a jogintézmény fokozatos elsoványodását.)

A büntetés-végrehajtás tervei az alábbiakban összegezhetők. Szükség van mérőeszköz kidolgozására a befogadási és foglalkoztatási bizottságok munkájának megkönnyítése miatt. Ez egy egzakt kérdőív, melyet a fogvatartott befogadásakor vesznek fel, és különböző rizikófaktorokra – szuicidum, agresszivitás, droghasználat, alkoholfüggőség, szexuális orientáció stb. – kérdez. A meglévő speciális csoportok mellett egyéb csoportokat kell létrehozni, jelesen ká-

Időszerű a speciális kezelési csoportok körének bővítése

bítószermentes körlet, alkoholfüggők kezelési csoportját, szexuális bűncselekményt elkövettek kezelési csoportját, az első büntényesek elkülönített elhelyezését, illetve megoldandó az anya-gyermek elhelyezés.

Kábítószermentes körlet

Már önmagában az elnevezés is sok vitára ad okot, hiszen ha így hívunk egy egységet, azal elismerjük, hogy a börtönökbe egyébként bejuthat a drog.

Ezt a vitát gyakorlatilag Nyugat-Európa valamennyi országában lefolytatták, a végeredmény azonban az, hogy ez az elnevezés maradt, mégpedig két okból. Egyrésztől oktalanság

abban a hitben ringatni magunkat, hogy a kábítószer nem jut be a büntetés-végrehajtási intézetekbe. Természetesen törekedni kell a kínálat csökkentésére, folyamatosan ellenőrizni kell a csomagokat, a látogatókat, a zárkákat stb., de ha kategorikusan kijelentjük, hogy a börtönök drogmentesek, akkor nincs szükség a problémával való „mélyebb” foglalkozásra sem. Másrészről a kábítószermentes körlet elnevezés azért is helytálló, mert nem feltétlenül jelent a fogvatartott számára kötelező részvételt a terápiás vagy rehabilitációs csoportokban való megjelenésre.

Terveink szerint a kábítószermentes körleten való elhelyezésről – a fogvatartott kérelmére – a befogadási és foglalkoztatási bizottságok döntenek majd, természetesen figyelembe véve a már az előzőekben felvázolt mérőeszköz eredményeit.

A fogvatartott vállalja, hogy büntetési ideje alatt nem fogyaszt kábítószerrel, ezért cserében különféle kedvezményekben részesül. (Jobb elhelyezési körülmények, szabadidős tevékenységek, esetleges eltávozás stb.)

A fogvatartottakat a körleten rendszeresen tesztelik különféle drogtesztekkel.

Természetesen a fogvatartottak rehabilitációját elsődlegesnek tartva különféle terápiák itt is működtethetők. Véleményünk szerint – és a nemzetközi trendnek megfelelően – a kognitív behaviour terápiák, és a terápiás közösségek működtethetők ezen a körleten.

Alkoholfüggők kezelési csoportja

Lényegét tekintve hasonló, mint a kábítószermentes körlet. Az alkalmazott terápiák közül az anonim alkoholisták közösségi terápiája jól működtethetőnek tűnik börtönkörnyezetben is.

Sexuális bűncselekményt elkövetők kezelési csoportja

Ez a csoport a fogva tartott társaktól leginkább veszélyeztetett kategória, különösen, ha bűncselekményüket kiskorúak sérelmére követték el. Ezért is indokolt elkülönített kezelésük, és ezzel mintegy védett környezetbe helyezésük – természetesen csak saját kérésükre. Nyugat-Európa számos országában pszichoterápiával kombinált gyógyszeres terápiával kezelik ezeket a fogvatartottakat. Véleményünk szerint nem szerencsés börtönkörnyezetben ilyen jellegű módszer alkalmazása, így a javaslatban csak pszichoterápiás módszerek szerepelnek.

Első bűntényesek kezelési csoportja

Ebben a csoportban a lényeg szintén az elkülönítésen, a különböző börtönartalmaktól való „megkímélésen” van. A rehabilitációs tevékenységet a különféle oktatási és szakképzési programokon való részvétel jelenti. Fokozottan figyelni kell az ezen csoportba tartozó fogvatartottak családi, szociális kapcsolatainak fenntartására, illetőleg azok elősegítésére.

Anyag-gyermek elhelyezés

A büntetés-végrehajtási intézetekben szülő nőket érinti. Jelenleg is van lehetőség a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában arra, hogy az itt szült nők a gyermek hat hónapos, külön engedéllyel egyéves koráig gyermekükkel együtt maradhassanak, ha ezt kérik és a gyermek elhelyezéséről egyébként nem tudnak gondoskodni.

Terveink szerint ki szeretnénk alakítani egy olyan körletet, melyben a gyermek iskolakezdeség (6 év) az édesanyjával maradhat, amennyiben a gyermeket az állami gondozásba helyezés, „fenyegetné”. Természetesen egy ilyen körlet kialakítása nagyon sok pénzbe kerül, hiszen hermetikusan le kell választani a börtön többi részétől, és biztosítani kell az anya és a gyermek számára a „civil” életben elvárható körülményeket (külön elhelyezés, közösségi, játszóhelyiségek, játszótér stb.).

Az előadásomban vázolt speciális csoportok egy része – elsősorban anyagi természetű okok miatt – nyilvánvalóan még egy darabig csak terv marad, de foglalkoznunk kell a megvalósítás mikéntjével, mert csak így tudunk emberséges, európai mintájú és nem utolsósorban (talán) hatékonyabb büntetés-végrehajtási rendszert létrehozni.

Bereczki Zsolt

Háború és stratégia

Mit tehetünk a drog börtönbeli terjedése ellen?

Ime, két kulcsszó: *háború* és *stratégia*. E szavakat olyankor alkalmazzuk, ha krízishelyzet van, és ebben a krízishelyzetben valamit kezdeni akarunk. Végso soron Magyarországon is fennállhat krízishelyzet, amelynek következtében a magyar börtönökben is előállhat ennek a veszélye, ezért célszerű a börtönügyekkel foglalkozóknak részletesebben foglalkozni a kérdéssel. Teljesen nyilvánvaló, hogy minden börtönben lezajló folyamat tükröződése, „leképeződése” a társadalomban zajló folyamatoknak. Vonatkozik ez természetesen a drogok elterjedésére, a droghasználatra, a drogaddikcióra is.

Feladatom szerint nekem ma a magyar viszonyokat kellene bemutatnom, annak felvetésével, megnyerhetjük-e a háborút, a végén még igyekszem válaszolni rá, mit szeretnénk és mit nem szeretnénk megnyerni. A jelenlegi helyzetben talán a legfontosabb azt megnézni, a magyar állam, a magyar kormányzat miként áll a kábítószer kérdéséhez. Nos, a kormányzat eléggé központi helyen kezeli ezt a kérdést és kétfajta választ ad arra, hogy terjed a kábítószer. Az egyik válasz igen pozitív hozzáállásról tanúskodik: *Európa legszigorúbb kábítószer törvényét hoztuk meg, s e törvény igen szigorúan szankcionálja mind a kereskedelmet, mind az árusítást, de az előállítást, a tartást is*, és ami igen fontos és sok tekintetben különbözik más országoktól, *a fogyasztást is*.

Ez pozitív, kemény válasz, de van másik felelet is: a közelmúltban fogadták el, vagy most van terítéken a nemzeti drogstratégia, amely egyrészt államilag vállalja azt a feladatot, hogy a kábítószer ellen küzdjön, erre megfelelő, intézményesített válaszokat próbál adni, nem utolsósorban anyagi feltételeket teremtve hozzá.

Ez a kettősség a börtönben is megjelenik. Azt gondolom, ha a stratégiáról és háborúról

van szó, az első feladat az, hogy megvizsgáljuk, mi a helyzet, egyáltalán mit lehet kezdeni, milyen veszélyei vannak annak, ha ezt nem tesszük meg.

A humánus hozzáállás szerint komolyan vesszük, hogy a drogfogyasztás károsítja az embereket, tehát mindent meg kell tennünk azért, hogy ez a károsodás kevesebb legyen, illetve ne következzen be.

A másik veszély, amiről nem nagyon szoktunk beszélni, azt gondolom, legalább olyan fontos, hogy a törvénytelen és a rejtőzködés a drogfogyasztásnak lényeges velejárója. Ha a drog és a drogfogyasztás elterjed a börtönben, az alapvetően a börtön egész működését, az összes alapfunkció megvalósulását veszélyezteti, ami beláthatatlan következményekkel járhat. A jelenlegi helyzetben az az első kérdés, milyen létszámú fogvatartottnál lehet a hazai börtönökben drogproblémára számítani. A magyar börtönökben jelenleg mintegy nem egészen tizenhatezer fogvatartott van. Ehhez képest én a legfrissebb adatokat kigyűjtettem, ezek tegnapelőtti adatok, és a drog-gal kapcsolatban a következőket lehet elmondani. A büntető törvénykönyv szerint „*aki a hatósági előírások megszegésével kábítószerrel kereskedik, előállít, megszerzi, tart, az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz, büntetett követ el, szabadságvesztéssel büntetendő*”. Jelenleg a tizenhatezer fogvatartott közül négyszázharmincegy fő tartozik ebbe a kategóriába, mellesleg ez a legnagyobb csoport.

Hozzáteszem, jellemzően drogfutárokról és kevésbé díflerekről van szó, ráadásul ebben a populációban jelentősen felülreprezentált a külföldi állampolgárok aránya.

A kereskedéssel, tehát a drogdíflerséggel kapcsolatban: a tizenhatezer fő közül ma negyvenhatan vannak emiatt börtönben.

A súlyosabb vagy minősített esetekben, tehát akik üzletszerűen, tartósan művelték, összesen 9-ről volt bizonyítható, hogy kábítószerrel üzletelt. Az összes többi, aki még ebben a kategóriában található, gyakorlatilag egy-nyolc fő közé sorolható, ők iskolában dílerkedtek, nem kábítószerfüggő személyek, akik kábítószerfüggő személyek felhasználásával követtek el ilyen cselekményeket. Őt főnél volt jelentős mennyiségű az a bizonyos kábítószer, háromnál találtak (ami csak vét-ség) csekély mennyiségű kábítószer.

Nagyon érdekes a jogalkotás és a jogalkalmazás ellentmondásosságát, bizonyos fajta kiegyenlítettségét mutatja a következő adat, amely kábítószerfüggő személyek büntető felelősségre vonására vonatkozik. Annak ellenére, hogy a törvény ilyen szigorú, és már a fogyasztót is büntetni rendeli, tizenhat-ezer elítéltből, s ezen belül mintegy hatszáz kábítószeres bűncselekmény miatt elítéltből összesen hét fő van, aki kábítószerfüggőnek minősült, és ezzel kapcsolatban tartásért vagy fogyasztásért kapott büntetést.

Van a büntető törvénykönyvnek olyan paragrafusa, olyan szakasza, amely a kóros szenvedélykeltést tartalmazza. Arról van szó, hogy ha a tizennyolcadik életévét betöltött személy fiatalkorúnak (tizennyolc éven alulnak) ad kábítószer, praktikusán ez is büntethető, ilyen esetet egyelőre magyar börtönökben még nem találtunk.

Igencsak elenyésző a kábítószer készítésével, előállításával vagy egyáltalán a kereskedelmi finanszírozásával kapcsolatos elítéltek létszáma, összesen három fő.

Első lépésben azt mondhatjuk, hogy összesen a magyar börtönökben ötszáz-nyolcvankilenc az olyan elítélt, akinek első ránézésre valamilyen köze van a kábítószerhez, illetőleg azt mondhatjuk, hogy ezeknek túlnyomó többsége nem feltétlenül kábítószerfogyasztó vagy kábítószerfüggő, hanem egész egyszerűen futár, kamionsofőr stb.

Teljesen nyilvánvaló a kérdés: ahol ennyi futár és ennyi díler van, ott az anyagot valaki fogyasztja is. Erre azonban nincsen adatunk.

Azt is nagyon jól tudjuk, hogy a kábítószerhez kapcsolódó bűncselekmények száma lényegesen nagyobb lehet, hiszen a kábítószer drága mulatság, ehhez a megfelelő pénzt meg kell szerezni, erre azonban csak áttételesen lehet következtetni. Nincs adatunk, de azt is pontosan tudjuk, hogy a latencia ebben a tekintetben igen nagy. Ámde a latenciát azért lehet követni, és meg is kell próbálni a statisztikai adatokat hozzárendelni. Nos, két olyan dolog van, amelyből megpróbálhatunk következtetést levonni.

- Az egyik az, hogy a börtönben hány alkalommal és mennyi kábítószerest találnak. Az elmúlt négy évre visszamenőleg gyűjtöttük ki az adatokat. Számomra ezek a számok semmit nem mondanak. 97-ben öt ilyen eset volt országosan, tehát harmincegy bv. intézetben és a hozzá tartozó egészségügyi intézményekben, 98-ban négy, 99-ben tizenhét, és 2000-ben ez idáig három.

Ezek a számok a világon semmifajta következtetés levonására nem alkalmasak, illetőleg egy következtetés azért levonható. *Vagy valóban nincs kábítószer a börtönökben, vagy olyan jó a konspiráció, hogy mi lemaradtunk.* Erre most hadd ne válaszoljak, tartok tőle, mindkettőben van igazság.

A latenciára mutathat még, hogy ha valamifajta olyan kereskedelem folyik, amit mondjuk, elősegít a személyzet. A személyzettel kapcsolatos ilyen események, mármint azok, amelyek kiderülnek, mert azok további latenciát tartalmaznak, évi egy- két esetként jellemezhetők, több ilyen nem volt.

Ez természetesen igen soknak minősül, de azért a teljes elterjedettséget és az igazi forgalmat ez sem igazolja.

A következő ilyen lehetőség azt megállapítani, hogy mi a helyzet a börtönben a droghasználattal, a tudományos kutatás.

Nem olyan régen – néhány évvel ezelőtt – független kutatók igen komoly felmérést végeztek. Többek közt a büntetés-végrehajtás megrendelésére is. Ez rengeteg érdekes, értékes és értelmezhető adatot tartalmaz. Kettőt emelnék ki. Egyik az, hogy a börtönben lévők (névtelenül nyilatkoztak a kérdőíven az il-

letők) mintegy harminc körüli százaléka fogyasztott – de csak fogyasztott – tehát találkozott a kábítószerrel, és mintegy három százaléka mondta azt, hogy ő már a börtönben is találkozott vele. Ha ezeket az adatokat komolyan gondolnánk, akkor azt mondanánk, hogy nem kell foglalkozni ezzel a kérdéssel, mert semmivel sem veszélyesebb, mint az összes többi. Ugyanakkor tudatában vagyunk annak, hogy ez olyan szelete a börtönvilágnak, amelyre igen kevés rálátásunk van, nem nagyon tudunk belevilágítani, tehát különböző elméleti elgondolások és a nemzetközi tapasztalatok alapján kell megpróbálnunk bizonyos stratégiát kialakítani.

A stratégia kialakításához egyelőre azt tudjuk, hogy sok a futár, kevés a deklarált fogyasztó, még kevesebb a függő, anyagot ritkán találunk, személyzet ritkán bukik le, az egészségügyi ellátásra szorulóknak száma – ez is egy mutatószám – ritka. Ugyanakkor van figyelmeztető jel. Ez a figyelmeztető jel pedig az, hogy igen magas a kábítószer-helyettesítő gyógyszerek fogyasztása, illetőleg igen magas a legális drogok belső forgalma és fogyasztása (kávé, tea). Tehát mindenképpen fennáll az, hogy nagy az igény a kábítószerre. Ebből az a következtetés vonható le, hogy az alapadatok alapján még nincs baj, de az igen nagy latencia miatt körükben különösen komolyan kell venni ezt a kérdést. Az is igaz, hogy valószínűleg elég jól tudjuk ellenőrizni a „bejutási csatorákat”, és ez gátolja a megfelelő kereskedelem kialakítását.

Az is tény, hogy egyelőre az egészségügyi ellátás, a detoxikálás feltételei – intézményi feltételei is – adottak, illetőleg intézeti kezdeményezésre működnek helyi részlegek bevonásával megelőző jellegű kábítószerprogramok.

Az egészen biztosan igaz, hogy ami a világon rossz volt, az mindig begyűrűzött Magyarországra, miért pont a kábítószer ne gyűrűzne be, nekünk tehát a legrosszabbra kell felkészülnünk.

Vegyük először a kínálat csökkentésének kérdését. Mindenképpen tovább kell folytatni, sőt szélesíteni azt az eddigi gyakorlatot,

hogy *a személyzetet drogyűgyben ki kell képezni*. Ez a kiképzés a kínálat csökkentése érdekében azt eredményezi, hogy egyre több felügyelő, főfelügyelő lesz tájékozott legalább az anyagok, illetve a kábítószer okozta tünetek felismerésében. Ők azok, akik közvetlenül a fogvatartottak között vannak, velük foglalkoznak. A következő ilyen lehetőség és szükséges intézkedés *a technika fejlesztése*. Ez a megfelelő csomagvizsgáló berendezések, a különböző kábítószer-felismerő berendezések felhasználása és a kábítószer-felismerő kutyák igénybevétele.

A következő ilyen kérdés, hogy *a látogatókat eltiltják a börtöntől, ha lebuknak a kábítószerrel*. Nálunk is folyamatos konfliktus okoz az, hogy a külvilággal való kapcsolattartás progresszív és igen jó dolog, ráadásul azt gondoljuk, mindenféle kezelési és reintegrációs szempontból támogatandó, ugyanakkor a külvilággal való kapcsolattartás azzal jár, hogy sokkal több csatorna nyílik a tiltott anyagok, illegális kábítószerek bekerülésére. Ez tulajdonképpen olyan konfliktus, amit jól megoldani nem lehet, de meg lehet keresni (a kettő arányának) valamilyen optimumát, ami még a reintegrációs törekvéseket is szolgálhatja, illetőleg gátolhatja a kábítószer bejutását.

Íme, egy konkrét példa: Magyarországon sokáig folyt a vita arról, vajon látogatás alkalmával az illető fogyasztat-e otthonról hozott élelmiszert, illetőleg azt felviheti-e a látogatás után a körletre. Itt a legkülönbözőbb megoldások voltak, most ott tartunk, kívülről már nem kerülhet fel élelmiszer a körletre. Jó lenne hasonlóan megvalósítani a kábítószermentes övezetet, és erre épülve, ehhez kapcsolódva a terápiás programot, de azt gondolom, szerencsés helyzetben vagyunk, mert most még az ártalomcsökkentési problémákról nem kell beszélnünk, mert ezek egyelőre még fel sem merülnek.

Napjainkban sikerem azt tartom, ha a kábítószer kereskedelmének és fogyasztóinak börtönön belüli terjedési folyamatát sikerül lelassítani, illetve csökkenteni.

Garami Lajos

Országgtükör

Az Európai Unió konzuljai kérdeztek

Nem mai keletű az együttműködés az Európai Unió igazságügyi szervezetei és a magyar ügyészségek között. Számtalan közös cél és feladat köti össze őket. Többek között a szervezett bűnözés elleni összehangolt fellépés is, amelynek egyik eleme a kölcsönös tájékoztatás. Ilyen jellegű találkozóra került sor a közelmúltban, amikor a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze adott átfogó képet az Európai Unió tagállamai konzuljainak arról, ami a bűnözést illetően az elmúlt évtizedben, a rendszerváltozás óta Magyarországon történt. A konzulok előzetes kérdéseikben egyaránt firtatták az uniós állampolgárok magyarországi bűncselekményeinek alakulását és a magyar bűnelkövetők cselekedeteit az Európai Unióban. Természetesen a tájékoztató kitért a szervezett bűnözés néhány magyarországi jellemzőjére éppúgy, mint a hazánkban fogva tartott külföldi állampolgárokkal kapcsolatos garanciális feladatokra. Ezúttal (a terjedelmi korlátokra tekintettel) a tájékoztató előadásoknak csak egy részét adjuk közre.

A szerkesztő

Nézzük tehát, miként alakult az EU-országok állampolgárainak szerepe a magyarországi bűnözésben, valamint a magyar állampolgárok bűnözése az EU-országokban. 1995-1999 között a magyarországi bűnözés alakulását nem a külföldi bűnelkövetők száma és tevékenysége határozza meg, mert részesedésük csupán mintegy évi 4-5 százalék körül alakul. Az Interpol adatai (az 1996. évi adatokat tartalmazó kiadványból) szerint Franciaországban 17,7%, Ausztriában 19,5%, Németországban 28,3%, de például Luxemburgban 64,6 % a külföldi bűnelkövetők részesedése az össz-bűnözésből.

A külföldiek szerepe a bűnözésben Romániában 1,1%, Szlovákiában 1,6% volt. (Ukrajna nem szolgáltat erről adatokat). Az említett adatok azt támasztják alá, hogy egy országban akkor jelenik meg a külföldi bűnözés nagyobb súllyal, ha az adott állam magasabb gazdasági fejlettségű és határai nyitottak.

A magyarországi bűnözésben a rendszerváltozás előtt is szerepeltek külföldi bűnelkövetők, de ez inkább mesterségesen gerjesztett jelenség volt, mert döntően az NDK-beliek tiltott határátlépési kísérletei és a lengyelek deviza-bűncselekményei alkották. Az 1990-es évek közepére a kép alaposan megváltozott. 1995-ben 5985, 1996-ben 4733, 1997-ben 4923, 1998-ban 7001, 1999-ben 6401, összesen 29 043 külföldi bűnelkövető vált ismertté, közülük 3505 fő (12%) volt az EU-országok polgára.

1997-ben és 1998-ban egyaránt 659 külföldi állampolgár követett el Magyarországon közlekedési bűncselekményt. E bűncselekmény-kategórián belül emelkedett a *közúti bal- eset gondatlan okozása*, ugyanakkor csökkent az *ittas állapotban való járművezetés* (1997-ben 333, 1998-ban 302). Magyarország földrajzi elhelyezkedéséből következően, nemkülönben a turisztikai szempontok alapján a legtöbb közlekedési bűncselekményt a német és az osztrák állampolgárságú személyek követték el. Sajnálatos módon az állapítható meg, hogy e két ország állampolgárainak az ittas állapotban való járművezetése nem csökkent, hanem emelkedett.

A külföldi állampolgárságú sértettek száma a következőképpen alakult: 1995-ben 14517, 1996-ban 17 759, 1997-ben 16 857, 1998-ban 16 839, 1999-ben 13 473. Ez összesen 79 445 külföldi sértettet jelentett, közülük 56 580 (71,2%) érkezett az EU-országokból.

Összefoglalva az állapítható meg, hogy az EU-országok polgárai a magyar bűnözésben inkább sértettként szerepelnek, a bűnelkövetők többsége más régiókból érkezik hozzájuk. Nagyobb számban csak német és osztrák bűnelkövetők fordulnak elő, akik általában közlekedési bűncselekményeket valósítanak meg.

Az 1995 és 1999 között magyar állampolgárok az EU-országokban 2849 olyan bűncselekményt követtek el, amelynek kapcsán a büntetőeljárást az érintett külföldi hatóságok felajánlották. E cselekmények döntő többségét Ausztriában és Németországban követték el. A bűncselekmények általában kisebb súlyú lopások és csalások voltak.

A gyermekkorúak és fiatalok bűnözéséről

Magyarországon a fiatalok bűnelkövetők számában az 1998-ban észlelt csökkenés (9%) a múlt évben folytatódott (11 540, 10,3%). Az összes bűnelkövetők 8,8%-a volt az elmúlt évben fiatalok. A nem büntethető gyermekkorúak esetében viszont emelkedés tapasztalható (1999-ben 4136 eset volt).

A fiatalok bűnözését 1999-ben a korábbi időszakhoz hasonlóan a *vagyon elleni bűncselekmények* dominanciája (74,2%) jellemezte. A nem büntethető gyermekkorúaknál ez az arány 86,2% volt. A vagyon elleni bűncselekményeken belül a lopások, legfőképpen a betöréses lopások fordultak elő nagyobb számban. A rablások száma 399 (3,46%) volt, a kábítószerrel visszaélés büntetett elkövetők körében 57,8%-os emelkedés észlelhető (1999-ben 355 volt).

A vagyon elleni – de az élet elleni – bűncselekményekre is jellemző az elkövetési mód durvulása. Egyre gyakrabban tapasztalható, hogy az épületbe történő bejutáshoz szükséges mértékű erőszak messze felülmúlja az alkalmazott erőszak, amely sok esetben vandalizmusban nyilvánul meg. Az ország nyugati részében tapasztalható volt az emberkereskedelemnek olyan formája (2 esetben), amikor fiatal lányokat adtak-vettek abból a célból, hogy ők különféle szexuális szolgáltatásokat nyújtsanak. A hetvenezer forintért, illetve az 5000 osztrák schillingért eladott 18 év alatti leányokat hamis útlevelel Ausztriába küldték, ahol éjszakai szórakozóhelyeken pénz ellenében közösködtek a megbízóik által kiválasztott személyekkel.

A kábítószerrel visszaélés büntettét a fiatalok általában drogfogyasztóként követik el, többnyire kíváncsiságból, ezért többségükre az ismételt vagy rendszeres fogyasztás nem jellemző. Az ilyen esetek elbírálásakor az ügyészségek megrovást, illetve vádemelés-elhalasztását alkalmazzák.

A kiskorúak kiszolgáltatottságuk folytán gyakran válnak bűncselekmények áldozatává. A múlt évben 3177 gyermekkorú és 5800 fiatalkorú sérelmére követtek el bűncselekményeket.

Az ügyészségek a jelentéktelen, kisebb tárgyi súlyú, ún. „bagatell” ügyekben a nyomozást megszüntetik és az elkövetőt megrovásban részesítik (16,21%). Ezek az intézkedések hatékonyak tekinthetők, mert a megrovásban részesített fiatalok a későbbiekben – néhány kivételtől eltekintve - nem válnak ismételt bűnelkövetővé. A múlt évben 754 ügyben (7,2%) 1135 személlyel szemben került sor vádhalasztásra. Vádemelésre 1999-ben 8016 (57,58%) terhelttel szemben került sor. A csökkenés részben a vádemelés-elhalasztások emelkedésével és azzal magyarázható, hogy a bizonyítás nehézségei miatt az ügyész tárgyalást tartott indokoltnak.

Javítóintézetben 1999. december 31-én 178 fiú, 18 leány, 2000. február 16-án 153 fiú és 20 leány volt. Előzetes letartóztatásban 1999-ben 265 fiatalkorú volt, közülük 14 leány.

A szervezett bűnözés elleni fellépés

Szervezett bűnözésen a szakemberek ma már Magyarországon is azt értik, amit a világ más tájain: *azt a fajta csoportos bűnözést, amely hordozza a XX. századi kriminológiai elméletileg azonosított és meghatározott minőségi jellemzőket; a hierarchikus felépítést, a saját normarendszert és az annak kikényszerítésére rendelt apparátust, a bűnelkövetés foglalkozásszerűségét, a bűnözésbeli „munka-megosztásnak” a gazdasági szempontok szerinti racionális megszervezését és a legális világgal való olyan együttélést, amelynek folytán a bűnözői létből származó gazdasági haszon fokról fokra a legális világba beépülő és ott (is) érvényesíthető gazdasági, sőt, politikai hatalommá transzformálható.*

Ma már köztudomásúnak mondható tény, hogy a széles körben elterjedt kiskereskedések, vendéglátóhelyek, szórakozóhelyek tulajdonosaitól „védelem” címén pénzt zsarolnak ki (raketeering). Az infláció és a tőkehiány sújtotta vállalkozókat „uzsorások” szipolyozzák ki, akik jogi szemszögből támadhatatlannak tűnő biztosítékrendszert alkalmazva nyújtják azt a kölcsönt, amely révén színleg jogszerűen, valójában a legkíméletlenebb, nyers erőszaktól sem visszariadva forgatják ki az adóst mindenből. Ez utóbbi fázis, a „pénzbehajtás”, virágzó üzletággá nőtte ki magát.

Országos viszonylatban az évtized kezdete óta 10-20 közötti esetben követtek el szervezett bűnözéssel összefüggő emberölést. Ezek okai a bűnöző szervezeteken belüli konkurenciaharc, a pénzügyi viták megtorlásai voltak. Növekedett a gyanús, bűncselekményre utaló körülmények között eltűnt személyek száma. Néhány esetben pedig sem az áldozat, sem az elkövető kilétét nem sikerült tisztázni. Az áldozat személyazonosságára azért nem derül fény, mivel némelykor szándékosan felismerhetetlenné teszik. Az ismertté vált bérnyílások közel 2/3-át Budapesten követték el, többnyire (50%) külföldi állampol-

gárok. A nyomozások során a bérgyilkosságok mögött álló indítókat csak valószínűsíteni lehetett, de a felbujtót, illetve az elkövetőt sohasem sikerült bíróság elé állítani.

A végrehajtó és az áldozat az ügyek többségében nem állt közvetlen kapcsolatban, a sokszor külföldről beutaztatott bérgyilkos megbízatása teljesítése után, általában azonnal elhagyta az országot. Fizetségük 130 000 és 1 millió forint között mozgott. A magyar bűnözők nagy része az erőszakot eddig általában a racionalitás határain belül alkalmazta, bűncselekményét rejtve, az ismeretlenség leple alatt követte el. Manapság azonban a bűnszervezetek egyre gyakrabban a nyílt harc kockázatát is vállalják, noha ez utóbbiak gyakran a volt Szovjetunió utódállamaiból kerülnek ki (néhánykor kimutatható, hogy Magyarország csak az anyaországi leszámolások terepe).

Az utóbbi években elsősorban Budapesten szaporodtak el a robbantások, a kézi gránátos akciók, a merényletek, a kivégzésszerű gyilkosságok, amelyek mind a bűnbandák viszálykodásaira és a magyar alvilág „honvédelmi” harcaira utalnak.

A szervezett bűnözésnek a gazdasági életben való jelenlétét (feketegazdaság) jellegzetesen egy-egy árukörrel – magas adótartalmú termékekkel – kapcsolatban, valamint jogosulatlan adó-visszaigénylések és exporttámogatások megszerzése terén lehet regisztrálni. Az elkövetők általában magas jövedelemmel, nagy mozgatható tőkével rendelkező rétegekből jönnek. Jellemző rájuk a nagyfokú szervezettség és a magas technikai színvonal. Az illegális tevékenységgel szerzett hasznot legtöbbször visszaforgatják. A bűnelkövetői körben két rész sejthető; a kvalifikált vezető, irányító réteg, illetve a végrehajtók.

A büntetőeljárások elsősorban a végrehajtói kör ellen indulnak, ők azonban semmilyen információt nem tudnak szolgáltatni, mivel csak részfeladatokat teljesítenek. Esetleges lebukásuk során a bűnözés felső szintje valószínűleg veszni hagyja őket, és azokat pedig, akik információval rendelkeznek, életveszélyesen megfenyegetik vagy hallgatásukat megvásárolják. A szervezeten elkövetett gazdasági bűncselekmények sok esetben nem egy város vagy megye területére korlátozódnak, hanem behálózják az országot. [Különösen igaz ez az ún. olajügyekre, amelyek gyakran alkalmazott módszere az „olajszőkítés” volt. Ennek feltételeit a jogi szabályozás is elősegítette, mert ugyanazon olajterméknek (gázolaj) kétféle ára volt; az olcsóbb, ha fűtésre használták, és a drágább, ha például gépjármű üzemeltetésére.]

A szervezett bűnözés jegyei figyelhetők meg a csempészetet megvalósító egyes elkövetési magatartásokban is. Jellemző elkövetési módok: *a vámkezeléshez szükséges alacsonyabb összegről kiállított számlát mutatnak be (kettős számlázás), vámértéknövelő tényezők tekintetében tesznek valótlan nyilatkozatot, alulszámlázás: külföldi vételárat tartalmazó számlát csatolnak*, de az valójában csak előleg. E megoldásokat általában szervezeten, nemegyszer erre a célra létrehozott gazdasági társaságok keretében alkalmazzák.

A kábítószer-bűnözés mintegy 20 éve jelent meg Magyarországon. A szervezett kábítószer-bűnözésre is igazak azok az ismérvek, amelyek a szervezett bűnözésre általában: a konspiráció, a fantomcégek beiktatása, a pénzmosás. Az egyes kábítószerfajták eltérően kerülnek az országba: a heroin a „Balkán-útvonalon”, a kokain az USA-ból, Nyugat-Eu-

rópából, a marihuánát részben itthon termesztik, míg a hasis és az LSD-bélyegek fő beszerzési forrása Hollandia. Az amfetaminpor és az ecstasy tabletták a drogturizmussal kerülnek Magyarországra.

A '80-as évek végétől, a '90-es évek elejétől folyamatosan nőtt előbb a román, majd a délszláv válság kapcsán jelentkező, illetőleg ezzel párhuzamosan az afro-ázsiai népek Közép-, Nyugat- és Észak-Európába irányuló *migrációja*. A kivándorlás részben a menekültkénti elismerés kérelmezése formájában, másrészt pedig illegálisan, tiltott határátlépés, útiokmány tekintetében elkövetett *közokirat-hamisítás, embercsempészs* útján valósult meg. Két alapvető ok határozza meg a kényszervándorlást. Az egyik *a fejlett világoktól való gazdasági lemaradás* (Észak-Dél probléma). A másik *a vallási, etnikai, politikai szembeállításokból fakadó feszültségek, polgárháborús viszonyok*. Az 1991–1996 közötti években kb. 100 000 személlyel szemben történt Magyarországon intézkedés tiltott határátlépés miatt. Manapság egyre csökken az egy-két fős vagy eseti végrehajtás. Az embercsempészéssel foglalkozó szervezetekre is jellemzők az általános ismérvek. A szervezetek élén álló irányítók között ritkán fordul elő magyar állampolgár. A vezetők, szervezők egy része Magyarországon letelepedett vagy ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkező, a kiindulási vagy célország állampolgára. Magyar állampolgárt, határterületi lakosokat, esetenként hivatali személyeket csak kisebb feladatok végrehajtására vonnak be. Az embercsempész-szervezetek felfedésének megakadályozására sokszor alkalmazzák a migránsok megfélemlítését, családtagjaik bántalmazásának kilátásba helyezését, ezért elfogásuk után történő kihallgatásuk során semmiféle információt nem hajlandók szolgáltatni.

A külföldi bűnelkövetők közül a román állampolgárságú elkövetők szerepe egyre inkább növekszik a lopott, illetve *fiktív adásvétel útján megszerzett gépkocsik külföldre juttatásában*. Társaik magyarok és külföldiek (pl. ukránok, bolgárok stb.). A másik nagyobb csoportban a FÁK-államok polgárai jelennek meg, akiknek egy része úgynevezett „erőszakiparos” orosz, illetőleg ukrán állampolgár. Eszközük a különböző haszonszerzés végett elkövetett bűncselekményekhez kapcsolódó terror és megfélemlítés. Mások az „üzleti élet” lehetőségeit aknázzák ki, s ehhez szükség esetén igénybe veszik az „erőszakiparosok” szolgáltatásait. A kínai nemzetiségű bűnözők családi alapon szervezett, többnyire zárt közösségekbe tömörültek. Kezdetben legalizált formák közt vállalkozásokat indítottak, de ma már a ruházati termékek feketepiacán szinte egyeduralkodók. Nagy számban fordultak elő a külföldi elkövetők között jugoszláv állampolgárok, akik a háború kitörését követően rendszeres csempésztevékenységet folytattak.

A külföldi bűnelkövetőkhöz kapcsolható a Magyar Köztársaság területére *hamis vagy hamisított útlevéllel belépésre jelentkező külföldi állampolgárok* – akik nem az Európai Unió államának polgárai –, illetve az általuk elkövetett közokirat-hamisítás büntette. Az útiokmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítás esetén a külföldi állampolgár belépésre jelentkezésekor az útlevélkezelő észleli, hogy a felmutatott és kezelésre átadott útiokmány hamis vagy hamisított. A külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény 25. § (1) és (2) bekezdése alapján ilyen esetben a külföldit a határőrségnek vissza kell irányítania. Ez azonnali in-

tézkedésnek minősül, amelynek kapcsán a külföldi állampolgár vissza nem tartható, eljárás alá értelemszerűen nem vonható. Tehát ha a Magyarországra hamis útiokmánnyal érkező külföldi útlevél-ellenőrzése során a határőrség a hamisítást észleli, úgy a belépésre jelentkezőt visszafordítja. Közokirat-hamisítás 1998-ban 16 508, 1999-ben 13 555 esetben történt, tehát a száma 18%-kal csökkent.

A magyar büntető törvénykönyv (Btk.) XVI. fejezete szabályozza a *közrend elleni*, e fejezet III. címe pedig a *közbizalom elleni* bűncselekményeket. E bűncselekmények körében található az a törvényi tényállások, amelyek a polgárok együttélése szempontjából releváns tényeket tartalmazó okiratokkal kapcsolatos jogellenes tevékenységet rendelik büntetni. A Btk. 274. §-a szerint, aki hamis közokiratot készít vagy a közokirat tartalmát meghamisítja; hamis, hamisított vagy más nevére szóló valódi közokiratot felhasznál, illetve közreműködik abban, hogy a jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adatot, tényt vagy nyilatkozatot foglaljanak közokiratba, közokirat-hamisítást valósít meg és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A büntető jogalkalmazói gyakorlat is a közokirat fogalmának definiálásához a polgári perrendtartásról szóló törvény rendelkezéseit veszi alapul. Eszerint közokirat minden olyan okirat, amelyet bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetve közigazgatási szerv az ügykörén belül a megszabott alakban állított ki. Az ilyen okirat teljesen bizonyítja a benne foglaltak valóságát. A büntetőjogi védelmet a törvény nem korlátozza Magyarországon kiállított közokiratokra, tehát a bűncselekménynek tárgya lehet úgy a belföldön, mint a külföldön kiállított közokirat. A közokirat megjelenési formája szerint lehet hatósági határozat, engedély, igazolvány, bizonyítvány.

A bűncselekmény elkövetési magatartásai három csoportba oszthatók. Az első csoportba tartozik a *hamis közokirat készítése*, illetve a *közokirat tartalmának meghamisítása*. A készítés sajátossága, hogy egy korábban nem létezett olyan közokirat létesül, amelynek létrehozója nem azonos a kiállítóként feltüntetett személlyel. A közokirat tehát alakilag hamis. Ilyen esetben nincs jelentősége annak, hogy a közokirat tartalma fedí-e a valóságot. Amennyiben igen, akkor is hamis közokirat jön létre valós tartalommal. A közokirat tartalmának meghamisításakor egy már létező valódi közokirat megváltoztatására kerül sor. A tartalmi hamisítás azonban csak akkor büntetendő, ha a tevékenység a közokirat olyan részét érinti, amelynek bizonyító ereje van, tehát joghatás kiváltására alkalmas. Az elkövetési magatartások második csoportjába a hamis, hamisított vagy más nevére szóló valódi közokirat felhasználása tartozik. A felhasználás is kizárólag akkor valósít meg bűncselekményt, ha a közokirat bizonyító erejét érvényesítik. Ilyen lehet a közokirat hivatalos személy előtti felmutatása, hatósághoz történő benyújtása. A harmadik elkövetési tevékenység a közreműködésnek az a formája, amikor valódi közokiratba a valóságtól eltérő hamis tartalom kerül úgy, hogy a közokiratot az arra feljogosított hivatalos személy jóhiszeműen állítja ki. Ez az ún. intellektuális közokirat-hamisítás. Ilyenkor szükségszerűen két személy valósítja meg a tényállást, a hivatalos személy azonban – mivel tévedésben van – nem büntethető és csak annak a felelősségre vonására kerülhet sor, aki a valótlan adatokat szolgáltatja.

A törvény a hamis közokirat készítésének vagy tartalmi meghamisításának előkészületét is büntetni rendeli. A közokirat-hamisítás szándékos bűncselekmény, azonban az intellektuális közokirat-hamisítás gondatlan alakzata is büntetendő.

A törvény súlyosabban, öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni, ha a közokirat-hamisítást hivatali hatáskörével visszaélve hivatalos személy valósítja meg. Ez esetben tehát a bűncselekményt tettesként csak speciális alany, a hivatalos személy követheti el. A magyar szabályozás sajátossága, hogy a törvényhozó ezt a tényállást nem a hivatali bűncselekmények körében, hanem a közbizalom elleni bűncselekmények között helyezte el.

A közokiratok, mint a jogilag releváns tényeket igazoló okiratok, e funkciójuknak csak akkor képesek eleget tenni, ha rendelkezésre állnak, ezért rendeli büntetni a törvény a közokiratok jogellenes megszerzését, megsemmisítését. A Btk. 277. §-ának (1) bekezdése szerint, aki olyan közokiratot, amely nem vagy nem kizárólag a sajátja, mástól ennek beleegyezése nélkül jogtalanul megszerez vagy azt megsemmisíti, megrongálja vagy eltitkolja, bűncselekményt valósít meg, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő. A bűncselekmény tárgya olyan közokirat lehet, amely nem az elkövetőé. A saját közokiratok megsemmisítése, megrongálása tehát nem valósít meg bűncselekményt. Az elkövetési magatartások közül a megszerzés a jogosult beleegyezése nélküli birtokba vételt jelent. A megsemmisítés során az elkövető a közokirat állagát pusztítja el, míg a megrongálás esetében a közokirat anyagában történik olyan változtatás, amely lehetetlenné vagy korlátozottá teszi a közokirat jogi hatás előidézésére való felhasználását. Az eltitkolás a jogosult előli eltagadást jelenti.

A szervezett bűnözés és a kábítószer-bűnözés korrelatív kapcsolata éppen úgy közismert, mint ahogy az is, hogy *világszerte törvénybe ütköző alkohol- és droghatás alatt gépjárművet vezetni*, mert ezek a szerek csalóka helyzetértékelést idéznek elő, rontják a gépjárművezető szinte valamennyi pszichés funkcióját.

Magyarországon a legutóbbi évekig a közúti közlekedés mentes volt a kábítószerhatástól, majd szinte robbanásszerűen jelentkezett 1996-ban egy olyan statisztikai adat, amely sürgős kodifikációs szabályozást inspirált: ebben az évben kábítószer hatása alatt 21 gépjárművezető okozott halálos eredménnyel járó balesetet.

A büntető törvénykönyv 188. §-a – amely az ittas állapotban való járművezetés diszpozícióját tartalmazza – módosult és kiegészült 1999. március 1-jei hatállyal, s azóta a bódult állapotban való gépjárművezetés is büntetendő. A törvénymódosítást elősegítette az ún. *háttérjogszabály*, a közúti közlekedés szabályairól szóló 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet, amelynek egyik – több mint két évtizede hatályos – alapvető szabályát szegi meg az, aki biztonságos vezetésre képtelen állapotban ül a volánhoz. A 4. § (1) bekezdés c) pontja személyi feltételként határozza meg azt, hogy „járművet az vezethet, aki a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt nem áll”.

Természetesen olyan személynek sem adható át a gépjármű vezetése, aki bármilyen okból vezetésre alkalmatlan – így többek közt drogtól befolyásolt – állapotban van (Btk. 189. §). Megjegyzem, csupán a teljesség kedvéért, hogy a közúti gépjárművön kívül a vasúti, légi, valamint a gépi meghajtású vízi jármű vezetésének bódult állapotban történő vezetése is bűncselekmény, hasonlóan az alkoholos állapothoz.

Annak leszögezése mellett, hogy jogalkotási szempontból a büntetőjogi rendelkezések már lehetővé teszik a felelősségre vonást, a jogalkalmazók – a rendőrök, az ügyészek és a bírák egyaránt – nehéz helyzetbe kerültek a bűncselekmény bizonyítását illetően, a droghatás kimutatása vonatkozásában. Jól tudjuk, számos külföldi államban sem teljesen tekinthető megoldottnak ez a bizonyítási probléma, pl: a központi idegrendszerre ható gyógyszerek, valamint a különböző kábítószeres hatások hatásának műszeres és laboratóriumi kimutatásának nehézségei miatt, valamint annak bizonyítását illetően, hogy a járművezető ismerte-e kellően egyik vagy másik gyógyszer bódító hatását, a drog lebomlási idejét stb. Viszont azt is jól tudjuk, hogy a kábítószerrel kapcsolatos deviáns jelenségek és magatartások – ezzel együtt a szervezett bűnözés egyik megnyilvánulása – elleni fellépés a közlekedési büntetőjog számára is aktuális és egyidejűleg meg sem kerülhető feladat.

A pénzmosás elleni harc nemzetközi eszközei végesek, ezért szinte minden lehetséges (titkos és nyílt) eszköz felhasználása ajánlás (pl. az ún. „Hetek” által létrehozott FATF ajánlásai), vagy tényleges jogszabály útján megtörtént.

Ezekon kívül – a nemzetközi konferenciákon – elhangzott javaslat arra, hogy ne kelljen bizonyítani az alapbűncselekmény elkövetését. Ezt nem tartjuk kívánatosnak, mert ebben az esetben a pénzmosás elkövetési tárgyának eredetét illetően legfeljebb az ún. „felderítési” adatokra lehetne támaszkodni, amely – a „mosott pénz” elkobzásakor – jelentősen sérthetné jóhiszemű harmadik személyek jogait. Ezzel szemben megfontolandónak látszana az, hogy a pénzmosás felderítésében, az erre leginkább alkalmas pénzintézeteket anyagilag érdekeltté tegyék. A gazdasági bűnügyek felderítéséből nyert tapasztalat, hogy a gazdasági élet résztvevőit a törvények nem feltétlenül ösztönzik adminisztratív feladatok maradéktalan teljesítésére. A nemzetközi ajánlások nyomán a pénzmosást büntetni rendelő valamennyi állam a „tisztára mosott” pénzeket a maga számára kívánja megszerezni (elkobzás). Esetleg érdemes volna elgondolkozni azon, hogy az ilyen pénzeknek például 50 %-a – esetleg még kevesebb része, rendkívüli esetben akár az egésze se – essen elkobzás alá, hanem a felderítő pénzintézetet (pénzintézeteket) illesse meg.

1994 óta Magyarországon mindössze egy pénzmosás miatt indított ügy volt alkalmas vádemelésre. A felderítés magán viseli az új bűncselekmények esetében jellemző „gyermekbetegségeket”. A felderítés alapvető feltétele a megbízható információ és ennek alapján a gyors intézkedés. A pénzintézeteknél néhol tapasztalható bizonytalanság. Előfordul, hogy a magyar pénzintézet nem rendelkezik ismeretekkel az átutalást teljesítő külföldi pénzintézetről, illetőleg az utóbbi által kiállított okmány valóságában történő kétségek eloszlátása nehézségekbe ütközik. Ebből következően a gyors hatósági intézkedés is legfeljebb a „mosott pénz” lefoglalását eredményezheti. Meg kell jegyezni, hogy a hatályos jogsegély-egyezmények alapján valóban gyors intézkedések ritkán tehetők.

Hagyományostól eltérő bűnüldözés

A hagyományostól eltérő bűnözés új bűnüldözést tesz szükségessé. E felismerésre figyelemmel a jogalkotó 1997 szeptemberétől bűncselekménnyé nyilvánította a *bűnszervezet létrehozását*, továbbá a *bűnszervezet tagjakénti elkövetést* a Btk-ban szereplő több törvényi tényállás minősített esetévé tette, súlyos büntetést fűzve hozzá. A nyomozó hatóság-

gok létrehozták a „szervezett bűnözés elleni” egységeiket. A rendőrség keretén belül mind a központi szervnél (ORFK), mind pedig a megyei főkapitányságoknál megalakították a „szervezett bűnözés elleni igazgatóságokat”, ahol igyekeznek – az egységes vezetés, valamint az állandó információszolgáltatás segítségével – összehangolni az ún. nyílt nyomozásokat és a titkos eljárásokat. A többi nyomozó hatóságnál (határőrség, vám- és pénzügyőrség, adónyomozó hatóság) kisebb méretekben ugyanez a folyamat indult meg.

Az ügyészség eszköztára az elmúlt esztendőkből olyan törvény adta jogosultságokkal bővült, mint a nyomozó hatóságokkal együttműködni hajlandó bűnelkövetőkkel szembeni nyomozás megszüntetése, valamint a nyomozó hatóságok ún. *fedett nyomozói bevetésének* engedélyezése.

A bűnüldözésben részt vevő egyes hatóságok együttműködése rendkívül fontos eszköz a szervezett bűnözés elleni fellépésben. Állandó szervezetszerű megoldás ugyan még nincs, azonban egy-egy bűncselekmény felderítésére már volt ilyen szervezett együttműködés (pl. az ún. Aranykéz utcai emberölés ügye, ahol a rendőrség felderítő, vizsgáló szervének képviselője, továbbá a vám- és pénzügyőrség, a határőrség, a nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint az ügyészség képviselője rendszeresen együttesen értékelt a beszerzett információkat, összehangolta a teendő intézkedéseket).

1996-ban az Európai Tanács kiemelkedő jelentőséggel húzta alá a szervezett bűnözés elleni harc fontosságát, a jövőbeni szorosabb, hatékonyabb együttműködés megteremtését. Ajánlásai a következők: *szoros munkakapcsolat kialakítása a tagállamok között, a szervezett bűnözés elleni harc meghatározó szereplőivel való együttműködés (Interpollal, Europollal, Bűnmegelőzési és Bűnügyi Igazságszolgáltatási Bizottsággal), a tagállamok rendőrségi intézményei közötti közvetlen kapcsolat megteremtése (információcsere), bűnmegelőzési stratégiák fejlesztése, nemzetközi számítógépes stratégiai információs rendszer kiépítése, a speciális illetékesség szabályainak kidolgozása.*

A bűnügyi együttműködés korlátai

Az ajánlások realizálásához ismerni kell a mai bűnügyi együttműködés korlátait. Ilyennek számít különösen az egyes államok alacsonyabb szintű ügyészségei közötti közvetlen kapcsolat lehetőségének a hiánya, ami nyilvánvalóan bürokratizálja a kapcsolatokat. (Az 1994 szeptemberében Budapesten, az ET rendezésében tartott konferencián elfogadott „következtetések” az ügyészi együttműködés decentralizálásának igényét fogalmazták meg, különösen olyan államok között, ahol a közvetlen kapcsolatok hagyományosak és intenzívek.) Ide értendő a mi régióinkban a nyelvismeret hiánya; más államok jogrendszere megfelelő ismeretének hiánya; a más államok igazságügyi szervezetéről rendelkezésre álló gyér ismeretek; a párizsi és a strasbourgi egyezményhez az egyes államok által fűzött nyilatkozatok és fenntartások szinte önálló kódexet képeznek, terjedelmük messze meghaladja az egyezmények és a kiegészítő jegyzőkönyvek terjedelmét; az arra illetékes szervek információcseréjének nehézkessége, hiszen alig ismerjük egymást.

Érdekes új törekvés képét villantja fel az *Európai Igazságügyi Hálózat* létrehozására irányuló törekvés. Ez akkor segíthetné valóságosan az igazságügyi együttműködést, ha az említett korlátokat fokozatosan megszüntetve – az európai bűnügyi jogsegélyegyezmény-

hez hasonlóan – számos állam csatlakozna a hálózathoz, hajlandóak lennének lemondani szuverenitásuk egy részéről, bizonyítási eljárásukat hasonlóvá tennék, avagy a hálózat keretében beszerzett bizonyítékok felhasználását nem kötnék belső eljárásjoguk nehezítő feltételeihez (pl. a nyomozás során bíróság előtt történjen a tanúkihallgatás, eskütétel vagy más hitelesítési eljárás legyen szükséges stb.). Ez azonban rendkívül kényes probléma, mert teret engedhet az állami önkénynek. Emellett szükséges az igazságügyi hatóságok tagjainak személyes ismeretsége, a közvetlen, gyors és megfelelően védett informatikai kapcsolat. Mindez azonban a Harmadik Pillért jelentő Maastrichti Szerződés VI. címéből – enyhén szólva – nemigen következik.

A szervezett bűnözés fő veszélye paradox módon az, hogy az egyes embert szinte egyáltalán nem fenyegeti, sőt a lakosság egy részének bizonyos – törvényesen nem forgalmazható – áruk (pl. kábítószer) iránti keresletét kielégíti, illetőleg a törvényesen forgalmazható áruk egy része (pl. video- és hangkazetták, CD-lemezek, számítástechnikai eszközök, programok stb.) iránti keresletet jóval olcsóbban elégíti ki. Társadalmi veszélyessége éppen abban áll, hogy a gazdasági pozíciók megszerzésével nemzetgazdaságilag is jelentős adózatlan pénzösszeghez jutva működési zavarokat is okozhat. Erre figyelemmel mindig nagy valamennyi államban a kísértés, hogy a jogállami eszközöket félretéve az „erős kéz” politikáját hirdetve lépjen fel e jelenséggel szemben. Úgy gondoljuk, hogy a szervezett bűnözésre csak a szervezett tisztesség, az alkotmányosság erősítése, nem pedig feladása a logikus és erkölcsileg-társadalmilag egyetlen elfogadható válasz.

Vókó György

A munka öröme

Stresszhatások a személyi állomány körében

A következő írást a szerző szakdolgozatként nyújtotta be a Rendőrtisztí Főiskola büntetés-végrehajtási tanszékén. Témaválasztásából és a közelítésmódból jól érzékelhető, hogy egészséges kritikai szemlélettel és ugyanakkor megalapozott szakismerettel nyúl a témához, amely – valljuk be – a kényes kérdések közé tartozik. Azt boncolgatja, milyen akadályozó tényezői vannak a szakmai kiteljesedésnek, mi alakítja úgy a munkahelyi légkört, hogy a dolgozó inkább marad, minthogy a fluktuációban érintettek körét szaporítaná. Jó lenne, ha e szakdolgozatrész nyitánya lenne annak a főrekvésnek, amely bátran épít a fiatal bévés szakemberek meglátásaira, erősíti a kapcsolatot a büntetés-végrehajtási tanszékkal, s publikációs lehetőséget kínálván, rangot ad a figyelmet érdemlő szakmai vonatkozású írásoknak.

A szerk.

Hét évvel ezelőtt, amikor a büntetés-végrehajtás állományába kerültem, meglepődve tapasztaltam, idegileg mennyire fáradtak, törődöttek új kollégáim. Számomra kis jelentőségű, apró dolgok komoly felindulásokat váltottak ki belőlük. Nem érzékeltem még akkor azon problémák természetét, melyekkel megbirkózniuk óriási energiát emészt fel. Döbbenet láttam, ahogy negyvenéves férfiak összeomlanak.

Túlzott jelentőséget azonban nem tulajdonítottam ezeknek a folyamatoknak, egészen addig, amíg az egyik kollégám paranoidításában odáig nem jutott, hogy bombariadót hajtott végre a saját otthonában.

Az elmúlt évek során, ahogy belemelegedtem a munkába, egyre jobban megtapasztaltam – részben másokon, részben saját magamon –, mik azok a feszültségek, problémák, amelyek testileg-lelkileg meggyötrik, megtörik az embert, közülük is főleg az egymásnak ellentmondó utasítások és követelmények, továbbá a túlterhelés. A feladatok nem világosak számukra és az sem, milyen jogokkal, kötelességekkel rendelkeznek. A bezártság, az ingerszegény környezet, a munkatársakkal való érdeklentét, mind-mind potenciális stresszforrás.

Az egzisztenciális bizonytalanság, a munkahelyi feszültségek a családi élet rovására mennek. Sok esetben megfigyelhető a társadalomtól történő leszakadás, a kompenzációs környezet hiánya. Az egyén gigászi küzdelmet folytat félelmeivel, feszültségeivel, problémáival, szinte minden segítség nélkül. Ez olyan küzdelem, amelyben csak alulmaradhat.

A hatvanas években Svédországban átfogó felmérést készítettek az állami hivatalnokok körében. A felmérés célja az volt, hogy megtudják, mennyiben elégedettek munkájukkal, illetőleg mennyiben érzik stresszesnek azt. A megkérdezettek csupán két százaléka szerette munkáját, és nyolcvankét százalékuk nyilatkozott úgy, hogy az stresszel. Az eredmény láttán nagymérvű kompenzációs munkába kezdtek. Ma a svéd hivatalnokok illetén problémáiról ritkán hallani, hála a híres skandináv szociális érzékenységnek.

A British Airline jelentése szerint a pilótáknál a rokkantnyugdíjazások fele pszichiátriai okokra vezethető vissza. Konkrét okként a váltott műszakok, az időzónákkal kapcsolatos akklimatizációs problémák, és az otthontól való gyakori távollét szerepel. A svéd hivatalnokok pedig a nyomasztó felelősségre, az állandó időhiányra, a zavarosságra panaszkodtak, melyet a ködös utasítások, és az információhiány okoz.¹ Ezek a jelenségek és a hozzájuk kapcsolódó hatások jól megfigyelhetők a büntetés-végrehajtáson belül is. Természetesen minden rendszernek megvannak a saját hatásmechanizmusai, melyek specifikusan jelentkeznek az egyén számára. A személyzet több oldalról is öröklődik, szenved az autokrata rendszer hatásait, valamint az elítéltekkel való folyamatos konfliktusokat.

Környezeti hatások

Alkalmazkodni csak olyan feltételrendszerekhez tudunk, melyek számunkra olyan kondíciókat nyújtanak, amelyek a saját értékrendszerünkben kellő jelentőséggel bírnak, de nem gátolnak és bénítanak magasabb szintű szükségleteket. Személyiségünk függvényében érdemes azonosulnunk bizonyos szervezetek céljaival, vagy alkalmazkodnunk azokhoz, hiszen vannak feladatok, melyek csak így, egy nagyobb egész részeként oldhatók meg.

Az ekképp elért eredmények a mi eredményeink is. Kölcsönös függőségi rendszer, szimbiózis alakul ki, mely egyaránt szolgálja az egyén és a szervezet érdekeit. Sajnos sok rendszerben megfigyelhető az individuumban harca, mely a rendszer működését ellehetetleníti. Az ilyen rendszerekben az egyén és a szervezet céljai eltérnek egymástól, jól megfigyelhető ez egy olyan rendszernél, mint a börtön.

A szervezet, amelyről ezúttal szó van, *vertikális tagozódásának* következtében szolgálati áganként széthasad. A rendszer felépítésénél fogva alkalmatlan a kollektív teammunkára. Ezt a szigorú alá-fölérendeltségi struktúra alapján kialakított megosztottság teszi lehetetlenné.

Csak a *horizontális elrendeződés* eredményezhet igazi munkakapcsolatot. Egy németországi utam során, az ottani rendőrtisztai főiskolán tapasztaltam, hogy a katonai utasítások rendszere helyett alkalmazott, tisztán kollegialitáson alapuló szervezet működéképebb, mint a nálunk ismert, szovjet mintára tervezett rendszer.

A parancsok eme rendszere feltétlen engedelmisséget kíván a végrehajtó állomány részéről, nem adván így lehetőséget az individuum kibontakozására, az egyéni kreativitására. A szakmai csoportérdekek nem teszik lehetővé az egyes szolgálati ágak közötti horizontális átjárhatóságot. A klikkesedés mellett jelentős hátráltató tényező a már említett személyes érdekek és szervezeti érdekek közötti ellentét. Néhány pontban ismertetném a totális szervezetek jellemző rendszerspecifikus hatásait.²

1/ *Az információs útvonal szigorúan meghatározott.* A felfelé irányuló információ szubjektív hatásoknak van kitéve a közvetítő közegben az érintettek érdekének megfelelő módosítások alkalmazása által, ami a tények torzulásához vezethet. Illetve az informá-

ció visszaáramlása is torzul a közbülső szintek érintésével. Kiküszöbölése írott formájú iktatás által lehetséges, ami papírok tengerét jelenti. Az egyén elvesz az adminisztrációban, amitől eltekinteni azonban nem lehetséges, hiszen az esetleges támadásokat csak ez tudja elhárítani.

2/ *A saját érdek hatással lehet az információra, torzíthatja azt.* Nem mindig azonos az érdeke annak, aki továbbítja az információt, mint annak, aki azt küldi. A saját érdekek olyan irányú elváltozást idézhetnek elő, ami által nem úgy születnek meg a döntések, mint ahogy direkt közlés alapján megszülethetnek volna.

3/ *A börtön komplex feladatrendszerében jelentős szempontként kell megjelennie a szakemberek működésének.* A gyakorlatban azonban gyengül a szakképzettség értéke, alulmarad a szervezeti célokkal szemben. Hiába az építő kritika, az legtöbbször csak féltékenységet vált ki a vezetőkből. Sok esetben a beosztottnak jobbka a képességei, mint a vezetőnek. A felsőbb vezetők ezt mégsem veszik észre, mert munkáját és őt magát csak közvetve ismerik. A véleményező vezetőnek azonban nem mindig érdeke, hogy beosztottjának képességei kiderüljenek, mert ezáltal esetleg az ő pozíciói gyengülhetnek. Sok esetben a beosztott lejárataására törekszik a felsőbb vezetés előtt, annak érdekében, hogy beosztására a feltörekvő ne jelenhessen veszélyt.

A beosztott által előterjesztett újítások magasabb szinten a középvezető koncepcióként jelennek meg. Sajnos a szolgálati út nem mindig kedvez a tehetséges beosztottnak. Az érvényesülés során sokszor nem a képzettség vagy a tehetség dominál.

4/ *Tipikus jelenség az autokrata rendszerekben a klikkesedés.* Az egyes szakmai vagy személyes érdekek függvényében létrejött csoportok a rendszer vagy más csoportok ellenében alkotnak homogén közösséget. Ezen csoportok aktivitásának iránya a mások hátrányára történő érdekek érvényesítése. Az érdekcsoportok kialakulása önmagában még nem volna probléma. Káros jelenséggé az teszi, hogy az általuk használt eszközök etikátlanok, és bármely más, az ő érdekeiknek ellentmondó, de a szervezet szempontjából fontos hatást elnyomnak. Amennyiben vezetői szinten kellően preferáltak, úgy e csoportok érdekei megelőzik más vagy mások érdekeit, szakmai szempontjait. A hatalommal rendelkező klikkek potenciális ellenfele minden olyan kreatív elem, aki számukra, a hatalmuk számára veszélyt jelent. Az ilyen személyeket minden eszközzel elfojtják.

Úgy érzem, téves az a felfogás, hogy a konfliktusok és a stressz egyetlen oka az egy munkahelyen dolgozók személyiségjegyeiben keresendő. A munkahelyi pszichoterror fő kiváltó oka ugyanis szervezési-vezetési hiányosságokban van. A rossz munkaszervezés miatt fellépő stressz, a túlzott felelősséggel járó beosztás, egyes alkalmazottak túl nagy tekintélye és a vezetők tájékozatlansága a szociális konfliktusok megoldásában mind-mind elősegítheti a feszültségek kialakulását.

A tapasztalatok szerint az ilyen helyzetek szokásos kezelési módja a feszültség feloldása helyett az, hogy a „renitens” személyt igyekeznek eltávolítani a munkaköréből, az erre szolgáló indok mindig könnyen megtalálható. Ha az érintett dolgozó a szokásos jogi úton próbál védekezni az őt ért sérelem ellen, évekig tartó bírósági csatározásra számíthat, melynek eredménye igen kétséges. Az alkalmazott időközben az elszenvedett zaklatások, a munkahely elvesztésétől való félelem és az igazságtalanságok miatt egyre rosszabb egészségi állapotba kerül, s komolyabb betegség kialakulása esetén teljesen kikerülhet a munka világából.

A munkaadó szempontjából sem kedvező a feszültségek elszabadulása, ugyanis a frusztrált dolgozók elkeseredett harcot folytatnak egymással, és kölcsönösen kikapcsol-

ják egymást a munkából. A zaklatás korai felismerése érdekében fontos egy olyan személy elhelyezése a szervezetben, akinek az alkalmazottak elmondhatják tapasztalataikat, vagy ilyen fórum kialakítása, ahol ezek a problémák idejében nyilvánosságra kerülnek és kezelhetők. Érdemes olyan megállapodást kötni a munkaadó és a munkavállaló között, amelyben egyrészt körülhatárolják, mit tekintenek pszichoterrornak, és vállalják, hogy az ilyen feszültségeket kirekesztik a vállalat életéből. A megállapodásban kötelezni lehet az intézetvezetést arra, hogy munkahelyi pszichoterror esetén avatkozzon be a konfliktusba, és a munkatársakat inzultáló dolgozók ellen megfelelő szankciókat lehessen alkalmazni, akár elbocsátást is.

5/ Az önállóság csökken, a szervezet elfojt minden önálló kezdeményezést, potenciális veszélyforrásként kezeli azt a hatalmát illetően. A működést törvények, rendeletek, utasítások és egyéb, a hatalom által használt irányítási formák határozzák meg. A részletekig szabályzott munkatevékenységeket minden szubjektum nélkül, csupán alkalmazni kell a szervezeti célok érdekében. Az egyénnek ezeket betartva kell cselekednie. Felmérésem alapján a megkérdezettek 33 százaléka válaszolt úgy, hogy ez a személyiségük feladásához vezet, és munkájuk gépiessé válik. Ami pedig igen elgondolkodtató, hogy 8 százaléku számára ez a fenyegetettség érzetét kelti. A függőség rögzülése pedig döntésképtelenséget alakít ki bennük. Amit tükröz az, hogy a teszt alá vontak ötven százaléka ilyenkor a feletteséhez fordul: döntsön helyette ő.

6/ „A vezető hatalma különböző félelmeket, félig tudattalan aggályokat kelt, gyakran gyanakvást szül a beosztottakban, néha ez egészen paranoid mértékig erősödik.”³

A beosztásért folyó harcban a pozícióba jutottak folyamatos konkurenciaharcban állnak a feltörekvőkkel. Abból adódóan, hogy senki sem meri megmondani a véleményét, a vezető úgy gondolja, a háta mögött folyamatosan bírálják, veszélyeztetik beosztását. A visszajelzések lehetetlenné válnak, hiszen senki sem biztos abban, hogy esetleges megnyilvánulásai milyen következményekkel járnak. Az őszinteségtől mentes munkakapcsolat nem eredményezhet igazi eredményeket. Olyan szakadék alakul ki a vezető és a beosztottak között, melyet a kölcsönös bizalmatlanság mélyít, és az egymástól fenyegetettség tesz áthidalhatatlanná.

„A vezető megnyilvánulásai könnyen okoznak sérelmeket, könnyen teszik a dolgozókat gátlásossá, hamar eléri – akaratlanul is –, hogy a beosztottak nem mernek ellentmondani, hamvában halnak el a jó ötletek, konstruktív javaslatok, mert a dolgozók nem tudják kiszámítani a vezető várható reakcióját.”⁴

Az autokrata rendszer működésének feltétele az állandó vezetői jelenlét. Ennek hiányában a rendszer kienged, hiszen motiváció híján csak a hatalom szimbólumaként fellépő személy „tekintélye” az, ami miatt az egyén teljesít. Erről nem az egyes szereplők tehetnek, a rendszer az, amely kikényszeríti ezt a fajta magatartást belőlük. Az így végzett munka eredménye megkérdőjelezhető. A rendszer által kívánt célokat úgy kellene közvetíteni a személyzetnek, hogy azt magáénak fogadva el, érdekelt legyen e célok érvényesítésében. A szervezeti elképzelések direkt kikényszerítése a beosztottak ellenállását váltja ki.

Minden rendszer működésének alapja a rendszer egyes elemeinek önzetlensége, a kölcsönös függés által az egyénre utalt részcselekmények optimális teljesítése. A hatékonyság fokmérője az egymásrautaltság kölcsönös tudata, mely a kollektív munkavégzésben nyilvánul meg. Enélkül a rendszer összes eleme önmagáért és nem az egészért, illetőleg annak céljáért tesz. A kölcsönös támogatáson alapuló rendszerekben az interperszonális

konfliktusok redukálódnak, ezáltal a rendszer harmonikus működésének feltételeit alapozzák meg.

Minden ember törekszik a teljességre, munkájában személyiségének függvényében megjeleníteni önmagát. Az önmegvalósítás szükséglete a személyiség legmagasabb érettségi foka. Az olyan totális rendszerben, mint a börtön, ahol szabályzatok és a rendszer mevségei megátolják a kreatív akciókat, nos, ott a legkevesebb a lehetőség, hogy az egyén eljusson erre a szintre. Természetesen mindig vannak korlátok, melyek akadályozzák a személyiség kibontakozását, mindig eltérés van a között, akik vagyunk, és akik lenni szeretnének, de minél kisebb ez az eltérés, annál kevésbé szenvedünk a stressztől.

Sokan úgy gondolják, hogy nem munkájuk, hanem egyéb, szubjektív okok miatt vannak megítélve. Munkájukat illetően nincsenek megerősítve, teljesítményük ritkán van elismerve. Jellemzően csak akkor kapnak visszajelzést munkájukról, ha valamit nem jól tesznek. Az inkompetencia érzése alakul ki náluk.

A személyzet számára a formális és informális rendszerekben történő megfelelés, az azok közötti ellentmondások feloldása jelentős stresszként jelenkezik.

Az inkompetencia érzése rögzülhet a dolgozónál. Úgy érzi, hogy nem tudja teljesíteni a szervezet támasztotta követelményeket, tehát lényegében a „megfelelni nem tudás” jellemzi.

Nem találja a helyét ebben a közegben, amely számára olyan feltételrendszert közvetít, aminek követelményei nem tisztán egyértelműek. Az adott utasítások nincsenek összhangban egymással, sok esetben egymásnak ellentmondanak. A különböző szolgálati ágak érdekei más és más követlenek a dolgozótól, aki nem tud mindenkinek „jó lenni”. A végzett munka során tudja, bárhogy is dönt, azzal valamely vezetőnek a rosszallását váltja ki. Döntései során előre fél ennek következményeitől. Tehetetlenül vergődik az ellentmondó utasítások és jogszabályok tengerében. A formális követelményeknek sok esetben csak informális technikákkal tud megfelelni. Ami újabb stresszként hat rá, hiszen ez a fajta működése szintén valamely szabályozás által tilalmazva van. Példán keresztül bemutatva: a napirend betartása formális követelmény, végrehajtása azonban sok esetben ellehetetlenül egyéb feladatok miatt (fogvatartotti jelzések kezelése, egyéb utasítások, előjárói intézkedések végrehajtása stb.). A párhuzamosan jelentkező feladatok közül valamelyiket háttérbe szorítva jár el – informális technika –, ami akár kötelességellenes nem tevést is jelenthet. Elég csak arra gondolunk, hogy a reggeli átadás-átvétel során, ha az átvevő felügyelő szabályosan jár el – a körleten lévő biztonsági eszközöket, technikai berendezéseket, szolgálati okmányokat, híradástechnikai eszközöket, zárkák padozatát, nyílászáróit átvizsgálva és egyéb jogszabály által előírt ellenőrzési kötelezettségének eleget téve –, nem tudja végrehajtani a nyitást a napirendben megadott időben. Az ilyen és ehhez hasonló ellentmondások jellemzők a jogszabályok, utasítások érvényesülése tekintetében. A személyzet tagja feladatteljesítés közben folyamatosan fenyegetettséget érez, hiszen a feladatok megvalósítását rajta kéri számon. Úgy érzi, nincs helye ebben a közegben.

Aluteljesít, holott lehetséges, hogy képességei ezt a követelményrendszert meghaladják, de erre az autokrata rendszernek nincs szüksége. Jó katona kell neki, aki gondolkozás nélkül végrehajtja az utasításokat. Az ilyen rendszer jól működik krízishelyzetben, háborúban, békeidőben azonban erre nincs szükség, a rendszer egészséges elemeinek tiltakozását váltja ki. Az egészséges ember személyisége tiltakozik az ellen, hogy programozott robotként dolgozzék, minden önállóság nélkül. Ezen felül a fogvatartott számára is mint

egyfajta katonai tábor jelentkezik, a fenyegetettség érzetét kelti a börtön lágerjellege. Belátható, hogy ilyen feltételek között a legkevesebb az esély a bünetés-végrehajtási célok érvényesítésére.

A vezetők humanitása, a munkakörülmények javulása, a bérek emelkedése nem vonja maga után automatikusan a dolgozók elégedettségét. A vezetők ilyenkor azt tapasztalják, hogy bár ők mindent megtesznek, a beosztott mégis „hálátlan”, egyre többet és többet akar. Ilyenkor – főleg a totális rendszerekben – jön a „bekeményítés” fázisa, a visszarendeződés, amikor az elégedetlenkedő beosztottakra keményebb rezsim következik. Ez azonban minden esetben hibás lépés! Az *Abraham Maslow* által felállított szükségletpiramis bár minden vezetők által ismert, de hatásmechanizmusának progresszivitását mégis meglepődve fogadják.

Hiszen minden embert a cor irrequietum – a „nyugtalan szív” – jellemez. Minél többet érünk el, annál többre vágyunk. A kielégített szükségletek újabb, magasabb szintű szükségletek kielégítésére motiválnak minket. A megszerzett előnyök redukálása személyiségbeli visszarendeződést eredményez, ami károsan hat a progresszivitásra. A személyiség fejlődésének ilyenkor korlátozása annak torzulásához vezethet. Rosszul hat a munkamorálra és a teljesítményre is.

Amint azt Maslow írta: *„Ne várjuk, hogy a panaszok megszűnjenek. Inkább azt várjuk, hogy a panaszok egyre magasabb és magasabb igényszintet tükrözzenek. ...”*

A zsúfoltság hatása

A fogvatartottak zsúfolt elhelyezése (országosan 128 százalékos volt³ a börtönök telítettsége) túlzott teherként jelentkezik az intézetekben és a bünetés-végrehajtási alkalmazottak körében. A zsúfoltság olyan stresszfaktor, amely olyan energiák mozgósítását igényelné, amiket az egyéb feszültségek már régen felemésztettek. A körleten dolgozó felügyelő 12 órán keresztül van összezárva sok esetben 100 vagy annál is több rábízott fogvatartottal. Ezen fogvatartottak mozgatása, felügyelete, problémáik intézése rengeteg energiájába kerül. A napi feladatok ellátása a percenként jelentkező fogvatartotti jelzések mellett ellehetetlenül. Az elélteltekkel való közvetlen érintkezés során állandó veszélyben van a testületi tag, mely veszély nem tekinthető „természetesnek”, ezt a fajta magatartást a fogvatartottból a totális rendszer váltja ki. A kiszámíthatatlan fogvatartotti reakciók riadókézsültséget tartanak fenn a szolgálat tartama alatt. Az intézkedő felügyelő egyedül áll szemben a fogvatartottakkal.

Az egészséges veszélyérzetre szükség van az esetleges támadások elhárítása érdekében, de ezt fenntartani 12 órán keresztül komoly energiát igényel.

A bünetés-végrehajtási tisztviselők munkájukat nem a nagyközönség szeme láttára végzik. Ez kellően tükrözi a társadalom reakcióit a börtönökben dolgozók tevékenységével kapcsolatban. A közvélemény csupán addig foglalkozik a bűnelkövetővel, amíg az be nem kerül a börtönbe. Ezzel az úgy számára le is van zárva. Míg a rendőr a legtöbb esetben mint a biztonság záloga jelenik meg a társadalom előtt, addig a börtöntisztviselők csupán akkor kerülnek szóba, ha potenciális bűnözőket engednek ki a börtönből. A bünetés-végrehajtási alkalmazottakat úgy tekintik, mint a társadalom szemetének őrzőit. Innen ered a smaszerfogalomhoz kapcsolódó rossz hírnév. A megjelenített problémát szinte minden esetben a fogvatartottak neheznek vagy éppen túl jónak vélt körülményei jelentik. A személyzet tekintetében azonban a teljes érdektelenséget tapasztalhatjuk. A

média részéről megnyilvánuló érdektelenség a börtöntisztviselők életkörülményei, munkavégzési feltételei iránt, azt eredményezi, hogy a foglalkozással járó stresszhatások sokkal kevésbé értik meg, mint például a rendőri munka nehézségeit. A közvélemény számára a bévés nem tesz egyebet, mint nyitogatja az ajtót és felveszi a fizetését. A torz, rossz metszetkép kialakulásáért azonban nemcsak a média felelős. Még mindig ott tartunk, hogy munkánkról, problémáinkról szemérmesen hallgatunk. A felső vezetés számára feladatként kell megjelenjen a nehézségek kivetítése, a társadalom hiteles tájékoztatása. Az egyes médiumokban fel kellene tárni az intézetekben folyó munka összetettségét, jelentőségét, valamint a cél érdekében kifejtett energia nagyságát, a személyzet erőfeszítéseit, illetőleg a munka személyiségre ható káros hatásait. Soha nem lesz társadalmilag elfogadott a munkánk, ha ezeket a lépéseket nem tesszük meg. Addig marad a pejoratív tartalommal feltöltött smasszer megjelölés. Elfogadhatatlannak tartom, hogy társadalmi szempontból egy ilyen jelentőségű feladat nélkülözze az általunk is védett lakosok elismerését.

Strukturált környezet

Fontos lenne, hogy gazdagon strukturált környezetben éljen a dolgozó. *„A kóros stressz elkerülésének legjobb módszere, ha olyan környezetet alakítunk ki magunknak, ami megfelel ízlésünknek, és olyan foglalkozást keresünk, amelyet kedvelünk és becsülünk.⁶ Az ember munkavégzése során sok szükségletet elégít ki, köztük a kreativitás szükségletét. Fontos, hogy az elvégzett munka örömmel járjon, azt az egyén értékesnek és érdekesnek találja. Az értelmetlen munka végzése a személyiség torzulásához, az önértékelés romlásához vezet. „A teljesítményben lehető kielégülést csak a hiábavalóság és a céltalanság okozta stressz tudja tönkretenni.”⁷*

„Nincs értelme a munkámnak” vagy „Nincs szükség rám”. Vélemények, melyeket sokszor hallottam, vélemények, melyek az önértékelés romlását, az inkompetencia érzését hordozzák.

Azok az emberek, akik munkájukat örömmel végzik, későn vonulnak nyugdíjba, és azt nehezen viselik. E személyek sokkal jobb fizikai és szellemi frissességről tesznek tanúbizonyságot, mint azon kortársaik, akik munkájukban nem lelnek örömet. *„A sikeres tevékenység bármily fáradtságos is, ... az ifjúi erő üdítő érzésével tölti el még a nagyon időseket is. A munkában a kudarc az, ami az embert megviseli.”⁸*

Annak idején amikor a szervezethez kerültem, meglepődve tapasztaltam, hogy negyven év körüli új kollégáim jó tíz évvel idősebbnek látszanak koruknál. A személyes beszélgetések során az is kitűnt, hogy ez az állapot nem csupán testi, hanem szellemi leépülést is takar. *„A munka, a stressz és az öregedés között igen szoros az összefüggés.⁹ Meglepő volt tapasztalni, hogy munkaképesség tekintetében aktív korban lévő emberek, harmincas éveik vége felé közelgő nyugdíjazásukról beszélnek. A fásultság átütött szavaikon. Az alacsonyabb nyugdíjkorhatár ellenére igen magas azok száma, akik leszázalékolással távoznak a munka világából. „A kimerülés biokémiai fogalmak szerint ugyanis főként annak tulajdonítható, hogy a létfontosságú biokémiai folyamatok nemkívánatos melléktermékei felhalmozódnak.”¹⁰*

Oldhatatlan csapadékanyagok, ún. öregedési pigmentek halmozódnak fel, mézslerekódások tapasztalhatók az erekben, izületekben, szemlencséiben. Az erek rugalmasságának csökkenésével a vérnyomásnak emelkednie kell, hogy a keringés az erek megkemé-

nyedése és beszűkülése ellenére is megmaradjon. Ez a folyamat az agyvérzés, érrendszeri betegségek kialakulásához vezet.

A leszázalékolás okai között első helyen szerepelnek a szív- és érrendszeri, az idegrendszeri, valamint a fekélybetegségek. A futószalag mellett dolgozók gyakrabban maradnak távol munkájuktól, mint akik saját munkájuk temékét készítik. A személyes munka élményét vonjuk meg az egyéntől az agyonszabályozott feladatok végzése során.

A probléma megoldása a kollektív csoportmunka, ahol is az adott csoport felelős a munkájáért. Egyéni felelősség és csoportfelelősség kialakítása szükséges a bűnös keresés helyett.

Norfolk szerint az az optimális megoldás, ha a helyzeteknek megfelelő stresszkezelési technikát alkalmazunk, ez az érzelmi és intellektuális érettség egyik lényegi ismérve.

Az általam fel nem sorolt stresszkezelési technikák közé tartozik a tagadás, az *elfojtás*, a *tükrözés*, valamint a *visszahúzóadás*. A felsorolt stresszkezelési technikákon túl vannak más, egyéb módszerek is. E témában számtalan kísérletet végeztek. Így derült ki, hogy célszerű a növelt mennyiségű C-vitamin bevitele a szervezetbe, a stressz hatása alatt ugyanis e vitamin gyorsabban bomlik le a szervezetben. Amerikai bv-intézetekben, rabokon végzett kísérletek bizonyítják ezt. A stressz alá vont fogvatartottak szervezete kétszer annyi C-vitamint használt el, mint a kontrollcsoport tesztalanyainak a szervezete.

Már az antik kultúrában is megtalálhatók voltak a feszültségek szocializált levezetésének lehetőségei, melyekre alkalmat adtak a görögöknél a Dionüszosz-ünnep vagy a rómaiaknál a bacchanáliák.

A mai kultúrákban is megvannak e lehetőségek, elég csak a latin-amerikaiak karneváljaira, a németek sörfesztiváljaira vagy az eszkimók dobolóversenyre gondolnunk.

Jung szerint a valódi felszabadulás forrása nem az, hogy elfojtjuk vagy tagadjuk magunkban a kínos érzéseket, hanem ha teljességükben kifejezzük őket. Tehát a megoldás nem az elfojtás, a tűrés, sem pedig a probléma bagatellizálása, elterelése. Szükséges a feszültség kibeszélése, lehetőleg úgy, hogy a figyelmesen hallgató személy kompetens legyen a feszültség kezelésében.

Kormosói László

Felhasznált irodalom

¹Norfolk, Donald: *Stresszkalauz*, Bagolyvár Kiadó, 1997.

²Dr. Csetneky László: *A hierarchikus rendszer következményei című előadása alapján*. RTF Bp., 1999. április 30.

³Buda Béla: *Mentálhigiénié, Tanulmánygyűjtemény*, Bp. Animula, 1994. p. 114.

⁴Ugyanott

⁵Fontosabb tények és adatok a bünte-

tés-végrehajtás 1998 első félévében végzett munkájáról, p. 15. Összeállította a Bv. OP elemző és értékelő osztálya

⁶Selye János: *Stressz distressz nélkül*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1976. p. 79.

⁷Ugyanott p. 92.

⁸Ugyanott p. 89.

⁹Ugyanott p. 87.

¹⁰Ugyanott p. 88.

Belvárosi tanoda

Segítő találkozások előzetesben lévő fiatalokkal

A Belvárosi Tanoda Alapítványi Gimnázium 1999 őszén indította meg másfél éves előkészítő munka után azt a „börtönmunkát”, amely 12, előzetes letartóztatásban lévő fiatal oktatását (gimnáziumi érettségi vizsgára való felkészítését) és esetkezelését (a speciális helyzetben támogató, személyiségformáló és fejlesztő „program” kidolgozását) jelentette. A munka örömei, fájdalmai és a folytonos gondolkodás módot ad arra, hogy összegezzük eddigi tapasztalatainkat és a továbblépés lehetőségeit.

A 12, iskolánkba felvett fiatallal 4 segítő-oktató foglalkozott. A diákok életkora 17–30 év közötti (ez a két szélső érték), a többiek 20–22 évesek. A nemek szerinti megoszlás: 8 lány és 4 fiú. Tényleges eredmény, hogy ketten 2000 tavaszán előrehozott érettségi vizsgát tettek egy-egy tárgyból, és a szabadlábán lévők közül – 2 kivétellel – mindenki folytatja tanulmányait, és addigi életútja, kapcsolatai változtatására és feladására törekszik.

Két büntetés-végrehajtási intézettel sikerült együttműködési megállapodást kötnünk (Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, Szociális és Családügyi Minisztérium Rákospalotai Javítóintézete). Sok segítséget kaptunk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Főosztálya munkatársaitól (külön köszönjük Yazbekné Szabó Katalin segítségét és támogatását). Sajnálatos módon a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka nem engedélyezte az ottani előzetes fogvatartottak tanulását, bár egy fiatal vizsgázását megoldhattuk a családi beszélő terhére.

A 12 fiatal közül két fiú iskolánk diákjaként került előzetesbe, egy fiúval már korábban is kapcsolata volt iskoláknak, a többiek letartóztatásuk után nyertek felvételt hozzáink. A munka tényleges megkezdéséhez a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézettel vet-tük fel a kapcsolatot, ahol részletesebben kifejtettük elképzelésünket, terveinket, koncepciónkát. Palotai Ernő Renő úr meghallgatott bennünket, és lehetőséget biztosított számunkra, valamint az intézményben lévő fogvatartottaknak, hogy kipróbálhassuk magunkat és koncepciónk működőképességét, hasznosságát. Fontos megemlíteni, hogy egy ilyen zárt hely mindennapjaiban és megszokott napirendjében okozhat némi fennakadást az idegenek megjelenése.

A hivatalos ügymenet intézése közben (együttműködési megállapodás, belépőkártya stb.) kétheti rendszerességgel jártunk a bv. intézetben. Ebben az időben elsősorban a felvételi módja foglalkoztatott bennünket. A tanodában megszokott módon próbálkoztunk mi, segítő-oktatók, beszélgetést kezdeményezni a jelentkezővel addigi életéről, életútjáról. Érdeklődtünk tanulmányairól, tanulási szándékáról (miért szeretnél tanulni?), az érettségi vizsga megszerzése utáni esetleges terveiről, valamint tanulási szokásairól, lehetőségeiről, kedvenc tantárgyairól stb. (hogyan megy/ment a tanulás)? A felvételnél fontos szempontot jelentett a már

bent töltött idő nagysága és annak várható hossza (már régóta bent van és várhatóan még sok időt tölt bent). A beszélgetések rövidek és ténszerűek voltak, ami először zavarba hozott bennünket a tanodás felvételi beszélgetések után. Ilyen helyen és körülmények között, szem előtt tartva azt a szempontot, hogy sok fiatal ügye még nyomozati szakaszban van, vagy éppen most zajlik a bírósági tárgyalás, és egyáltalán nem mindegy, hogy mikor mit mond, már kevésbé értetlenkedtünk. Többnyire rákérdeztünk arra is, miért van letartóztatásban a jelentkező, de itt is csak a „hivatalos” választ kaptuk: életellenes, okirat-hamisítás stb. A személyekhez kötött életutak, sorsok csak később töltődtek meg számunkra tartalommal.

Ennek ellenére továbbra is folytatunk felvételi beszélgetést (a tanodamódszer alapján nem a jelentkező tudását, tudásszintjét mérjük fel, hanem azt próbáljuk megállapítani, az adott fiatalnak tudunk-e és miben segíteni, képesek vagyunk-e az együttműködésre), legalábbis az ismerkedés miatt, személyes benyomásaink, érzéseink körvonalazására.

A benti tanulás a kezdeti időszakban nagy lelkesedéssel indult. Fontos és jellemző, hogy a fogvatartott fiatalok eddigi tapasztalataink szerint kizárólag legfeljebb 2–3 tantárggyal tudnak egyszerre foglalkozni, de a leghatékonyabb, ha egy tanulási anyag vagy mennyiség után vizsgát követi a következő tantárgy, illetve anyagrészt. A haladási ütem igen lassú, és bizonytalan státuszuk – előzetes letartóztatás, tárgyalás – ezt még inkább nehezíti. A „ki tudja, mi vár rám holnap” állapota, a tárgyalások előtti 2–3 hét várakozása és izgalma, bizonytalan-sága képtelenné teszi őket a koncentrációra, a tanulásra, figyelemre, holott sokan éppen ezért jelentkezték, kívántak változtatni a „börtönlét” monotóniáján, illetve annak mindennapjain. Mégis igen nehéz ettől elszakadni, illetve kiszakadni, változtatni ezen.

A legfontosabb cél és feladat az „egyedül tanulás” megtanítása volt. Bár a fiatalok maximálisan motiváltak, körülményeik, hullámzó lelkiállapotuk, az állandó bizonytalanság, szorongás, a társak és a szokatlan életmód számtalan kibúvóra adott lehetőséget. Bár felmérték és érezték, hogy a tanulás kapaszkodó, konkrét cél, ki- és felülemelkedés a szörnyűségeken, hogy az idő eltöltése és a várakozás könnyebb értelmes munkával, a hozzákezdés, a „hozzáülés” mégis igen nehezen ment. Annak a feszültségét is el kellett viselni, hogy ha megakadok, nem kapok rögtön segítséget, választ stb. Mindez a folyamatos biztatással, bátorítással oldódott. Megjegyzendő, hogy néhány fiatal sokkal alaposabban tölti ki és küldi-adjá vissza tesztjeit, feladatlapjait, mint a tanodás fiatalok általában.

Tanulmányaik egyéni tanulási ütemezés és program keretében folynak. Rájuk még inkább jellemző, hogy néhány tantárgyból viszonylag jól haladnak, magasabb osztálynak megfelelő osztályozó vizsgát tesznek, míg más tantárgyakat későbbre halasztottunk.

Egyéni tanulási programjukhoz tananyagot kapnak, amit mi írunk vagy szerkesztünk, ezekhez feladatlapokat adunk, ami egyrészt a feldolgozást segíti, másrészt arról tájékoztat minket, hogy valóban sikerült-e az adott tananyagrészt elsajátítása.

Tapasztalatunk, hogy a fiatalok számos esetben még értékrendszer szerint gondolkoznak, nemigen vagy csak nagyon hézagosan látják cselekedeteiket.

Valójában úgy gondolom, hogy többnyire még a büntett (nem jogi értelemben!) igazi megfogalmazása sem történt meg, a feldolgozás pedig – néhány halvány próbálkozástól eltekintve – végképp nem. Az is lehet, hogy ez természetes az adott körülmények között, ahol a bírósági tárgyalásokra való felkészülés, az ítélet megfogalmazásának reménye nem ad módot mással foglalkozni. Bizonyára az idő is számít: lehet, hogy ilyen esetekben 1–2 év is kevés, nemhogy hónapok. A segítő kapcsolat mélysége is fontos körülmény lehet, azt gondolom, az újonnan felvett fiatalokkal még csak kapcsolatfelvételtől beszélhetünk.

A konkrét cél és feladat, a tanulás mellett komoly személyiségváltozás a már régóta velünk kapcsolatban lévő diákoknál tapasztalható. Megdöbbentő és fájdalmasan szép volt számunkra, amikor az egyik fiú, aki tanodás diákként több mint 3 éve van előzetes letartóztatásban, most tavasszal végre letette hiányzó történelemvizsgáját, amely teljes, lezárt 1. osztályos gimnáziumi bizonyítványt jelentett számára. Rendkívül átgondolt, biztos tudással és felnőtt magatartással vette a vizsgahelyzetet, és beszélt helyzetéről és lehetőségeiről. Ilyen esetben talán még döntőbb, hogy van perspektíva, kitekintés a börtönvilágból, egy konkrét feladat, ami a mindennapokat elviselhetőbbé teszi, és az a külső kapcsolat, ami nem a család: külső kapcsolat, ahol még fontos vagyok, ahol még érek valamit, ahol számon tartanak és figyelnek rám, a személyem érdeklí őket.

Úgy érzem, a segítő kapcsolatok – a lehetőségekhez képest – őszinték, bizalomra épülők. Azért is nehéz írni minderről, mert a munka igen személyes.

November környékén megjelentek az első „szabadulók”, akik elhagyhatták végre a büntetés-végrehajtás intézményét. Közülük két lány nem kívánta továbbfolytatni velünk a megkezdett munkát, hol- és hogyanlétükről azóta sem tudunk.

Úgy véljük, azok a diákok kerestek bennünket szabadulásuk után szinte azonnal, akikkel már kialakult vagy megkezdődött valamiféle kapcsolat börtönlétük során. Ez időben kb. 2 hónapot jelent, bár természetesen, a személy(ek)től és a kapcsolat megkezdésének és haladásának intenzitásától is nagymértékben függ.

A szabadulás után újabb, számunkra eddig ismeretlen jelenséget tapasztaltunk: az eufória utáni napokban a fiatalok kb. 1–2 hétig szinte depressziósak, nem tudnak magukkal mit kezdeni, egyáltalán nem olyan a kinti lét, mint ahogy azt bentről elképzelték, ráadásul munkát-lakást stb. is kell keresniük, vagyis meg kell teremteni további életük egzisztenciális feltételeit. Ez még akkor sem könnyű, ha a szülők vagy a családtagok támogatják őket. Olyan krízist tapasztaltunk, ami esetében tanulásról aztán végképp nem eshetett szó. Hosszú távú terveink között szerepel egy önszorgató csoport működtetése szabadult fiataljaink számára, hiszen igazán ők érték meg egymás valódi helyzetét, igazán egymástól tudnának támogatást és erőt nyerni. Mindehhez interjúkat kezdtünk készíteni velük.

Aztán lassan elkezdtek dolgozni. Számunkra az igazi munka most kezdődött. Úgy értékelem, bejárm hozzájuk a büntetés-végrehajtási intézetbe szinte kényelmes ahhoz képest, ami szabadulásuk utáni gondozásukat jelenti. Többnyire valóban igen sok órában (gyakran 12 óráznak) dolgoznak, és a munka utáni tanulás való igaz, nem egyszerű. Mégis, van bennük szándék és elszánás is. Ezért próbálkoznak, lassan, de azért csak vizsgáznak, újra próbálkoznak, nem sikerül, megint vizsgáznak stb. Keményen dolgoznak, sok energiát fektetnek be, próbálnak változni, jobbá válni, máshogy élni. Nem kevés, amit vállalnak. Én nagyon tiszteltem őket.

A fiatalokkal történő munka mellett próbáltunk kapcsolatba kerülni más civil szervezetekkel, akik hasonló tevékenységet folytatnak. Itt említésre méltó a Civil Szervezetek Országos Szövetsége, illetve a Pártfogók Országos Szövetsége. Azt tapasztaltuk, hogy programunk mindenképpen egyedülálló, hiszen előzetes letartóztatásban lévő 17–30 év közötti fiatalok érettségi vizsgára való felkészítésével semmilyen civil szervezet nem foglalkozik. A fogvatartotti státusz megszűnése utáni követés a program másik előnye. A kapcsolat akkor is megmarad, ha a jelentkező átkerül másik intézménybe (ez eddig két esetben fordult elő).

Jelenleg 7 új jelentkezőnk van (Vácról, a Szőlő utcai Fiúnevelő Intézetből és a Rákospalotai Leánynevelőből). A munkát a továbbiakban is feltétlenül folytatni kívánjuk.

Mészáros Mercedes

Nemzetközi kapcsolatok

2000. december 4–6. között szlovák delegáció tett látogatást hazánkban. A delegáció 4 biztonsági szakemberből állt, akik a magyar büntetés-végrehajtás biztonsági rendszerét és a magyar nevelési gyakorlatot tanulmányozták.

2000. december 4–6. között másik szlovák delegáció is ellátogatott Magyarországra. A 3 fős delegáció tagjai találkoztak a BvOP egészségügyi főosztályának munkatársaival, továbbá tanulmányozták a magyar bv. intézetekben működő egészségügyi rendszert.

2001. január 10-én Raymond Swennenhuis, a holland Helsinki Bizottság igazgatóhelyettese és Hester M. J. Somsen, a Holland Királyi Nagykövetség titkárságvezető-helyettese a MATRA projekt ügyében tárgyalt dr. Kiss Imrével, a BvOP hivatalvezetőjével és Sárdi Miklóssal, az országos parancsnokság hivatala stratégiai, tudományos és nemzetközi osztályának vezetőjével. A megbeszélésen tolmácként résztvett Fliegauf Gergely, az osztály főmunkatársa.

2000. október 25–28. között dr. Ruscsák Mihály bv. őrnagy, a Bv. Központi Kórház osztályvezető főorvosa, és egy-

ben a magyar büntetés-végrehajtás WHO-kapcsolattartója vett részt a WHO éves börtönegészségügyi konferenciáján. Az *Egészség a börtönben* című konferencia helyszíne a lengyelországi Popowo volt.

2000. november 1–5-ig került megrendezésre Máltán a börtönbeli oktatás-nevelés szervezőinek negyedik konferenciája. A konferencián hazánkat Bereczki Zsolt bv. őrgy., a BvOP osztályvezetője képviselte.

2000. november 8–10. között dr. Huszár László bv. ezredes a franciaországi Agenbe utazott, ahol részt vett a helyi Bv. Kiképző Központ által rendezett nemzetközi konferencián.

2000. november 12–19. között a kábító-szer-programok tanulmányozását szolgáló angliai tanulmányúton járt Garami Lajos ezredes, a BvOP főosztályvezetője, Bereczki Zsolt bv. őrgy., osztályvezető, valamint Kovács Karola Gabriella főmunkatárs.

2000. december 15–16-án Fok Róbert, a BvOP főmunkatársa Spanyolországba utazott, ahol a biztonsági rendszerek alkalmazásával kapcsolatos konferencián vett részt.

Fakultációs képzés

A jövőre gondolnak Sátoraljaújhelyen

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közgyűlés elnöke és a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka 2000. szeptember 21-én együttműködési megállapodást írt alá Sátoraljaújhelyen. A megállapodás értelmében a Szepsi Lackó Máté Mezőgazdasági Szakképző Iskolában a 2000/2001-es tanévben rendvédelmi fakultációs képzés indul. Ez azt jelenti, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet oktatási központjában folyó képzésen kívül állami középfokú oktatási intézményben egyedül itt oktatnak büntetés-végrehajtási szakmai ismereteket. Remélhetőleg ez a kezdeményezés segíti a szakképzett személyi állomány utánpótlását, és hozzájárul a büntetés-végrehajtási szakma iránti érdeklődés felkeltéséhez. Az iskolában tizenhat éves fiatalok ismerkednek rendvédelmi alapismeretekkel, az utolsó két tanévben pedig előkészítő képzés keretében készülhetnek a rendvédelmi, büntetés-végrehajtási munkára.

A megállapodás aláírása ünnepélyes keretek között történt. Beszédet mondott *dr. Bökönyi István* bv. vezérőrnagy, méltatva a fiatalok törekvését, mondván, olyan szakmára készülnek, amelynek szépsége az emberekkel való foglalkozásban rejlik.

Az ünnepségen résztvett *Márki Zoltán*, az IM főcsoportfőnöke, *dr. Ódor Ferenc*, a megyei közgyűlés elnöke, de ott voltak a Bv. Oktatási Központ vezetői is.

Vad Kálmán

Képek, események

Új épületszárnyat adtak át 2000. december 8-án a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben. Dr. Estók József dandártábornok, az intézet parancsnoka bemutatta az új épületrészt az igazságügyi tárca miniszterének, dr. Dávid Ibolyának

RÖVIDEN

A meghívottak örömmel tapasztalták, hogy a fegyház új fogorvosi rendelővel gazdagodott s az eseménynek része volt az elítéltek lelki ápolását szolgáló kápolna ünnepélyes felavatása is

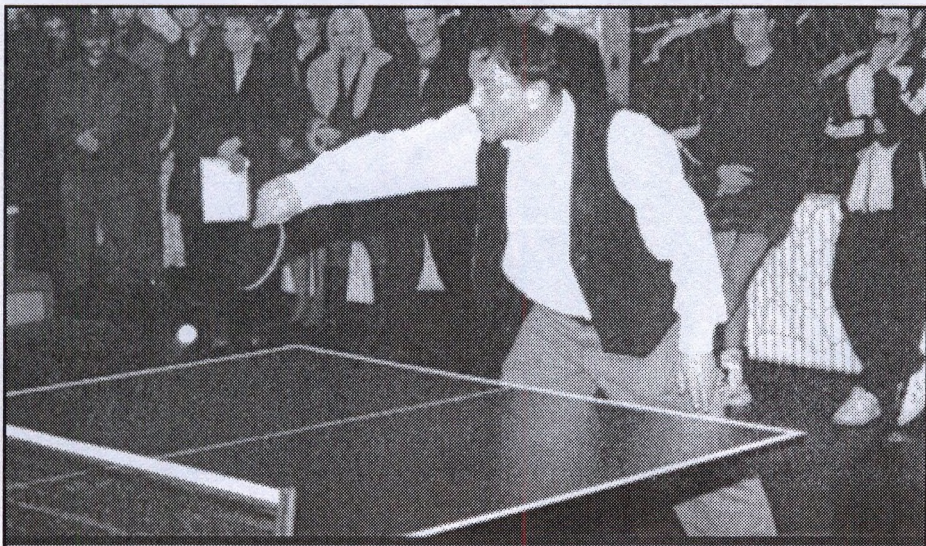
RÖVIDEN

November 17-én a váci Madách Imre Művelődési Központban Varga Valéria dandártábornok (képünkön dr. Solt Pál társaságában) nyitotta meg azt a képző- és iparművészeti kiállítást, amelyen a büntetés-végrehajtási dolgozók alkotásait láthatták a tárlat látogatói. A kiállított tárgyak (falikárpitok, csipkék stb.) nagy sikert arattak.

Két nappal az évezred vége előtt éjszakai asztalitenisz csapatbajnokságot szerveztek a fiatalkorúak tököli intézetében. Az „éjféli” bajnokságon több ismert személyiség is megjelent. Illés László, az intézet parancsnoka, jó házigazdának bizonyult. A vendégek közül néhányan nem riadtak vissza attól sem, hogy ütöt vegyenek a kezükbe.

Égető sebek

Emléksorok Finkey Ferencről,
a büntetés-végrehajtási jogtudomány atyjáról

Jeles történelmi évfordulót ünnepelt a magyar büntetés-végrehajtási jogtudomány ez évben, hiszen 130 éve¹ született Finkey Ferenc, aki e diszciplinát hazánkban megalapította². Finkey páratlanul gazdag jogirodalmi munkásságának³ bemutatása szétfeszíti e tanulmány adta kereteket, s szinte lehetetlen kitérni mindarra a 367 műre⁴, amit a bünyügyi tudományok három ágában – büntetőjog, büntető eljárás jog, büntetés-végrehajtási jog – megalkotot. Írásomban pusztán a témánk szempontjából releváns vonatkozásokat – az életrajzi adatokat és a büntetés-végrehajtási jog tárgykörében született írásokat – emelem ki, természetesen mindezt abban a reményben, hogy nem kisebbítem ezáltal a magyar magister juris criminalis⁵ életművét.

Sárospataktól Sárospatakig

A Zemplén vármegyei Sárospatakon⁶ 1870. január 30-án látta meg a napvilágot Finkey Ferenc egy gimnáziumi tanár – Finkey Pál – és egy pataki kisbirtokos nemes lányának – Tatár Eszter⁷ – frigyéből. Korán, 3 évesen árvaságra jutott⁸ s felnevelése az anyai nagyszülő, Tatár Mihályné Pédery Eszterre hárult. „Nagymama, édesanyánk hetven éves öreg anyja volt ez a mi mentő horgonyunk, aki acélos lélekkel vállalta kidőlt szüleink helyének betöltését.”⁹ Tanulmányait a pataki református elemi iskolában kezdi meg, majd a helyi gimnáziumban folytatja. „A kedves derűs emlékek egész raja járja át lelkemet, ha a pataki gimnáziumban eltöltött 8 és fél év¹⁰ apró élményeire gondolok.”¹¹ Finkey négy nyelv tanulását¹² – latin, görög, német, francia – kezdi meg, ami később igencsak kamatozónak válik külföldi szakmai útjai során. 1887-ben tanulmányait a sárospataki református jogakadémián folytatja. Szerteágazó tevékenységét mutatja, hogy a jogi stúdiumok mellett tovább tökéletesíti francia és német nyelvtudását, valamint megismerkedik az olasz és az angol nyelvvel is, mely utóbbit amerikai kiküldetése során hasznosítja. Tagja a jogász-önképző egyesületnek, az Irodalmi Önképző Társulatnak, az Ifjúsági Lap szerkesztője, részt vesz a főiskola énekkarában, s mindezek mellett a szünetekben még supplikáns is volt, „még pedig hazánk egyik legbájosabb vidékén: Somogyban és Baranyában”¹³. A szórakozás sem maradt ki ifjúkorából: „Nagy táncos nem voltam, de mindig ott voltam a város háza öreg termeiben rendezett jogászbálokon és a lelkünkhez tapadt főiskolai imateremben rendezett ifjúsági ünnepeken”¹⁴. Pataki jogászéveit Finkey ekként summázta: „Én ugyan nem éltem a Bukovay Absentiusok vidám, bohém életét. . . de hát juvenus-ventus, én is életem legvidámabb korszakának mondhatom ezt a gondtalan négy évet. . .”¹⁵ A szülővárosban megkezdett jogakadémiát azonban a 8. félévben már Kolozsvárra folytatja, mivel jogi doktorátus megszerzésére csak egyetemi jogi karon nyílt lehetőség. A doctor juris titulus az ügyvédi vizsga letételének előfeltétele volt, s emiatt az akkor még bírói álmokat¹⁶ dédelgető if-

jú intézményváltásra kényszerült. (A bírói pályára lépés ügyvédi szakvizsgához volt kötve.) Kolozsvári jogászsága nem hagyott mély nyomokat benne, egyetlen szórakozásaként a színházi előadások látogatását említi.¹⁷ A „jogtudori diploma” megszerzését¹⁸ követően ügyvédjelölt Sátoraljaihelyen, majd Poprádon.¹⁹ Az ügyvédi pályához azonban nem jött meg a kedve: „Élesebb ész, kissé furfangosabb és ügyesebb feltalálás, mindenek felett pedig ridegebb lelkület kell ehhez, mint aminővel én rendelkezem.”²⁰ 1893-ban helyettes-jogtanári kinevezést kap a Sárospataki Jogakadémiára, ahol büntetőjogot, közigazgatási és közjogot tanított, bár őszintén leírja önéletrészében, hogy „a büntetőjoghoz nem volt semmi nagyobb előkészültségem”²¹, mégis később ebben alkotott nagyot. A Sárospatakon 1895-ben megírt „Az egység és a többség tana a büntetőjogban” című munkája szolgált alapul a kolozsvári egyetemen magántanári habilitációjául²². Sárospataki jogtanársága alatt több alkalommal külföldi tanulmányúton vett részt, s hasznos tapasztalatokat szerzett a börtönügy, az esküdtbírói eljárás és a fiatalkorúak büntetőjoga témakörökben²³. 1896-ban lépett házasságra a pataki születésű Radácsy Erzsébettel, aki hú társa volt élete végéig²⁴. 1899-ben jelent meg első nagyobb perjogi munkája, a négy kiadást megért „A magyar büntetőeljárás tankönyve”, melyet irodalmi munkássága csúcsteljesítményének tekintett²⁵, míg 1902-es kiadása az öt kiadással díszleghető anyagi jogi alapmunka, „A magyar büntetőjog tankönyve”. A kiváló szellemi produktumok meghozzák a szakmai elismerést is, hiszen kora két nagytekintélyű jogásza, Wlassics Gyula és Balogh Jenő ajánlására 1908-ban az MTA levelező tagjává választják²⁶. Közben 1900 tavaszán bejárja Nyugat-Európa számos börtönét, javító-nevelő intézetét, azért, hogy valós képet nyerjen a külföldi börtönviszonyokról. Ez kapcsolati tőke megalapozását is jelentette számára, mivel az 1905-ben Budapesten megrendezett VIII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszuson sok, a külföldi börtönlátogatások alatt megismert szakemberrel már mint jó ismerős találkozhatott. 1910 nyarán, Észak-Amerikában tette meg legnagyobb szabású, több mint két hónapos tanulmányútját. Kiküldetése a hivatalos kormánydelegáció tagjaként a Washingtonban megrendezett IX. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszusra szolt²⁷. 1912-től a kolozsvári egyetem, majd Pozsony, végül Szeged alma materének professzora. Akkor még nem tudhatta, hogy a szegedi katedra jelenti a végső búcsút számára az oktatástól, mivel 1923-ban igent mondott Varga Ferenc koronaügyész felkérésének és elfogadja a koronaügyész-helyettesi tisztséget. Finkey lett a megtesztetője annak, hogy mégiscsak létezik „az elmélet és a gyakorlat egysége”, hiszen a gyakorló jogásszá lett jogtudósnak előterjesztéseivel szemben egyetlen esetben sem merült fel kifogás²⁸. 1929-ben egyhangúlag megválasztották az MTA rendes tagjának. Ezt követi igazságügyi szolgálatának második állomása a kúriai tanácselnökség, melyet 1930-tól 1935-ig töltött be²⁹. „Ez az állás nagy emelkedés volt reám, hiszen ez a legmagasabb és díszesebb posztó magyar bíró számára, amit hosszú munkássága jutalmául elérhet.”³⁰ 1935. június 23-án koronaügyési kinevezésben részesült, melyet csak egyháza püspöke, Ravasz László biztatására fogad el. Öt évi magas színvonalú szakmai munka után, a 70. életéve betöltésekor – bár lehetősége nyílt volna szolgálathosszabbítási kérelem beadására és azt minden bizonnyal meg is kapta volna – beadta nyugdíjazás iránti kérelmét az igazságügyi miniszternek. A kormányzó nyugállományba vonulásakor a legmagasabb polgári kitüntetéssel, a Magyar Érdemrend nagykeresztjével fejezte ki nagyrabecsülését munkájáért³¹, s még ugyanebben az évben részesül a tudós társadalomban elérhető legmagasabb elismerésben, az akadémiai tiszteletbeli taggá választásban. 1942-től 1944-ig terjed utolsó igazságügyi szolgálatának ideje, amikor is a Fiatalkorúak Budapesti Felügyelő Hatóságának elnöki tisztét látja el. A világháború alatt egészségi állapota megromlott, lakását pedig bombatámadás érte, így hajlék hiányában feleségével visszaköltözik Patakra, ahol a sógomói ház részükre átengedett két szobájában éli le életének hátralévő részét. 1949. január 25-én hunyt el. Koporsóján csak hőn szeretett hitvese koszorúját

engedte elhelyezni, minden más e célra szánt összeget a főiskolai diáksegély alapjára kért befizetni³². A kommunista diktatúra igazságügyi szervei természetesen nem tisztelték meg jelenlétükkel a gyászszertartást.

A pönológia magyar nagymestere

„A büntetőjog harmadik ágával, a büntetéstannal (*Poenologia*), vagyis a börtönüggyel, illetőleg a büntetés végrehajtási joggal szintén sok munkámban foglalkoztam. Kérdés nélkül mondhatom, hogy a büntetőjog ezen ágának önállósítását, külön előadását én harcoltam ki...” olvashatjuk önéletrírásiában.³³

Vallotta, hogy a rendfenntartás, a bűnözés leküzdése szempontjából nem a cselekmények jogi minősítése a lényeges, „nem az a fontos, hogy a vádlott cselekményét eshetőleges avagy alternatív szándékú cselekménynek, – anyagi vagy eszei bűnhalmazatnak kell-e a jogász műnyelven minősíteni, hanem az, hogy milyen büntetést szab ki rá a bíró és még inkább, hogy milyen módon hajtjuk végre a büntetettek zömére kimért szabadságvesztés-büntetéseket.”³⁴ „Börtönügyi dolgozatai között, akárcsak bűnügyi jogirodalmi munkásságánál a terjedelmi határok szelektálásra készítettek, így most őt – számomra „legkedvesebb” – művet emelek ki rövidke méltatás erejéig, melyek a következők: *Büntetési rendszerünk egyszerűsítése* (1904), *A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt* (1930), *Büntetési rendszerünk égető sebei* (1932) és *A Büntetéstani problémák* (1933), *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései* (1935)

A Magyar Jogász-Újság különlenyomataként megjelent Büntetési rendszerünk egyszerűsítése című írásában a Csemegi-kódex büntetési rendszerének reformját sürgeti, s megállapítja, hogy e vonatkozásban sem a társadalom, „sem az elméleti, sem a gyakorlati jogászok közt nem beszélhetünk *communis opinio*ról.”³⁵ Felhívja a figyelmet a szabadságvesztés büntetések esetén érzékelhető anomáliákra, s számadatokkal bizonyítja, hogy a börtön-büntetés legnagyobb részt fogházban hajtatik végre, a „fogház”-büntetés végrehajtása pedig akadályozva van a fogházak zsúfoltsága miatt”³⁶ s ez okból is sürgeti a börtönbüntetés eltörlését. Idézi a börtönügyi írók között szállóigévé vált hasonlatot, miszerint az elzárás az elemi, a fogház a középiskola s a fegyház az akadémia a bűnös számára”³⁷, tehát szükséges minimalizálni a fogház-, illetve az elzárás büntetést. A büntetési rendszer reformja alatt elsősorban annak egyszerűsítését érti, avégett, hogy az anyagi kódex, úgy az igazságos represszió, mint a céltudatos prevenció tekintetében hatékonyabb lehessen. „*Igénytelen nézetem szerint vita tárgyává kell tennünk: 1. a halálbüntetés eltörlését, 2. a börtön kihagyását, 3. a fogház és elzárás reformját, 4. a fiatalok és visszaesők büntetésének kérdéseit.*”³⁸

Az akadémiai székfoglaló előadásában, A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt-ban legfőbb óhaját³⁹ – a külön börtönügyi törvény megalkotását sürgeti, azért, „hogy a különböző nevű szabadságvesztés-büntetések igaz tartalmát és célját világosan és határozottan állapítsa meg a törvény, hogy aztán a végrehajtó hatóságok és közegek ehhez tudják tartani magukat és igyekezzenek az elítélteket ebben a törvényes keretben kezelni, illetőleg nevelni.”⁴⁰ Megalapozatlannak minősíti a laikus társadalom felőli a büntetés humanizálása, a mintabörtönök elleni kritikákat, melyek e fegyintézeteket valamiféle kényelmi intézményként „értékelik.” Az ilyen laikus kritikák rendszerint a tárgyi tájékozatlanságból erednek. Ezekben a modern nagy börtönökben – melynek csak a nagysága, a túlnagy befogadási képessége ellenkezik a börtönügyi tudomány tanításával – szó sincs az elítéltek dédelgetéséről, kényeztetéséről.⁴¹ Székfoglalójában elismerően méltatja az „örökbecsű 1843 -iki büntetőjogi javaslatok”⁴² előremutató rendelkezéseit.

Büntetési rendszerünk égető sebei címmel a Magyar Jogászegylet büntetőjogi szakosztályában megtartott előadásában négy „égető sebről”⁴³ tesz említést a magyar büntetési rendszer hiányosságait vizsgálva: a) az életfogytiglani fegyház végrehajtási szabályairól, b) a rövid tar-

tamú szabadságvesztés-büntetések helyes és eredményes végrehajtásával való nemtörődésről, c) a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlata felfüggesztése mellékbüntetések kiszabási rendszeréről, d) a hat havi börtönös végső minimum eltörlése és a fegyházas tételekről fogház-
ra leszállás megengedéséről.

Úgy véli, hogy javaslatai bevezetése esetén lehetőség nyílna a büntető bíróságoknak az élet követelményei, a társadalmi, az állami közérdek, de emellett az egyén jogos érdekeinek oltalmazására és szolgálatára.⁴⁴

Büntetőtani problémák elnevezésű könyve kora börtönügyi, büntetőtani irodalmának legszínelonalasabb írása. „Fogalmi köre és meghatározásai ma is világosak és korszerűek. Külföldön szerzett tapasztalatait higgadt, bölcs kritikával, saját viszonyaink, saját jogi felfogásunk szerint értékeli. Finkey e munkáját a büntetőjog harmadik ága tankönyvének tekinti, jogosan, hiszen itt foglalja össze a büntetés-végrehajtás összes kérdésére vonatkozó joganyagot tudományos rendszerben.”⁴⁵ A büntetés-végrehajtás vezérelvei nála a törvényesség, az emberiség és az egyénítés, melyeknek „kitűzése és igazolása. . . az összes büntetési eszközöknek és biztonsági intézkedéseknek a szabályozásánál irányadókul és zsinormértékül tekintendők.”⁴⁶ Megkülönbözteti a büntetés tartalmát és célját, előbbi alatt annak „ismérveit, lényeges, azaz elengedhetetlen jellemvonásait” értette, míg utóbbi, vagyis a büntetés célja a büntetési eszközöknek s az egész büntetési rendszernek a gyakorlati rendeltetése, azok által elémi kívánt állami és társadalmi feladatok.⁴⁷

A büntetés célja lehet általános és különös.

Általános (közös) cél: a) az általános visszatartás, b) az elégtételnyújtás egyfelől az államnak, másfelől a közvetlenül sértett személynek c) a nevelés, az elítélre való erkölcsösítő behatás ;

különös (relatív) cél: a) a halálbüntetésnél az ártalmatlanná tétel, b) a szabadságvesztés-büntetés enyhébb alakzatainál a helyesebb viselkedésre való figyelmeztetés, a szigorúbb alakzatoknál a jellem átalakítása, a testi, értelmi és erkölcsi edzés, c) a pénzbüntetésnél és a közjogi jogosítványok időleges elvonásánál a helyesebb viselkedésre való figyelmeztetés.⁴⁸

A halálbüntetést változatlanul ellenzi és azt egy kultúrállam büntetési rendszerével összeegyeztethetetlennek tartja, azonban leszögezi azt is, hogy annak fenntartása vagy eltörlése nem kizárólag büntetőjogi vagy pönológiai szakkérdés, inkább jogbölcészeti, illetőleg általános jogpolitikai és kultúrpolitikai kérdés⁴⁹. Ezen álláspontját azonban később megváltoztatta. „Bizony, elméleti álláspontomat a halálbüntetés ellen, az igazság és a társadalom védelme érdekében nekem is szögge kellett akasztanom és több halálos ítéletet mondtam ki, melyben a vádlottak mellett valóban nem lehetett semmi nyomós enyhítő körülményt megállapítani.”⁵⁰ A Csemegi-kódex börtönügyi szabályai kapcsán leírja, hogy „legnagyobb fogyatkozása, valódi szervi hibája: az ötféle szabadságvesztés-büntetés.”⁵¹ Büntetőtani főművében foglalkozik még a patronage kérdésével, ami alatt „a kriminalitás veszélyének kitett egyének és csoportok, valamint a feltételeken szabadon bocsátott, kísérletileg kihelyezett vagy a véglegesen kiszabadult elítéltek s ezek családjának az anyagi és erkölcsi támogatására, gyámolítására irányuló szociálpolitikai mozgalmat”⁵² értett.

A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései címmel az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület 1935-ös Kaposváron megtartott közgyűlésén elhangzott előadásában a szabadságvesztés-büntetések egyszerűsödését prognosztizálja, mint a jövő fejlődési irányát, szerinte „csak kétféle, egy szigorú és egy enyhe jellegűt fogunk megkülönböztetni. A magyar Btk. mai szabadságvesztésbüntetéseivel szemben ez . . . azt jelentené, hogy a mai ötféle . . . helyett . . . csak kétféle: fegyház és állami fogház. . .”⁵³ lenne kiszabható. A XX. század büntetési rendszerének nagy elvi vitakérdése nézete szerint abban áll, hogy a bűnelkövetők között minő büntetett lelki alkatokat, milyen jellemcsoportokat lehet és kell megkülönböztetni s az egyes jellemcso-

portok számára a ma fennálló büntetési eszközöket miképpen lehet hatályosabbakká, sikerebbé tenni s miféle biztonsági intézkedésekkel lehet az egyes különleges jellemcsoportok veszedelmes tagjait a legbiztonságosabban, de mégis emberségesen ártalmatlanná tenni⁴.

Zárszóként idézem a Finkey életút vélhetően legkiválóbb honi ismerőjének, Köbödöcz Józsefnek a nagy jogtudós, a homo humanus életrajzírójának gondolatait: „Finkey Ferenc a hagyományos pataki szellem megtestesítője volt. Ennek a szellemnek a lényegét 1860-ban az országos nagy ünnepségre érkező 26000 ember Erdélyi János rövid megfogalmazásában a főiskola kapujában így olvasta:

Három fáklým ég:

Hit, haza, emberség!

S Finkeyben ez a szellemiség élt, magatartását ez határozta meg, munkájában, tevékenységében ez irányította: Finkey tudatosan, következetesen, őszintén igyekezett szolgálni Istent, a hazát, az embert.”⁵⁵

Kőhalmi László

Jegyzetek

¹ **Kőbödöcz József**: *Finkey Ferenc élete és munkássága 1870 – 1949.* Felsőmagyarország Kiadó. Miskolc – Sárospatak, 1995. 9. oldal

² **Vókó György**: *A magyar büntetés-végrehajtási jog.* Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 1999 – 38. oldal – Vókó György könyvében leírja, hogy Finkey mellett Angyal Pál is szorgalmazta a büntetés-végrehajtással kapcsolatos kérdések önálló jogi szabályozását, s megemlíti, hogy „Irk Albert már magától értetődő természetességgel osztotta fel a büntetőjogot a ma is követett három fő részre.”

Tari Ferenc: *Az időszzerű Finkey* – megjelent: Szathmáry Béla (szerkesztő): *Emlékkönyv – Finkey Ferenc 1870 – 1949.* Sárospatak, 1995 – 86. oldal – Tari Ferenc a lábjegyzetek között felhívja olvasója figyelmét arra, hogy Finkeyn kívül – őt megelőzve – Balogh Jenő és Vámbéry Rusztem tartott 1888 és 1900 között börtönügyi speciálkollégiumokat.

Nagy Károly: *Visszhang – Ügyészek Lapja 1995 / 2* – A szerző rövidke írásában az alábbi véleményének ad hangot: „Időrendben 8., de minden bizonnyal a legnagyobb koronaügyészünk dr. Finkey Ferenc...”

Tóth Mihály: *Szilánkok III. – Rendhagyó portré – töredékek.* Ügyészek lapja 1994 / 3 – 66. oldal – „Angyal. Irk és Vámbéry mellett a két világháború közötti korszak legnagyobb büntetőjogásza kétségtelenül Finkey Ferenc volt...”, továbbá prof. Tóth Mihály hivatkozik Földvári József professzor Finkey-t méltató szavaira is.

⁴ **Kőbödöcz József**: *i. m.* – 163. oldal

⁵ **Kőbödöcz József**: *i. m.* – 108. oldal és Kőhalmi László: *Finkey Ferenc, a magyar magister juris criminalis – Collega – 2000 / augusztus – Búza László akadémikus az alábbi szavakkal méltatta Finkeyt a temetésén mondott beszédében: „Mint kiváló diákját, rögtön tanulmányai befejezése után magához ölelte az Alma Mater, s ő rövid pár év alatt az ország legkiválóbb büntetőjogászaiknak so-*

rába emelkedett. Tankönyveiből nemesak a joghallgató ifjúság tanul országszerte, azok ott állnak minden büntetőbíró asztalán. Munkásságával részt vesz a büntető jogalkotás irányításában is, az egész országnak valóságos magister juris criminalis a lesz.”

⁶ **Kopp László**: *Finkey Ferenc sárospataki éve.* 128. oldal, megjelent – Szathmáry Béla (szerkesztő) *Emlékkönyv – Finkey Ferenc 1870–1949,* Sárospatak, 1995

Finkey Ferenc: *Enlékképek és élmények életem derűs napjaiból.* Sárospatak, 1944 – 13. és 16. oldal.

⁷ **Finkey Ferenc**: *i. m.* 17. oldal – Erről Finkey így ír: „Mikor szüleink 1872 karácsonykor (apánk december hó 26-án, anyánk pedig 27-én) tragikus hirtelenséggel egyszerre meghaltak, mind a négyen, akik a Mindenható kegyelméből életben maradtunk, apró gyermekek voltunk.”

⁸ **Finkey Ferenc**: *i. m.* 17. oldal

⁹ **Finkey Ferenc**: *i. m.* 31. oldal – Finkey 1879-től 1887-ig volt a pataki gimnázium növendéke, s hogy tanulmányai 8 és fél évig tartottak és nem csak 8 évig –, ez a pataki oktatási rendszerben szereplő ún. „progimnázium” kötelező elvégzésével magyarázandó.

¹⁰ **Finkey Ferenc**: *i. m.* 17. oldal

¹¹ **Finkey Ferenc**: *i. m.* 36. oldal – Előrelátóan ír a nyelvtanulás fontosságáról ekként: „Mai szomorú állapotaink egyik fő tényezője az is, hogy ma a legtöbb magyar ember nem tud közvetlenül érintkezni idegen államok embereivel, nyelvtudásunk fogyatékoságai miatt.”

¹² **Finkey Ferenc**: *i. m.* 52. oldal – A supplikálás régi pataki hagyomány volt, ami a XVII – XVIII. században jött divatba a célból, hogy a főiskola épületeinek fenntartási költségeihez – a rendes legáció gyűjtése mellett – anyagi forrást szerezzenek. Ilyenkor az ország különböző vidékeit járták a főiskolások adományok végett, s így került el Finkey Baranyába és

Somogyba, ahol különösen Pécs és a Balaton jelentett számára nagy élményt.

¹¹Finkey Ferenc: *i. m.* 44. oldal

¹²Finkey Ferenc: *i. m.* 43. oldal

¹³Finkey Ferenc: *i. m.* 58. oldal

¹⁴Finkey Ferenc: *i. m.* 57. oldal

¹⁵Kopp László: *i. m.* 135. oldal. A Ferenc József Tudományegyetem jogi karán 1892. január 23-án avatták jogtudományi doktorrá.

¹⁶Finkey Ferenc: *i. m.* 58. oldal

¹⁷Finkey Ferenc: *i. m.* 59. oldal

¹⁸Finkey Ferenc: *i. m.* 64. oldal

¹⁹Kopp László: *i. m.* 140. oldal – A kolozsvári egyetemen 1896-ban habilitált.

²⁰Finkey Ferenc: *i. m.* – 73. oldal – Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Angliában, Belgiumban és az Egyesült Államokban is járt Finkey.

²¹Finkey Ferenc: *i. m.* – 132. oldal – E szavakkal jellemezte házasságukat Finkey: „Én is azt tartom legnagyobb szerencsémnek, hogy a jó Isten nekem adta az én drága jó feleségemet, akivel immár közel félszázadot tölthettem igazi boldogságban.” „Én rám csakugyan illik a Pál apostol axiómája: Annakokáért a férfi elhagyja az ő atyját és anyját és ragaszkodik az ő feleségéhez és léssen egy testté (Efezusi levél V.31.)”

²²Finkey Ferenc: *i. m.* – 118. oldal

²³Finkey Ferenc: *i. m.* – 126. oldal

²⁴Finkey Ferenc: *i. m.* – 74. oldal – Kiküldetését a börtönügy és a fiatalokrák modern büntetőjoga terén végzett addigi munkája elismerésének tekintette. Ebben támogatója volt Balogh Jenő, a későbbi igazságügyi miniszter.

²⁵Finkey Ferenc: *i. m.* – 104. oldal – A felterjesztést a Kúriára kellett megtenni, mely a koronaügyész neve alatt ment.

²⁶Nagy Károly: – *Koronaügyészek – Ügyészek Lapja* – 1994 / 4 – 88. oldal – 1930-ban a Kúria III. tanácsának elnöke, dr. Magyar István lett a koronaügyész, s helyére – a gyilkosság, csalási és okirat-hamisítási ügyeket tárgyaló öttágú tanács élére – került.

²⁷Finkey Ferenc: *i. m.* – 106. oldal

²⁸Finkey Ferenc: *i. m.* – 113. oldal

²⁹Kopp László: *i. m.* – 160. oldal

³⁰Finkey Ferenc: *i. m.* – 122. oldal és hivatkoznék ismét a 2. lábjegyzetben leírtakra

³¹Finkey Ferenc: *i. m.* – 122. oldal

³²Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk egyszerűsítése*. Különlenyomat a Magyar Jogász Újság 1904. évi évfolyamából, 5. oldal.

³³Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk egyszerűsítése* – 7. oldal

³⁴Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk egyszerűsítése* – 8. oldal

³⁵Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk egyszerűsítése* – 19. oldal

³⁶Finkey Ferenc: *i. m.* – 123. oldal

³⁷Finkey Ferenc: *A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt*. Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. III. kötet 11. szám. Budapest. 1930 – 13. oldal

³⁸Finkey Ferenc: *A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt* – 11. oldal

³⁹Finkey Ferenc: *A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt* – 40. oldal

⁴⁰Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk égető sebei*. Magyar Jogászegyleti értekezések, új folyam XXIV. kötet 129. füzet, 1932. október 89., 94., 99., 102. oldalak.

⁴¹Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk égető sebei* – 114. oldal

⁴²Tari Ferenc: *i. m.* – 88. oldal

⁴³Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák*. Az MTA Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata 4. szám, Budapest, 1933 – 10. oldal.

⁴⁴Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák* – 12. oldal.

⁴⁵Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák* – 16. oldalól

⁴⁶Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák* – 54–55. oldal és még ugyanerről Finkey Ferenc: *A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt* – 6. oldal; Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk egyszerűsítése* – 20. oldalól és Finkey Ferenc: *Büntetési rendszerünk égető sebei* 89. oldal.

⁴⁷Finkey Ferenc: *i. m.* – 108. oldal – „A tisztazugi méregkeverő asszonyok némelyike, egy bestiális kádármeister, aki képes volt feleségét és három ártatlan gyermekét saját kezével megfojtani, csak-hogy túlik megszabadulva elvehesse új szeretőjét. Ilyen esetekben valóban nincs értelme kíméleteskedni az emberi mivoltukból kivetkezett vádlottakkal szemben, kivált a mai háborús időkben, amikor annyi derék becsületes vitéz fiatal emberünk ontja vérért a hazáért a különböző harctereken.” és Finkey Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota* – Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata. 1923 – 28. oldal – „...abolícionista állásponton annyi módosítást kívánok tenni, hogy teljes mértékben csatlakozom a Beccaria, Carrara és Mittermeyer ama kiegyenlítő (compromissuális) megoldásához, mely szerint a halálbüntetés elvileg s a büntetőjogi tudomány szempontjából minden körülmények közt helytelen és elítélendő, mint a régi durva (barbár) emberietlen, kegyetlen korok maradványa. Azonban rendkívüli időben – háború vagy forradalom idején – aligha lesz valamikor elkerülhető a halálbüntetés s ily esetekben a „kivételes állapot” az állam, a haza érdeke, vagy a társadalom rendjének megmentése vagy helyreállítása igazolhatja azt, mint rendkívüli büntetést.”

⁴⁸Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák* – 194. oldal.

⁴⁹Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák* – 267. oldal.

⁵⁰Finkey Ferenc: *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései*. Stádium Sajtóvállalat Rt. Budapest, 1935 – 16. oldal.

⁵¹Finkey Ferenc: *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései* – 11. oldal.

⁵²Köbödcz József: *i. m.* – 8. oldal.

Látóhatár

A nemzetközi tapasztalatok gyűjteménye (2)

Folytatjuk a BVOP Hivatalának stratégiai, tudományos és nemzetközi osztálya által készített nemzetközi tapasztalatgyűjtemény közlését. Egyik korábbi számunkban a szabadságvesztés célja, a fogvatartottak jogai és kötelessége, a szabadságvesztés végrehajtásának rendje, a büntetés-végrehajtás intézményrendszere volt a téma.

A fogva tartás biztonsága egy adott ország büntetés-végrehajtásának alapvető feladata. A biztonság megőrzése egyre nagyobb kihívást jelent: csak Európát tekintve, annak nyugati-, keleti- és középső felén egyaránt problémát okoz a börtönök túlszűfolttsága. Az az alapvető tendencia, hogy a fogvatartottak száma és az átlagos fogva tartási idő világszerte növekszik, a büntetés-végrehajtási tevékenység minden területére – negatív – hatással van, de különösen kihat a biztonsági kérdésekre, lényegében a börtönrezsimek szigorodását eredményezi.

Általánosan megfogalmazható, hogy a biztonsági rendszerek az egyes büntetés-végrehajtási intézetek fokozatától függően igen differenciáltak. A nyugat-európai államok többségében az őrzés- és biztonságtechnika olyan kiépítettségű, amelynek – a külső őrzést tekintve – komoly létszámkímélő hatása van. Őrtornyok ezekben az országokban általában nincsenek, vagy ha vannak, funkciójuk más, mint Magyarországon. Itt kell megjegyezni, hogy a különböző börtönépítészeti megoldások részletezésével, az intézetek biztonságtechnikai, valamint a személyi állomány fegyveres felszereltsége kérdéseivel – bármennyire nagy és

rendkívül értékes részét képezik is az úti jelentéseknek – (néhány esetet kivéve) terjedelmi okokból nem foglalkozhatunk.

A fogva tartás biztonságának további jellemzői közül a fogvatartottak kategorizálását és az elkülönítés lehetőségeit éppen csak érintjük, jelezzük viszont az összeállítás azon helyeit, ahol ezekkel a kérdésekkel még találkozhatunk. A kényeszerítő eszközök használatát (utalva az egyes országok általános biztonsági jellemzőire), valamint a rendkívüli események felszámolását viszont részletesebben tárgyaljuk. Erre a rendelkezésre álló tapasztalatok nagyobb mennyisége ad lehetőséget.

Kategorizálás, elkülönítés

A fogvatartottakat mindenütt aszerint kategorizálják, hogy a fogva tartás biztonságára mennyire veszélyesek. (A befogadás utáni kategorizálásra a fogva tartottak egészségügyi ellátása kapcsán visszatérünk.

Néhány példa a fogvatartottak biztonsági kategóriáira.

Izrael. „köztörvényes” és ún. biztonsági (terrorista) fogvatartottak.

Olaszország. Kevésbé őrzött, normál és fokozott őrzést igénylő fokozatú fogvatartottak.

Szlovákia. A fogvatartottakat veszélyességük szerint ugyanúgy 4 csoportba (A, B, C, D) sorolják, mint Magyarországon. (A az 1-es, D a 4-es csoportnak megfelelő besorolást jelenti.)

A biztonságra fokozottan veszélyes fogvatartottak, a szervezett bűnözők, terroristák fogva tartása mindenütt elkülönítve történik.

A nyitott intézeteket kivéve mindenhol található elkülönítőhelyiség, amelyet az ön- és közveszélyes, dühöngő fogvatartottak megfékezésére rendszeresítettek, továbbá „magánzárka”, amely a fenyítés végrehajtására szolgál.

Kényszerítő eszközök

A kényszerítő eszközök (bilincs, gumibot, könnyfakasztó spray stb.) használata kapcsán az egyes országok néhány biztonsági jellemzőjére is utalunk. Fontos megjegyezni, hogy az alábbi országokban – Spanyolországot kivéve – a személyi állomány biztonságért felelős része a büntetés-végrehajtás állományába tartozó fegyveres testületi tag. Kivételek Lettország, ahol a biztonságiak egy része a katonaság állományába tartozik.

Finnország. A zárt börtönök száma – ahol fegyvert is raktároznak – viszonylag kevés. Kényszerítő eszközt nem használnak, csak súlyosabb esetekben.

Hollandia. Az intézetekben nincs külső őrzés, egyik intézet sem rendelkezik fegyverrel, csak kényszerítő eszközökkel. Bármely fegyveres beavatkozást egy speciális rendőrségi csoport végez. Tudatosan törekszenek az állandó felügyelet, illetve a személyi állomány kialakítására egy-egy fogvatartotti csoport

mellett, mert így azok részéről nagyobb az együttműködési készség, a kötődés, ezáltal kevesebb a rendkívüli esemény.

Izrael. Fegyveres őrzést csak akkor alkalmaznak, ha azt a körülmények szükségessé teszik. Így például a „biztonsági” elítéltek börtönét fegyveresen is őrzik, ugyanakkor „köztörvényes” börtönök esetében lakott területen az őrzésnél fegyvert nem használnak.

Lengyelország. A belső őrség nincs felszerelve kényszerítő eszközökkel. Ezeket raktáron tartják.

Lettország. Az intézetek külső őrzését egy sorkatonából álló század felügyeli. Az ő feladatuk a fogvatartottak szállítása és külkórházi őrzése is.

Németország (Bajorország). Mint a legtöbb helyütt Nyugat-Európában nem a biztonságtechnikára (jelző és riasztórendszerre) hagyatkoznak elsősorban, ennél fontosabbnak tartják az építészetben rejlő lehetőségek kiaknázását, illetve a személyzet szerepét.

A fogvatartottal szemben bilincs alkalmazható, erről az előzetesen letartóztatottak esetében a bíró, az elítéltek vonatkozásában pedig az intézetvezető rendelkezhet.

Spanyolország. A büntetés-végrehajtási intézeteket – három különleges biztonságú intézetet kivéve – az ún. polgári őrség őrzi (a 3 intézetet a rendőrség). Spanyolországban több terrorelhárító alakulat is működik. Igénybevételük a viszonylag magas számú terrorcselekmény miatt gyakoribb, mint például Magyarországon. Az alakulat felkészült a börtönökben esetlegesen kialakuló ilyen jellegű cselekmények leküzdésére is.

Svájc. Kényszerítő eszközt (gumibot, bilincs) nem használnak, helyette szükség esetén testi kényszert alkalmaznak. Fegyveres őrzés csak minimális mértékben van, nappal a levegőn tartózkodás szük-

ség szerinti külső biztosításánál, éjjel a járőrözést végzők esetében.

Svédország. Az ún. elégséges biztonság elvét tartják szem előtt, azaz többet nem tesznek, mint amivel a rendkívüli eseményeket meg tudják akadályozni. Fegyver az intézetekben nincs, a körleteken kényszerítő eszközöket nem viselnek.

Szlovénia. A felügyelő személyzet nem használ kényszerítő eszközt, fegyvert csak az intézeteken kívüli mozgathoz vesznek fel. Az objektumok őrzését sem biztosítják fegyverrel, szolgálati kutyákat azonban alkalmaznak.

Rendkívüli események

A rendkívüli események felszámolásakor – tekintetbe véve a rendőrség igénybevételének lehetőségét – a svéd és a szlovák büntetés-végrehajtás „jogosítványai” a többi országénál többre szólnak. E tekintetben Magyarország valahol középen helyezkedik el.

Franciaország. Rendkívüli esemény bekövetkeztekor a büntetés-végrehajtási intézet igazgatója haladéktalanul értesíti a megyei prefektust, aki intézkedik a csendőrség vagy a rendőrség helyszínre irányításáról. (Az intézeteket egyébként helikopterek leszállását akadályozó acélhuzallal, védőhálóval szerelték fel.)

Izrael. Az esemény felszámolását a börtönparancsnok köteles megkezdeni. A rendőrség bevonását követően is a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka marad az akció vezetője mindaddig, amíg saját döntése alapján nem adja át az irányítást a rendőri erők parancsnokának. A rendkívüli események felszámolására – mint a legtöbb országban – különleges felszerelést (védőmellény, sisak, pajzs, karhatalmi gumibot, nagy teljesítményű könnyűgázszóró palack) készleteznek.

Szlovákia. 10-20 fős akciócsoportok alakulnak intézetenként. Az intézettől megszökött fogvatartottat 48 órán át keresik. Joguk van lakott területen belül is lezárni a területet, bemehetnek magánszemélyek ingatlanjába, ellenőrizhetik a gépjárműveket. Eredménytelenség esetén a rendőrség veszi át a keresést. (1991-ben a lipótvári börtönlázadás idején a katonaság bevetésére is sor került.)

Svájc. A súlyosabb beavatkozást igénylő rendkívüli esemény leküzdése a rendőrség feladata. (A szökés – nem egyedülként Európában – nem minősül bűncselekménynek.)

Svédország. A rendbontásokat intézetben belül minden esetben saját állományukkal próbálják felszámolni. Azt az elvet vallják, hogy rendbontás esetén az állomány erő- és létszámfölényben legyen az ellenszegülő fogvatartottakkal szemben. Rendkívüli eseménykor más intézettől is segítséget kérhetnek. Ha saját erőből nem tudják megoldani a problémát, illetve szükség esetén, a rendőrség segítségét veszik igénybe. Feltétlenül említést érdemel, hogy a biztonságért felelős állomány edzettségére mindenütt nagy gondot fordítanak. Általános a lögyakorlatok, lövészversenyek lebonyolítása, az önvédelmi sportok, valamint a rendkívüli események felszámolásának oktatása. A szolgálati kutyák alkalmazása Európa-szerte elterjedt. (Az úti jelentésekben e vonatkozásban említett országok: Anglia, Lengyelország, Szlovénia, Szlovákia.)

A fogvatartottakkal való foglalkozás (nevelés, kezelés, lelki gondozás, tanulás, közművelődési lehetőségek)

Hans H. Tulkens börtönügyi szakértő szerint a börtönök működtetése lényegében az emberekkel való bánni tudást je-

lenti. Az európai börtön szabályok is azt hangsúlyozzák, hogy a börtönrendszert a kezelésre kell alapozni, a kezelés önmagában is cél, egyszersmind biztonságát tényező. A börtönképesség említett növekedése csak aláhúzza annak fontosságát, hogy a bebörtönzés időtartamát az elítéltek hasznosan és értelmesen töltsék el.

Nevelés/kezelés

Ma Európa legtöbb államában – legáltalában elvekben – a fogvatartottak nevelése/kezelése a „normalizálás, nyitottság és felelősség” hármasság elvére épül.

A „skandináv modell” gyakorlata szerint a börtönök kezelő/nevelő reszocializációs és rehabilitációs tevékenysége jellemzően összetett csoport- és csapatmunka, amely során pszichológusok, szociális munkások, börtönfelügyelők, pártfogók és a külső karitatív szervezetek munkatársai együtt tevékenykednek. Skandináviában és Hollandiában a fogvatartottakkal való foglalkozás tartalma inkább a szociális munka és a specializált programok felé tolódik el. Az elítéltről befogadását követően általában egyéni kezelési terv készül, amelyet fokozatosan részletesebbé tesznek, kijavítanak stb. A fogvatartottak kisebb csoportba tagolására törekszenek az intézetekben. Ez nemcsak a kezelés célszerű differenciálása szempontjából előnyös, de a biztonság szempontjából is hasznos. (E modellen kívül Svájc, illetve a tengerentúlról Kanada kezelési/nevelési törekvései tűnnek a legprogresszívebbnek a rendelkezésre álló adatok szerint.)

A „skandináv modell” elítéltkézelési filozófiája jótékony hatást gyakorolt, s gyakorol még ma is az európai országok büntetés-végrehajtására. A modell bizonyos elemeinek átvétele sok európai ország – így Magyarország – gyakorlatát

jellemzi. Mára azonban bebizonyosodott, mivel az a szociokulturális „alaptalaj”, amelyből e modell kinőtt, nem exportálható, hogy minden országnak magának kell kitalálnia a legmegfelelőbb megoldásokat. Íme, néhány adalék az európai országok gyakorlatából.

Dánia. A kezelés „kettős” szintje valószínűleg meg, minthogy a nevelő/szociális munka megoszlik az „egységfelügyelők” (akik az egyszerűbb feladatokkal foglalkoznak) és a nevelők (akik a bonyolultabb, specializáltabb képzettséget igénylő munkát végzik) között. A szociális munka egészéért azonban ma is a nevelő felelős, aki mindig képzett szociális munkás.

Hollandia. A börtönvezetés – figyelembe véve a pártfogó véleményét – választja ki a kezelési programot, azt, hogy ki hogyan töltsé büntetését. (Néhány programfajta: alkoholelvonó, munkaterápiás, oktatási, szociális képességfejlesztő.)

Olaszország. A Szociális Hivatal – különösen a hosszúidős elítéltek esetében – közreműködik a kezelési programok kidolgozásában.

Svédország. 1991 óta él az ún. *kon-taktszemély rendszer*. Hasonlóan Dániához, a nevelési feladatok egy része a felügyelőkhöz tartozik. A nevelők kevesebb adminisztrációt végeznek, inkább tervező-irányító szerepet töltenek be a kontaktszemélyek által végzett nevelést/kezelést és a szociális munkát illetően.

Kanada. Részletesebben érdemes tárgyalni az ország kezelési programjait. Büntetés-végrehajtási rendszerüket a világ legfejlettebbjei között tartják számon. Földrajzi helyzetéből és történelméből következően átmenetet képez az európai (elsősorban brit) és az amerikai szemlélet, illetve gyakorlat között. Megoldásaikat olyan – szintén komoly szakmai elismert-

séggel rendelkező – országok vették át, mint Anglia és Wales, Finnország és újabban az Egyesült Államok. Az oktatási programok az általános iskolától az egyetemig kínálnak lehetőségeket. A kezelés gerincét azonban nem ezek, még csak nem is a szakképzés, hanem a személyiségfejlesztő és a viselkedésfejlesztési programok jelentik. A treatmenttel szembeni – a hetvenes évek első felében felmerült – kritikák a kezelés hatékonyságán túl annak kötelező jellegét érintették. Ma Kanadában formálisan a programokban való aktív részvétel nem kötelező. A motiváció azonban (amelyre épül a kedvezmények egész rendszere) olyan erőteljes, hogy a rezsimmel való passzív szembehelyezkedés haszna sokkal kisebb, mint a kooperáció nyeresége. A terápiás tartalmú programokkal kapcsolatban kiemelendő, hogy azok nem annyira a személyiség, mintsem a viselkedés megváltoztatását célozzák. Az ilyen kognitív-viselkedési technikák a kutatások szerint hatékonyabbak, mint más, a büntetés-végrehajtás keretei között véggezhető pszichológiai beavatkozások. Ezek az eljárások azt célozzák, hogy a kliens megtanuljon olyan technikákat, amelyek javítják társas létének esélyeit.

Lelki gondozás

Lelki gondozáson a fogvatartottak vallásgyakorlását, illetve mentálhigiénés gondozását egyaránt értjük. (Itt elsősorban a vallásgyakorlás kérdésére térünk ki. Mára a szabad vallásgyakorlás Európa börtöneiben többé-kevésbé mindenütt megvalósul, sőt a földrész középső és keleti felén (így Magyarországon is) a különböző egyházak – a börtönökből való korábbi kizárattatásuk miatt – igen aktív missziós tevékenységet fejtenek ki. Pontos, illetve igazán hiteles adatokkal

ugyanakkor nem rendelkezünk a fogvatartottak vallásgyakorlását illetően. A büntetés-végrehajtás általában régi kápolnákat újít fel, imatermeket alakít ki az intézetekben, vagy új imaházat épít – akár több vallás gyakorolására egyszerre is alkalmasat (fiatalkorúak intézete, Anglia) – a vallási összejövetel számára.

Olaszország. „Intézményesített” lehetőség csak a római katolikus vallásúak számára van, más felekezetekhez tartozóknak csak egyéni vallásgyakorlást biztosítanak.

Románia. Az elmúlt évtizedben minden intézetben kialakítottak kápolnát vagy imatermet.

Svájc. A vallásgyakorlás személyi és tárgyi feltételei mindenütt magasszintűen biztosítottak. Jellemző vallás a protestáns, illetve a római katolikus és a muzulmán. A vallásgyakorlás csoportszerűen történik (pl. bibliai csoport, mohamedán csoport, hindu csoport).

Az, hogy a fogvatartott lelki, mentálhigiénés problémái kezelésére pszichológus áll rendelkezésre az intézetekben, a meglátogatott országokban sok helyütt mindennapos gyakorlat.

Az viszont, hogy az elítélttel való – kényszergyógyítással korántsem egyenlő – pszichológiai foglalkozást a bíróság előírhatja, svájci „specialitás”.

Szlovákia. A vallásgyakorlás feltételei, lehetőségei hasonlatosak a magyarországiakéhoz. A fogvatartottak mentálhigiénés ellátása viszont sokkal jobbnak mondható. Minden intézetben van egy, de lehetőség szerint két pszichológus.

Oktatás

Az oktatás (és képzés) a fogvatartottak nevelésének/kezelésének nagyon fontos részét képezi, így érthetően minden

országban kiemelt szerepet kap. Az efféle programok a sikeres társadalmi visszailleszkedés esélyeit, továbbá az elítéltek erkölcsi tartását, önbecsülését javíthatják. Az oktatással (képzéssel) kapcsolatos két fontos szakmai kérdés: mennyire tekintik egyenrangúnak a munkavégzéssel, illetve külső oktatók tanítanak-e vagy „belső erőkkkel” oldják-e meg az oktatást. A meglátogatott országok szinte mindegyikében a munkavégzéssel egyenértékű az oktatás-képzés, s az a gyakoribb, hogy azt a büntetés-végrehajtás alkalmazásában álló szakemberek végzik.

Dánia. Az iskolai oktatásban való részvételt már 1973 óta egyenrangúnak tekintik a termelőmunkával vagy a szakmunkásképzésben való részvétellel. A nevelők egyik fontos feladata, hogy megpróbálják motiválni az elítélteket az oktatásban való részvételre. Az oktatás folytatódhat a szabadulás után is, az utógondozás segítségével. Az elítéltek oktatása önkéntes vállaláson és egyénre szabott programon alapul. Az oktatást általában külső – részmunkaidős – pedagógusok végzik. Az oktatótermek jól felszereltek, a számítógép általánosan használt eszköz.

Hollandia. Az oktatást és a képzést az intézetek szervezik, illetve végzik. Ennek személyi feltételeit is többnyire a börtönök biztosítják.

Izrael. Az oktatásban, képzésben és továbbképzésben résztvevők is fizetést kapnak, díjazásuk megegyezik az intézet fenntartásába bevont elítéltekével.

Németország. (Észak-Rajna-Vesztfália) A termelőmunkát végzőket jobban fizetik, mint az oktatásban és a képzésben részt vevő elítélteket.

Spanyolország. Befogadáskor felméri a szakmai és kulturális ismeretek szintjét. Szakmunkásképzésben a fiatal-

korúak részesülnek, a felnőttek esetében tanfolyamokat szerveznek. Igyekeznek ösztönözni a minél nagyobb arányú részvételt. A képzést a munkaügyi minisztérium finanszírozza a minisztériumok közötti megállapodás alapján. A középfokú és felsőfokú oktatás levelező formában történik. A közoktatási minisztérium anyagilag támogatja az oktatást, a könyveket például ingyen kapják meg az oktatásban részt vevő fogvatartottak.

Svájc. Az oktatást ugyanúgy fizetik, mint a munkát. Általános iskolai képzés nincs. (Írni, olvasni megtanulhat a külföldi is heti 2 órás oktatásban a szabadidő terhére.) Az elítélt magántanulóként tanulhat, ehhez a feltételek biztosítottak.

Svédország. Az oktatók másodállású alkalmazása tipikus, de ez nem jelenti a másodragú gondoskodást, sőt az egyes oktatási formák (nyelvtanulás, szakképzés) intenzívebb művelését teszi lehetővé.

Közművelődés, szabadidő

A fogvatartottak közművelődési, szabadidős tevékenységéről (bár számos utalás történik rá), mivel többnyire egy-egy konkrét intézet gyakorlatáról szól, nem számolunk be, csak néhány ízelítőt nyújtunk.

Izrael. A veszélyes (terrorista) elítéltek intézeteiben is biztosítják a szabad levetgőn történő sportolási lehetőségeket.

Lengyelország. A kondicionálótermek csak előzetes orvosi vizsgálattal vehetők igénybe. A sporttermek használatának másik kritériuma a fogvatartott megfelelő magatartása.

Németország. A tartományok egy részében a tv-készülék saját tulajdonú, más részében nem az. Bajorországban például a közösségi tv-nézést szorgalmazzák.

Svájc. A fogvatartottak rendelkezésére álló sportlétesítmények mennyisége és minősége Európában a legjobbnak mondható. Minden zárkához bérelhető korszerű színes tv-készülék. (A készülékek bérlete Európa-szerte általános megoldás.) A tévézés (szinte mindenütt) kedvezménynek számít, így akár 2 hétre is megvonható.

A biztonságos őrzés, a rendezett közösségi élet és az intézet kezelési céljai érdekében rendet és fegyelmet kell tartani. Általános tapasztalat, hogy a rend és a fegyelem biztosítását a jutalom jobban elősegíti, mint a büntetés. Az intézetek belső rendjét tehát többnyire kedvezmények nyújtásával, illetve azok megvonásával tartják egyensúlyban. A szabadságvesztés büntetés-végrehajtása során kiszabható szankciók rendkívül széleskörűek, országonként változók: a kedvezmények megvonásától egészen a büntetőjogi felelősségre vonásig terjednek.

Jutalmazás

Lengyelország. A jutalmazás formái (nyitott börtön esetében: látogató fogadása, eltávozás engedélyezése, munkabér növelése, pénzjutalom stb. Fegyelmezés: az előbbiek megvonása. Súlyos fegyelmi vétség esetén más, zárt intézetbe szállítják át a fogvatartottat.

Németország (Bajorország). A fogvatartottak jutalmazása minimális, az előzetesen letartóztatottak nem jutalmazhatók, a jogerősen elítéltek pedig csak kétféle jutalmat kaphatnak (a büntetés kellő mértékének letöltése után): kimaradás kísérettel, illetve három hónappal korábbi szabadulás.

Szlovákia. A fogvatartott jutalomként ún. családi beszélőt kaphat, amikor is 4 óra időtartamban a feleségével tartózkod-

hat – intim kettesben – az intézetben. Kiemelt jutalom még a maximum 5 napos rövid tartamú eltávozás, amely parancsnoki hatáskörű, korlátlan számban adható. A nevelők hatáskörébe tartozó jutalmazások: rendkívüli csomag, rendkívüli beszélő, beszélőhosszabbítás, illetve a már említett családi beszélő (1994-es adatok).

(Egy 1999-es – egyébként alapos – úti jelentés, már nem említette a családi beszélő intézményét.)

Fegyelmezés

Finnország. A fegyelmi szankciók első lépése a figyelmeztetés, ezután következhet a szabadidős tevékenységtől, könyvtárhasználattól, kázinóigénybevételétől, a pénzhasználattól, a börtönön kívüli tevékenységtől, a rádióhallgatástól, tévévezéstől való eltiltás maximum 30 napra. Ennek eldöntése az igazgató hatáskörébe tartozik. A következő szankció a fogdába helyezés, amelynek maximális időtartama 20 nap, ennek eldöntése az igazgató és a börtön tanács hatásköre.

Izrael. Kötelességmulasztás esetén az alábbi fenyítések alkalmazhatók: magán-elzárás maximálisan 14 nap időtartamban, egyszerre legfeljebb 7 nap, egy hét megszakítással, a büntetés idejének legfeljebb 21 nappal történő meghosszabbítása, amely a parancsnok hatásköre, a kázinóban elköltethető pénzösszeg csökkentése vagy teljes megvonása, a látogatás megvonása, illetve elhalasztása.

Németország. (Bajorország) A súlyosabb fegyelmi cselekményt elkövető fogvatartottak magánelzárással is fenyíthetők.

Svájc. A börtönigazgató a következő fegyelmi intézkedésekre jogosult a fogvatartottakkal szemben: figyelmeztetés, a kedvezmények megvonása (például tévé-

nézés), a kereset egy részének megvonása, a szándékosan vagy gondatlanul okozott kár megtérítése, továbbá 10 napig terjedő magánelzárás. Az igazgató az igazságügyi igazgatóságnak utalja további intézkedés céljából a kitoréseket és szökéseket, a házirend elleni csoportos zendülést, a fogvatartott tettelegességét, ha az testi sérülést okoz, a fogvatartottak olyan cselekményeit, amelyek büntetőjogi értelemben vétséget vagy bűncselekményt valósítottak meg.

Az igazságügyi igazgatóság ezeket az eseteket 20 napig terjedő magánelzárással sújthatja, vagy szükség szerint a büntetőbíróknak továbbítja. (Az igazságügyi igazgatóság ugyanazokat a fegyelmi intézkedéseket alkalmazhatja, mint az intézet igazgatója.)

Néhány szó a fenyítések végrehajtásának svájci gyakorlatáról.

Svájcban különösen ügyelnek a tisztaságra és a zárkarendre, amelyet pénzbüntetéssel is ki lehet kényszeríteni. Ennek mértéke meghatározott összegig terjedhet, nem lehet megfellebbezni, és azonnal levonják az elítélt béréből. A leg súlyosabb büntetés a fogdafenyítés, ami maximum 10 napig tarthat, nagyon ritkán fordul elő (pl. szökés, tettelegesség, távollmaradás munkahelyről, alkohol-, illetve kábítószer-fogyasztás, rongálás, tiltott tárgy tartása miatt). A fogdán nem lehet cigarettázni, napi 30 perc sétára van lehetőség.

Svédország. Fegyelmi büntetesként lehetőség van csökkenteni vagy megvonni a fizetést, meghatározott időre felfüggeszteni az eltávozást, súlyosabb esetekben 10 nappal, összesen 45 nappal elhalasztani a feltételes szabadságra bocsátás idejét.

Szlovákia. A fenyítés kiszabása a nevelők hatáskörébe tartozik. Fenyítési nem

a feddés és az elzárás. (A magánelzárás tartama maximum 20 napig terjedhet.) Ez utóbbi háromféle lehet: elzárás munka mellett, elzárás munka nélkül, illetve magánelzárás. A fegyelmi határozatot az elítélt a fegyelmi fenyítés kiszabásának pillanatában fellebbezheti meg. Ebben az esetben a börtönigazgató dönt az ügyben.

Munkáltatás, szakképzés

A fogvatartottak munkáltatása, mindig is a börtönök fontos jellemzője volt és maradt annak ellenére, hogy újabban a legtöbb országban komoly gondot okoz a munkanélküliség társadalmi problémája. Általánosságban elmondható, hogy a munkáltatást mindenütt a büntetés-végrehajtás szerves részeként kezelik, a magyar gyakorlatnak megfelelő vállalatok, kft.-k azonban Nyugat-Európában nem léteznek. A munkáltatásban nem feltétlenül a nyereségesség a meghatározó, inkább a szakképzés és a munkára nevelés szempontjai dominálnak.

A munkáltatás rendszerét és formáit tekintve az eltérések kisebbek Európában, mint gondolkánk. Az elítéltek minden országban munkára kötelezhetők, a foglalkoztatottság arányait tekintve azonban nagyok az eltérések. Van olyan ország (Hollandia), ahol az elítéltek 90 százaléka dolgozik, másutt (például Izraelben) csak az elítéltek egynegyedét tudják foglalkoztatni.

Ausztria. Minden munkaképes elítélt köteles a kiadott munkát elvégezni. A foglalkoztatási arány 1995-ben 62 százalékos volt. A nem dolgozók létszámának többségét olyan fogvatartottak alkották, akik nem voltak képesek vagy nem akartak munkát végezni. Helyi specialitás a személyi állomány (illetve az igazságügyi al-

kalmazottak) részére végzett munkáltatás formája.

A munkáltatási formák közé sorolható az ún. önellátási (85 százalék), a személyzetnek végzett (5 százalék), valamint a privát szférának végzett (10 százalék) tevékenység. Ez utóbbi visszaszorult, mivel csak az adott ágazati kollektív szerződésben rögzített díjszabásért vállalhatnak munkát, annál olcsóbban nem.

Dánia. A fogvatartottak számára előírt munkavégzési kötelezettség teljesítését a helyi adottságokat figyelembe vevő foglalkoztatás szervezésével segítik elő. A nyitott intézetek többségében döntően mezőgazdasági munka folyik, a tevékenység azonban több helyütt faipari, fémipari munkavégzéssel is párosul. A termékek egy részét maguk használják fel, de igény esetén ezeket a környező civil szférának kínálják fel. A fő célkitűzések között a hasznos elfoglaltság háttérbe szorítja a gazdaságosságot.

Finnország. A büntetését töltő személy hivatalosan kötelezhető munkavégzésre. Amennyire lehetséges, a munkahely kiválasztásánál figyelembe kell venni a fogvatartott igényeit.

Hollandia. Az elítélteknek 90 százaléka dolgozik. Csak négy órában kötelezhető munkára, további négy órában pedig egyéb kijelölt programban kell részt vennie (sport, oktatás stb.). Ez a beosztás heti váltásban cserélődik. A munkáltatás formái: bér munka külső vállalkozó bevonásával intézetben belül (papíripar, varroda, összeszerelő tevékenység stb.), bér munka intézetben kívül, a börtön mint vállalkozó szervezi a munkát, és a terméket vagy a szolgáltatást értékesíti.

Izrael. A munka (vagy tanulás) nemcsak jog, de egyben a fogvatartottak kötelessége is (kivéve az ún. biztonsági elítélteket). Csak a fogvatartottak egyne-

gyedét tudják foglalkoztatni. Ez feltehetően nemcsak a gazdasági környezetnek, de a biztonsági (terrorista) elítéltek magas, 40 százalékos arányának is tulajdonítható. A munkáltatás formái: fenntartási, karbantartási tevékenység, belső ellátást biztosító költségvetési foglalkoztatás, bér munka külső vállalkozók bevonásával az intézetben belül, külső munkáltatás (ez viszonylag kisebb arányú).

Németország. Az egész országra jellemző, hogy sokféle termék gyártás folyik a börtönökben kisebb volumenben. Ez jobban megfelel az elítéltek – a szakmák szerint meglehetősen heterogén – összetételének, illetve a felmerülő keresletnek. Bajorországban törvény rendelkezik arról, hogy a fogvatartottak – az előzetesen letartóztatottak kivételével – kötelesek testi adottságuknak megfelelő munkát végezni. Ahhoz, hogy az előzetesen letartóztatott dolgozhasson, az illetékes bíróság hozzájárulása kell.

Az intézetek foglalkoztatási problémákkal küszködnek. Ennek fő oka, hogy a nagy létszámú képzetlen munkaerőnek nem tudnak munkát adni. Kvalifikált munkaerőt igénylő munkákra viszont lenne megrendelés.

Észak-Rajna-Vesztfáliában a termelőmunkát jobban fizetik, mint az oktatásban és a képzésben való részvételt. A megkeresett pénz egyharmada kötelező tartalék. A nem dolgozó elítéltek is kapnak pénzt, mivel minden, Németországban élő polgárnak alanyi jogon jár a munkanélküli-segély.

Olaszország. A börtönpopuláció egy-egyede dolgozik, a foglalkoztatás terén a börtönöknek súlyos gondjaik vannak. A foglalkoztatás megszervezésére két módzat létezik: a vállalkozó üzemet telepít a börtönbe, szakképzést nyújt az elítéltek

és a börtön személyzet, a leendő munkáltatók számára. Az állam ez esetben magára vállalja az elítélt bérének kifizetését és a termelésirányítás költségeit. A másik esetben a vállalkozó biztosítja a termelésirányítást is.

Spanyolország. A munkáltatás autonóm szervezetként a büntetés-végrehajtás részét képezi. Főbb feladatai az alábbiak: a fogvatartottak munkáltatásának megszervezése, a szakképzési, szakoktatási feladatok végrehajtása, a munkáltatás felületrendszerének folyamatos alakítása, üzemek létesítése és fenntartása. A munkában való részvétel az elítélt alanyi joga, a büntetés-végrehajtás köteles neki munkát biztosítani. Sajátos érdekeltségi rendszert működtetnek: minden ledolgozott 2 napért 1 napot elengednek a büntetésből. Ez törvényileg szabályozott. Hogy milyen munkát lehet végezteni az elítéltekkel, azt a büntetés-végrehajtási szabályzat írja elő.

A munkáltatás formái: intézet-fenntartási munkák, a börtön szükségleteket kielégítő tevékenység (pl. bútorgyártás, ruhagyártás az intézetek számára), bér-munka végzése az intézeten belül, bér-munka végzése az intézeten kívül. A bér-munkák aránya a börtön szükségleteket kielégítő tevékenységekhez viszonyítva 60 százalék, közel fele-fele arányban dolgoznak az intézeten belül, illetve az intézeten kívül levő munkahelyeken.

A fogvatartottak bérezésben részesülnek, ez az összeg lényegesen kevesebb, mint a szabad munkavállalók jövedelme. Az intézet-fenntartási munkáért nem fizetnek bért. A magyar gyakorlattól eltérően a munkát vállaló elítéltek nem fizetnek tartásdíjat.

Svájcban általános a munkakötelezettség. A szakképzés és a munkára neve-

lést szolgáló munkaterápia igen kiterjedt. A profit másodlagos kérdés. A munkáltatás formái: saját belső műhelyben, megrendelés alapján, mindent (anyag, gép, eszköz) maguk biztosítanak, saját külső műhelyekben és munkaterületeken, az épületen és a munkaerőn kívül mindent a külső vállalkozó ad, külső munkahelyen, hosszúidőseknél figyelnek a visszailleszkedés elősegítésére.

Munkajog, díjazás

Noha az e kérdéskörre vonatkozó utalások száma az úti jelentésekben viszonylag csekély, megállapítható, hogy a munka díjazását tekintve országonként óriásiak a különbségek.

Finnország. A munkafeltételeknek az intézeten kívülieknek kell megfelelniük. A nyitott intézetekben dolgozók órábéré megfelel a kinti átlagbéreknek, nekik viszont – a zárt intézettekkel szemben – fizetniük kell az elszállásolásért és étkezésért.

Hollandia. Az elítéltek keresete nem éri el a szabad munkavállalók keresetének 10 százalékát sem, tartásdíjat nem vonnak le.

Izrael. Az elítéltek, ha munkahelyi balesetet szenvednek a kiesett munkaidőre pénzbeli juttatást nem kapnak. Keresetükből 33 százalékot saját szükségletre költhetnek. A fennmaradó összeget a szabadulás utáni időkre bankban kötelesek elhelyezni. Tartásdíjfizetés nincs.

Olaszország. 1992 óta a foglalkoztatott elítéltek bére a külső bérek kétharmada. A dolgozó elítélteket megilletik ugyanolyan biztosítási jogok, mint a polgári életben dolgozókat.

Szlovákia. A dolgozó elítéltek keresetének minimálisan el kell érnie a kormány által meghatározott minimálbért, keresetük jelentős részét azonban (60 százalék) fogva tartásuk költségeinek megtérítésére kötelesek fordítani.

Szakképzés

Mint a fogvatartottak oktatásakor már említettük: az oktatást és képzést szinte mindenütt egyenrangúnak tekintik a munkavégzéssel, illetve – bár vannak országok, ahol ezt külső erővel oldják meg (pl. Svédország) – a saját (szak)oktatók alkalmazása általánosabb. A szakképzés jelentősége különösen a fiatalok büntetés-végrehajtásában tölt be jelentős szerepet.

Dánia. A magyarországihoz hasonló munkaerő-piaci képzés nincs, általánosak azonban a kis, 8-10 főt képző és foglalkoztató tanműhelyek. Ezekben az elítéltek – munkavezető felügyelete és irányítása mellett – a szabadulás utáni életben is hasznosítható ismereteket szerezhetnek egyes munkafogásokról, a különféle gépek kezeléséről.

Olaszország. A fogvatartottak szakmai képzése alapvetően nem kapcsolódik a börtönmunka profiljához. A szakképzést a költségvetés finanszírozza. A szakképzéshez kapcsolódó oktatást általában külső területen biztosítják, azaz csak a legegyszerűbb szakmák tanítását tudják a börtönön belül megszervezni.

Spanyolország. Szakmunkásképzésben csak a fiatalok részesülnek, a felnőttek esetében tanfolyamokat szerveznek. Igyekeznek ösztönözni a minél nagyobb arányú részvételt. A képzést a Munkaügyi Minisztérium finanszírozza a minisztériumok közötti megállapodás alapján.

Svájc. A szakmai képzést törvény írja elő. A szakmunkásképzés ideje 3-4 év.

Elhelyezés

Az elszállásolás, az ételmezés stb. az eddig megszokottnál súlyosabb gondokat ró a büntetés-végrehajtásra – a társadalmak fejlettségétől függetlenül, a fogvatartottak létszámának, az ítéletek hosszának már említett megnövekedése miatt. A fogvatartottak elhelyezési körülményei általában Nyugat-Európában magas színvonalúak. Az egyszemélyes zárcák használata általános. (Az Európai Börtönszabályok szerint: „A fogva tartottakat általában egyszemélyes zárcában kell elszállásolni, kivéve azokat az eseteket, amikor előnyösnek ítéltető a szállás megosztása más fogvatartottakkal.”)

Ezzel egyidejűleg a börtönök „túlnépesedési” tendenciája Nyugat-Európában is súlyos gondokat okoz, s fennáll a veszélye annak, hogy a büntetés-végrehajtás területén nem tudják érvényesíteni a különböző európai standardokat és normákat. (Előfordul, hogy a közvélemény nyomására az Európai Börtönszabályok némelyikét – azok túlzott enyhesége miatt – kétségbe vonják, és a megváltoztatás igényét fogalmazzák meg.) Sok európai országban a túlszűfolttság elérte azt a mértéket, hogy a fogvatartottak száma meghaladja a rendelkezésre álló férőhelyek számát. A legsúlyosabb állapotok Roy Walsley HEUNI-szakértő szerint Portugáliában, Romániában és Spanyolországban alakultak ki. Hasonló a helyzet az Amerikai Egyesült Államokban is.

Elhelyezési körülményeit tekintve európai viszonylatban kitűnik Svájc, ahol a zárcák különösen tágasak és jól felszereltek. Ott például arra is lehetőség van, hogy az egyszemélyes zárka ajtaját a sza-

bad kijárási időszakban társai elől bezárja a fogvatartott. (A felügyelet főkulcsos rendszerben ilyenkor is ki tudja nyitni azt.)

Élelmezés

A fogvatartottak élelmezése normák szerint történik. A fogvatartottak hangulatát nagyban befolyásoló élelmezés fontosságával minden intézet vezetése tisztában van. Az intézeti boltok többek között az élelem kiegészítését szolgálják. A bentlakók sok helyütt maguk főzhetnek a közösségi helyiségekben kialakított konyhákban. Több országban gyakorlat, hogy a fogvatartottak főznek a személyi állományra is.

Ausztria. A legtöbb intézetnek saját kertészete, sütődéje, állattartása, vágóhídja van, és az ott előállított termékekkel csökkentik az élelmezési kiadásokat.

Németország. Az etnikai sokféleség ellenére az étkezés nincs differenciálva, általában egyforma ételt adnak. Ez alól a mohamedánok és a diétások képeznek kivételt. A fogvatartottak az ebédet zárkáikban fogyasztják el, a közösségi étkezést biztonsági szempontból kockázatosabbnak tartják.

Olaszország. Egyes intézetekben a fogvatartottaknak lehetőségük van naponta fél liter bor vagy egy liter sör elfogyasztására. Az alkoholt a zárkacsamokon kívül elhelyezett zárható rekeszes szekrényben őrzik. Az így fogyasztható italok csak az intézeti boltban vásárolhatók meg, az ellenőrzés nehézségei miatt a

hozzátartozók nem küldhetnek alkoholtartalmú italokat.

Spanyolország. A normákat intézeti kategóriánként és a fogvatartottak állománycsoportjai (normál, fiatalkorú, beteg) szerint is differenciálják.

Svájc. A fogvatartottak és a személyi állomány egyazon konyháról kapja az ételt.

Ruházat

Alapvető kérdés: a fogvatartott a büntetés-végrehajtási intézetben a saját ruháját viseli-e, avagy az intézeti formaruhát. Néhány érdekes variációval szemléltetjük a helyzetet.

Németországban Baden-Württembergben a fogvatartottak közül nemcsak az előzetesek, de az elítéltek is viselhetik a saját ruhájukat.

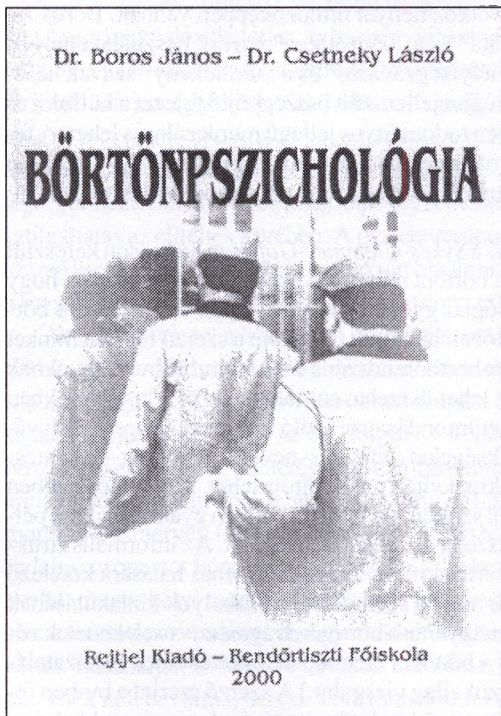
Svájcban az elítélt a saját ruházatából megtarthatja az alsóneműt, a zoknit, a pólót, a szabadidőruhát és a tornacipőt. A formaruha számozott, bevasalt címkével ellátott, így biztosítják, hogy mosatás után mindig ugyanazt kapja vissza a bentlakó. Mosatás hetente egyszer van. Az elhasználódott ruhát kicserélik, a javíthatót javítják. A szándékos rongálást megfizetetik. Általában 50 százalékos kártérítést érvényesítenek. Egyes intézetekben formaruhát csak munkavégzéskor viselnek az elítéltek.

Svédországban a fogvatartott a saját ruházatát viselheti, de szükség esetén formaruhával látják el.

Összeállította: Deák Ferenc

Börtönpszichológia

Megkésett, de hiánypótló munka

Mit árul el egy ilyen cím: Börtönpszichológia? Nyilvánvaló, hogy a büntetés-végrehajtásnál szolgálatot teljesítők számára egészen mást, mint a többi embernek. Dr. Boros János és dr. Csetneky László e címmel megjelent tankönyvnek ürügyén először talán a könyv civil vonatkozásáról ejtenék szót. Számomra nagy jelentőségű, hogy a pszichológia helyet követel magának a börtönügyben, vagy másként fogalmazva a büntetés-végrehajtásban. Manapság mindenütt jelen van a pszichológia, lépten-nyomon találkozunk vele, kezdve a képes újságok rovataitól a fejevadászatn keresztül egészen a komoly, nagy szakterületeket összefoglaló tudományos munkáig. A börtönkörnyezet speciális pszichológiai kérdéseket vet fel, így járulhat hozzá a pszichológia fejlődéséhez. A legjelentősebb ezek között a *Zimbaro* által lefolytatott kísérlet. Másik oldalról a rezocializáció problémaköréhez is nagyban hozzájárulhat a pszichológia. A börtönben szolgálatot teljesítők számára na-

gyon fontos, hogy lépést tudjanak tartani a külvilág eseményeivel, ehhez nélkülözhetetlenek a pszichológiai alapismeretek. A közvetlen fogvatartottakkal foglalkozók számára a humánus beállítottság olyan, mint egy szemüveg, amelyen keresztül a munkájukkal kapcsolatos tényezőket észlelni tudják.

A szerzők az előszóban említik, hogy a könyvet elsősorban a Rendőrtiszti Főiskolán tanuló hallgatónak és a börtönökben dolgozó pszichológusoknak szánták.

Az első fejezetben tisztázzák az alapfogalmakat, és Popper Péter definíciójából kiindulva megállapítják, hogy a börtönpszichológia alkalmazott lélektani ág. Felhívják a figyelmünket a külföldi aktualitásokra, de nem említik a drogok, az etnikumok és az idegenrendészet problémáit, amik napjainkban kezdenek aktuálissá válni hazánkban, míg Európában már régen hangsúlyozottak.

A második fejezet, amelyet Boros János írt, az elítéltet mint embert, szűkebb értelemben mint személyiséget járja körbe. A fejezetben igen jó elemzést olvashatunk a Zimbaro-féle börtönstimulációs kísérletről, amely túlmutat az Aronson-féle értelmezésen, mert kifejezetten a börtönnel kapcsolatban vonja le a tanulságokat. A fejezetet jellemzi, hogy túl sok benne az elmélet, ami megkérdőjelezi a bevezetőben írtakat. Az akadémikus pszicho-

lógiai védelembe véve célszerű lett volna az *Atkinson*-könyvben írt fogalmakat használni, ha már ezek a magyar környezetben az említett könyv óta (vagy által) úgy honosodtak meg. Egy-egy koncepciót a szerző gyakorlati szemszögből is megvizsgál a személyiségről szóló részben. Olvashatunk a differenciálás és a klasszifikáció fogalmairól. Az elítéltek osztályozása valójában intézményesült kategorizáció, sztereotípiá, melyet remélhetőleg nem a gazdaságosság motivál, bár gazdasági következményei mindenképpen vannak. Boros János ki is emeli a buktatókat. A „pszichopata” és a „neurotikus” szavak használata helyett még általánosságban is jobb lenne a „személyiségzavaros” és a „sérülékeny” szavak használata. A fogvatartotti kategóriák pszichológiai jellemzőit összegyűjtő fejezet a külföldi és hazai kutatások gazdag példatára, bármilyen tudományos jellegű munka alapja lehet. A fejezet tartalmaz továbbá egy alfejezetet arról, hogy Kanadában hogyan folyik a visszaesési esély előrejelzése. Sajnos jelenleg nincs arra lehetőség, hogy ezt a módszert a magyar viszonyok közé adaptáljuk.

A harmadik fejezetben Csetneky László a *Sykes-Clemmer-Goffman* hármason keresztül pszichológiai szempontból elemzi magát a börtönt mint szervezetet. Ebből is látszik, hogy a börtönpszichológiának erőteljes szociológiai gyökerei vannak. Ilyen értelemben a börtönfunkciót az elret-tetésben és az izolációban láthatjuk, valamint a szerző rávehet minket arra, hogy Európában nem létezik egységes börtönrendszer a multikulturális viszonyoknak köszönhetően, ezért azt gyakorlatilag nem lehet összehasonlítani az Egyesült Államokban kialakult rendszerrel. A börtönrendszer ellentmondásairól szóló fejezet lényegre törően vizsgálja a börtönügy filozófiájában rejlő feszültségeket (büntetés–nevelés, kényszer–önkéntesség, zártság–nyitottság), ezzel komoly szakmai viták megindítója lehet. A bv. intézetekben szolgálatot teljesítők egymás közt is ezekről szoktak vitatkozni, nagyon gyakran hallani például a nevelési és a biztonsági területek összeegyeztethetlenségéről. Az informális struktúra elemzésénél olvashatunk az elítélt szerepekről és a csoportnyomás hatására kötelező érvénnyel követendő szabályokról. Kifejti, hogy a szerepek és a szabályok kialakulásának két módja lehet, az import és a depriváció, magyarul a börtönbeli agresszív cselekedetek végül is levezethetők a megfosztottságból és a bűnözői életmód kétes értékeinek behozatalából. (Érdekes lenne ezt a körülményt statisztikailag vizsgálni.) A szerző szerint a bv-ben feszülő ellentéteket az elítélti öntevékeny szerveződések támogatásával, programokkal és a humánus léggörrel kell felszámolni. *Ole Ingstrup*, a Nemzetközi Börtönügyi Társaság elnöke a Büntetés-végrehajtás Millenniumi Konferenciáján említette, hogy a biztonsági-technikai fejlesztések következménye végül is az állomány biztonságérzetének csökkentése, mert a maximálisan biztos börtönből szinte csak túszejtéssel lehet kitömi. Ezen kijelentés tükrében a könyv harmadik fejezete mindenképpen összhangban van a világ vezető börtönügyi filozófiájával.

A könyv bánásmódról szóló, negyedik fejezetét – az utolsó alfejezet kivételével – Boros János írta. Két fontos fogalmat definiál, ezek a *börtönadaptáció* és a *börtönsocializáció*, tematikailag azonban ezek nem illenek a fejezet témakörébe. A börtönkörnyezettel való megküzdési stratégiák elemzésénél kitér arra, hogy a legtöbb elítélt reaktív problémaorientált, és kevesen vannak közöttük azok, akik képesek a problémájukat újraértelmezni. Ez a megállapítás megvilágítja a börtönpopuláció tagjainak alapvetően jellemző személyiségét. Megtudhatjuk, hogy a Martinson-doktrína szerint a börtönbeli kezelésnek, treatmentnek nincsen hatása. Szerencsére az idézett cikk 1974-ben íródott, és maga a szerző sem támogatja, úgy foglalja össze a treatment lényegét, hogy az a munkáltatásban, oktatásban és a felelősségen nyilatkozik meg. Ezzel a szemlélettel csak az a baj, hogy egyedül a pszichológiát (mint mód-

szert) hagyja ki. A következő alfejezetben a nevelési módszerek pszichológiai elemzéséről olvashatunk, ami teljes egészében elméleti alapon nyugszik, mondhatnánk idealisztikus. Én magam idegenkedem attól a kifejezéstől, hogy „nevelési program”, mert a valóság inkább azt mutatja, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés napjainkban adminisztratív feladattá vált (ezt Csetneky később említi is!), valamint az emberi méltóság csorbító tényezője olyan értelemben, hogy megvalósíthatatlan, és ha megvalósulna, rátelepedne személyiségre. Érdemesebb lett volna talán inkább a készségfejlesztő tréningekről bővebben írni. A speciális csoportokat tárgyaló alfejezet gyakorlati alapokon nyugszik, elemzi a gyógyító-nevelő csoportot, az átmeneti csoportot, az enyhébb végrehajtási szabályok alapján működő csoportokat, valamint a különleges biztonságú körleteket. Ezen utolsó rész képezhette volna az egész bánásmód fejezet gerincét. Ebben a fejezetben kap helyet Csetneky László tollából a pszichoterápia is mint szolgáltatás az elítéltek körében. A pszichoterápia definíciója és szabályai ismertetése után a szerző kiemeli, hogy az elítéltek gyakran bizalmatlanok és manipulatívak az ülések során. Ez a megállapítás markánsan jellemző a börtönre, talán specialitás is.

Az ötödik fejezet a börtönben dolgozó személyzetről szól. Ennek a témakörnek napjainkban gyakorlatilag nincs publicitása, ellentétben a rabtársadalomra is rábukkant sajtódömpinggel. Kritikus elemzést olvashatunk a hierarchikus szervezeti modellről, és a bv. sajátos helyzetéről, hogy az ott dolgozók képzettsége, képesítése néha meglepő különbözőségeket mutat. A büntetés-végrehajtási munka olyan sok követelményt támaszt, hogy annak gyakorlatilag nem lehet megfelelni, véli Csetneky László, és ezért inkább az alkalmazhatóság ismérveit írja le. A börtönben dolgozók mindenképpen egy jól elkülöníthető társadalmi csoportot képeznek, valahogy úgy lehetne ezt megfogalmazni, hogy családi kapcsolat, magas helyi munkanélküliség és némi sajátos és megfoghatatlan romantika vonzza erre a területre az embereket, ugyanakkor hatalmas mértékű a fluktuáció, sokan ugródeszkának használják a bv-t. A beválás kétoldalú, hangsúlyozza a szerző, nemcsak a börtönörnek kell beválnia, hanem a börtönnek mint munkahelynek is. A hazai helyzet elemzése után a személyi állomány képzésére külföldi példákat olvashatunk, amelyek jobbnak tűnnek. Végül tárgyilagos alfejezetet olvashatunk a börtönben dolgozók mentálhigiénés helyzetéről, amelyet sajátos szerepfeszültség és szorongás motivál, valamint sajátos tünetként az alkoholizmus és az öngyilkosság. A könyvet irodalomjegyzék, fényképek, pszichológiai esettanulmányok és egy rendkívül ötletes idegen szavak jegyzéke zárja.

A Börtönpszichológia című könyv igen megkésve érkezett, nagy hiányt pótol, a fejezetek egymástól jól elkülönülnek, bár úgy tűnik, hogy a szerzők nem törekedtek az egymással való összhangra. A Boros János-féle fejezetek hangsúlyosan elméletiek és a kutatókat szolgálják ki, akik a fejezetek elolvasása után támponttal rendelkezhetnek a témában való továbblépéshez. Csetneky László fejezetei pedig kitűnnek humánus látásmódjukkal és didaktikusabb, praktikusabb jellegükkel. (Meg kell jegyezni, hogy mindkét szerzővel kapcsolatban elfogult vagyok, ennek ellenére igyekeztem az objektivitásra törekedni, hiszen az egyikük – az egyetemi szakdolgozatomhoz segítséget nyújtó – előljáróm, a másikuk – talán a pszichológusi pályán engem is elindító – tanárom volt.)

Könyvajánló

Cigányok Európában. Kulturális antropológiai tanulmányok (Szerk. *Prónai Csaba*). 1. kötet. Nyugat Európa. Bp. Új Mandátum Könyvkiadó. 2000. 502 oldal. 1800 Ft.

A címben felvetett kérdéskört tárgyaló tanulmánykötet, amely angol, olasz, német, francia és magyar szerzők tanulmányait tartalmazza, három okból is kiemelkedő jelentőségű a magyar olvasó számára.

A legfontosabb az, hogy az ún. cigánykérdés teljes problematikáját felvonultatja, méghozzá úgy, hogy egyszerre elméleti, gyakorlati, továbbá módszertani újdonságokat közöl. Ráadásul ezt nemzetközi, európai kezekbe ágyazva teszi. A második nagy újdonsága a kötetnek, hogy szigorúan tudományos, az újabb kulturális antropológia szellemében született tanulmányokat tesz közzé. Ebből adódik a mű harmadik jelentősége: a cigányság témakörén keresztül bevezetést jelent a kulturális antropológia tudományába és szemléletmódjába.

A kötet gyakorlati haszna is jelentős: objektív képet ad a cigányság európai elhelyezkedéséről, életformáiról, életforma-váltásairól, kultúrájáról és mentalitásáról. A könyv mind a roma olvasók számára tartalmaz fontos ismereteket, mind a cigánysággal foglalkozók számára nyújt hasznosítható információkat.

A felsőoktatási tankönyv, amely az európai cigányság helyzetét bemutatni kívánó sorozat első darabja, *Prónai Csaba* tanulmányértékű előszavával látott napvilágot. A kötet végén található bibliográfia bő válogatást közöl a cigánysággal foglalkozó nemzetközi szakirodalom köréből.

Déri Pál: A bűnözési statisztika és a valóság Bp. BM Kiadó. 2000. 174 oldal. 850 Ft.

A bűnözés statisztikája mind korai kezdetleges, mind későbbi fejlettebb formájában mindenkor azt a gyanút keltette, hogy különböző okokból közel sem fejezi ki a bűnözés

valóságos mennyiségi és minőségi dimenzióit. Ez a bizalmatlanság különösen akkor erősödött, amikor a bűnözés a lakosság mind szélesebb körét kezdte érinteni.

Nálunk a 90-es évektől, a rendszerváltozást követően vált a bűnözés mindennapi életünk egyre nehezebben elviselhető velejárójává. Noha a bűnügyi statisztikák mutatószámai növekedtek, a közvéleményben az a nézet terjedt el, hogy azok még így is messze elmaradnak a bűnözés valódi mértékétől. Ennek hatására vált nálunk is aktuálissá a látencia-kutatás, amely az elkövetett, de fel nem fedett bűncselekmények nyilvánosságra hozatalával foglalkozik. A látencia-kutatás a közvélemény-kutatás módszerének adaptálásával hivatott kiegészíteni a bűnügyi statisztika adatait, ily módon realisabb képet nyújtva a bűnözés mértékéről és minőségéről. A szerző erről a módszerről, a látencia-kutatások jelentőségéről ad tájékoztatást könyvében, beszámolva az 1992. évi ún. sötétmező-kutatók tapasztalatairól, feltárva a kriminálinformatika mai problémáit, és bemutatva a bűnözés megismerésének optimális formáját, a lokális felmérés eredményességét.

A fejezetenként irodalomjegyzékkel kiegészített kötet a kriminológiával, kriminalisztikával, a büntetések számbavételével foglalkozó és az adatokat munkájuk során felhasználó szakemberek számára fontos szakirodalomnak számít.

Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány-és jogtörténet Bp. Osiris Kiadó. 2000. 482 oldal. (Millenniumi magyar történelem. Historikusok.) 2280 Ft.

Eckhart Ferenc a XX. századi magyar történettudomány meghatározó jelentőségű alakja, a jogtörténet-tudomány programadó személyisége volt. Noha a jogtörténeti katedrát még a húszas évek végén nyerte el, azt az ötvenes években – már idős korában – is megtarthatta, így az egykori oktatói kar egyik

utolsó túlélőjének számított. Azon kevés polgári tudósok egyike volt, akinek munkásságát széles körű társadalmi megbecsülés övezte a II. világháborút követő évtizedekben is.

A bécsi udvar gazdaságpolitikájáról, a Szent Korona-eszme történetéről, a XVI-XVII. századi földesúri büntetőbíráskodásról írott művei mellett egyetlen jogtörténeti tankönyvet írt, melyet 1946-ban tett közzé. E munkája első ízben vezette el a jogtörténet fonalát a polgári kor határáig. Ez a módosítás lehetővé tette a magyar alkotmány- és jogtörténet nagy ívű áttekintését, s a jogágak kibontakozásának ámyalt bemutatását. Elsőként nyújtotta jogtörténeti kutatások eredményeinek elfogulatlan feldolgozását, a korábbi „hungarocentrikus” szemléletmód kritikáját. (Megjegyzésre érdemes, hogy a kiadványnak a büntetőjog történetét feldolgozó fejezete viszonylag rövid, ám adatokban rendkívül gazdag.)

A tankönyv évtizedeken át a jogászhallgatók kedvelt kézikönyve volt, amit élvezetes stílusának legalább oly mértékben köszönhetett, mint tartalmi erőnyeinek.

Eckhart Ferenc e jelentős munkája Mezey Barnajegyzeteivel, a szerző munkásságát méltató Utószavával, valamint Eckhart műveinek válogatott bibliográfiájával jelent meg.

Erdey Sándor: A recski tábor rabjai. 6. kiadás Bp. Püski Kiadó. 2000. 424 oldal. 1250 Ft.

Recsk a sztálini típusú büntetőpolitika legelrettentőbb magyarországi szimbóluma. A recski munkatáborhoz képest az ötvenes évek elejének többi hazai – korántsem enyhé büntető intézménye –, a túlélők szerint szinte szanatóriumnak számított.

A Recskről szóló irodalom úgy mennyiségileg, mint minőségileg igen jelentős. (Sztáray Zoltán Csákánykó. A recski tábor című könyvére a Börtönügyi Szemle 1998. évi 4. számának könyvajánlója hívta fel a figyelmet.) A fontosabb visszaemlékezések, memoárok sorából is kiemelkedik Erdey Sándor A recski tábor rabjai című könyve. A

mű sikerére jellemző, hogy eddig hat ízben jelent meg. Első kiadása még 1984-ben Münchenben látott napvilágot. A szerző a mostani kiadást tovább bővítette.

A könyv tartalma három fő részre tagolódik. Az első rész a szerző sorsát követi nyomon a háború utolsó évétől Recskig. A második rész a recski raboskodás történetének szinte naplószerűen részletes megjelenítése. Az utolsó rész a szabadulás után megélt események leírása, illetve Recsk utótörténetének feldolgozása. A kötet tartalmazza a recski tábor rabjainak névsorát, ezenkívül számos dokumentum és fénykép teszi még hitelesebbé a leírottakat.

A könyvet az élvezetes, olvasmányos stílus, ugyanakkor rendkívül adatgazdagság jellemzi. A mű egyik méltatója, *Tabódy István*, az egykori rabtárs szerint Erdey könyvét minden iskolában tanítani kellene, hogy szavaival élve: „Az emberek okuljanak belőle, s tegyenek meg mindent azért, hogy az itt megörökített kegyetlen események a világ egyetlen részén se fordulhassanak többé elő”.

Katona Géza: Szervezett bűnözés Magyarországon Bp. BM Kiadó. 2000. 132 oldal. 959 Ft.

A szervezett bűnözés hazánkban a század végén a leggyakrabban emlegetett társadalmi és jogi tényezők egyikévé lépett elő. Hogyan jött létre, mivé lett és hogyan kapcsolódik a társadalom, a gazdaság, a mindennapi élet végtelen változatosságot mutató jelenségeihez. Ezekre a kérdésekre kísérel meg a szerző a válaszadást azzal a nem titkolt céllal, hogy ezáltal előmozdítja a bünszervezetek kriminális tevékenységének megelőzését, felderítését és bizonyítását.

A kötet hat fejezetből áll. A szervezett bűnözés előzményeit leíró fejezet a hetvenes évek hazai bűnözésének jellemző mutatóit dolgozza fel, rámutatva azokra a tényezőkre, amelyek a szervezett bűnözés kialakulását előmozdították. A szervezett bűnözés megjelenése nálunk a nyolcvanas évekre tehető. Ezt az időszakot mutatja be a könyv második fe-

jezete. A rendszerváltozás éveinek 1995-ig terjedő időszakát a következő anyagrészt tárgyalja. A negyedik fejezet a kilencvenes évek második felének bűnügyi helyzetét vázolja fel. Szó esik itt – többek között – az olajbűnügyekről, pénzmosásról, a kábítószer-bűnözés továbbfejlődéséről. A szervezett bűnözés visszaszorítására tett intézkedéseket ismerteti az ötödik fejezet. Az utolsó anyagrészt a szervezett bűnözés háttértényezőivel (igazságszolgáltatás, személy- és vagyonvédelmi vállalkozások stb.) foglalkozik.

A rendkívül aktuális kérdéseket tárgyaló kötet a szakemberek és a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére egyaránt számíthat.

Szociálpedagógia. Szöveggyűjtemény (Szerk. Kozma Tamás, Tomasz Gábor). Bp. Osiris Kiadó - Educatio Kiadó. 2000. 416 oldal. (Osiris tankönyvek.) 2680 Ft.

A szociálpedagógia feladatának – hagyományosan – a veszélyeztetettek, a vesz- vagy hátrányos helyzetben lévők megsegítését tekintti. A szociálpedagógia – amely egyik definíciója szerint mindaz, ami nevelés, de nem iskola és nem család – neveléstudományi gyökerekkel és a szociális munkával ötvözve egy új tudománnyá nőtte ki magát, amelyben mindkét elem egyformán fontos szerepet tölt be.

Miután a szociálpedagógia Németországban keletkezett, s ma is a német nyelvterületen honos szociálpedagógia számít a legjelentősebbnek, ezért nem meglepő, hogy a szöveggyűjtemény nagyobbik részét eredetileg németül megjelent írások alkotják.

A szerkesztők tanulmányértékű előszava megfelelő bevezetést nyújt a téma szakirodalmába. A könyv első fejezetében az olvasó a szociálpedagógia kialakulásáról, a szakma és tudomány megalapításáról, más tudományágakhoz (például a neveléstudományhoz vagy a szociális munkához) fűződő viszonyáról szerezhet információkat. A második fejezet a magyarországi szociálpedagógia kialakulását mutatja be 1945 előtt megjelent művek segítségével. Az olvasó megismerkedhet a gyermektanulmányi, a szabadoktatási és a nemzetnevelési irányzattal, illetve a tehetségmentő mozgalommal. A harmadik fejezet a külföldi szociálpedagógiai képzés történetét és jelenlegi helyzetét vázolja. A tanulmányok a külföldi helyzet megismerésén túl a hazai oktatás továbbgondolásához nyújtanak segítséget. A könyv utolsó fejezetét a szerkesztők a jelenkor szociálpedagógiájának szentelték, utalva a mai kor válságjelenségeire és a különböző megoldási kísérletekre.

Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság szakkönyvtára szerzeményeiből

CONTENTS

STUDY

1 Péter Ruzsonyi: Bootcamps 2.
(Synthesis of elements that can be assessed pedagogically)

WORKSHOP

19 István Erdős: Law enforcement and prejudice (Can the contradiction be resolved?)

29 Erika Tóth: Sentenced and released (Theoretical and practical questions of throughcare)

43 Ágnes Kövér: Model of measuring (Expenditure relations of punitive jurisdiction)

FORUM

70 Barna Mezey: Millennium retrospection (Modernization intersections of the history of the Hungarian Prison System)

79 Zsolt Bereczki: Special groups (For the EU-conform prison service)

82 Lajos Garami: War and strategy (What can be done against drugs spread in prisons?)

85 György Vókó: National mirror (Consuls of European Union ask)

EXCHANGE OF EXPERIENCE

95 László Kormosói: The joy of work (Stress effects within the staff)

103 Mercedes Mészáros: Down-town apprentice workshop (Supportive meetings with remand youngsters)

IN BRIEF

106 International relations

107 Kálmán Vad: Elective course education (Thinking of the future in Sátoraljaújhely)
Pictures, events

THE PAST

111 László Kőhalmi: Burning wounds (Memory to Ferenc Finkey)

OUTLOOK

117 Ferec Deák: Horizon (Collection of international relations 2.)

BOOKSHELF

129 Gergely Fliegauf: Psychology in prison (Late, but stop-gap)

132 Offering books

INHALT

STUDIE

1 Péter Ruzsonyi: Bootcamps(2)
(Synthese der pädagogisch bewertbaren Teilen)

WERKSTATT

19 István Erdős: Der Ordnungsschutz und das Vorurteil (Können wir die Widersprüche auflösen?)

29 Erika Tóth: Der Verurteilte und der Freigelassene (Die theoretische und praktische Fragen der Gutachtung)

43 Ágnes Kövér: Das Rechnungsmodell (Über das Budget des Justizvollzugs)

FORUM

70 Barna Mezey: Millennium Rückblick (Die Wendepunkte der Modernisierung in der Geschichte des ungarischen Strafvollzugs)

79 Zsolt Bereczki: Spezielle Vollzugsgruppen (Zum Verwirklichen der Europa-Richtlinien des Strafvollzugs)

82 Lajos Garami: Krieg und Strategie (Was können wir gegen die Verbreitung des Drogenmissbrauchs in Gefängnissen tun?)

85 György Vókó: Landesspiegel (Die EU-Konsulen haben gefragt...)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

95 László Kormosói: Arbeits Spaß (Stress-Symptomen bei der Personal)

103 Mercedes Mészáros: Die "Tanoda" Stiftung von Pest (Sozialarbeit mit jungen Untersuchungshäftlingen)

IN KÜRZE

106 Internationale Beziehungen

107 Kálmán Vad: Fakultative Programme
Bilder, Ereignisse

VERGANGENHEIT

111 László Kőhalmi: Brennende Wunden (Die Erinnerung an Ferenc Finkey)

AUSBLICK

117 Ferenc Deák: Der Horizont (Sammlung der internationale Beziehungen 2. Teil)

BIBLIOTHEK

129 Gergely Fliegauf: Gefängnispsychologie (Die verspätete aber notwendige Schrift)

132 Ferenc Deák: Bücherangebot

TARTALOM

TANULMÁNY

1 Ruzsonyi Péter: Csizmatáborok (2)
(A pedagógiailag értékelhető alkotórészek szintézise)

MŰHELY

19 Erdős István: Rendvédelem és előítélet (Feloldható-e az ellentmondás?)

29 Tóth Erika: Elítélt és szabadult
(Az utógondozói munka elméleti és gyakorlati kérdései)

43 Kövér Ágnes: Számítási modell
(A büntető igazságszolgáltatás működésének költség-összefüggései)

FÓRUM

70 Mezey Barna: Millenniumi visszatekintés (A magyar büntetés-végrehajtás történetének modernizációs szempontjai)

79 Bereczki Zsolt: Speciális csoportok (Az eurokonform büntetés-végrehajtás megteremtéséért)

82 Garami Lajos: Háború és stratégia (Mit tehetünk a drog börtönbeli terjedése ellen?)

85 Vókó György: Országtükör
(Az Európai Unió konzuljai kérdések)

TAPASZTALATCSERE

95 Kormosói László: A munka öröme (Stresszhatások a személyi állomány körében)

103 Mészáros Mercedes: Belvárosi Tanoda (Segítő találkozások előzetesen lévő fiatalokkal)

RÖVIDEN

106 Nemzetközi kapcsolatok

107 Vad Kálmán: Fakultációs képzés (A jövőre gondolnak Sátoraljaújhelyen)
Képek, események

MŰLT

111 Kőhalmi László: Égető sebek (Emléksorok Finkey Ferencről)

KITEKINTÉS

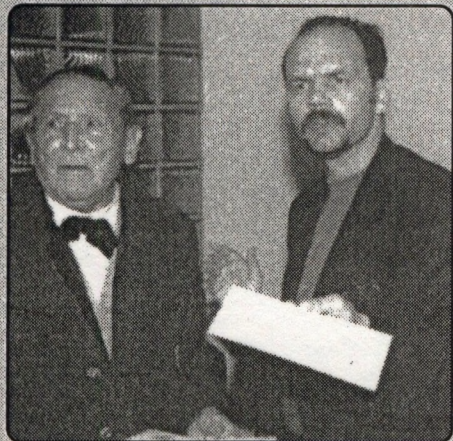
117 Deák Ferenc: Látóhatár (A nemzetközi kapcsolatok gyűjteménye 2.)

TÉKA

129 Fliegauf Gergely: Börtönpszichológia (Még késett, de hiánypótló munka)

132 Könyvajánló

Külső kapcsolatok

A büntetés-végrehajtás vezetői 2000-ben is fontosnak tartották, hogy ápolják társadalmi kapcsolataikat, megőrizve az egyházakkal, a médiával és a különböző közművelődési intézményekkel kialakult együttműködést.

